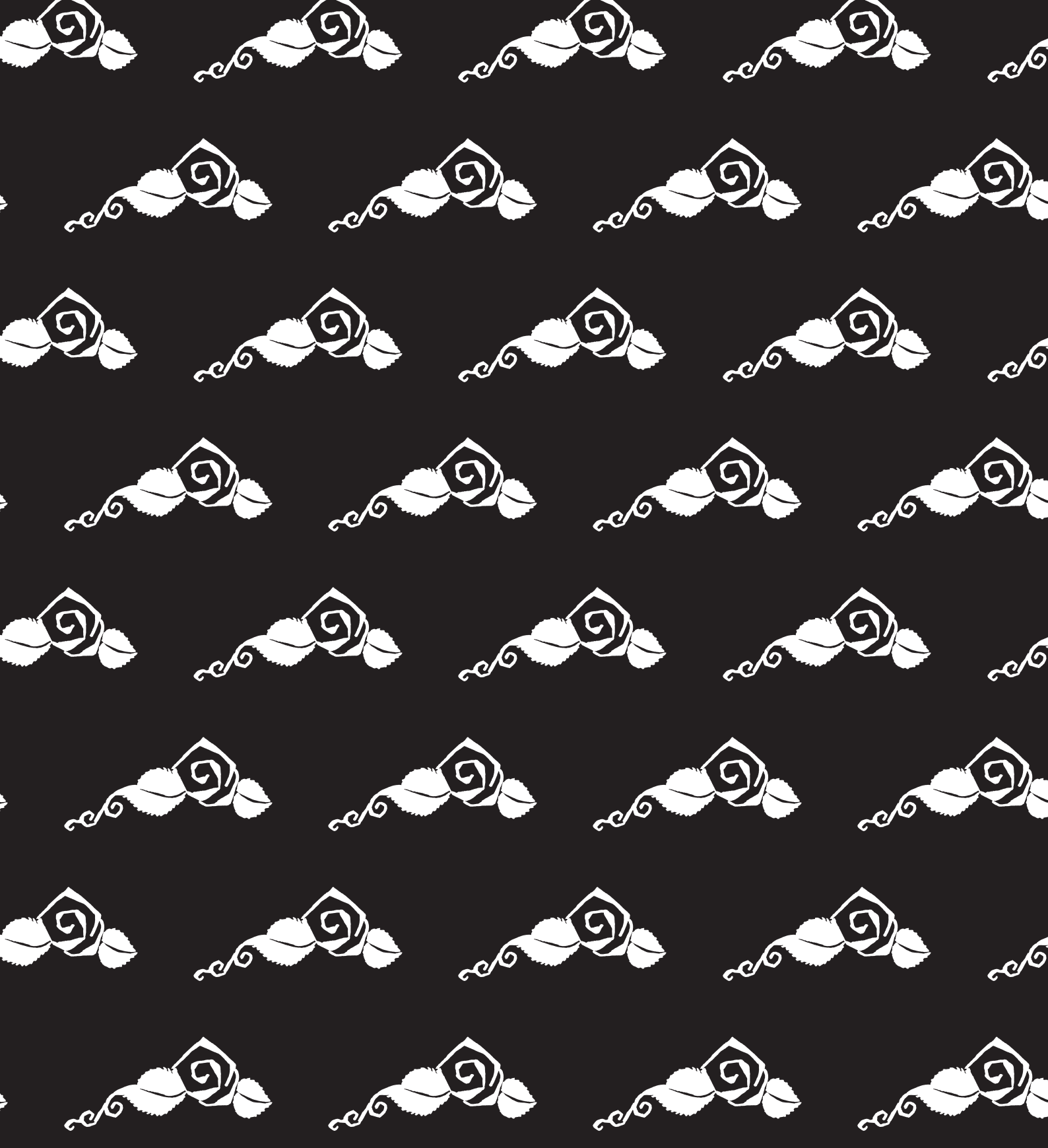
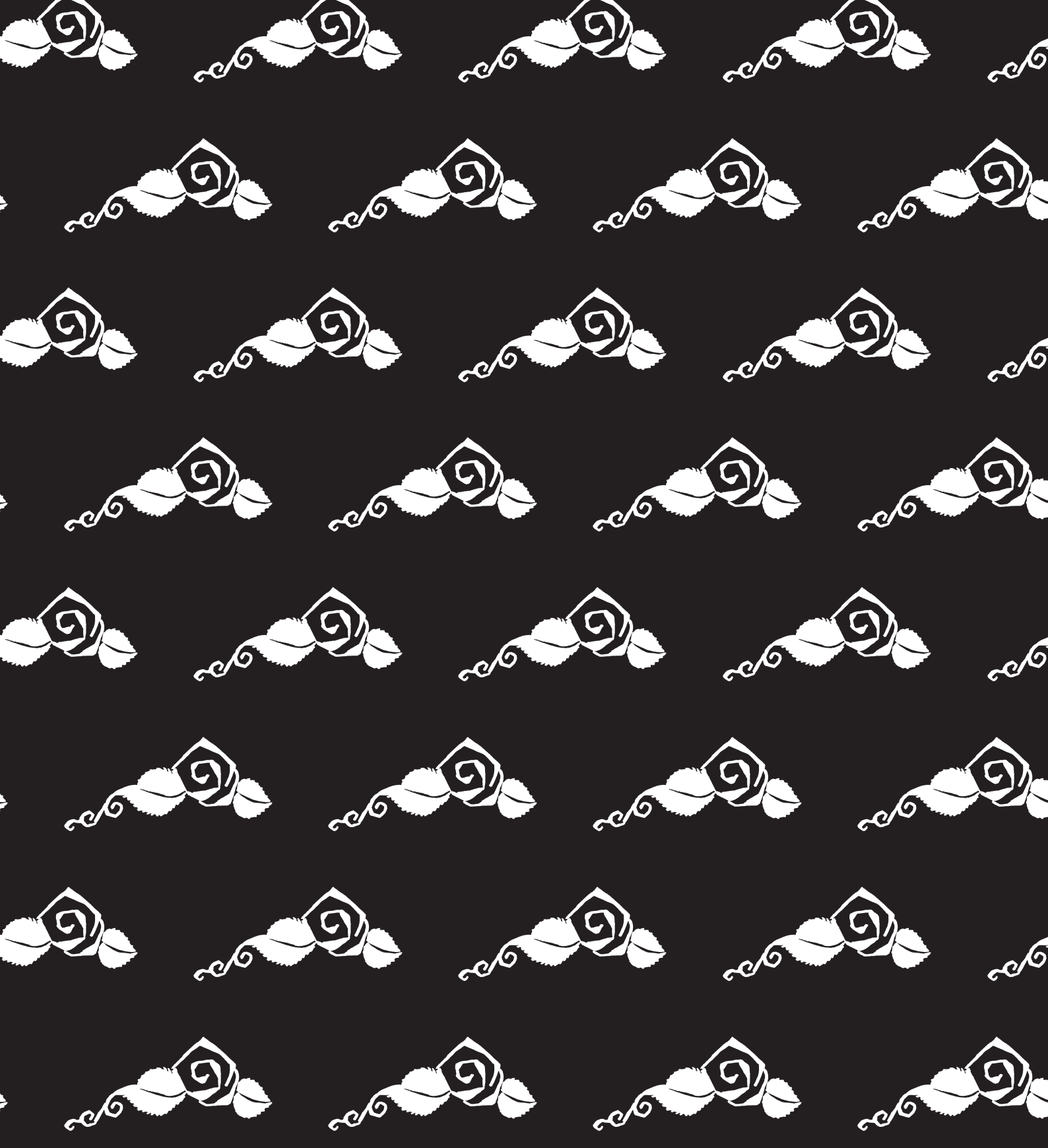

МОДА
у Београду
1918–1941

Бојана Поповић

МУЗЕЈ ПРИМЕНЈЕНЕ УМЕТНОСТИ

МОДА
у Београду
1918–1941

Bojana Popović

FASHION
in Belgrade
1918–1941

Museum of Applied Art, Belgrade 2000

Бојана Поповић

МОДА
у Београду
1918–1941

Музеј примењене уметности, Београд 2000.

Изложбу приређује МУЗЕЈ ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ,
Београд, Вука Караџића 18

Аутор изложбе мр Бојана Поповић
Аутор поштовке Ирена Шентевска
Конзервација Дубравка Бијелић
Ивана Калина

Каталог издаје МУЗЕЈ ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ,
Београд, Вука Караџића 18

Главни и одговорни уредник Светлана Исаковић
Уређивачки одбор Светлана Исаковић
др Мирјана Теофановић
мр Евгеније Буић
Иванка Зорић

Секретар Мила Јевтовић

Лектор Лепосава Жунић

Превод на енглески Линда Лоуисе Крстајић

Графичка опрема Данијела Парацки

Аутор фотодографија Радомир Живковић

Коректор Маријана Петровић

Штампа ТИПОГРАФИК, Београд

Тираж 1000 примерака

Овај каталог се издаје поводом изложбе
«Мода у Београду од 1918. до 1941. године» и обележавања
педесете годишњице од оснивања Музеја примењене уметности

ISBN YU 86-7415-065-9

САДРЖАЈ

7

ПРЕДГОВОР

9

КУЛТУРНИ И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ
МЕЂУРАТНОГ БЕОГРАДА

17

МОДА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

53

БЕОГРАЂАНИ И МОДА

65

БЕОГРАДСКА ДРУШТВЕНА ЕЛИТА
И СВЕТСКИ МОДНИ ЦЕНТРИ

79

СТВАРАОЦИ БЕОГРАДСКОГ
МОДНОГ ШИКА

127

И НА КРАЈУ

137

RESUME

147

APPENDIX

161

КАТАЛОГ

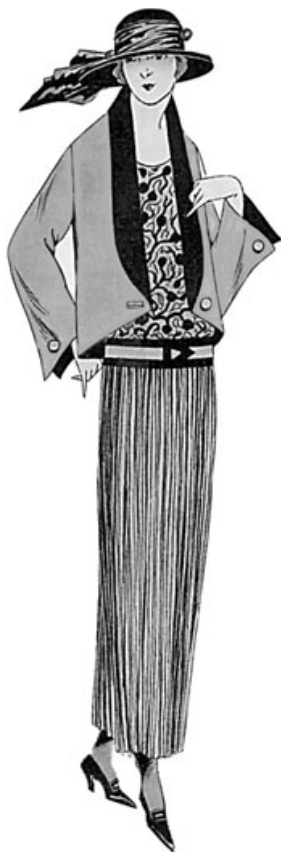

ПРЕДГОВОР

Бављење Ђсарством пролазног', како је један теоретичар назвао моду, могло би се сматрати интелектуалним авантуризмом. То се посебно односи на моду у Београду. Због стицаја несрећних историјских околности, мало је сачувано у музејским збиркама и породичним ормарима. Недостају тоалете чланова породице Карађорђевић и њиховог дворског круга, одећа са ознакама модних салона, али и делови дневне одеће, који су најмање чувани, а најчешће преправљани. Сачувана архивска грађа, оновремени новински текстови о угледним представницима београдске моде, самохвални огласи власника модних салона и трговина, драгоцен сећања савременика, фотографије, као и музејске и приватне колекције ипак су омогућили да се прикаже модна атмосфера међуратног Београда.

Својим истраживањем начина одевања у Србији током XIX и почетком XX века (студијска изложба *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, Музеј примењене уметности, Београд 1980), поред осталог, Добрила Стојановић је указала и на чињеницу да је, после Првог светског рата, српска средина прихватила и модне идеале Ђновог времена'. Београд, као главни културни и економски центар, предњачио је у томе. Он је, захваљујући својим одличним кројачима, модистима, обућарима, ташнерима, крзнарима и обавештеним трговцима, као и задивљујућој брзини усвајања модних новина, пратио и на свој начин тумачио париски Ђмодни диктат', који су усвојиле и све остале светске метрополе.

У Ђпотрази за изгубљеним временом' осећала бих се несигурном без помоћи Вере Авакумовић-Обрадовић, Радмиле-Лале Антић, Светлане Батавељић, Душице Бојић, мр Евгенија Буића, Оље Васић, мр Соње Вулешевић, Марије Грегорић, Наде Дороски, др Витомира и Ђине Ердељан, Станислава Ердељана, Јелене Ерцеговац-Тодоровић, Лепосаве Жунић, Иванке Зорић, Добриле С. Јаковљевић,

Мирјане Јеврић, Миле Јевтовић, Соње Јерковић, Марине Јовановић, др Миодрага Јовановића, Наде Јовановић, Тијане Јовановић-Чешке, Иванке и Милоша Јуришића, Љубице Крстић-Поповац, Мире Кутњак, Александра Лазаревића, Јованке Маринковић-Ђурић, Владимира Марковића, Војне Миловановић, Душице Митић, Дринке и Татјане Нишић, Мирјане Обрадовић, Лепосаве-Беле Павловић, Данијеле Парацки, Слободанке Перовић-Васић, Маријане Петровић, Маријане Петровић-Раић, Слободана Петровића, др Радмила Пешића, Миле Пилетић, Бојана Поповића, Десанке Поповић, др Бојане Радојковић, Фанике Ристић, др Владимира и Војиславе Розић, Александра Станковића, др Мирјане Теофановић, мр Гордане Томовић, Саше Фурхта, Вере Цуњак и Слободанке Шмелцеровић.

И овом приликом свима најтоплије захваљујем.

Бојана Поповић

Културни
и друшћвени
живош међурашнои
Београда

Први светски рат је сурово уништио »улепшани« свет XIX века. После њега ништа више није било као пре, па ни државне границе; распале су се Хабзбуршка монархија, царска Русија и Немачка, а формиране су нове државе, међу којима и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

Стање у новооснованој држави Срба, Хрвата и Словенаца било је веома тешко. После огромних људских жртава и патњи, у земљи наруженој и опустошеној ратним разарањима, наступиле су прве мирне године које су остале запамћене по сиромаштву, беспослици, инфлацији, недостатку стамбеног простора, харању »шпанске грознице«, шпекулацијама, корупцији, радничким штрајковима, студентским демонстрацијама, нерешеним националним питањем и спорим обнављањем привредних и пољопривредних потенцијала. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, ипак, улагала је велики напор да би ухватила корак са Европом, која је постала ближа захваљујући авионском и побољшаном железничком саобраћају, и разумљивија него икад. Посебно Француска. Култура и дух те државе савезнице у рату и моћне заштитнице у миру постали су узор у свим областима стваралаштва и друштвеног живота.¹

Београд, престоница нове државе, и поред тога што још дуго неће моћи да поправи фасаде својих кућа, попуни рупе од граната на улицама и уклони блато са турске калдрме, пригрлио је дух новог доба. Прве послератне године Бранимир Ђосић овако описује: »Цео Београд, нападнута у ропству или изгнанству, са препуном душом ратних ужаса, крви, глади, смрти, поче се лудо забављати. Хтело се да се надокнади изгубљено. По подрумима стадоше ницати барови (до рата непозната установа у добром граду Београду), по салама дансинзи, Цигане заменише салонски оркестри (made in Tchechoslovakia) и црначки џазбанди, који су својом дивљом дреком позивали на радости овога света. И цео Београд поче да игра. Играло се по журевима, по славама, по банкетима, после разних конгреса и скупштина, по вашарима, после концерта,

1 Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије 1918–1941*, III, Београд 1997, с. 186–204.

на кермесима, на излетима, за време народних празника, по учионицама, по кућама, једном речју, где год је постојала прилика. Отмен свет поче играти и по ресторанима, између јела. А мајке, добре београдске госпе, срамежљиво су гледале у саблажњиве фигуре уанстепа, фокстрота и танга, и у паучинасте хаљинице својих ћеркица, потајно уздисале и – смешиле се.² Те двадесете године XX века, касније назване »лудим«, биле су такве у читавом свету.

Привреда Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 1924. године показивала је узлазно кретање.³ Београд је тада почео да добија изглед светске метрополе, са архитектуром која је на свој начин тумачила савремене идеје академизма, националног стила, ар декоа⁴ и модернизма.

Потреба за новим, за уметношћу и друштвеним збивањима постала је велика. У Београд су почели да пристижу уметници из свих југословенских крајева. Закупљени »сликарском реалношћу« и експериментисањем, у њему стварају Јован Бијелић, Сава Шумановић, Петар Добровић, Петар Палавичини, Игњат Јоб, Тома Росандић, Стојан Аралица, Зора Петровић, Бранко Поповић, Марино Тартаља, Вељко Станојевић, Сретен Стојановић, Мило Милуновић, Васа Поморишац, Михаило Петров, Мирко Кујачић, Пјер Крижанић, Симеон Роксандић, Живорад Настасијевић, као и угледни Урош Предић, Паја Јовановић, Бета Вукановић, Ђорђе Јовановић, Бора Стевановић и помодни Колесников. Кафана »Москва« била је њихово омиљено састајалиште, где су се окупљали и млади књижевници. Године 1922. Бранислав Нушић је покренуо иницијативу за оснивање удружења пријатеља уметности »Цвијета Зузорић«, а потом и за подизање павиљона у коме би се одржавале изложбе, концерти, предавања и књижевне вечери. После више добротворних балова, предавања и књижевних окупљања, набављена су средства за подизање павиљона, који је отворен 1928. године. Тако су Београд и Србија добили први простор намењен искључиво приређивању изложби.⁵ Захваљујући залагању кнеза Павла, у Конаку кнегиње Љубице 1929. године отворен је Музеј савремене уметности. Током двадесетих година одржано је више изложби савремене француске, чешке, пољске и мађарске уметности.

У мноштву дневних и недељних листова (»Политика«, »Правда«, »Време«, »Трибуна«, »Београдски дневник«, »Епоха«, »Република«, »Балкан«...), часописа (»Српски књижевни гласник«, »Мисао«, »Путеви«, »Зенит«, »Сомоедиа«...) и посебних едиција објављивали су Бранислав Нушић, Јован Дучић, Милан Ракић, Исидора Секулић, Сима Пандуровић, Борисав Станковић, Аугустин-Тин Ујевић, Алекса Шантић, Милош Црњански, Станислав Винавер, Растко Петровић, Десанка Максимовић,

2 Б. Ђосић, *Врзино коло*, Београд 1973, с. 58. Прво издање изашло је 1925. године.

3 Н. Вучо, Привреда Београда од 1919. до 1941. године, *Историја Београда*, Београд 1995, с. 350–360.

4 М. Јовановић, Француски архитекта Експер и ар деко у Београду, *Наслеђа*, бр. 3, Београд (у штампи).

5 К. Ђорђевић, Оснивање и делатност удружења пријатеља уметности »Цвијета Зузорић«, *Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1980, с. 76–83.

6 П. Милошевић, Руси у Београдској опери, *Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1980, с. 132–145.

*Са дворској бала одржаној
9. јануара 1930.
Музеј примењене уметности*

Сибе Миличић, Тодор Манојловић, Душан Матић, Милан Дединац, Марко Ристић, Александар Вучо, Густав Крклец, Драган Алексић, Љубомир Мицић, Бошко Токин, Бранимир Ћосић, Стеван Јаковљевић, Богдан Поповић...

Године 1919. основани су Београдска опера и балет, чијим су високим уметничким донетима знатно допринели руски емигранти (Лав Зиновјев, Александар Балабан, Георгије Јурењев, Павле Холодков, Ксенија Роговска, Јелисавета-Лиза Попова, Софија Драусаљ, Евгеније Маријашец, Неонила Волевач, Јелена Пољакова, Нина Кирсанова, Клаудија Исаченко, Антон Романовски, Александар Фортунато и Сергије Стрешњев), али и наше балерине Соња Станисављевић и Наташа Бошковић.⁶ Гости београдске музичке сцене били су и уметници попут Пијетра Маскањија, Ане Павлове, Тамаре Карсавине, Ваше Пшиходе, Артура Рубинштајна. Чланови драме Народног позоришта: Пера Добриновић, Илија Станојевић Чича, Добрица Милутиновић, Жанка Стокић, Милорад Гавриловић, Сава Тодоровић, Вела Нигринова, Перса Павловић, Мара Таборска, Драга Спасић, Димитрије Гинић, Александар Златковић, Никола Гошић, Душан Раденковић, Раша Плаовић, Божа Николић, Деса Дугалић, Љубинка Бобић и Лидија Мансвјетова својим интерпретацијама опчињавали су публику, а хумором их је увесељавао Брана Цветковић у свом »Орфеуму«. У Београду су гостовали Художествени театар Станиславског и Џозефина Бекер.

Стваралаштво Петра Коњовића, Стевана Христића, Милоја Милојевића и Јосипа Славенског, деловање музичких школа »Мокрањац« и »Станковић« и многих певачких друштава знатно су допринели подизању музичке културе у Београду.

Дела »седме уметности« – филма имала су своје верне поклонице. Најгледаније су биле комедије и сентиментални холивудски филмови, али и велика остварења немачке кинематографије (Ланг, Лубич, Мурнау). Омиљене звезде били су Чарли Чаплин, Рамон Наваро и Рудолф Валентино. Са пуно пажње и поноса праћене су светске каријере Светислава Петровића, Ите Рине и Воје Џорџа (Ђорђевића).

У међуратним годинама у престоници су остваривани значајни научни резултати. Своја истраживања су наставили или започели Јован Цвијић, Виктор Новак, Александар Белић, Владимир Ђоровић, Јован Радонић, Никола Радојчић, Миодраг Ибровац, Слободан Јовановић, Михаило Петровић Алас, Никола Станаревић, Тома Живановић, Јован Жујовић, Владимир Петковић, Станоје Станојевић, Милоје Васић, Владимир Р. Петковић, Георгије Пио-Уљски, Теодор Тарановски, Александар Соловјев, Георгије Острогорски, Веселин Чајкановић. Народна

7 С. Пауновић, Београд којег нема, *Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1980, с. 220–221.

8 О забављању Београђана: cf. С. Живановић, *Забава у доколици, Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1990, с. 253–271.

9 О спорту као феномену модернизованог друштва: cf. Р. Ј. Марковић, *Београд и Европа 1918–1941. Европски утицаји на процес модернизације Београда*, Београд 1992, с. 71–74.

Господин Јовичић, председник
»Докеј-клуба«, са сирјуом
и Најалијом Маринковић
на тркалишћу, око 1925.
Власништво Ј. Маринковић-Ђурић

библиотека је отворена за јавност 1925. године, а следеће године почела је да ради новооснована Универзитетска библиотека.

Осим многих културних збивања, у Београду се одвијао и интензиван друштвени живот. После рата никле су многе школе играња – јер свуда се играло – а мода се брзо смењивала: танго, који је папа анатемицао, уанстеп, фокстрот, шими-перверз, валс-бостон и чарлстон, врхунац лудости. Богатији Београђани су плесне кораке учили код Петра Стојића. Балови су често били приређивани. Најотменији су били дворски балови, одржавани приликом прославе рођендана краљице Марије, и светосавски. Маскенбали и костимбалови (даме су биле обучене у народну ношњу, а господа у фрак, смокинг или војну униформу) одржавани су, у великом броју, током зимске сезоне. Новост су били »водени балови«, који су приређивани на бродовима. Најпознатији бродови били су »Александар I«, »Цар Никола II«, »Свети Арханђел«, где би свечано обучени Београђани проводили ноћи у игри.⁷

Матинеа (од 16 до 20 часова) организовала су разна друштва и школе, а најотменији су приређивани у Официрском дому. Дансинг недељом поподне био је »обавезан«. Модерни су били и приватни журеви, на којима се играло уз звуке »портабл« (ручног) грамофона. Забаве са игранкама и »добровољним прилозима« организовала су разна удружења – хуманитарна, занатлијска, трговачка, спортска и политичка. Од пролећа до зиме, разна женска друштва су приређивала »кермесе« на Калемегдану, такође у добротворне сврхе. Ноћни живот је бујао. »Руску лиру«, први дансинг-клуб отвориле су руске избеглице. Клуб је у читавом међуратном периоду остао на најбољем гласу.⁸ Познати ноћни клубови двадесетих година били су и »Бумс-келер«, »Боем« и »Казбек«. Најпрестижнији клубови, затвореног типа, били су »Докеј-клуб«, »Ауто-клуб« и »Ротари-клуб«.

Шетња на корзоу, у Кнез Михаиловој улици, излети у природу, као и ђурђевдански уранци у Кошутњаку, Топчидеру, Раковици, Авали и Кијеви, постали су саставни део градског живота.

Бављење старим и новим спортским дисциплинама, као и праћење резултата постали су важни у животу међуратног света.⁹ Фудбал је био омиљен, домаћи клубови и међународне утакмице покренули су многе навијачке страсти, као и праћење бокса, рвања, кошарке, стоног тениса, хокеја, хазене (нека врста женског рукомета) и спортова на води. Соколске организације су окупљале велики број младих људи. Отмена омладина је играла тенис на Калемегдану и Ташмајдану, а голф у Кошутњаку. На Сави су били јахтинг клубови. Хиподроми (»тркалишта«) били су култна места, која су била и места за показивање најно-

вијих тоалета. На скијање се најчешће одлазило у Словенију, а пред Други светски рат откривене су лепоте Копаоника и Златибора. »Шоферирање« се у међуратном периоду сматрало спортом. Њему се, поред осталих, страшно предавала и краљица Марија.

У немогућности да реши тешку политичку ситуацију, 6. јануара 1929. године краљ Александар се одлучио за радикалан потез: укинуо је Устав, распустио Скупштину, забранио рад свим политичким странкама и организацијама. Новим административним мерама Југославија је подељена на девет бановина, а Београд са Земуном и Панчевом издвојен је у посебну управну јединицу. Те мере, међутим, још више су допринеле затегнутости у политичком животу земље, тако да је краљ 1931. године обновио уставност и отпочео либерализацију друштва. Политичкој кризи ускоро ће се придружити и економска. Крах њујоршке берзе, 1929. године, није се одмах осетио у Југославији, јер је она била лоше интегрисана у светске новчане токове. Слом аустријског и немачког финансијског система 1931. године, међутим, погодио је и југословенску економију. Тих година је у Београду готово половина становништва живела испод границе преживљавања.¹⁰ Од 1934. године и у Југославији криза почиње да попушта. Позитивна привредна кретања биће пресечена издијањем Другог светског рата.¹¹ После убиства краља Александра (Марсељ, 9. октобара 1934) државом је владало намесништво, са кнезом Павлом на челу. Они су покушали да реше српско-хрватско питање и да воде политику међународне неутралности.

Београд, у коме је знатно увећан број становника у односу на претходну деценију, и даље остаје један од најскупљих европских градова. Упркос свему, град је успео да се цивилизацијски и културно приближи толико жељеној Европи. У томе су знатну улогу имали делатност Музеја кнеза Павла,¹² приватних галерија¹³ и антикварница, као и одржавање многих изложби стране уметности.¹⁴ Уметник је постао јавна личност, за коју је изражавање субјективног доживљаја сврха уметности или за коју је друштвена активност смисао свега (надреалисти, полуилегална група »Живот«). Они су се и током тридесетих година радо окупљали у »Москви«, код »Три шешира«, »Два јелена« и у башти »Коларца«.

Од почетка тридесетих година звезде београдске Опере били су домаћи солисти: Милорад Јовановић, Жарко Цвејић, Станоје Јанковић, Владета Поповић, Јосип Ријавец, Александар Маринковић, Никола Цвејић, Меланија Бугариновић, Анита Мезетова, Злата Ђуњићенац. Године 1935. гостовао је Фјодор Иванович Шаљапин. Тон музичком животу давали су »прашки авангардисти«: др Војислав Вучковић, Милан

10 Ibid., с. 36.

11 Н. Вучо, *op. cit.*, с. 364–373.

12 Народни музеј и Музеј савремене уметности, обогачени приватним колекцијама кнеза Павла 1935. године реорганизовани су у Музеј кнеза Павла. Године 1936. одржана је изложба модерног француског сликарства, 1938. италијанског портрета кроз векова, а 1939. године изложба *Свој година француске модерне уметности*.

13 Прву је отворио 1934. године Јосеф Сандел; ту су могла да се купе дела југословенских, немачких и пољских уметника.

14 Једна од најупечатљивијих била је изложба савремене немачке уметности, априла 1931. године.

*Арђистички програма
у ноћном клубу »Клеопатра«,
тридесетих година XX века.
Музеј примењене уметности*

*Драђин и Нађалија
Маринковић и др Милош
Московљевић са њијашељима
на балу у »Докеј-клубу«, око 1928.
Власништво Ј. Маринковић-Ђурић*

Ристић, Станојло Рајичић, Драгутин Чолић и Љубица Марић. Почевши од 1932. године, на Коларчевом народном универзитету јавна предавања држали су: Исидора Секулић, Богдан и Павле Поповић, Рашко Димитријевић, Милош Ђурић, Жан Жироду... После више несрећних покушаја 1929. године Радио Београд је почео да емитује свој програм. Крајем те године почело је и приказивање звучног филма. Београдски сајам, отворен 1937. године, организовао је пролећне и јесење сајмове, међународне салоне аутомобила, концерте, спортске приредбе и модне ревије, привлачећи велики број посетилаца из земље и иностранства.

Ноћни живот није посустао; »Руска лира« и »Казбек« и даље су били на најбољем гласу, артистички програм је извођен у »Крокодилу«, »Клеопатри« и »Лотосу«. Отмене игранке су одржаване код »Руског цара« и у »Паласу«, а »Мажестик« је био ексклузивно место које су углавном посећивали странци. Бифеи »Милановић« и »Гајгер«, на Позоришном тргу (сада Трг Републике), били су омиљена дневна састајалишта отменог света. Бање су такође биле у моди – Врњачка и Матарушка бања, Ковиљача, Сокобања, али и Рогашка Слатина.

Време предаха и просперитета, међутим, истекло је. На дан 25. марта 1941. године Југославија је приступила Тројном пакту, 27. марта извршен је пуч којим је краљ Петар II доведен на престо и образована концентрациона влада, 6. априла, бомбардовањем Београда, »објављен« је рат Југославији, а 12. априла ушле су немачке јединице у престоницу.

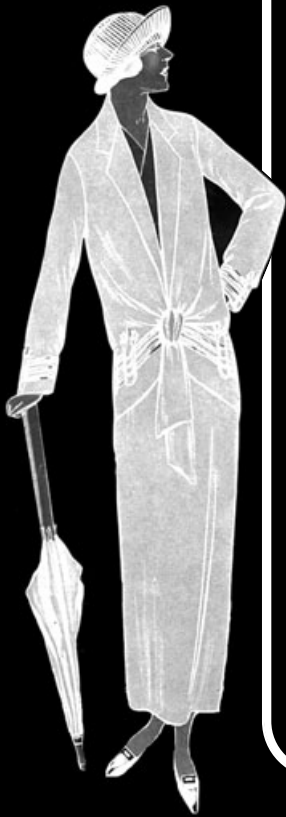
Мода између два светска раја

СВЕТСКИ МОДНИ ЦЕНТРИ

ЖЕНСКА МОДА ДВАДЕСЕТИХ ГОДИНА

ЖЕНСКА МОДА ТРИДЕСЕТИХ ГОДИНА

МУШКА МОДА

Свејски модни центри

Шарл Фредерик Ворт (Charles Frédéric Worth) основао је у Паризу, 1857. године, прву кућу високе моде (Haute Couture), и тиме »шивење« није више било само занат већ уметност и друштвени догађај. Од занатлије, који извршава захтеве муштерије, дамски кројач се преобразио у обожаваног модерног уметника, који нуди своју визију изгледа жене и уводи модне трендове. Париски креатори су од свог града створили светску престоницу моде. У томе су им помогли не само таленат и осећање да време у коме живе има предност над »јучерашњим светом«, да је потреба за новим и промењивим надвладала статичност традиционалног, већ и чињеница да је Француска од почетка XVII века сматрана »светиоником елеганције«. Снажне, креативне личности, блиска сарадња уметника, текстилних фабрика и занатлија, озбиљан приступ питањима одевања, однегованост укуса и одлична организација у представљању колекција и продаји модела допринели су да међуратни Париз стекне позицију »диктатора моде«, кога је читав свет са дивљењем следио. У то време, Париз је био и уметничка престоница света. У тој космополитској средини настајале су идеје и стварана су дела која су, с једне стране, проширила поимања уметничког стваралаштва, а, с друге стране, брисала устаљене границе између уметничких дисциплина. По свом таленту, сарадњи и пријатељству са водећим уметницима епохе, модни креатори су потпуно припадали уметничкој елити. И не само њој. У граду где је таленат поштован колико и богатство или порекло, они су били уважени припадници највиших друштвених слојева. Ширењу модних идеја и славе париских креатора помогле су не само модне рубрике у дневној штампи и специјализовани модни журналы него и њихова сарадња са светом позоришта, варијетеа и, свима доступног, филма.

У време Првог светског рата већина париских модних кућа није радила. После престанка ратне опасности, оне су наставиле своју делатност, настојећи да прате захтеве »новог времена«. Велике модне

1 После Првог светског рата, Пол Поаре је одбијао да се прилагоди новим модним захтевима; своју модну кућу затворио је 1929. године.

О Поареу: cf. F. Baudot, *Poiret*, Thames and Hudson, London 1997.

2 О Коко Шанел: cf. E. Charles-Roux, *Le temps Chanel*, Chêne-Grasset, Paris 1979.

*Хаљине за вече, Шанел,
»Вої«, Париз, децембар 1923.*

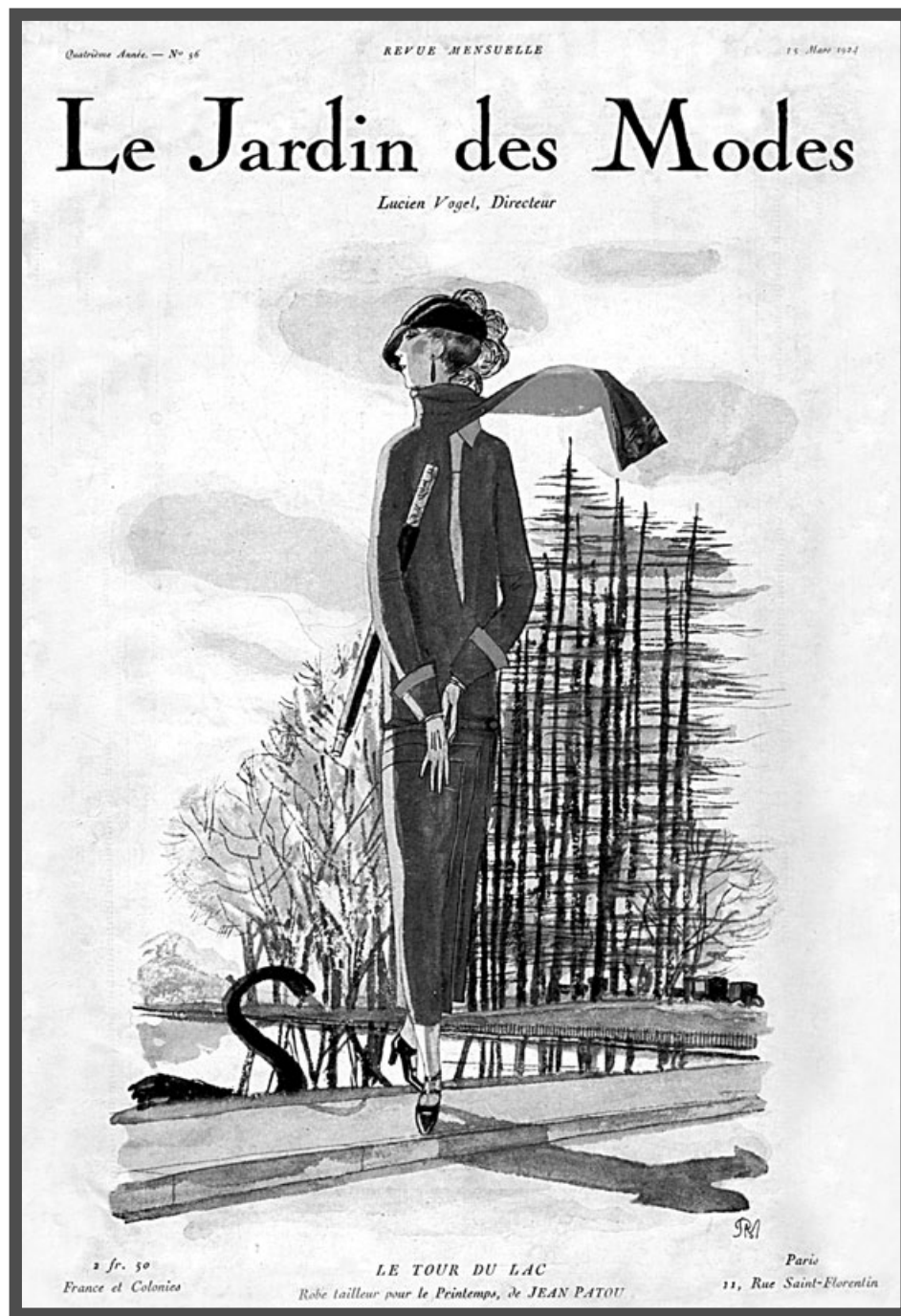
куће, које су диктирале моду »Belle époque«: »Ворт«, »Дусе« (Jacques Doucet), »Поаре« (Paul Poiret), »Руф« (Rouff), »Марсијал и Арман« (Martial et Armand), »Шеруи« (Madeleine Cheruit), »Пакен« (Paguin), »Сестре Кало« (Callot), »Бер« (Beer), »Жени« (Jenny), »Прене« (Prenet), »Редферн« (Redfern), »Ланвен« (Lanvin) и »Дрекол« (Drécoll), успеле су да одрже свој високи углед, али оне нису створиле и предводиле моду у међуратним годинама. Њени творци били су припадници млађих генерација, који су стваралачки сублимисали сазнање да живе у време које се – по својим идеалима, етици и, не најмање важном, односу полова – умногоме разликује од света коме су доскора припадали. Захтевима садашњице требало је прилагодити и начин одевања.

Габријела-Коко Шанел (Gabrielle Chanel), Жан Пату (Jean Patou) и Лисјен Лелон (Lucien Lelong) својим остварењима су најбоље умели да изразе потребе модерне, еманциповане жене. Понудили су јој практичну одећу строге, једноставне силуете, ослобођене сувишних детаља, у којој се она осећала неспутаном у обављању свакодневних активности, приликом забаве или бављења спортом.

Габријела Шанел је 1916. године отворила салон у Паризу, представљајући колекцију једноставних линија (равна сукња и кратки капутић), од вуненог жерсеја. Већ око 1920. године успела је да потисне »принца моде« Пола Поареа, који је презирао једноставност послератне моде и њен »сиротињски изглед«. ¹ За разлику од њега који је стварао само за елиту, Коко Шанел је била поносна због чињенице да и жене скромнијих могућности копирају и носе њене моделе. Она је била блиска са кубистима; сматра се да је у њиховом делу нашла инспирацију за равне линије, геометријске форме и строгост у избору детаља својих модела. Године 1926. Шанел је створила »малу црну хаљину« за вече (равна, дуга до испод колена, спуштеног струка, са »чамац« изрезом и дугим, уским рукавима); 1929. обукла је жене у панталоне (пицама за плажу: равне панталоне до чланака са равном кошуљицом до испод бокова), а од 1928. године користи твид у својим колекцијама. ² Варијанте њене »мале црне хаљине«, као и »шанел костима« који је креирала после свог блиставог повратка на модну сцену, 1954. године, данас представљају класична остварења моде XX века.

На моду двадесетих година, осим Коко Шанел, пресудно је утицао Жан Пату. Модну кућу је отворио 1914. године, непосредно пред избијање рата, да би 1919. године поново почео да ради. Његови модели су се одликовали промишљеном једноставношћу, спортском елеганцијом и удобношћу. Схватање да су слобода покрета и динамичност неке од најважнијих одлика епохе, посебно се одразило у његовим

Хаљина за дан, Пату,
»Ле жарден дес мод«,
Париз, 15. март 1924.

Хаљина за вече, Вионе,
»Шифона«, Париз,
15. септембар 1932.

спортским колекцијама. Своје свитере је радо украшавао кубистичким мотивима. Пату је, 1929. године, био први креатор који је вратио струк на његово природно место и продужио сукњу. Тиме је наговестио модну силуету тридесетих година.³

Лисјен Лелон је своју модну кућу отворио 1918. године. Био је први креатор високе моде који је, од 1934. године, имао и одељење за израду конфекције. Његови модели били су модерни и истицали су се лепотом коришћених тканина и савршенством израде. За време Другог светског рата Лелон је био председник струковне организације (Chambre Syndicale de la Couture Parisienne) и, захваљујући његовој упорности, Немци су одустали од намере да куће високе моде преселе у Берлин.⁴

Крај двадесетих и почетак тридесетих година обележиле су креације Мадлене Вионе (Madeleine Vionnet, салон је отворила 1919. године). Њени префињени, женствени и мајсторски косо кројени модели много су утицали и на друге ствараоце моде, а њој су донели комплимент »архитекте међу стилистима«.⁵

Током тридесетих година својим креацијама се наметнула Елза Скјапарели (Elsa Schiaparelli), пореклом из римске аристократске породице. Каријеру је започела 1927. године отварањем бутика за спортску одећу. Њено дружење и сарадња са надреалистима, међутим, убрзо су довели до стварања оригиналних и ексцентричних модела, којима је увелико довела у питање вођство Коко Шанел.⁶

Неодољиви шарм и ниво француској моди дала је Никол Грул (Nicole Groult), сестра Пола Поареа и супруга познатог ар деко уметника Андре Грула, као и Едвард Молине (Edward Molyneux), Огиста Бернар (Augusta Bernard), Жермен Леконт (Germaine Lecomte), Луиза Буланже (Louise Boulanger), Жана Лафори (Jeanne Lafaurie), Мадлен де Рош (Madeleine de Rauch), Менбоше (Mainbocher), Нина Ричи (Nina Ricci), Аликс (Alix, односно Madame Grès) и многи други.⁷

У Паризу је и израда шешира постала више од заната – стекла је статус уметности. Најзаслужније за то биле су Каролина Ребу (Caroline Reboux) и њена ученица Сузан Талбот (Suzanne Talbot). Током двадесетих и тридесетих година деловао је велики број модскиња чији су шешири, по дизајну и савршенству израде, били више од аксесоара високе моде (Ањес, Роз Валoa, Албуи, Роз Деска, сестре Легру, Полет, Сизи). Познати модни креатори су дизајнирали и шешире, пре свих Жана Ланвен, Коко Шанел и Елза Скјапарели.⁸

Неки од најугледнијих »ципелара« XX века, који су увели новине како у конструкцију тако и у дизајн обуће, такође су стварали у Паризу. »Бог« ципела био је Андре Перуђа (Andre Perugia), који је инспирацију

3 О Паруу: cf. C. McDowell, *Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984, с. 218–219.

4 О Лелону: cf. *ibid.*, с. 196–197, 296.

5 Полазећи од идеја В. Мориса, Г. Земпера и А. Ригла да је архитектура »облик облачења«, пионери модерне архитектуре (А. Лос, Ј. Хофман, П. Беренс, ван дер Велде, Х. Мутесијус, В. Гропијус, М. Бројер, Корбизије) у својим текстовима, а неки и дизајнирањем одеће, доказивали су да у потрази за модерном архитектуром и модерним одевањем важе иста правила – функционалност и укидање сувишних детаља; cf. M. Wigley, *White Walls, Designer Dress, The Fashioning of Modern Architecture*, London 1995; O. M. Вione: cf. E. Ewing, *History of 20th Century Fashion*, London 1974, с. 101.

6 О Е. Скјапарели:
cf. C. McDowell, *op. cit.*, с. 236–238.

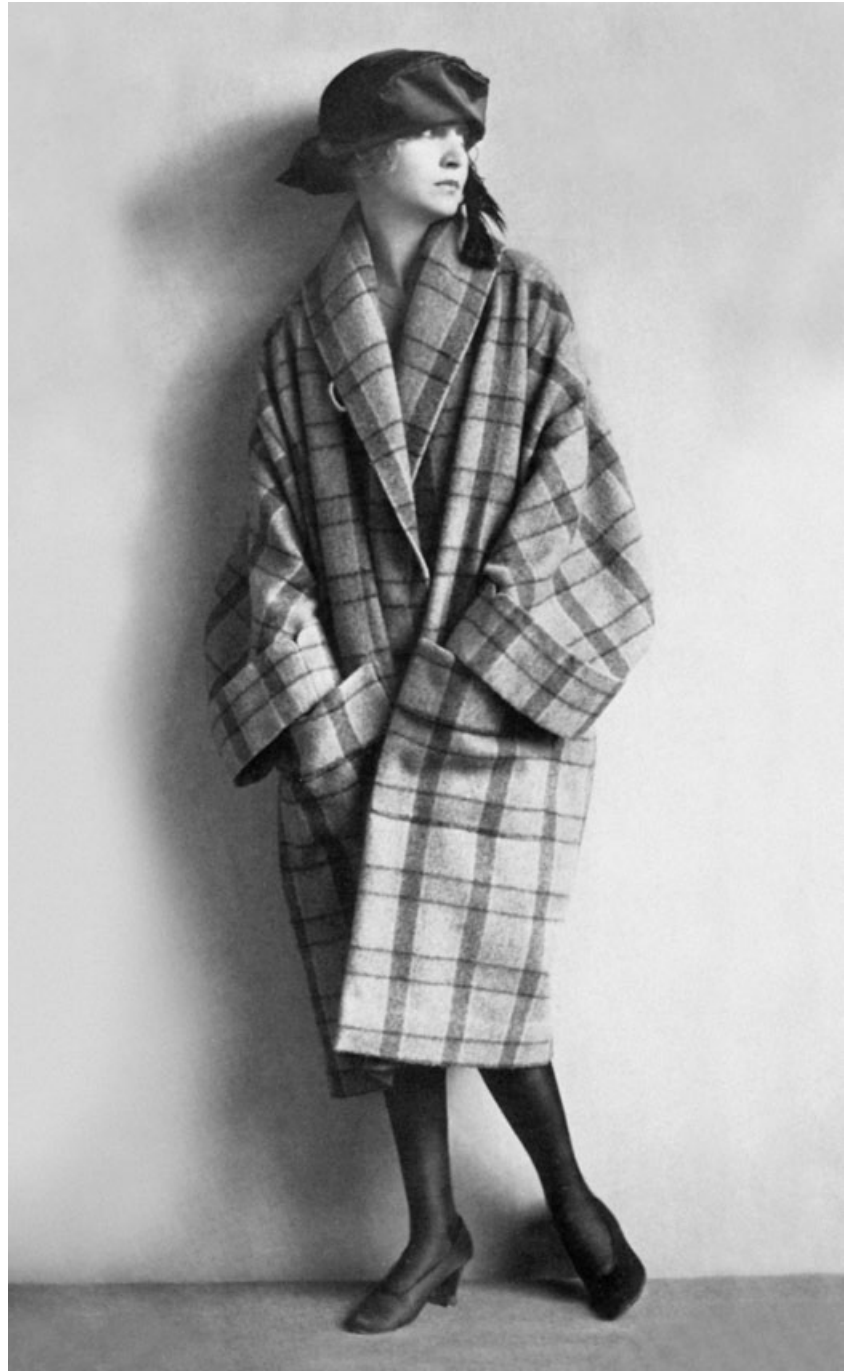
7 *Ibid.*, с. 206–207, 227–228.

8 В. М. du Mortier, *Chapeau, chapeaux*, Rijksmuseum, Amsterdam 1997, с. 15–16.

Хаљина за вече, Скјапарели,
»Вої«, Париз, јул 1939.

Кајуџи, Вимер, 1922, *преузето из:*
W. J. Schweiger, Wiener Werkstaette,
Thames and Hudson, London 1985.

9 О Перуђи: cf. C. McDowell, *Shoes, Fashion and Fantasy*, Thames and Hudson, London 1994, c. 179–181, 186–187.

10 О Пинеу: cf. *Ibid.*, c. 178.

11 E. Ewing, *op. cit.*, c. 102.

12 B. Mundt, *Metropolen Machen Mode. Haute Couture der Zwanziger Jahre*, Berlin 1977, c. 18.

13 W. J. Schweiger, *Wiener Werkstaette. Design in Vienna 1903–1932*, Thames and Hudson, London 1984, c. 223–224.

14 *Ibid.*, c. 224.

15 О моди у Берлину: cf. B. Mundt, *op. cit.*, c. 21–23.

налазио, поред осталог, у сликарству Брака, Лежа и Матиса.⁹ Због успостављене равнотеже између удобности и лепоте своје обуће, фирма »Пине« (Pinet, основана 1855), до краја тридесетих година уживала је светски реноме.¹⁰

Мода је током двадесетих година била једна од главних извозних грана Француске. Током велике економске кризе почетком тридесетих година, међутим, њен извоз је пао чак на двадесет седмо место.¹¹

Модни диктат Париза следио је читав свет, али су други центри имали неке своје посебности. Тако је Лондон, и поред великих настојања париских креатора, ипак остао симбол мушке елеганције. Британска аристократија је била верна својим дворским кројачима (Madame Hadley-Seymour, Revill & Rossiter, Bradleys, Lucile, Norman Hartnell, Redfern), који су стварали под великим утицајем Париза. Креације париских модних кућа »Ворт«, »Молине«, »Пакен«, »Дрекол«, »Шанел«, »Лелон« и »Пату« биле су омиљене.¹²

Бечки уметници су се од почетка века залагали за рационализацију одевања; тако се, у модном салону сестара Флеге (Flöge), одећа шила по нацртима Густава Климта и Коломана Мозера, а Јосеф Хофман је, 1908. године, написао есеј о свом виђењу моде.¹³ »Бечка радионица« (Wiener Werkstaette) 1910. године, желећи да потисне париски утицај, отворила је одељење за моду, и своју прву колекцију, коју су заједно остварили Јосеф Хофман и Едуард Јосеф Вимер Висгрил (Eduard Josef Wimmer Wisgrill), представила је 1911. године.¹⁴ Њихови модели су били једноставног кроја, без претеривања у коришћењу скупоцених тканина и лишени сувишних детаља. Тек током Првог светског рата, када се, из патриотских разлога, инсистирало на одбацивању париске и стварању »националне« моде, креације »Бечке радионице« биле су шире прихваћене. Послератне године, међутим, показале су да је сан о »националној« моди неостварљив и париска мода је незадрживо покорила Беч, као уосталом и читав свет.

»Луде двадесете« почеле су за Немачку 1923. године, када је савладана инфлација. Берлин је био модно средиште, са приближно хиљаду модних салона који су нудили париске новитете. Посебно су се истичале модне куће Хермана Герзона (Hermann Gerson), Рудолфа Херцога (Rudolf Hertzog), Исреала (Isreal) и Вартхајма (Wartheim).¹⁵ Лајпциг је био велики крзнарски центар.

Београдски модни салони и радње били су у блиским везама са модним центрима о којима је било речи, највише са Паризом.

Женска мода двддесетих година

Први светски рат је био велика прекретница у историји XX века. Трауматично ратно искуство уздрмало је осећање сигурности, које је изградио XIX век својом вером у моћ рационалног, добробит науке и технике и исправност својих етичких принципа. Брутално лишене тог варљивог осећања сигурности, послератне генерације су напуштале вредности и идеале својих очева. Послератни свет је, у одређеним друштвеним срединама и друштвеним слојевима, брже или спорије и мање или више радикално, окретао леђа традицији и почео да се усаглашава са захтевима стварности.

Мода је увек својеврсно огледало епохе којој припада. Подсећајући, у општим цртама, на моду крајем XIX и почетком XX века, моћи ћемо да сагледамо револуционарност и значај промена у начину одевања које су донеле двадесете године XX столећа. У складу са подређеном и пасивном улогом у свету »озбиљних мушкараца« XIX века, жена је носила одећу која је наглашавала све њене полне атрибуте. Чврсти корсети стезали су јој торзо истичући уски струк, бујна недра и бокове, дајући њеном телу такозвану »S« модну силуету. Хаљине су биле толико дуге да се ни врх ципеле није видео; дуги рукави, крагна уз врат, а приликом изласка – рукавице и велики шешир, скривали су сваки центиметар коже, осим на лицу. Само је балска тоалета дозвољавала да се покаже обнажени деколте. Обиље волана, машини и чипке украшавали су сваки одевни предмет, до вулгарности. Дуга коса била је скупљена у »бауш« пунђу, коју су придржавале бројне укоснице, шнале и чешљеви. Тако обучена и дотерана дама осећала би се не само физички спутаном већ и ускраћеном у исказивању емоција, попут гласног смеха или плача. И не само то: да би се обукла и очешљала, њој је била неопходна помоћ служавке. Ни мушка мода уских одела, крутих оковратника и манжетни није пружала већу слободу покрета.

Док су се у академским круговима водиле јалове дискусије о потреби реформисања одевања из хигијенских и здравствених разлога, фран-

16 О П. Поареу: cf. F. Baudot, *Poiret*, Thames and Hudson, London 1997.

пуски креатор Пол Поаре (Paul Poiret) понудио је своју визију изгледа жене. Тај »кројач милошћу божјом«, како је самосвесно себе називао, већ 1906. године је наговестио моду двадесетих година. Тада је Поаре одбацио корсет и бројне подсукње, струк је подигао до испод груди, сузио је и скратио сукњу до чланака, оголио деколте и руке до лактова. Та линија је била инспирисана модом ампира, а јарке боје – фовистима и изложбом руских уметника, коју је организовао Сергеј Дјагиљев те, 1906. године у Паризу. Неколико година касније Поаре ће, опчињен бајковитом егзотичношћу »Руског балета«, стварати моделе опуштених линија (тунике, широке сукње, шалваре, турбане), од скупоцених тканина упадљивих боја и са суптилним детаљима. Та свестрана личност обележила је читаву епоху, утичући не само на моду и модну илустрацију већ на готово све области ар декоа, чији је био један од стваралаца.¹⁶ До Првог светског рата, међутим, Поареову авангардну и помало ексцентричну моду прихватио је уски круг интелектуалне и уметничке елите. Већина је следила традиционални укус који су нудиле угледне модне куће, као што су биле »Ворт«, »Дусе«, »Пакен« или »Редферн«, а које су тек 1913. године прихватиле и на свој начин тумачиле Поареову »ампир« линију.

Током Првог светског рата, кад су жене изашле из свог кућног царства и прихватиле се традиционално мушких послова, откривена је удобност једноставне одеће лишене сувишних детаља. Дугачка припијена хаљина подигнутог струка спутавала је кретање и зато је скраћена и проширена, а струк је спуштен на своје природно место. Хаљине кошуље, инспирисане одећом болничарки и радница, широке сукње дугачке до половине листова (иронично назване »ратним кринолинама«), широке тунике, тамне боје, детаљи из мушке моде (кошуље, кравате...) и мањи шешири наметнули су се својом практичношћу.

Туробна послератна атмосфера и опште сиромаштво нису били погодни за брзо и широко усвајање модних новитета. Велике модне куће, обраћајући се богатим слојевима, трудиле су се да наметну своје модне каноне. Они који су пре рата диктирали моду нису одмах могли да се прилагоде и усвоје захтеве »нове жене«; покушавајући да се одупру реформи одевања, тражили су надахнуће у прошлости, у епохама Луја XVI (током 1919. године), средњег века и ренесансе (1921. године) и другог ампира (1922–1923. године). Било је тешко схватити да се свет променио и да је повратак предратном начину одевања постао немогућ. Послератни начин живота, који је подразумевао запошљавање жена, забаве са до тада незамисливим цез оркестрима и вратоломним плесовима, спортске активности, путовања, али и прихватање Фројдовога

17 Нови тип послератне жене назван је »garçonne« (»мушкарача«), по наслову тада скандалозног романа *La Garçonne* Виктора Маркерита (Victor Marqueritte), објављеног 1922. године.

открића моћи подсвесног и вековима спутаване сексуалности, захтевало је одговарајућу моду. Трагање за новим модним стилем, који одговара захтевима модерне, еманциповане жене потрајало је неколико година. Нова »дечачка«, »гарсон« (garçonne) мода¹⁷ потпуно је уобличена 1923. године и трајала је до краја деценије. Прихватајући »дечачку« моду, модерна жена је показивала свест да су не само њене способности равне мушким способностима него да чак ни физички не мора да личи на потцењени »други пол«.

У зиму 1919. године учињен је покушај да се укине равна ратна силуета. Лансирана је нова модна линија наглашених рамена, уског струка и истакнутих бокова, а од детаља – високе и често крзнене крагне, кимноно рукав, фалте, волани, поруби од крзна и крзнени кепови. У вечерњој тоалети преовладала су два типа хаљина: хаљина са доњим делом налик на кринолину и хаљина без рукава и са прорезима са стране, по-

Хаљина за вече, Пакен,
»Фемина«, Париз, април 1919.

Костим, Пакен,
»Фемина«, Париз, април 1919.

годна за играње, коме се страствено предавао послератни свет. Жеља за раскошним изгледом огледала се у избору тканина: брукат, свила, лама, чипка, тил и, много приступачнији, шифон.

Следеће, 1920, године рамени део је добио опуштенију линију, струк је наглашаван широким појасевима и уведено је ново проширење око бокова. Оријент, којим су пре рата »Руски балет« и Пол Поаре опчи-нили Европу, поново је у моди, коришћењем лакираних и позлаћених ламае, сатена, тканина цветних дезена, кинеских, јапанских, индијских и персијских мотива. Романтични ореол избегле руске аристократије инспирисао је честу употребу крзна (бунде, огртачи, крзном обрубље-ни капути и мантили, муфови, крзнене крагне).

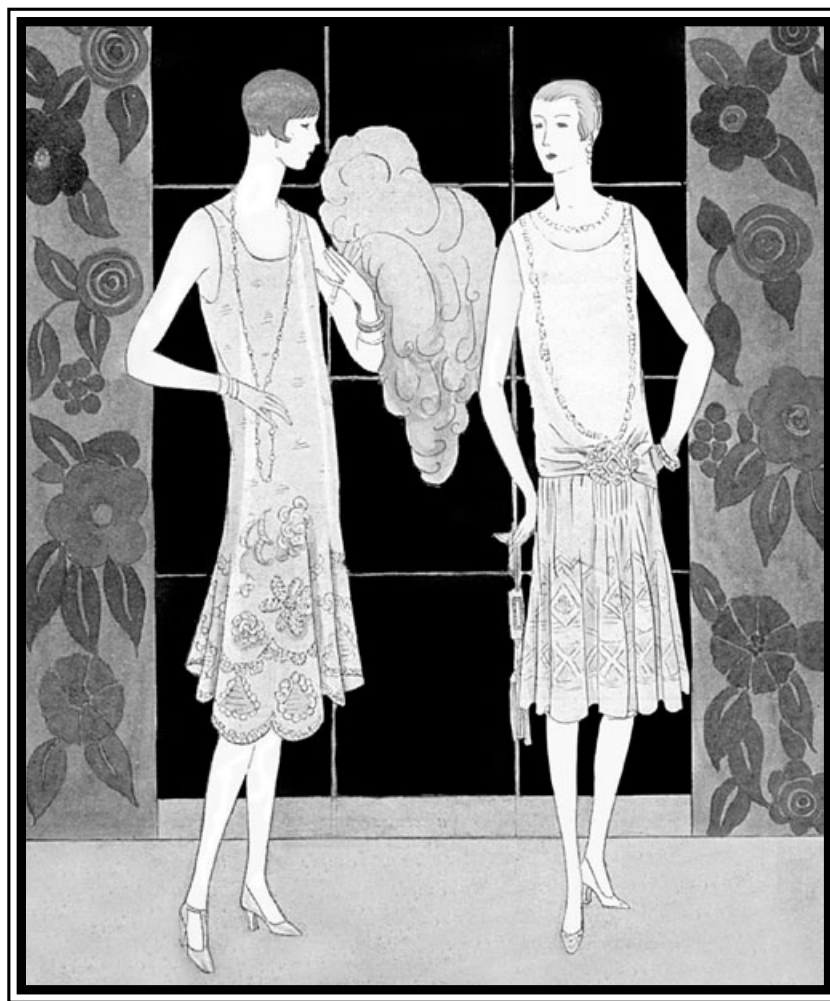
Истовремено са овим модним тенденцијама које су лансирале угледне предратне модне куће појавили су се креатори попут Габријеле Шанел и Жана Патуа, који еманципованој и динамичној жени нуде

Хаљина за вече, Бер,
»Вої«, Париз, мај 1924.

Одећа за сјорин и шейњу, Толман,
»Вої«, Париз, мај 1924.

одећу поједностављених, равних линија, без сувишних детаља и истицања облика тела. У стварању »гарсон« стила била је пресудна 1921. година, када је почела да преовладава равна силуета, са линијом струка која се спушта према боковима. Већ следеће модне сезоне једноставност дневне одеће је пренесена и на свечану тоалету, за коју се надахнуће налазило у елеганцији античких пеплоса и у одећи старих Египћана (Картер је те године открио Тутанкамонову гробницу). Још увек су коришћене изузетно скупе тканине и крзна, против чега су се многи безуспешно борили. На тканинама су почели да се појављују кубистички мотиви.

*Хаљине за вече, Пату,
»Фемина«, Париз, децембар 1925.*

Хаљине за вече, Расин,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
октобар 1927.

Године 1923. »гарсон« стил је уобличен у свим појединостима: равну силуету спуштеног струка употпунили су кратко подшишана коса, »клош« шешир, ципеле са »шпанглом« и ташна »писмо«. У односу на претходне године, када је дужина одеће за дан била до испод средине листова, сада је њен руб био на средини листова. Жерсеј и твид почињу да се користе за израду костима. Вечерња хаљина је још увек дуга до чланака, без рукава, с великим деколтеом на леђима и појасом спуштеним на бокове. Јарке, светле боје потиснуле су дуго примењиван црно-бели колорит.

Жакет, свитер или блуза, који покривају бокове, плисирана сукња, дуга до испод колена, »клош« шеширић, кожна ташна и ципеле са пређицом постали су, 1924. године, »униформа« за дан. Хаљине мантили и строги костими били су хит зимске сезоне. Хаљина за вече постала је једноставнија и краћа, с нагласком на спуштеном појасу – ешарпи и различитим начинима драпирања на боковима.

Строга, равна линија »гарсон« стила била је 1925. године на врхунцу. Модни креатори су сматрали да се брзина и покрет, те основне карактеристике »духа новог времена«, морају осећати и у моди. Због тога су на поподневној и вечерњој тоалети проширивани доњи делови (помоћу годеа, фалти и глокни) – да би се слободно могле изводити фигуре неоодољивог чарлстона. Естетика контраста била је у моди: строги кројеви и обиље детаља (украсне бордуре, вез, цветни украси, оријентални и кубистички мотиви, колористички контрасти, супротстављање сјајних и мат површина, разни оптички ефекти).

Године 1926. рафинирано су вариране познате теме. Уз вечерњу тоалету био је неопходан огртач од скупocene тканине, каткад с великом крзеном крагном, или свилена, често руком осликана, марама – шал са дугим ресама.

Следећа модна сезона донела је неусиљеност и мекоћу линије. Струк на капутима и костимима почео је да се подиже ка свом природном месту. Доњи делови најмодернијих вечерњих хаљина кројени су у глокну, са обиљем годеа и, често, неравним »репастим« доњим ивицама. Лични избор детаља – марама, ешарпи, цветних украса и накита – постао је важан јер се тиме избегавала униформност стила.

Сукња је 1928. године била краћа него икада. Вечерња хаљина, међутим, продужава се до половине листова, али само позади, док је спреда још увек дуга до испод колена. Уочљива је и тежња ка асиметрији. Петогодишња владавина »гарсон« стила ближила се крају.

Већ следећа модна сезона, 1929. године, донела је новине које су, посебно за вечерње изласке, почеле да враћају у моду женственост.

Кројење почиње да се третира као »посао архитекте«, који треба да неусиљено прати »конструкцију« женског тела. То се постизало такозваним косим кројењем, које је знатно превазилазило скромне могућности конфекцијске и кућне израде, који су цветали под владавином једноставних, »цевастих« линија »гарсон« стила. Сукња је постала дужа, струк је и даље спуштен, али ближи свом природном месту. Једна варијанта принцес хаљине, уске до бокова и широке у доњем делу, са рубом неједнаке дужине, била је веома омиљена. Вечерње хаљине су добиле опуштенију линију, углавном са дужим задњим делом, и са нагласком на обнаженим леђима.

Година 1930. означила је крај »гарсон« стила и наговестила све модне новости које ће донети четврта деценија. Промене су посебно уоч-

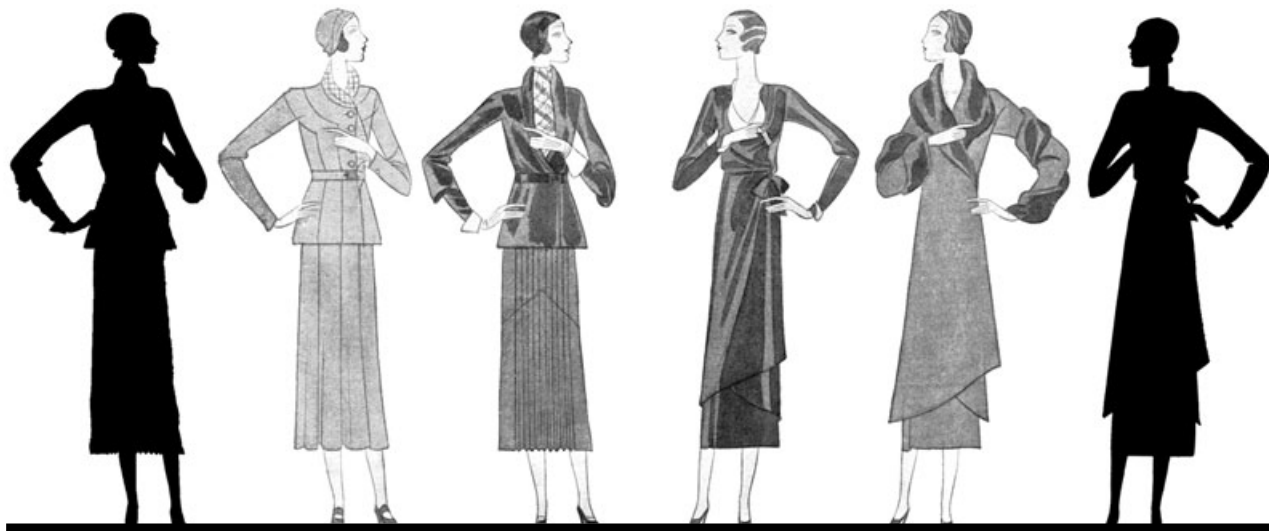
*Одећа за сјорџи и шетњу,
Лелон, Пату, Шеруи и Рењи,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
15. децембар 1927.*

*Хаљина за вече, Шанел,
»Вої«, Париз, новембар 1929.*

Одећа за дан и вече,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
 15. септембар 1930.

љиве на вечерњој хаљини. Она је добила нову линију: постала је уска, обнажених леђа, са »блузираним струком« и дуга, често са шлепом. Косим кројењем или уметањем годеа постизао се ефекат »увијања« око тела, којим се дискретно наговештавала сензуалност женских облина. Таква хаљина је шивена од крепсатена, који ће током читаве деценије бити највише коришћен за израду вечерњих тоалета, као и пан, про-

Шешири, Женан Дик,
»Фемина«, Париз, јануар 1920.

зирни муслин, ламе и чипка. Сомотским и чипканим цветовима и другим рукавицама допуњавана је ова веома женствена тоалета.

Са модном силуетом увек се усклађују и остали видљиви и невидљиви делови тоалете – шешири, обућа, ташне, рукавице, накит, мидери, рубље и чарапе.

Непосредно после Првог светског рата жене су и даље неговале своје дуге косе, скупљајући их у пунђу. Уз такву фризуру ношени су шешири и капе, налик на предратне, са високим и широким калотима, украшени обиљем перја, трака, порупчића, разним апликацијама и шлајерима. Омиљени су били они који подсећају на тророге шешире. Вечерњу тоалету допуњавали су раскошни турбани, тијаре, перје, свилене траке обавијене око чела или »шпански« чешљеви.

У зиму 1923. године почела је неприкосновена вишегодишња владавина кратке, дечачке фризури (»бубикопф«) и »клош« шешира, који су постали не само упадљиви елементи »гарсон« стила већ и симболи двадесетих година XX века. Тај чврсти шеширић, високе калоте и уског обода, многима се није допао, као уосталом и друге промене у женском начину одевања. Ношен је навучен до обрва, скривајући кратко подшишану косу и уши. »Клош« шешир је настао из потребе да се тај најсуптилнији детаљ женске моде уклопи у нову, издужену и равну, »дечачку« силуету модерне жене. Следећих сезона »клош« шешир ће се украшавати на различите начине, детаљима одувек заступљеним на шеширима: иглама, тракама, плисираним додацима, перјем... Обод је спреда могао да буде посувраћен. Ношене су и драпиране токе, приљубљене уз главу и чело, берете, турбани, а у летњим месецима и шешири широког обода и високе калоте (»капелин«, »каплин«). Увече би дама обавила чело уским или широким тракама, а 1926. године Париз је лансирао свилене и металне (од алуминијумских и златних нити) перике у боји.

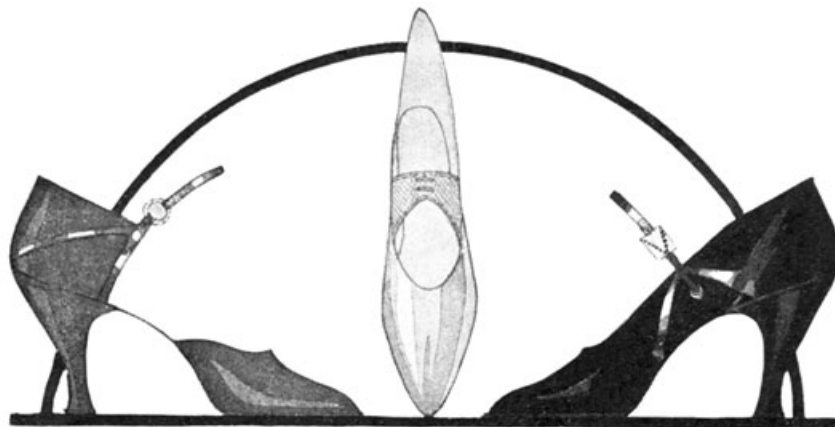
Упадљива промена је настала 1929. године. Глатку »бубикопф« фризуру потиснула је нешто дужа и ондулирана коса, што је условило и промену облика шешира. Улазе у моду шешири и капе који откривају чело, али са ободом који је у задњем делу проширен тако да покрива врат. Почели су се носити и »директоар« шешири, са спреда истакнутим и проширеним ободом, као и косо кројене капе и шешири, који све више откривају таласасту фризуру. Истовремено, у вечерњим приликама капа »кацига« је скривала косу, уши и чело даме која је носи. При бављењу спортом, бере је постао незаобилазан.

Послератна мода је открила женске ноге, чак до колена, и тиме скрећула већу пажњу на обућу. Изглед обуће, међутим, мењао се спорије

од осталих делова тоалете. Ципеле са шпицастим врховима, потпетицама које су у доњем делу проширене («Луј XV») и са каишићима око чланака, као и двобојне чизмице које се шнирају до половине листова ношене су и првих година треће деценије. Из сезоне у сезону ципеле су постајале све дубље, потпетице све уже, а каишићи се преплићу на најразноврсније начине. Око 1923. године наметнула су се два типа ципела: једнобојне са »шпанглом« преко риса, које су биле симбол асексуалности, као и кратка коса и равна, »цеваста« хаљина, и »Т« ципеле, са пређицом између деколта и каиша преко риса. Године 1927. за шетњу и за рад постају модерне двобојне ципеле, са »шпанглом« или на шнирање, инспирисане обућом која је ношена приликом играња голфа. Вечерње ципеле најчешће су биле израђене од исте тканине од које је и хаљина, украшене шналама и везом, а понекад и рељефно обрађеним потпетицима. Крајем деценије ушле су у моду веома деколтоване и плитке сандале.

После Првог светског рата још су биле модерне »врећасте« ташнице са биглом и одговарајућом дршком. Вечерње ташне од финих тканина и раскошно украшене перлицама и везом дуже су сачувале такав изглед. Ташна за дан, међутим, добила је строже, геометријске (квадрат, правоугаоник, трапез) и пљоснате форме, као и краће дршке. Око 1923. године почела је владавина ташнице »писма«, која је, најчешће, имала дршку на полеђини, кроз коју су провлачени прсти. Крајем деценије оне су постале веће и дубље, док су уз вечерњу тоалету најчешће у употреби ташнице са равним биглом, дршком – ланчићем, украшене перлицама и, тих година, ресама. Један од статусних симбола био је »несесер« (nécessaire), малена ташна за свечане прилике, израђена од

Ципеле, Хелстерн,
»Ле жарден дес мод«, Париз, август
1927.

Шешири и џаашне,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
 15. јул 1927.

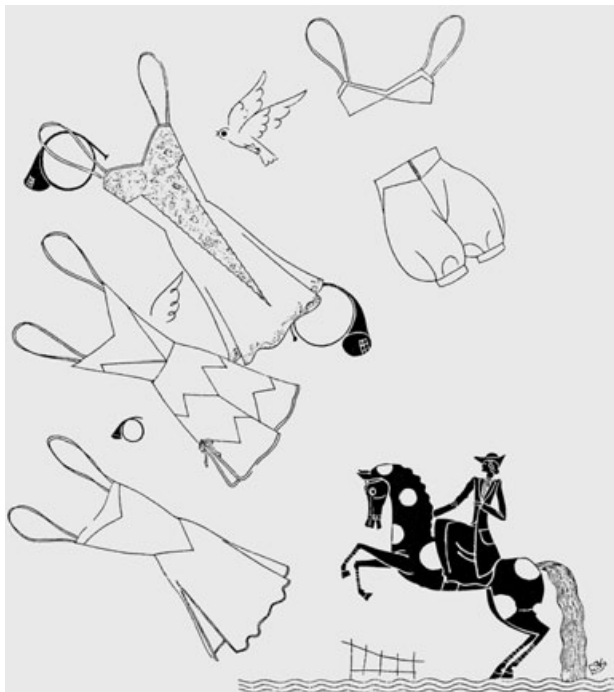
племенитог метала и емајла, украшена драгим камењем, често цилиндричног облика са дршком – ланчићем са обручем за прст. Неке од њих, које су осмислиле јувелирске куће попут Картијеа (Cartier), Бушерона (Boucheron) и Тифанија (Tiffany), представљају врхунска остварења ар деко стила. Јефтине варијанте су углавном биле од галалита и штраса. Средином деценије за серијску израду детаља, али и ташни у целини, почео се користити бакелит. Омиљена орнаментика двадесетих година – строге геометријске шаре, бујна флорална декорација, мотиви надахнути египатском, афричком и источњачком уметношћу – примењивана је и при украшавању женских ташни.

Рукавице су биле обавезни део дневне тоалете. Оне су биле кратке, најчешће с наглашеним горњим делом. Дуге рукавице, уз вечерњу хаљину, поново почињу да улазе у моду крајем деценије.

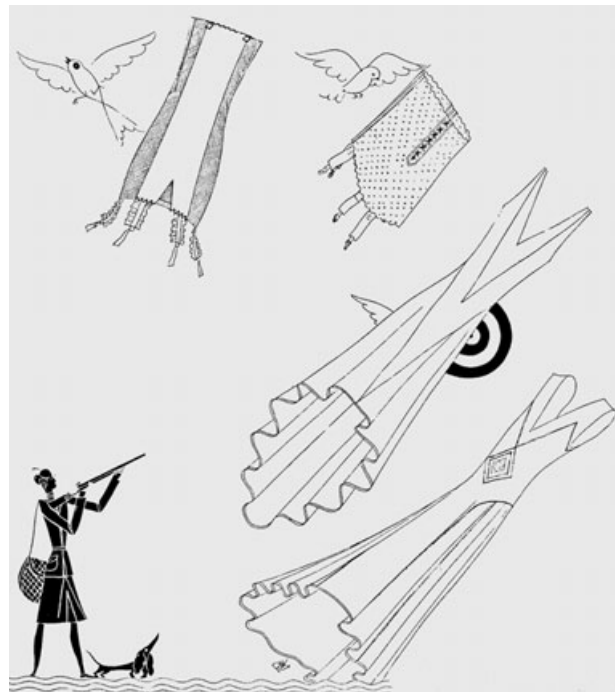
Скраћивањем сукње, више је наглашена улога чарапа. Најцењеније су биле свилене чарапе, у боји коже, које су истицале путеност овог дела женског тела, који никада пре тога није био толико изложен погледима. Кончане чарапе су ношене уз дневну одећу, а руком плетене, са упадљивом ранфлом, биле су веома модерне 1925. године.

Упркос изјавама Пола Поареа да је жену ослободио тираније корсета и чињеници да је идеал женске лепоте промењен, и то *»еманциповано«* тело ипак је требало опет преобразити у нешто што оно само по себи није, или му дати суптилнију линију. Почетком двадесетих година корсети од каучука и фишбајна замењени су једноставнијим мидерима, направљеним од свиленог трикоа или гумиране свиле. Они су обавијали торзо или само бокове, дајући им равну, дечачку линију. Старије и бујније жене наставиле су да носе старинске корсете, а само су изузетно младе и витке могле себи да дозволе уски појас с подвезицама за чарапе.

Најинтимнијим деловима женске тоалете посвећивана је велика пажња. Фино рубље је шивено и украшавано руком, а израђивано је од свиле (од 1927. године и од много доступније вештачке свиле), крепсатена, крепдешина, шармеза, вуненог и свиленог жерсеја, батиста, али и од фланела и порхета. Чипка, плисе и вез употпуњавали су раскош рубља. За двадесете године карактеристично је обиље врста и боја рубља (ружичаста, небоплава, шампањ, лимун, беж, окер, сива и – бела). Сви делови рубља су добили једноставан крој, постали су краћи и ужи. Гаћице су личиле на шорц са разрезима са стране или на кратке пумпарице. Прслуче је било налик на широку траку са бретелама, да би крајем деценије почело да личи на оно што ми данас називамо брусхалтером. Комбинезони су били равни, са бретелама, а једна од оми-

*Рубље и мидери, »Вої«,
Париз, новембар 1929.*

љених комбинација био је комбинезон сашивен изједна са гаћицама. Подсукње, некада прављене од многих метара тканине, постале су уске и равне.

Еlegantна дама је велику пажњу посвећивала квалитету и лепоти кошуље за спавање (са лизезом или без ње), пицаме, као и кућне хаљине («дезабије»). Пицама, као одећа за спавање и за кућу, мада се појавила око 1880. године, тек је после рата широко прихваћена. Почетком двадесетих година посебно су биле модерне свилене »кинеске« пицаме, са уским панталонама дугим до чланака и са равном туником. Кућне хаљине и огртачи такође су шивени од скупоцених тканина (крепсатена, крепжоржета, крепдешина, чипке, свиле, муслина, воала) и својим обликом су пратили тренутну модну линију.

Накит је важно обележје »гарсон« стила. Обнаженост деколтеа, руку, рамена и врата »захтевала« је накит. Осим врхунских дела јувелирске уметности, која су стварали »Картије«, »Ван Клиф & Арпел« (Van Cleef & Arpels), »Бушерон«, »Браћа Лаклош« (Lacloche Frères), »Мобусен« (Mauboussin), Жан Фуке (Jean Fouquet), Рејмон Темплије (Raymond Templier) и Жерар Сандос (Gérard Sandoz), веома је био популаран накит од јефтиних материјала (никл, хром, емајл, лак у боји, галалит, штрас,

марказит, стакло), који је брзо прилагођаван новим модним захтевима. Пол Поаре је 1913. године први почео да прави лажни накит, али је, деценију касније, Коко Шанел то увела као правило и редовно би уз нову колекцију дизајнирала и одговарајући накит. Управо је она најзаслужнија што је бисерна огрлица, али и ниска са перлама од различитих скупоцених или јефтиних материјала, постала заштитни знак »лудих двадесетих«. Ништа мање нису били тражени ни »комплети« – ланчићи, минђуше (обично висеће) и наруквице. Наруквице су могле бити уске, али и гломазне, »варварске«, инспирисане црначком уметношћу. Од средине треће деценије жена је могла да носи прстен где жели и какав жели, док је пре тога госпођица могла себи да дозволи само неупадљиви породични прстен. Посебно је било омиљено прстење од синтетичког дијаманта и беле легуре, која је имитирала платину, као и велики, упадљиви »коктел« прстен. Брошеви су ношени на деколтеу, шеширу и појасу, а израђивани су од позлаћеног метала, сребра, емајла, штраса... Монокл, као део накита, увела је у моду, 1925. године, модна кућа »Редферн«. Дизајнери и правог и лажног накита налазили су надахнуће у уметности Египта, у етно-култури ваневропских цивилизација, чији су модерни сензибилитет открили Гоген, Пикасо, Модилјани, Арп, Бранкузи и многи други, као и у кубизму, чији су геометријски мотиви, посебно после париске изложбе одржане 1925. године, преплавили свет.

Модерна жена из »лудих двадесетих« почела је и да се шминка. Приликом вечерњих излазака, витки препланули »дечак« преображавао се у »вамп« жену, лица напудерисаног белим пиринчаним пудером, са руменилом на образима, сенком на очима, уснама оцртаним у облику срца и »намазаним« црвеним кармином, тамноцрвеним лаком на ноктима и намирисану заносним парфемима. Узор, као и у много чему другом, биле су диве немих филмова. »Вамп« жена би радо кокетовала, хладећи се раскошном лезезом од нојевог перја и држећи у руци упаљену цигарету у елегантној, дугачкој муштлици. У грађанским круговима патријархалне средине, какав је био и Београд, такве слободе у шминкању и понашању нису биле пожељне.

Женска мода шридесетих година

Крај »златних« двадесетих година нагло је наступио 24. октобра 1929. године, када је затворена њујоршка берза. Безнадежност и сиромаштво постали су стални пратиоци већине становништва Америке и Европе. Економску депресију пратили су и политичка нестабилност и агресивност, пре свега фашизма. Тек годину-две пред избијање Другог светског рата економска ситуација је побољшана. Обележја тридесетих година, међутим, јесу и космополитизам, нови дух класицизма, углађеност, наклоност ка модернизму, серијској производњи и новим материјалима. Мода је успоставила равнотежу не само између природе женског тела и женске психе већ је укључила и друштвену улогу коју је жена освојила током претходне деценије.

Већ почетком тридесетих година установљена је основна силуета одеће за дан, која се одликовала наглашеним раменима, линијом струка на свом месту и дужином до средине листова, односно до испод колена од 1938. године. За разлику од таквог изгледа који је остављао утисак спортске елеганције, вечерње хаљине, дуге и меких линија, одисале су женственошћу и дискретним луксузом. У односу на претходну деценију, украсни детаљи и пратећи аксесоар не само што су се много брже смењивали већ су и њихови стилски различити облици били истовремено у моди.

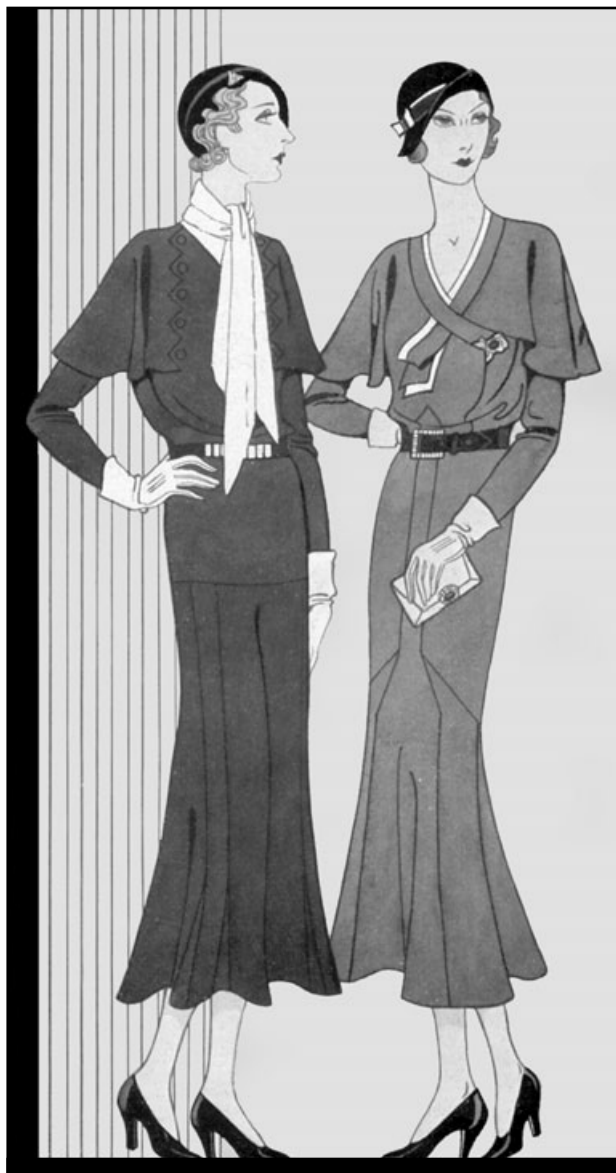
Године 1931. строги костими и хаљине принцес кроја, у комбинацији са мантилом од исте тканине, постали су »униформа« за дневне изласке. »Фаворит« те модне сезоне била је вечерња хаљина »пагода« (као да је обучено више туника различитих дужина). Следеће године у моду су ушли кеп и болеро, који ће, у различитим варијацијама, бити ношени до краја деценије.

Проширена рамена и романтични детаљи, инспирисани женственошћу викторијанске епохе, били су главне модне новости током 1933. године. Већ следеће године је из женске моде уклоњено све што је подсећало на мушку моду (чак ни костими више нису шивени код

Одећа за дан, Ланвен и Пату,
»Вої«, Париз, авіусїї 1931.

Хаљине за вече, Огиста Бернар,
»Вої«, Париз, авіусїї 1931.

кројача мушког одела). Дневна силуета се још увек својом строгошћу и једноставношћу упадљиво разликовала од вечерње. Дама је за свечану прилику могла да бира између »робклош« (хаљина која се звонасто шири од струка), »робтиж« (хаљина са уским доњим делом и малим шлепом) и тунике, сашивених од сомота, ламеа или тила украсеног

Косџим, Пату,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
15. новембар 1936.

шљокицама. Кепом или дугачким огртачем дама би употпунила свој избор.

Године 1935. дневна силуета је била равна, с нагласком на оковратнику, раменима и рукавима. Захваљујући клипсевима којима су причвршћивани умети на деколтеу, леђима или рукавима, изглед хаљине и блузе могао је да се мења зависно од потребе. Избор детаља на вечерњим хаљинама био је готово неисцрпан: вештачки цветови, жабои, дугмад од штраса, ресе, гајтани, широки појасеви, порупчићи, чипке, »жабице«, украсни штепови, плисирани детаљи, вез од свиле, конца, перли, металних нити...

Осим све наглашенијих реминисценција на моду XIX века, следеће модне сезоне нису донеле неке уочљивије промене ни у силуети ни у детаљима. Новост је била да се панталоне, »звонастих« ногавица, укључују у вечерњу тоалету. Још су ношене принцес хаљине, али и мантил хаљине на преклоп, казак хаљине и хаљине с плисираним доњим делом. У моду су ушле сукње панталоне. Болеро је кројен заједно са хаљином.

Хаљине за вече, Скјапарели
и Лелон, »Ле жарден дес мод«,
Париз, 1. мај 1936.

Одећа за дан, Лелон,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
15. мај 1939.

Вечерња хаљина је спреда била краћа, а позади дужа. Низови волана су понекад хаљини давали изглед кринолине без обруча. Омиљени су били »жабо ревери«, »жабице« на грудима, »шесла«, пластриони, асиметрично закопчавање, »гарнитуре« (»весте-прслуци«, изувијане ешарпе, уфалтани пластриони који, причвршћени за једноставну хаљину, мењају њен изглед). Од тканина највише су коришћени ангора, жерсеј, вунене чипке, а за вече тил и сјајне, ламе тканине. »Фаворити« су били дезени са цифрама и словима, хоризонталним пругама, туфнама и бизарним жанр-мотивима (Црнче једе лубеницу, на пример). Све је било у знаку веза (шарени вез, ришеље, вез шујташем, шупљика, везени монограми) и »класика«: убори, волани, порупчићи, детаљи од крзна и плисеа, вештачко цвеће. Новост су била дугмад од галалита или стакла у облику разних плодова и животиња и коришћење рајсфершлуса (»еклер«).

Ни последње предратне године нису донеле много новог: рамена су наглашена, струк узак, а сукња кројена у глокну и, од 1938. године,

Хаљине за вече,
»Ле жарден дес мод«, Париз,
15. мај 1939.

*Шешир и накит, Пату и Шоме,
»Фемина«, Париз, децембар 1933.*

дуга до испод колена. Основну линију су допуњавале морнарске крагне, кравате, машине и »жабице«. Омиљене су биле панталоне, сукње панталоне, а на мору и у бањама – шортцеви. Туфнице, пругице и карирани дезени били су најтраженији.

За разлику од двадесетих година, када је владао један тип шешира, сада су шешири постали разноврснији, са детаљима који су мењани из сезоне у сезону, с тим што су поједини облици шешира ношени више година. Као и претходне две модне сезоне, и 1931. године шешир је откривао чело, а позади и са стране, проширеним ободом, покривао врат и уши. Тада је почео да се носи и мали, »нахерени« шеширић, који је допуштао да се види таласасто обликована коса, која је била нешто дужа него раније. »En vogue« су биле и мале, плитке токе од филца или сатена, које су покривале теме главе. Бере је ношен не само приликом спортских активности већ и уз хаљину за излазак и за вече; он је освојио све: од жена из најсиромашнијих кругова до најбогатијих друштвених слојева. Капе од меких тканина и драпиране тако да подсећају на турбане такође су много ношене. Лети су били обавезни шешири с великим ободом; посебно су били омиљени они од чипкасто плетене сламе и са детаљима у виду вештачких цветова, перја или украсних штепова.

Такви шешири су ношени и 1932. године, осим шешира са ободом који је продужен са стране и позади, а који је изашао из моде, као и одговарајућа кратка коса. Новина те модне сезоне био је шешир који подсећа на мушки, са ободом средње ширине и плитком калотом.

Онај »нахерени« шеширић (»ловачки« је једна варијанта тог шешира) 1933. године почео је да се мења, покривајући задњи део главе и добијајући различите упадљиве украсе. Година 1934. донела је више новитета: шешири су постали већих димензија да би били у складу с проширеним раменима. Стављани су високо изнад чела, откривајући фризирану, полудугу косу. Велики шешири су могли да имају и контуру бидермајер стила, са плитком калотом богато украшеном перјем, цветићима од филца, различитим рогљастим испупчењима. Исто-времено су били у моди и мали »џокеј« шешири.

Обиље облика пренесено је и у 1935. годину, али је предност давана малим шеширима. Они су ношени тако да покривају чело и око. Калоте шешира су још увек биле ниске, док су токе, које су добиле изглед феса, могле да буду и високе. »Мушки« и »ловачки« шешири били су омиљени. Појавили су се и шешири с наглашеним предњим делом обода, као и раскошни турбани. Украс (перје, машине) стављан је на предњу страну шешира. Током 1936. године овом мноштву придружили су се још неки облици шешира: са плитком калотом и ободом уроланих и

уздигнутих ивица, шешири за вече од сомота и чипке, с великим ободом који је са стране извијен и подсећа на прохујала времена, на доба краљице Викторије, капе које су комбинација береа и турбана (понекад с предњим делом у облику велике машине) и високи »кула« шешир. Сви ти облици шешира задржали су украсе (крзно, перје, цвеће, кићанке, шлајери) на предњој страни. Богатство облика и украса било је 1937. године веће него икада. Токе и капе одлично су пристајале уз модерно обликовану полудугу косу (локне, »ролнице«, пунђе) и биле су веома маштовите: у облику левка, феса или с проширењима у горњем делу и обиљем украса у виду трешања и вишања од плуте, с плисираним детаљима, порупчићима и машнама. Могле су се носити навучене до обрва или се ставити на потиљак, по угледу на доба Луја XV. »Љубимче дана« била је морнарска капа са лепршавим тракама, али су ношене и »нахерене« беретке различитих облика. Шешири су прилагођени фризури и сада су плитки и равни, често са ивицом обода која је уздигнута или са ободом чији је предњи део веома наглашен. Ту су биле и »мајушне лађице повијене на обе стране и украшене венчићима од цвећа«. Разне дијадеме – у стилу директоар (лиснати венчићи од различитог материјала) и турбани са нојевим перјем ношени су уз вечерњу тоалету.

Током 1938. године било је пожељно да се открију лице, чело и део косе; зато су, чак, и велики шешири спреда имали просечен обод. Калоте, мало више него претходне сезоне, биле су чудесних облика – троугаоне, четвртасте, левкасте, у доњем делу широке у средини скупљене, а при врху проширене; предњи део обода био је веома наглашен. Бере је постао сувише једноставан за излив маштовитости која карактерише ову сезону. Вео је много коришћен. Прекривао је велики шешир и везиван је испод браде, клипсом је учвршћиван за косу и, чак, ношен је као зар приликом вечерњих излазака. И следећих година разноврсност шешира била је у моди. Обод који је напред истурен, 1939. године претерано је наглашен, тако да је шешир требало причврстити тракама за задњи део главе да не би падао. Токе, високе и разноврсних облика, ношене су навучене до обрва. Пленила је љупкост малог »жирардо« шешира обавијеног ешарпама, тракама и вештачким цвећем. Увече је коса прикупљана у пунђу и украшавана мрежицом. Шлајери су често употпуњавали шешире. Следеће 1940. и 1941. године задржано је живописно обиље из претходне сезоне.

Изглед ципела и ташни није се тако брзо мењао као изглед и облик шешира. Почетком тридесетих година ципеле су имале оштре врхове и потпетице сужене у доњем делу. Током четврте деценије ципеле за дан биле су дубоке, понекад с украсним шналама и нижом потпетицом, а

Тока, Ањес, »Ле жарден дес мод«, Париз, 15. новембар 1936.

од 1932. године улазе у моду и двобојне ципеле на шнир. Обућа за вече била је веома деколтована, с вишом потпетицом; пуна раскоши и фантазије израђивана је од fine коже, сомота, свиле, ламеа, целофана, а украшавана је везом, перлицама, перјем, вештачким цвећем, клипсевичима, шналама, инкрустацијама од вештачког драгог камења, метала... Сандале с високим потпетицама биле су »краљице вечери«, али су ниске спортске сандале, с пуно изукрштаних каишића, ношене и уз дневну тоалету. Године 1938. двобојне ципеле биле су намењене искључиво поподневним изласцима, а нарочито је била модерна плаво-бела комбинација. Као украс, машница је доминирала. Чувени »ципелар« Салваторе Феррагамо (Salvatore Ferragamo) увео је 1939. године у моду ортопедске потпетице с платформама, које ће се носити и током Другог светског рата.

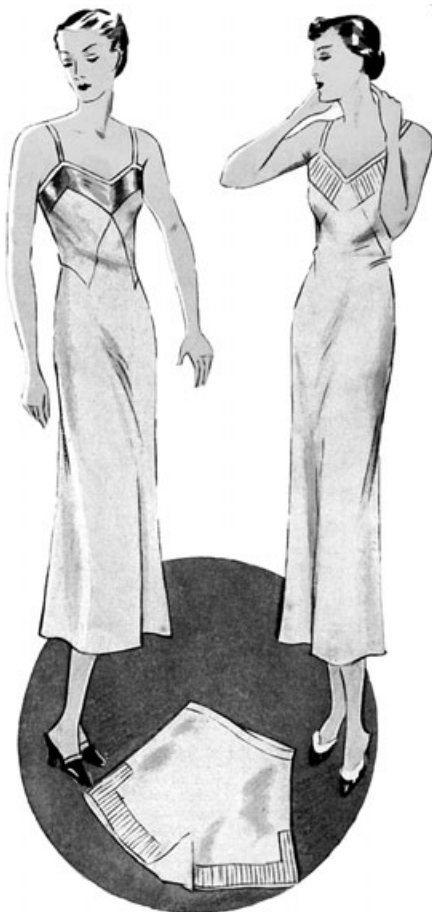
Тридесетих година ташна је добила већи значај у односу на целокупни изглед, усклађујући се са одећом, шеширом и, пре свега, са ципелама, каишем и рукавицама, али и у складу са стасом даме која је носи. Од средине четврте деценије ташне су почели да дизајнирају познати креатори (Скјапарели, Пакен, Руф). Облици ташни постали су функционалнији у односу на раније моделе. Посебно је била омиљена ташница »писмо«, чија је вечерња варијанта мања и много раскошнија од дневне. Године 1930. постала је модерна ташна муф, а 1935. спортска ташна ранац и свечана »минодијера« (minaudière), »кутија« од племенитог материјала или хрома, с преградама за руж, цигарете, новац и друге женске ситнице, коју је осмислила јувелирска кућа »Ван Клиф и Арпел«. У другој половини деценије ташне су добиле веће димензије и дуже дршке. Пред сам рат Елза Скјапарели је креирала ташну са дугачким дршкама која је ношена преко рамена, а која ће се, због своје практичности, доста користити током ратних година.

Рукавице су током четврте деценије биле стално у моди и ношене су у свим, па и најсвечанијим приликама. Рукавице за дан биле су од коже или конца и, у односу на претходну деценију, дуже и у горњем делу трапезасто проширене. Вечерње рукавице, од гласе коже, свиле и, крајем деценије, од чипке, биле су уске и дуге до изнад лаката.

Током тридесетих година мидер је био неопходан у гардероби модерне жене. Један није био довољан. Требало је имати мидер за балску тоалету, за дан и за спорт. Уз вечерњу хаљину, припијену уз тело, ношен је принцес мидер, који је био кројен заједно са »сутијеном« (прслучетом) и направљен од свиле или посебне тканине. Мидер за дневну одећу обавијао је струк, бокове и део бедара, а израђиван је од гуме са врло мало платна или свиле. Међу младим и витким женама био је омиљен

Мидери, »Војвр боше«, Париз, мај 1936.

Рубље, »Франсоаз«,
 Париз, 15. април 1935.

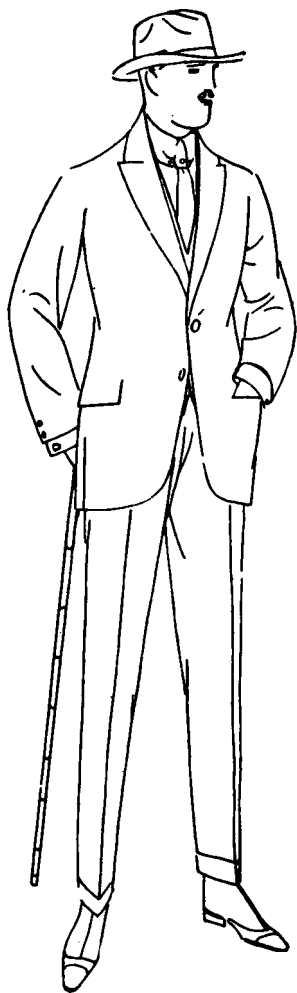
»спортски« мидер, који је покривао бокове и имао »жабице« за придржавање чарапа. У модној силуети за 1939. годину танани струк је посебно био пожељан, а да би се то постигло, у моду је враћен корсет од меког и еластичног атласа, тако да није спутавао покрете.

»Дијагонално«, косо кројење примењивано је и на рубљу, које је претежно шивено од свиле, шармеза и жерсеја. Комбинезони су пратили линију тела, а гаћице су биле у облику шорца, са »звонастим« ногавицама, или у виду уских пумпарица. Крајем четврте деценије прслучићи добијају све чвршћу и компликованију конструкцију. Омиљене боје интимног рубља биле су ружичаста и боја брескве, а припаднице виших кругова откриле су и чари црне боје. Кошуље за спавање и, посебно, кућне хаљине веома су биле налик на вечерње хаљине, како по квалитету тканине тако и по кројевима.

Накит од вештачких материјала током тридесетих година постао је општеприхваћен, толико да су и велике јувелирске куће почеле да се баве израдом »лажног« накита. За такав накит највише је коришћен материјал који савршено имитира злато (монокрафт), откривен 1930. године, и бакелит, који је опонашао готово све врсте племенитих материјала и могао да се комбинује са дрветом, стаклом, емајлом, хромом, бакром или другим врстама пластике. Кратки ланчићи, наруквице, брошеви и, пре свега, клипсеви, били су омиљени делови накита у четвртој деценији. На дизајн накита знатно је утицала заокупљеност модерним машинама и њиховим елементима и, захваљујући Елзи Скјапарели, надреализам. После Колонијалне изложбе која је 1931. године одржана у Паризу, обновљен је утицај кубизма и црначке уметности. Од средине четврте деценије, посебно на брошевима, јавља се обиље нових и веристички представљених тема, као што су фигуре разних предмета, животиња, птица, цвећа, спортске и војничке теме, жанр-мотиви...

Током тридесетих година начин шминкања је постао много дискретнији. Употребљавани су пудери у боји коже, док су сенке за очи, кармини и лакови за нокте били мање упадљивих боја. Истовремено је негован и култ здравог и природног изгледа, при чему су препланула боја коже, сјајна коса и блистав осмех били главни женски »адути«. Претеривање и ексцентричност двадесетих година сменили су пристојност и озбиљност у облачењу и понашању, у складу с туробном политичком и економском атмосфером тридесетих година.

Мушка мода

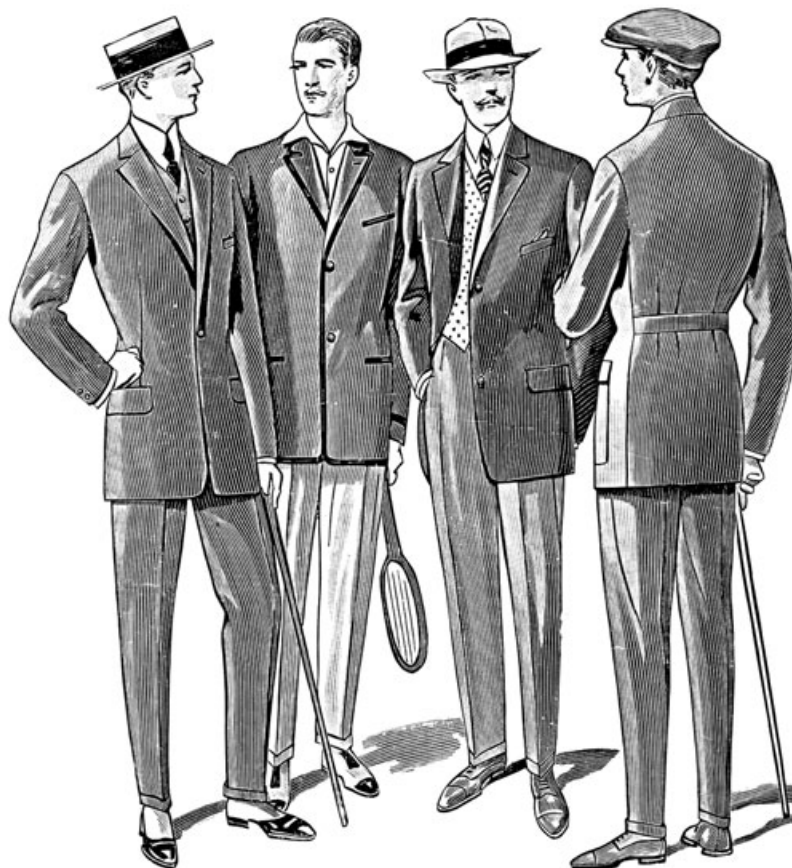
Мушко одело, »Фемина«,
Париз, јун 1919.

У годинама после Првог светског рата свој спољни изглед храбро и драстично није мењала само жена већ и мушкарац. Он је, у општем духу полне мимикрије, обријао своје мушке атрибуте, браду и бркове, скратио косу и зачешљао је уназад. Као и женска модна силуета, тако је и мушка тежила вертикалним линијама, једноставном кроју и употреби првокласних штофова. Мушка мода је ипак била мање каприциозна од женске моде.

Током двадесетих година »несталност« мушке моде посебно је уочљива. Париз је после рата (1919–1922) лансирао мушко одело са сакоом веома широких рамена, високог струка и шпицастих ревера, док су панталоне биле дуге до чланака и сужавале се испод колена. Година 1924. била је година крајности: истовремено су била у моди уска, »кикирики« одела и одела с панталонама веома дугих и широких ногавица (»оксфордске вреће«), у комбинацији са сакоом уских рамена и дворедног закопчавања. Управо »оксфордске вреће«, као и пуловери уместо прслук у свим, осим у вечерњим приликама били су инспирисани стилем облачења принца од Велса, који је веома утицао на мушку моду.

Изглед одела се од 1925. до 1927. године највише приближио идеалу цеви, тела без наглашених телесних облина, коме је истих година тежила и женска модна силуета. Сако је био раван, кратак и припијен уз тело, широких, четвртастих рамена, уских рукава, широких, кратких и шпицастих ревера и, углавном, на дворедно закопчавање; панталоне су биле праве, с ногавицама чија је ширина у доњем и горњем делу била иста, углавном без манжетни; прслук је био кратак, широких ревера и с једноредним закопчавањем. Такво одело, лети беле боје, ношено је у свим, осим у изузетно свечаним приликама. Капути прате линију сакоа, док спортски имају раглан рукаве и једноредно закопчавање. »Треншкот«, мантил за кишу, носили су сви – мушкарци, жене и деца. У посебним приликама господин би облачио мантил са кепом. Крајем треће деценије, добио је предност сако с једноредним закопчавањем.

Око 1930. године мушка мода је постала умеренија. Силуета је добила изглед римског броја V – сако је широких рамена и струкиран, док су ногавице панталона сужене у доњем делу. Година 1932. донела је мушкој моди озбиљност и природност. Мушкарац више не зачешљава косу уназад, не маникира се, не пудерише се и не мирише се; игла у кравати, марамица у џепу, штап, ланац и друге кицошке ситнице сада су презрене, посебно од припадника млађих генерација. Било је готово са травестијом »лудих двадесетих« и на сцену ступају природност, мужевност и спортски дух. Лондон је арбитар кад је у питању салонско и, делимично, спортско облачење, а америчка лежерност се наметнула у изгледу свакодневне и спортске одеће. Париз је својим смислом за меру ускладио те две струје и понудио моделе које је већина прихватила. Крој сакоа је поједностављен, мање широких рамена него раније и без јастучића, са реверима средње ширине и струком на свом месту,

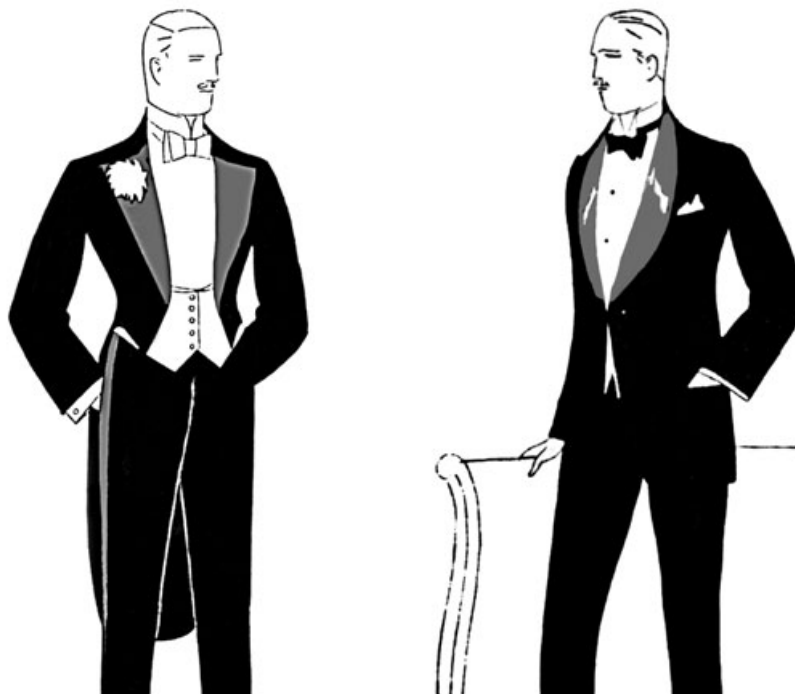
Мушка одела за дан и спорти,
»О Лувр«, Париз, 1925.

који није посебно наглашен. Панталоне су биле дуге до ципела, равних ногавица. Такво одело употпуњавали су практична америчка кошуља, с пришивеном крагном и манжетнама, и џемпер или пуловер исте боје као сако. Наметнута је уздржаност у боји и дезену тканине – све се углавном сводило на нијансе сиве и смеђе, а за спортска одела коришћени су штофови грубих фактура.

Година 1934. донела је новине: карирани сако у комбинацији с једнобојним панталонама, као и могућност да се, у летњим месецима, обуче кошуља са кратким рукавима, и то без сакоа. Следеће модне сезоне нису донеле измене у мушкој модној силиуети, осим у детаљима.

Током међуратног периода тачно се знало за какву прилику се шта облачи и свако одступање од предвиђеног сматрало се не само неукусом већ и некултуром. Новине су често доносиле текстове о томе како се треба обући у одређеној прилици. Најједноставније решење је било: ако је дама у свечаној тоалети, онда је њен пратилац у фраку, а ако је она у обичној вечерњој хаљини, онда је он у смокингу.

Фрак (са белим прслуком, белом кошуљом тврдих груди и са бисерним или седефним дугмадима на манжетнама и грудима, с тврдом белом крагном и белом лептир-машном, уз црне лаковане ципеле,

Фрак, »Фемина«, Париз, јун 1919.

Смокинџ, »Фемина«, Париз, јун 1919.

цилиндар и црни капут или пелерину) био је репрезентативно одело за изузетно церемонијалне и свечане прилике, као што су балови, званичне вечере и скупови, погребни значајних државних личности, итд. У позориште и отмен ноћни клуб одлазило се у смокингу (са белим прслуком, белом кошуљом тврдих груди и крагном, црном лептир-машном и у црним лакованим ципелама). Кад је реч о венчању, енглеска етикеција давала је предност жакету (црни жакет, који је спреда полукружно расечен а позади има пешеве, и сиве панталоне с пругицама или без њих,

*Свадбена фотографија
Олге и Петра Радојевића,
1931. Власништво М. Јуришића*

употпуњени белом кошуљом с тврдим оковратником, сивим, белим или, зими, црним прслуком, сребрнастосивом или црном пластрон-краватом, као и лакованим ципелама, белим камашнама, свиленим црним цилиндром, белим кожним рукавицама и црвеним каранфилом као симболом верности, или орденом – у рупици ревера). Жакет је био уобичајен и приликом разних других званичних церемонија и сусрета.

Шешир је био обавезан у гардероби међуратног мушкарца. Зими су ношени шешири од филца, штофани качкети или беретке, а лети шешири и качкети од сламе или платна. Средином тридесетих година »жирардо« шешир уступио је место сламном шеширу који је био истог облика као и филцани шешир. У свечаним приликама, цилиндар, уз фрак и жакет, и полуцилиндар били су обавезни.

Мушка обућа је још у XIX веку била стандардизована, а између два светска рата било је три-четири врсте ципела. Током двадесетих година у моду су ушле двобојне ципеле (бело-црне, бело-смеђе, бело-тегет), које ће бити скоро обавезне и у наредној деценији. Почетком тридесетих година ципеле за дан постале су масивније и дебљег ђона. Уз летња бела платнена одеда ношене су беле платнене ципеле. Лаковане ципеле су биле резервисане за свечане прилике, када се облачио фрак, жакет или смокинг.

Еlegantни господин је лични стил истицао избором »модних ситница«, као што су: кравата, игла за кравату, лептир-машна, шал, марамица, »хозентрегери«, чарапе, камашне (које ће тек 1939. године престати да носи), рукавице (које ће током тридесетих година ређе стављати, углавном зими и приликом »шоферирања«), ручни сат, табакера, прстен и штап, који ће у четвртој деценији ретко користити.

Фино мушко рубље израђивано је по мери и од квалитетних памучних или свилених тканина. У кући је господин носио кратак или дугачак »мантил«, од свиле или сомота, често украшен позамантеријском траком.

Мушка међуратна мода је увела мање новина и спорије се мењала у односу на женску моду, али је и она, посебно током тридесетих година, донела природност и опуштеност који су и данас синоними елегантно одевеног мушкарца.

Београђани
и мода

»**Ш**та је мода?« Тако је гласио назив анкете коју су крајем 1929. године спровеле »Недељне илустрације«. Питање је било постављено београдским интелектуалцима. Неки су о моди размишљали као о видљивом одразу естетских и социјалних момената и »дубљег животног осећања«,¹ или као о личном схватању одевања,² а други су у њој видели »поражавајуће зло, утисак идиотизма, патолошку појаву и мајмунисање са крајњим закључком папагајства«. ³

Осим ове анкете, у међуратној штампи је објављен велики број текстова који прате и оцењују модна збивања, али су, колико је нама познато, била само два покушаја да се озбиљније промисли о сложенем феномену моде. И док у Немачкој, Аустрији и Француској, још од друге половине XIX века, о моди пишу уметници и академици, налазећи у њој блискост са архитектуром и другим уметностима,⁴ дотле су јој у нашој средини посебне текстове посветили – један комедиограф и један теолог.

Очима искусног, светског човека посматрао је моду Бранислав Нушић.⁵ Сматрао је, с правом, да се »мода јавља као револуционар који обара предрасуде, као анархиста који руши традиције, али истовремено и као деспот који немилостиво потчињава масе и насилнички им намеће своју власт«. ⁶ По његовом мишљењу, мода настаје из »два рудиментарна инстинкта« – подражавања и себичности – а »главни регулатори« су климатске, економске и социјалне прилике, државна власт, друштвени мотиви (спорт, туризам, ауто), лични разлози, естетика. Нушић запажа да мода није само ствар одевања већ да она, схваћена као владајући облик понашања и мишљења, делује на породичне односе, политику, уметност, морал, љубав, уопште на све манифестације људског духа. Он уочава и битне особине моде двадесетих година: »подмлађивање, истицање дражи и маскулизирање-помушкарчивање«. ⁷ Нушић не жали за прошлошћу, већ сматра да млада генерација има право да живи у складу са духом свог времена.

1 [Непотписано], »Шта је мода?« (из одговора Тодора Манојловића), *Недељне илустрације*, Београд, 16. новембар 1929, с. 6.

2 Ibid. (из одговора Радета Драинца)

3 Ibid. с. 7 (одговор М. М. Кутлешића, новинара; слично су одговорили и други анкетирани)

4 M. Wigley, *White Walls, Designer Dresses, The Fashioning of Modern Architecture*, London 1995.

5 Његов приступ и ставови о моди веома су блиски француском академику Рене Бизеу, који је 1925. године објавио књигу *La Mode* у едицији »L'Art français depuis vingt ans«.

6 Текст је написан 1928. године, Б. Нушић, *Мода, Сабрана дела Бранислава Нушића*, XX, Београд 1966, с. 224.

7 Ibid., с. 240.

8 Л. Павловић, *Мода, мода! Недељне илустрације*, Београд, 18. јул 1937, с. 40–42; 25. јул 1937, с. 35–37.

9 Ibid., 18. јул 1937, с. 42.

10 Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије 1918–1941*, I, Београд 1996, с. 465–506.

11 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542. Часопис је почео да излази 1921. године.

12 Био је то један од најзначајнијих француских модних журнала (1901–1939), чије су корице представљале врхунска остварења ар декоа; cf. P. Frantz Kery, *Art Deco Graphics*, Thames and Hudson, London 1986, с. 118. О популарности овог журнала сведочи и чињеница да се неколико београдских салона управо тако звало, као салон Илонке Вајнерберг, који је отворен 1931. године у Улици кнегиње Љубице 9; cf. Историјски архив Београда (даље: ИАБ), Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

13 Часопис излази од 1892. године, а француско издање од 1920. Корице су радили најбољи светски дизајнери; cf. P. Frantz Kery, op. cit., с. 118.

14 АЈ, 74, ај. 194, бр. фасц. 134. Часопис је излазио од 1912. до 1943. године.

15 М. Прошић-Дворнић, *Модни журнари у Београду до краја Првог светског рата*, »Париска мода« ванредно издање дневног листа »Мали журнал«, *Зборник Музеја примењене уметности*, бр. 28/29, Београд 1984/1985, с. 63–74.

Став једног теолога је, наравно, много конзервативнији. Леонтије Павловић, тада млади студенички монах, размишљао је о моди искључиво као о огледалу друштвеног живота.⁸ Он је из историје моде одабрао најбизарније примере, како би о свом времену написао да »данас по оделу апсолутно не може човек разликовати поштено и чедно женско чељаде од покварених нити пак може распознати сељанку од варошанке, ни служавку од господарице«.⁹ Својим морализаторским односом према моди Павловић је, у ствари, исказивао своје неслагање са напуштањем патријархалних вредности и усвајањем западњачких узора. Верујући да тадашња мода долази од ђавола, он је позивао Цркву да се, као у првим вековима хришћанства, обрачуна са својим вечитим непријатељем. Такве и сличне захтеве за очувањем и неговањем националних културних образаца, а против »декаденције« Запада износили су тих година и многи други интелектуалци, а посебно они окупљени око организације »Народна одбрана«.¹⁰ Таква очекивања, међутим, кад је о моди реч, била су потпуно неостварива, јер је управо она, на свој начин, укинула националне и смањила сталешке разлике тиме што су сви, и они најсиромашнији и они најбогатији, прихватили исти естетски идеал и потребу за праћењем новог.

У Београду је, као и свуда у свету, велику улогу у преношењу модних новости и формирању укуса имала домаћа и страна штампа. Као и пре Првог светског рата, тако је и после њега у свим бољим београдским књижарама постојао велики избор страних модних журнала, као што су »Ле жарден дес мод« (Le Jardin des Modes), на који је била претплаћена кнегиња Олга,¹¹ омиљена »Фемина« (Femina),¹² »Вог« (Vogue),¹³ »Лар е ла мод« (L'Art et la Mode), »Ар, Гу е Боте« (Art, Goût et Beauté), »Мари-Клер« (Marie-Claire), »Ла мод шик« (La Mode Chic), »Ла фам шик« (La Femme Chic), »Вотр боте« (Votre Beauté), »Фам де Франс« (Femme de France), »Шифона« (Chiffona), »Ла вре мод« (La vraie Mode), или угледни берлински »Ди даме« (Die Dame), који је крајем тридесетих година читала краљица Марија.¹⁴ Мушку моду је представљао париски »Адам«, по коме је, вероватно, добио име један од водећих београдских салона за господу. У београдским модним салонима претежно се шило према моделима из тих журнала.

После Првог светског рата настављена је већ готово стогодишња традиција да у нашим дневним и недељним листовима постоји и модна страна.¹⁵ »Политика« је продужила да доноси модне новости, а крајем двадесетих година уведена је и нова рубрика »Женски свет«, за коју пише и црта Милица Бабић-Јовановић, Радмила М. Петровић шаље дописе из Париза, а Владимир Жедрински објављује модне илустрације.¹⁶

16 Н. Дорошки, Сlike из свакодневног живота, *Београд у сећањима 1930–1941*, Београд 1983, с. 32.

Насловна сѝрана часописа
»Жена и свети«, Београд,
август 1932.

Насловна сѝрана часописа
»Женски свети«, Београд, мај 1934.

Један од најтиражнијих листова у Краљевини СХС »Илустровани лист« (Београд, 1919–1929) имао је рубрику »Новости за женски свет«, за коју је, из Париза и Беча, слала извештаје госпођа М. Објављивани су преводи из познатих светских модних журнала: из »Вога«, »Фемине« и »Лар е ла мод«, савети о томе какве се тоалете носе у појединим приликама, огласи трговина и модних салона. »Недељне илустрације« (Београд, 1925–1941) доносиле су виђења београдске моде, интервјуе са власницима модних салона и трговина, извештаје са модних ревија и огласе. Ту је модна страна била поверена Мир-Јам (Милица Јаковљевић), али су писале и Ружа Петров и Олга Грбић. Ружа Коен, власница познатог модног салона, уређивала је рубрику »Мода« у »Илустрованом времену« (Београд, 1930–1931). Она је, осим новости из париских модних кућа, доносила и фотографије холивудских старова и кратки коментар њихове одеће. Милица Бабић-Јовановић, која се тек вратила са својих студија у Бечу, објављивала је у том часопису модне цртеже.

17 Захваљујем господину др Дејану Косановићу што ми је скренуо пажњу на овај лист.

18 О »Жени и свету«: cf. С. Стефановић, Женска штампа: »Жена и свет« 1925–1941, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 2, Београд 1998, с. 408–418.

19 Модна илустрација, карактеристична за водеће светске журнале, посебно током двадесетих година, појавиће се на корицама »Жене и света« тек кад је овај часопис преузела породица Грегорић. На жалост, те илустрације су ретко потписиване.

20 Према сећању госпође Марије Грегорић, од 2. фебруара 1994. године, »Жена и свет« је уређивана по узору на немачке часописе. Нама се чини да би њен узор, на основу сличности графичке опреме, могао бити »Elegante Welt«, који је излазио у Берлину од 1913. до 1941. године.

21 У *Жени и свету*, од августа 1932. године, на унутрашњој страни корица налази се велики оглас у коме се објашњава зашто је овај часопис »најбољи друг и пријатељ«.

22 Први број листа с истим називом »Женски свет« изашао је 9. новембра 1905. године. Био је то први дневни женски лист у Србији и, наравно, имао је модну страну. Не знамо колико је дуго излазио; cf. Р. Петров, Женски свет, свакодневни породични лист за новост и забаву, *Недељне илустрације*, Београд, 8. јануар 1932, с. 16–17. Лист са истим именом, »Женски свет«, излазио је у Новом Саду од 1886. до 1894. године; cf. М. Прошић – Дворнић, *op. cit.*, с. 65.

Филм и мода су били неке од омиљених тема међуратних генерација. Током 1927. и 1928. године, Војин М. Ђорђевић је издавао лист »Филм и мода«, који је излазио сваке среде и, како пише у заглављу, пратио »филмски живот, моду, спорт, театар, варијете, савремене сензације итд.«.¹⁷

У периоду после Првог светског рата, када су положај и захтеви жене измењени, било је неопходно да се појаве, као свуда у свету, и специјализовани часописи који прате ту промену. Први такав часопис био је »Жена и свет«, илустровани лист за женска питања и моду, који је излазио у Београду од 1925. до 1941. године.¹⁸ Његов оснивач била је Јелена Зрнић, која је, заједно са Александром Јовановић, уређивала часопис до 1929. године, када га је откупила штампарија Драгутина Грегорића. Нове уреднице су биле Зора Станојевић, Марија Грегорић, која је најдуже радила, и Анастасија-Заза Грегорић.¹⁹ Тај часопис је нудио разна корисна знања везана за породичне односе, васпитавање деце, уређење куће, али и за културна и друштвена збивања код нас и у свету, у оквиру кога је велики део био посвећен моди.²⁰ Из Париза, Беча и Берлина стизали су илустровани модни извештаји. Будући да је часопис био намењен жени из свих друштвених слојева, он је доносио и шнитове »по коме штедљива домаћица може сама да скроји и сашије хаљину себи и својој деци«.²¹

Јелена Зрнић је 1930. године покренула »Женски свет«,²² месечник који је по свом садржају и дизајну био веома налик на »Жену и свет«. Уредник модног дела била је њена сестра Александра Јовановић. Године 1934, међутим, часопис је угашен, а Александра Јовановић је прешла у »Жену и свет«, где је бринула о избору модела и ручних радова, цртала кројни арак и доносила кухињске рецепте и практичне савете, док је модне извештаје из Париза писала њена кћер Олга Михајловић-Маковецки, која је то исто радила и за »Женски свет«.²³

У Београду су тридесетих година излазила и два искључиво модна журнала. »Мода« је доносила »цртеже и фотографије модела свих врста хаљина, дечје моде и ручних радова«.²⁴ Тај журнал, чија је власница и уредник била Марија Ж. Живковић, био је намењен жени која је, упркос тешкој економској кризи, настојала да остане у модним токовима. Он јој је, осим новости из света и, веома ретко, из београдских салона, нудио и услуге стручњака који израђује »шнитове за сваку хаљину, посебно, по врло ниским ценама«.²⁵

Славољуб Живановић, публициста и одличан познавалац београдских модних збивања, априла 1939. године објавио је први број модног журнала »Мода у слици и речи«. Његова намера била је да »у сли-

23 О. Михајловић-Маковецки је у »Женском свету« објављивала и своје креације, а после Другог светског рата је била уредница »Практичне жене« и »Базара«.

24 Тако се рекламира у *Недељним илустрацијама* током 1933. године. Та два часописа су била на истој адреси, у Улици Стојана Протића 52. Према подацима који су нам били доступни, »Мода« је излазила 1933. и 1934. године. У Музеју примењене уметности, међутим, чувају се нацрти Душана Јанковића за насловну страну журнала истог имена, који се датују у последње године четврте деценије. О Јанковићевим нацртима: cf. В. Розић, *Душан Јанковић. Животи и дело*, МПУ, Београд 1987, каталошки бр. 129 и 130, сл. на с. 114.

25 Оглас у *Моди*, Београд, новембар 1933 (часопис није пагиниран).

26 *Moda u slici i reči*, Београд, 1. април 1939. Насловне стране су илустроване; корице првог броја је урадила Анита Делијанић – Мирит, позната београдска списатељица, која је објављивала и сама илустровала своје текстове (у »Недељним илустрацијама«) и књиге.

27 На подацима о господину Живановићу срдечно захваљујем његовој кћери госпођи Гордани Томовић.

28 К., *Мода*, Уместо недељног извештаја, *Илустровани листи*, Београд, 5. јул 1923, с. 6.

29 Ibid.

30 К., *Мода*, *Илустровани листи*, Београд, 12. јул 1923, с. 5–6.

ци и речи прикаже широј јавности све модне креације наше домаће радиности«. ²⁶ Био је то први, и једини, модни журнал који је представљао искључиво моделе београдских салона и трговина. Ту су још могли да се виде цртежи модних новитета (цртао их је Живановић), ²⁷ фотографски извештаји са београдских венчања, плажа, улица и тркалишта, као и огласи, забавни део, козметички савети и нацрти за кројење, које читаоци могу поручити да им се ураде по мери.

Модне рубрике поменутих листова и часописа, као и модни журнари осветљавају однос Београђана према моди свога времена. Први нама познати коментар о модном укусу Београђанке изрекла је, 1923. године, Катарина Младеновић, власница угледног салона и велика нада београдске моде. Она је приметила да Београђанка често уме да погрешити и да вечерњу тоалету носи на корзоу, као и да је радо прихватила најновију »тутанкамоновску моду«, јер воли егзотичност. ²⁸ По Катаринином искуству велика конкуренција париским модним журналима је берлински лист »Ди даме«, по коме су Београђанке шиле још пре рата. ²⁹ И док Катарина Младеновић слободно износи мишљење о својим сутрађанкама и захтева већу индивидуалност у облачењу, дотле власница »једног од првих моде салона на Теразијама где су муштерије Ту-Београд« одбија да саопшти модне новости и каже да ће »када се кроз месец дана врати из Париза знати чега има новог у Rue de la Paix«. ³⁰

Већ годину-две касније Београд личи на »petit Paris«, јер се модне новости виђене у »Вогу« и »Фемини« налазе и у његовим излозима. ³¹ Године 1928. износи се мишљење да »наша жена увек иде за париским модом у растојању од петнаест дана«, а да су за то заслужни и трговци чији су излози праве изложбе париских новитета (тканине код »Демајоровића«, »Вулетића« и »Карија«, балске тоалете код »Косте Јовановића«). ³² Крајем двадесетих година хваљен је укус Београђанке и поређен је са шиком париске Улице Мира; веровало се да није претерано модерну Београђанку поредити са Парижанком. ³³ Упућују јој се, међутим, и критике. Мирко Брун, који је радио као дизајнер код »Патуа« и »Дрекола«, запазио је да Београђанке носе прекратке сукње и да, понеке, не умеју да направе разлику између дневне и вечерње тоалете. ³⁴ Исто им замера и књижевник Момчило Милошевић. У својим *Писмима из Париза*, пишући о париским »кокетама«, које су обучене по последњој моди, али са краћим сукњама него што би то једна дама себи дозволила, и увек у лакованим ципелама и свиленим чарапама, Милошевић примећује да њих »наше даме често подражавају из незнања«. ³⁵

У клими потпуног препуштања париским модном диктату били су ретки гласови који су заговарали аутентичност. Тако писац текста *Како*

Насловна сйрана
модној журнала
»Moda u slici i reči«,
Београд, 1. април 1939.
Власнишићво Г. Томовић

31 М.-Иг., Модни преглед,
Илустировани листи, Београд 1925.

32 [Непотписано], Мода на
Београдском корзоу, *Недељне
илустрације*, Београд,
5. фебруар 1928, с. 15.

33 Х. Б., Мода и модерна Београђанка,
Недељне илустирације, Београд,
25. август 1929, с. 26–27.

34 *Полиџика*, Београд, 28. јануар 1929.

35 М. Милошевић, *Писма из Париза*,
Београд 1931, с. 19.

36 [Непотписано], Како да се створи
београдска мода? *Недељне илустирације*,
Београд, 5. август 1928, с. 4–5.
Претпостављамо да је аутор текста
Мир-Јам, која је водила модну
рубрику у овом часопису.

37 Ibid., с. 4.

38 Ibid., с. 4.

39 [Непотписано], Југословенски
дерби, *Недељне илустирације*,
Београд, 2. јул 1933, с. 7.

да се створи београдска мода? објављеног 1928. године у »Недељним илустрацијама«,³⁶ истиче да »мода, са својим савршенством линија, хармонијом боја, и стилем сматра се као уметност«, али да београдски модни салони, правећи савршене копије париских модела, не теже оригиналности.³⁷ Он сматра да, пошто је вештина подражавања савршено савладана, сви велики модни салони треба да се удруже и да створе »нашу моду«. Да би се то постигло, аутор текста је предложио да они сарађују са уметницима, »који би проучавали византијску моду, затим нашу сеоску, све линије и све стилове, наш начин живота и обичаје, и онда да се створи нешто оригинално«. ³⁸ Питајући се да ли модни салони уопште имају потребу и жељу да створе нешто самосвојније, аутор текста сматра да би ту значајну улогу у стварању београдске моде требало да преузме Друштво пријатеља уметности »Цвијета Зузорић«, које је једино у могућности да окупи и подстакне уметнике да се баве и модом. Ни »Цвијета Зузорић« ни уметници нису одговорили на тај позив. Модерна Београђанка није имала потребу за »националним стилем« у одевању, јер у самој својој суштини мода не може да буде национална. Већина модних салона ће тек током наредне деценије слободније интерпретирати париске узоре.

Задовољству што се брзо и вешто копирају и са шиком носе париски модели с почетком велике економске кризе, током тридесетих година, дошао је крај. Модне салоне и трговине је економска криза веома угрозила. Све је било мање разумевања за луксуз, ексклузивност и копирање славних креатора, који су и сами почели да се прилагођавају захтевима времена. Једна тоалета је сада морала да се носи више сезона. Тешке материјалне прилике продубиле су сталешке разлике и у одевању. Разна довијања, преправљања и неминовно кашњење за париском модом постали су судбина већине. Униформност, која се у претходној деценији није толико запажала, сада ће постати опште место у критикама упућеним Београђанки. Било је, истовремено, и оних који су, упркос скупости и високим царинама којима је требало спречити увоз луксузне робе, могли себи да приуште најбоље. Тако су на »Југословенском дербију«, 1933. године, коме је посебан монденски тон дало присуство кнеза Павла, кнегиње Олге и њених сестара принцеза Јелисавете и Марине, »све наше даме имале последње париске тоалете по Вогу и Фемини«. ³⁹ Када се, међутим, писало о модном укусу Београђанке, реч је била о дами просечних финансијских могућности и њој се замерало, али су њој били упућени и разни савети како да изгледа што модерније и што елегантније. Током тридесетих година у штампи готово да није било интервјуа са познатим и скупим кројачима и кројачицама, већ се пише о томе

*Хаљине за дан, Скјапарели,
»Фемина«, Париз, децембар 1933.*

40 Мир-Јам, Колико посла и нервозе задаје жени једна тоалета, *Недељне илустрације*, Београд, 31. март 1935, с. 16–17.

41 [Непотписано], Кад нам у кућу дође кројачица, *Недељне илустрације*, Београд, 31. октобар 1937, с. 11.

42 Мир-Јам, »Скамполо« тоалете и шешири, *Недељне илустрације*, Београд, 6. октобар 1928, с. 10.

какве проблеме изазива шивење нове хаљине.⁴⁰ Препоручује се да домаћице шију своје и дечје хаљине код куће или, кад су прилике повољније, да се кројачица позове у кућу да би преправила стару одећу.⁴¹

Мир-Јам је била весник скромности тридесетих година. Већ 1928. године она је истицала да »свака Београђанка зна нешто из кројачког и модистерског заната«⁴² и охрабривала их да саме шију, преправљају старо и, пре свега, дају лични печат свом изгледу. Београђанке је нису послушале, јер им је Мир-Јам, три године касније, оштро замерила да носе исти модел, као да је он униформа, жртвујући индивидуалност и склад својих пропорција.⁴³ Она је, чак, запазила отпор средине према женама које слепо не прате моду, него усклађују основне модне линије са својим осећањем за лепо. Да ни 1932. године »Београђанке нису оригиналне као некад што су биле«, сматрао је писац непотписаног текста из »Недељних илустрација«.⁴⁴ Разлог утиску »као да се купује у некој јефтиној конфекцији, где се лиферује на стотине истих хаљина« налазио је више у лењости да се проучавају журнале и да се комбиновањем различитих модела направи нешто другачије, ново и у складу са личношћу која носи модел, него у економској кризи.⁴⁵ Мир-Јам је, такође, сматрала да није само сиромаштво »криво« за лош изглед Београђанки већ највише »неодређени укус«, односно невештина у избору модела, тканина и детаља који одговарају фигури.⁴⁶ Препоручивала је да се жена ослони на знање и машту кројачице.⁴⁷

О погубном утицају економске кризе на моду, али и о великом значају добре кројачице сведочи један извештај из Париза, објављен у »Моди« новембра 1933. године. Писац текста примећује да је економска криза учинила да и париска »улица не пружа ништа особито, напротив да је она неелегантна и да се тек ту и тамо сретне по нека елегантно одевена жена« и да нам тада »постаје јасно да те елегантне жене нису ништа боље одевене од жена у нашем родном граду, које своје хаљине шију код добре шнајдерке и по угледу на Париз«.⁴⁸

Да су »београђанке униформисане«, Мир-Јам понавља и 1935. године.⁴⁹ Њој се чини да су оне створиле неку своју, спортску моду, не прихватајући женствену линију и романтичне детаље, које су почетком фебруара лансирале велике париске модне куће. Објашњење налази у чињеници да Београђанке више не шију по »Вогу« и »Фемини«, који доносе најновије модне тенденције, већ да користе модне журнале који већ дуже објављују старе моделе са новим детаљима. Већини Београђанки су одговарали управо такви журнале, намењени жени која своју тоалету сваке сезоне допуњава детаљем. При томе »београдска је мода сва изложена на улици и београђанке подржавају једна другој«.⁵⁰ Зато,

43 Мир-Јам, Београђанке губе индивидуални укус облачења, *Недељне илустрације*, Београд, 12. јул 1931, с. 10.

44 [Непотписано], Питање кратке и дугачке сукње, *Недељне илустрације*, Београд, 31. јул 1932, с. 26.

45 Ibid., с. 25–26.

46 Мир-Јам, Шта ствара тешкоће нашим кројачицама? *Недељне илустрације*, Београд, 15. јануар 1933, с. 24–25.

47 Мир-Јам је с пуно разумевања и наклоности писала о кројачком занату, залажући се да се он и код нас подигне на ниво уметности; cf. Мир-Јам, Ја сам просто очајна што сам кројачица, *Недељне илустрације*, Београд, 8. децембар 1935, с. 17–20.

48 Р., Шетња кроз париске улице, *Мода*, Београд, новембар 1933.

сматра Мир-Јам, Београђанке никада нису биле мање елегантне, а више униформисане, каснећи читаву сезону за »Вогом«, а да су, као и увек, спремне да исмеју сваку особу обучену према личном укусу. Да Мир-Јам није претерала у својој оцени, потврђују и текстови који су током те године објављивани у »Жени и свету«. У њима се истиче да бити модеран не значи бити обучен исто као други, већ да »свака жена треба да научи да самим облачењем да изрази своје душевном расположењу«. ⁵¹

Али нису сви били тако строги према укусу Београђанки. У једном тексту из 1936. године писац је, са пуно симпатија, у одећи сваке пролазнице пронашао нешто лепо и кокетно, готово поносан да »београђанке нису луксузне девојке и да сви њихови костимићи, мантлови, шешири нису скупи«. ⁵² Он истиче скромност и способност Београђанки да прошлогодишњу одећу прилагоде новом модном диктату и каже да се оне о моди обавештавају на два начина: проучавањем журнала и, чешће, осматрањем онога шта се носи на улицама. ⁵³

И следећих година Београђанке су скромне у погледу тоалета; »овог пролећа (1937. године) нема велике моде у Београду, па нема ни елеганције на улици, као што се види понеког пролећа«, жали се у једном новинском тексту. ⁵⁴

Наведене оцене биле су засноване на посматрању »уличне моде«, што није довољно за реалнији поглед на модни укус Београђанке. Било је прилика, као што су балови, разни друштвени и породични догађаји,

Са београдских улица, 5. мај 1939. Музеј примењене уметности

49 Мир-Јам, Београдска мода. Овог лета су све београђанке униформисане, *Недељне илустрације*, Београд, 4. август 1935, с. 8–10.

50 Ibid., с. 10.

51 [Непотписано], Индивидуалност у одевању, *Жена и свет*, Београд, фебруар 1935, с. 11–12.

52 [Непотписано], Мода и елеганција Београђанки, *Недељне илустрације*, Београд, 7. јун 1936, с. 8.

53 Ibid., с. 7.

54 [Непотписано], Београђани на улици, *Недељне илустрације*, Београд, 20. јун 1937, с. 24–25.

када се захтевала свечанија тоалета, којој је увек посвећивана већа пажња него одећи за дан. За такве прилике се и Београђанка скромнијих могућности трудила да изгледа модерно. Београд је имао и свој »beau monde«, који је и те како пратио модне токове, »облачећи се« у Паризу, Лондону, Бечу и Берлину, као и у београдским радњама и модним салонима који су нудили квалитет по светским стандардима.

Београдска
друшћивена елиџа
и свеџски модни ценџри

Као и сва светска елита, тако су се и припадници највиших београдских друштвених слојева снабдевали у Паризу и Лондону, ређе у Бечу и Берлину. Путовања у иностранство су коришћена и за обнову тоалета, а постојали су и други начини снабдевања. На београдски двор су долазиле »репрезентанткиње« париских модних кућа, које су примале поруџбине, узимале мере и вршиле пробе. При краљевским посланствима у Паризу и Лондону постојали су специјални аташеи, задужени, поред осталог, да брину о поруџбинама чланова краљевске породице. У Паризу је, од 1918. до 1941. године, то био Тони Сирмај, на основу чије преписке са управником двора може да се прати шта је стизало из париских салона и трговина. Он је добијао задужења да шаље у Београд узорке на основу којих се бира, а потом би изабрано поручивао код одређене фирме. Пакети су се слали преко »Сидна«, друштва за ваздушни саобраћај у Београду, и, много чешће, возом »Симплом« – »Оријент експресом«. На исти начин су приспевале и поруџбине из Лондона. Све што је долазило за потребе двора није се царинило.

Мишљење савременика о одевању краљице Марије било је да су »њене тоалете елегантне, али скромне«. ¹ Хваљена је њена »скромност у сваком погледу, а нарочито у одевању« и истицало се да су јој »једноставне хаљине, више спортског кроја најмилије«. ² Чехиња Марија Омелченкова такође је запазила да се краљица Марија »код куће и за шетњу облачи врло једноставно«. ³ Препричавала се краљичина посета једној добротворној изложби књига, када су »даме из Одбора – око педесет њих из најбољих београдских кућа – биле тако луксузно обучене да када се појавила Она, Њ. В. Краљица Марија, скромно очешљана и још скромније обучена, реч нису умеле да проговоре! (...) Биле су збуњене том необичном скромношћу коју никад нису могле да замисле код једне Краљице«. ⁴ Много година касније, краљевић Ђорђе је у својим успоменама записао да је она била »добра, скромна, отмена – права

1 Мир-Јам, Краљевска породица и цео народ прослављају једанајсти рођендан Престолонаследника Петра, *Недељне илустрације*, Београд, 2. септембар 1934, с. 4.

2 Д. Главинић Кнез-Милојковић, *Наша краљица, Жена и свей*, Београд, фебруар 1937, с. 2.

3 Др. М. Зелић, Чехословачка жена о Њ. В. Краљици Марији, *Београдске оштинске новине*, Београд, јануар – март 1937, с. 8.

4 В. М. Ђуришић, Њ. В. Краљица Марија, *Недељне илустрације*, Београд, 5. јануар 1941, с. 2.

5 Ђ. Карађорђевић, *Истина о моме животићу*, Београд 1969, с. 462.

6 *L'art vivant*, Paris, 15. novembre 1926, с. 862.

7 *Илустрирани листи*, Београд, 22. јун 1922, с. 14.

краљица«, сећајући се да је »зими, годинама, краљица ишла престоичким улицама у истом капуту, а на баловима и свечаним пријемима била је једноставније обучена од многих својих званица«. ⁵ Чини се, ипак, да ту није била у питању само скромност. Прегледајући архивску грађу, наишли смо, наиме, на више краљичиних рачуна за тоалете. Ниједан се не односи на београдске модне салоне. Краљица Марија је била муштерија, како је и доликовало једној владарки, водећих париских

Румунска принцеза Марија и њена мајка краљица Марија по доласку у Београд, јуна 1922. Власништво Д. С. Јаковљевић

8 О Редферну: cf. С. McDowell, *Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984, с. 227–228.

9 Огртач је стајао 4 700 франака, а цене хаљина су биле од 800 до 3 000 франака. Рачун је изнео 31 400 франака; cf. Архив Југославије (даље: АЈ), 74, ај. 666, бр. фасц. 453. Нешто од те наруџбине стигло је у Београд крајем октобра 1923. године; cf. АЈ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460.

10 АЈ, 74, ај. 672, бр. фасц. 459.

11 АЈ, 74, ај. 444, бр. фасц. 304.

12 Цена бунде је износила 10 900 франака, хаљине боје сребра са огртачем 12 850, беле хаљине »Оле« 8 750, а најјефтинија је била сива сатенска хаљина од 3 200 франака. За мантил је плаћено 3 000 франака, а за џемпере по 1 200 франака. Укупни рачун је износио 85 300 франака; cf. АЈ, 74, ај. 675, бр. фасц. 462.

13 Хаљине су биле од 2 600 (вунена хаљина) до 9 200 франака (за »robe du soir lami bleu et argent«; у ту цену је урачунат и метар исте тканине за израду ципела), мантили су стајали 2 000 и 3 000 франака, астраханска гарнитура 3 400, гарнитура од лисице 13 000 и »крзно« 3 000 франака. За ову поруџбину дата је »учињена цена« (prix special) од 58 710,60 франака, у коју су урачунати и трошкови слања »Оријент експресом«; cf. АЈ, 74, ај. 675, бр. фасц. 462.

14 На основу спискава транспортне фирме »Вале« (А. Wallez) види се да је 14. јануара 1932. године »Редферн« послао краљици пакет са тоалетама; cf. АЈ, 74, ај. 676, бр. фасц. 463.

кућа високе моде: »Ворт«, »Редферн«, »Дрекол«, »Марсијал и Арман«, као и »Пату« и »Лелон« били су њен избор. Реч је о модним кућама врхунске елеганције и занатског савршенства, чије су помало конзервативне креације биле намењене припадницама високог друштва, које су начином одевања више показивале своје племенито порекло или припадност друштвеној елити него своју индивидуалност. Жан Пату и Лисјен Лелон, напротив, били су креатори који су диктирали модне промене и стварали за модерну, самосвесну жену, која је ценила неусињеност и једноставност. Однеговани укус, одмереност (чини нам се да је то оно што се у нашој средини тумачило као скромност) и наклоност према париским модним кућама краљица Марија је стекла у свом Букурешту. Много пре него Београд, румунска престоница је имала непосредни додир са париском модом. Румунска краљица Марија, мајка наше краљице, сматрана је лепотицом и уважавана је као жена са стилем. Њена кћер је свакако добила и одговарајуће модно образовање. Мајка и кћер су имале и сличан укус, наиме у познатом париском часопису »Лар виван« (L'art vivant), објављена је, 1926. године, фотографија румунске краљице у хаљини Жана Патуа,⁶ а те године се и југословенска краљица определила за његове моделе.

Свадбена хаљина краљице Марије, као и још неколико свечаних тоалета које је она донела у Београд, била је сашивена у букурештанском модном салону »Maison Nouvelle«.⁷ Већ крајем 1922. године краљица је почела да поручује у париском одељењу модне куће »Редферн« (242, Rue de Rivoli). Та угледна кућа, чији је власник 1888. године добио престижну титулу енглеског дворског кројача, радила је тада за све европске дворе, а посебно је била на цени због елеганције својих репрезентативних вечерњих тоалета.⁸ Код »Редферна« је, од октобра 1922. до децембра 1923. године, краљица Марија поручила церемонијални огртач (од сомота и са хермелином) и тринаест вечерњих хаљина (од сомота, ламеа и чипке, у црној, сивој, беж, златној, црвеној, ружичастој и зеленој боји, као и у боји јагоде и фускије).⁹ Краљица је наставила да шије код »Редферна«. Та модна кућа краљици је 19. новембра 1926. године послала две кутије са тоалетама,¹⁰ а управник двора јој је 22. јула 1927. године одобрио исплату рачуна од 42 900 франака.¹¹ Сачувана су још два »Редфернова« рачуна. Први се односи на поруџбине из новембра и децембра 1928. године, када је краљица Марија боравила у Паризу и кад је поручила тринаест хаљина, у сивој, белој и беж боји (готово свака је имала и своје име – »Ole«, »Artemia«, »Fantasque«, »Come Again«...), сиви и бели џемпер, мантил и астраханску бунду.¹² Други рачун, за осам хаљина, два мантила, гарнитуру од астрахана, крзно од лисице и »једно крзно«,

Заглавље рачуна модне куће Пату,
29. септембар 1926.
Архив Југославије

J E A N P A T O U
7, RUE SAINT-FLORENTIN (*près la Concorde*)

15 То се види из рачуна фирме »Вале«, од 3. маја 1924; cf. AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460.

16 О Дреколу: cf. J. Peacock, *20th-Century Fashion*, Thames and Hudson, London 1994, с. 234.

17 За хаљину је плаћено 11 400, а за шешир 700 франака; cf. AJ, 74, ај. 667, бр. фасц. 454. Тај рачун је исплаћен у фебруару 1927. године; cf. AJ, 74, ај. 444, бр. фасц. 304.

18 AJ, 74, ај. 672, бр. фасц. 459.

19 То претпостављамо на основу списка са депешама које су током 1927. године послате на рачун краљице Марије, а из кога се види да је госпођица Ришар слала депеше »Патуу« 13. и 29. августа; cf. AJ, 74, ај. 667, бр. фасц. 454.

20 AJ, 74, ај. 445, бр. фасц. 305.

21 Фирма »Вале« је тај пакет спаковала 9. маја 1931; cf. AJ, 74, ај. 675, бр. фасц. 462.

био је два пута послат: у марту и априлу 1930. године.¹³ Краљица је и током тридесетих година шила код »Редферна«.¹⁴

У мају 1924. године модна кућа »Дрекол« послала је краљици два пакета са хаљинама.¹⁵ Та кућа, коју је, после бечког искуства, Кристофер Дрекол отворио 1905. године у Паризу, била је позната по елеганцији и савршености израде поподневних и вечерњих хаљина.¹⁶

Своју наклоност према модерној, практичној и једноставној одећи краљица Марија је показивала носећи моделе Жана Патуа (7, Rue Saint-Florentin), који је, пратећи потребе савремене активне жене, био један од твораца моде двадесетих година. Сачуван је рачун, од септембра 1926. године, за хаљину »Саргис« и беж филцани шешир, али претпостављамо да је краљица и раније била Патуова муштерија, јер је добила попуст од педесет одсто.¹⁷ У новембру је »Симпломом« у Београд допремљен пакет од »Maison Patou«.¹⁸ Следеће, 1927. године у Београд је долазила госпођица Ришар (Richard), »репрезентанткиња« те куће, да би примила нове поруџбине краљице Марије.¹⁹

Угледна модна кућа Лисјен Лелона (Avenue Matignon 16) радила је, такође, за краљицу Марију. Новембра 1930. године Управа двора је авионом послала пакет са краљичином хаљином (вероватно на доранду) на адресу те модне куће, и, пошто би у том случају адресант морао да плати царину, упућена је молба Тонију Сирмају да издејствује да се пакет преда најпре нашем посланству, како би се избегло плаћање царине, а потом и да га проследи кући »Лелон«.²⁰

Почетком маја 1931. године краљици Марији је стигао пакет од модне куће »Марсијал и Арман«,²¹ која је, за разлику од претходне две,

22 О »Марсијал и Арману«:
cf. McDowell, op. cit., c. 216.

23 Вечерња хаљина је вредела 8 700
франака, хаљине 2 500 и 3 000,
мантил 2 600, шешири по 375,
велови 525 и 925, а кеп 1 375 франака;
cf. AJ, 74, ај. 676, бр. фасц. 463.

Краљица Марија, 1931.
Власништво Д. С. Јаковљевић

Краљица Марија
са краљем Пејтром II, 1934.
Власништво Д. С. Јаковљевић

била познатија по свом занатском савршенству него по оригинално-
сти модела.²²

Краљица Марија је 1934. године имала две поруџбине код »Ворта«
(7, Rue de la Paix), најстарије куће високе моде. У јуну је поручила
вечерњу хаљину од лаеа, са кепом и крзном, а после погибије краља
Александра и црнину, хаљину од крепжоржета, поподневни мантил,
два шешира, два вела, »римску« хаљину и »римски« кеп.²³

Обућар краљице Марије није био тако познат као модне куће чије
је креације носила. Био је то »Потри« (G. Poterie) из Улице Кардине
(37, Rue Cardinet). У децембру 1923. године краљица је код њега пору-
чила црне сатенске ципеле, ципеле са сребрном шналом и смеђе кожне
ципеле, а у јануару и фебруару следеће године још седам пари ципела
црне, беле, сиве и смеђе боје, два пара украсних шнала од штраса и пар

24 За пар ципела плаћано је од 290 до 900 франака, за букл од штраса 250, а од галалита 50 франака. Рачун је изнео 3 700 франака; cf. AJ, 74, aj. 666, бр. фасц. 453.

25 На основу списка фирме »Вале« од 25. маја 1924. године (cf. AJ, 74, aj. 673, бр. фасц. 460), 19. новембра и 9. децембра 1926. године (cf. AJ, 74, aj. 672, бр. фасц. 459), и из писма Т. Сирмаја, од 30. априла 1928. године (cf. AJ, 74, aj. 445, бр. фасц. 305).

26 Тако је 23. јануара 1926. године стигао један пакет, а три дана касније још два пакета са хаљинама, да би 25. октобра 1926. године доспео и пакет са шеширима; cf. AJ, 74, aj. 444, бр. фасц. 304.

27 Вероватно је реч о угледној фирми »Aquascutum«, симболу енглеског квалитета.

28 AJ, 74, aj. 451, бр. фасц. 310.

29 На основу списка фирме »Вале« од 19. новембра 1926. године; cf. AJ, 74, aj. 672, бр. фасц. 459.

30 О Молинеу: cf. McDowell, op. cit., c. 206–207. Молинеова муштерија била је и кнегињина сестра принцеза Марина, чија је гардероба набављена за њено венчања са војводом од Кента, 1934. године, представљала велики успех те модне куће.

31 Из рачуна видимо да је за хаљине за дан плаћено од 1 500 до 2 000 франака, за вечерње – од 2 400 до 5 000 (хаљина од златног лемеа са кепом), за црни мантил са астраханом 3 800, за ансамбл од 2 200 до 3 000, за шешире (тока и »капелин«) по 250, а за преправке двеју хаљина 1 000 франака. Укупни рачун износио је

шнала од галалита.²⁴ Краљици су и следећих година стизали пакети са »Потријевом« обућом.²⁵

Сви рачуни који се односе на тоалету краљице Марије нису сачувани, али на основу дописа Управе двора Царинарници знамо да су из Париза стизали и други пакети, често без навођења пошиљаоца,²⁶ и, у много мањем броју, из Лондона. Тако су, 28. јуна 1925. године, из британске престонице стигла на Централну царинарницу три пакета са спортским костимима, а нешто касније пакети са шеширом од фирме »Акуаркутум«²⁷ и једном хаљином; мантил је пристигао 4. фебруара 1926. године, а годину дана касније и пар ципела које је краљица поручила код фирме »Емпаер Ватерпруф Комп.«²⁸

Кнегињу Олгу савременици су с правом сматрали врло елегантном. На основу сачуване архивске грађе, могло би се помислити да су за то, осим њеног префињеног укуса, витког стаса и отмености држања, били најзаслужнији београдски модни салони. И она је, међутим, своју тоалету употпуњавала у иностранству. Рачуни из двадесетих година нису сачувани, али постоји податак да су кнегињи Олги крајем 1926. године послата два пакета из »Maison Patou« и кутија са шеширима, на којој није наведен пошиљалац.²⁹ Они, свакако, нису били једини. У другој половини тридесетих година кнегиња Олга је постала муштерија једне од најотменијих париских модних кућа – »Молине« (5, Rue Royale), чији је власник капетан Едвард Молине започео каријеру у Лондону, код чувене Лусил. Молине, страствени колекционар уметничких предмета из XVIII века и слика импресиониста, неговао је стил који је одговарао укусу енглеске више класе. Класична једноставност линије, меко кројени костими, плисиране сукње, бели оковратници, руком осликани детаљи, сива, беж и маринско плава боја били су знаци распознавања његових креација.³⁰ Од септембра 1936. до априла 1937. године, кнегиња Олга је код »Молинеа« поручила петнаест хаљина, пет ансамбла, један мантил и два шешира.³¹ Она се и следећих година користила услугама ове куће; тако 20. априла 1938. године Тони Сирмај пише управнику двора да је лично предао кнегињину пошиљку госпођи Фушар (Fouchard), из куће »Молине«, која је посредовала и приликом прошлогодишње велике поруџбине.³² Октобра 1939. године кнегиња Олга је послала писмо госпођи Фушар, вероватно у намери да обнови гардеробу.³³

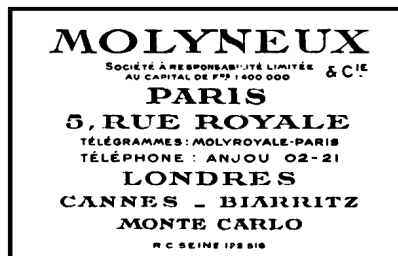
Током 1939. године кнегиња Олга је куповала шешире код »Мадам Сизи« (5, Rue de la Paix), која је била међу најцењенијим модискињама свога времена. Тони Сирмај је мадам Сизи, у кнегињино име, вратио један, вероватно неодговарајући, шешир,³⁴ да би јој кнегиња неколико месеци касније послала два писма, у вези са новим поруџбинама.³⁵

Кнеиња Оліа, 1930.
Музеј примењене
уметности

Заглавље рачуна модне куће Молине,
17. јун 1937. Архив Југославије

Заглавље рачуна модне куће Пакен,
децембар 1938. Архив Југославије

PAQUIN
LTD

**39, DOVER STREET, W.1 AND
11, BERKELEY STREET, W. 1.**

55 967 франака, али је кнегиња добила попуст, тако да је у септембру Управа двора исплатила »Молинеу« 30 000 франака (49 004,75 динара); cf. AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

32 AJ, 74, ај. 446, бр. фасц. 306.

33 Ibid.

34 Ibid.

35 Ibid. Из Извештаја благајне види се да је 1935. године плаћен 321 динар да се један шешир врати у Париз, али на жалост не знамо којој модистеријској радњи; cf. AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

36 Бунда је стајала 194,50, а сређивање капута 15,15 фунти; cf. AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

37 О мадам Пакен: cf. C. McDowell, op. cit., с. 214–215.

38 AJ, 74, ај. 451, бр. фасц. 310.

39 Фирма »Хабих« је 19. јануара 1934. године поново затражила ово престижно звање, сада од југословенског двора, наводећи да дуго ради за двор, а посебно за краљицу Марију. Титула јој је била одобрена, уз таксу од 20 000 динара, али коју су власници фирме, Карл и Петер Хабих, одбили да плате, лишивши себе овог звања; cf. AJ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214.

Сачувано је још неколико рачуна кнегиње Олге који се односе на њене лондонске, односно бечке куповине. У лондонском одељењу модне куће »Пакен« (39, Dover Street, W.1 и 11, Berkeley Street, W.1), кнегиња је децембра 1938. поручила белу бунду од хермелина, дугу три четвртине, и дала да јој се среди један капут.³⁶ Мадам Пакен је била припадница највиших кругова и прва жена која је, још 1913. године, добила Легију части за своје креације.³⁷ Преко краљевског посланства стигао је, 28. јануара 1937. године, за кнегињу Олгу пакет са мантилом из лондонске радње »Ана де Волкоф« (Anna de Wolkoff).³⁸ Кнегиња се снабдевала и код познате бечке фирме »Хабих« (P. & C. Habig), која је пре Првог светског рата имала титулу дворског лиферанта српског двора.³⁹ Из »Извештаја благајне Њеног Краљевског Височанства Кнегиње Олге«, за период од 24. јануара до 28. фебруара 1933. године, види се да су плаћена два рачуна, али се не зна да ли за шешире, које фирма израђује од 1863. или за мушку и женску конфекцију коју производи од 1909. године.⁴⁰

Краљ Александар се користио услугама београдских мајстора, али и париских и лондонских салона и радњи, мада, чини се, мање него остали чланови породице Карађорђевић. Године 1919. регенту су стигли »ново одело из Париза« и пар чизама од фирме »Избери« (Isbérie, Maître-Bottier de l'école supérieure de guerre).⁴¹ За краља су, децембра 1922. године, поручене кошуље у париском одељењу »Вашингтон Тремлета« (Washington Tremlett, 13, Rue Auber).⁴² Тих година су за њега куповане код »Жоржа« (Georges, 35–37 Boulevard des Capucines) чарапе, кравате и оковратници.⁴³ Краљ Александар је у лондонској фирми »Дејвис и син« (Davies & Son, 19 & 20 Hanover Street, W.1) шио војне униформе, по мерама које је та фирма већ имала.⁴⁴ Маја 1932. године, од париске филијале енглеске фирме »Хилдич и Ки« (Hilditch & Key, 252, Rue de Rivoli) стигао је велики пакет са ноћним кошуљама, батистаним кошуљама, манжетнама, меким оковратницима, краватама, чарапама, рукавицама, марамницама и прслуцима.⁴⁵ Код »Бербериса«

40 Рачуни су износили укупно 11 606,50 динара; cf. AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

41 AJ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453. То ново одело дато је кројачкој радњи Трајка Стојановића, Обилићев венац 44, да се очисти и испегла. За чизме је плаћено 500 франака; cf. AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460.

42 Рачун је износио 4 080 франака; cf. AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460.

43 AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460; ај. 674, бр. фасц. 461.

44 AJ, 74, ај. 451, бр. фасц. 310.

45 Рачун је најпре износио 4 656 франака (cf. AJ, 74, ај. 444, бр. фасц. 304), а потом су још неке ствари поручене, тако да је крајњи износ био 7 451 франака (cf. AJ, 74, ај. 676, бр. фасц. 463). Судећи по преписци Т. Сирмаја са управником двора, од 29. априла до 7. маја 1931. године, за краља Александра је рубље и раније израђивано у париским салонима, на основу изабраних узорака и послатих мера; cf. AJ, 74, ај. 446, бр. фасц. 306.

46 AJ, 74, ај. 444, бр. фасц. 304; ај. 668, бр. фасц. 455.

47 Регент Александар је 1919, у париској филијали, поручио четири пара чизама (од 150 до 350 франака), два пара кожних доколеница (по 135) и четири калуца за чизме (од 90 до 150 франака); cf. AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460. Управник двора је, 26. октобра 1925. године, замолио господина Јовановића, генералног конзула Краљевине СХС у Лондону, да код Лоба поручи пар жутих чизама за краља; cf. AJ, 74, ај. 451, бр. фасц. 310.

(Burberrys, 8–10 Boulevard Malesherbes) краљ је куповао капуте.⁴⁶ Као и остали владари, краљ Александар је био, мада ретко, муштерија чувеног обућара Лоба (John Lobb, 47, Faubourg St. Honoré, а у Лондону у 55. St. James's Street, S.W. 1).⁴⁷ Код »Желоа«, дворског лиферанта краља Едварда VII (Gélot, 12, Place Vendôme) краљ Александар је куповао шешире и огртаче,⁴⁸ рукавице код »Валијеа« (Vallier),⁴⁹ а »хозентрегере« код »Мусоа« (Moussot, 23, Faubourg St. Denis).⁵⁰

И краљевић Ђорђе је своју одећу и обућу поручивао из Париза.⁵¹ Његови кројачи били су Розен (Rosen, 35 Boulevard des Capusines)⁵² и, знатно мање, »Жорж«.⁵³ Тони Сирмај је кошуље за краљевића набављао код »Мамленкампа Брадерса« (Mumlenkamp Brothers, 45 Avenue de Villiers),⁵⁴ поткошуље код »Дусеа« (Doucet, 21, Rue de la Paix),⁵⁵ а »хозентрегере« код »Мусоа«.⁵⁶ Снабдевач непромочивих мантила и кабаница био је »Берберис«.⁵⁷ Краљевић Ђорђе је обућу по мери праврио код познатог и веома скупог »Хелстерна« (Hellstern & Son, 23, Place Vendôme),⁵⁸ али се користио и услугама других обућара, »Буисона« (Buisson, 198 Avenue Jean Jaurès),⁵⁹ »Хенрија Деблона« (Henry Deblon, 75, Rue Oberkampf)⁶⁰ и »Савила« (Savil).⁶¹ Спортске торбе је куповао код Луја Вуитона (Louis Vuitton, 70 Champs-Élysées VIIIe)⁶² и »Хермеса« (Hermès, 24, Faubourg St. Honoré).⁶³ Краљевић Ђорђе је умео да одабере најбоље, па је тако 1933. године купио шешир у салону за спортске потребе Жане Ланвен (Lanvin sport, 15, Faubourg St. Honoré).⁶⁴

Кнез Павле је био поклоник енглеске елеганције. Као и краљ Александар, а крајем четврте деценије и млади Петар II, и он се користио умешем енглеских дворских кројача »Дејвиса и сина«.⁶⁵ Одела и униформе су поручивани и код »Самјуелсона, сина и Линеја« (Samuelson, Son & Linney, ltd., Military, Court, Diplomatic Tailors, 44&51, Madox Street, Bond Street).⁶⁶ Понеки комад одеће сашивен је и код »Бенсон и Клегија« (Benson & Cleg, ltd., Tailors, Evening Dress, Waistcoat, Specialists, 34, Bury Street, St. James's).⁶⁷ Кнез је имао отворен рачун код »Хоза и Кертиса« (Hawes & Curtis, Shirtmakers, Hostiers and Tailors, 53, Jermyn, St., St. James's S.W. I), где се снабдевао фланелским оделима, оделима за одмор, кућним мантилима, свиленим пиџамама, кошуљама, краватама, оковратницима, појасевима, чарапама, марамицама.⁶⁸ Кравате и кашмирске шалове кнез Павле је куповао и код »Тернбула и Асера« (Turnbull & Asser, ltd., Shirtmakers & Hosiers, 71 & 72, Jermyn Street, St. James's W. 1) и код »Била и Инмана« (Beale & Inman, ltd., Shirt Makers, Hosiers & Outfitters, 131 & 132, New Bond Street).⁶⁹ Код »Ченија« (J. Chenue, 10, Great St. Andrew Street) кнез Павле је јуна 1937. године купио огртач.⁷⁰ Шешире краљевске мануфактуре Хенрија Хита (Henry Heath ltd., 172,

*Заглавље рачуна фирме
Дејвис и син, 8. децембар 1938.
Архив Југославије*

48 AJ, 74, aj. 667, бр. фасц. 454.

49 AJ, 74, aj. 673, бр. фасц. 460; aj. 674, бр. фасц. 461.

50 AJ, 74, aj. 674, бр. фасц. 461; aj. 675, бр. фасц. 462.

51 Захваљујући списковима направљеним приликом примопредаје имовине краљевића Ђорђа, извршене у специјалном павиљону у Топоници, 1. јула 1926. године, можемо сазнати шта је све један отмени господин имао у својој гардероби. На списку су два комплетна фрака, смокинг са једним црним и два свилена сива прслука, јакет са прслуком и панталонама, један

New Bond Street) кнез је радо носио; ту је, крајем децембра 1936. године, поручио три мека црна шешира.⁷¹ Ципеле и чизме за њега израђиване су по мери код »Томаса и сина« (R. Thomas & Son, Ltd., 5, St. James's Street).⁷²

Краљ Петар II је наставио да се снабдева у лондонским кућама којима је и његов отац био задовољан: оделима »Дејвиса и сина«⁷³ и кошуљама и оковратницима »Вашингтон Тремлета« (41, Gonduit Street).⁷⁴

У ексклузивним париским и лондонским магацинима, »Ла Гранд Мезон де Блан« (La Grande Maison de Blanc), »Галери Лафажет« (Galeries Lafayette) и »Хародс« (Harrods), током читавог међуратног периода куповани су делови гардеробе (фланелска одела, панталоне, кравате, рубље, чарапе, рукавице, »хозентрегери«) за потребе чланова породице Карађорђевић.⁷⁵ Краљ Петар II се посебно радо снабдевао оделима, панталонама, ципелама, сандалама и папучама у »Хародсу«.⁷⁶

жакет (само капут), жакет са прслуком, реденгот, реденгот са прслуком, шест сивих одела, једно тегет и једно црвенкасто одело, два сива сакоа са прслуцима, зеленкасти сако, три летња сакоа, три пара пругастих панталона, два црна прслука за смокинг односно реденгот, по два црна и сива мантила, штофана црна пелерина, једно »домаће« одело, ловачко одело, »јеленска кошуља«, спортски трико од вуне, гаће од камиље длаке, цилиндар, три халбцилиндра, два »шапоклапа«, астраханска шубара, осам »матроских« капа, девет механих платнених шешира, два качкета, пар кожних чарапа, два пара плетених доколеница, четири пара кожних рукавица, по два пара црних, дубоких и плитких ципела, пар лакованих плитких ципела, пар жутих, плитких ципела и пар собних, црвених лакованих ципела; cf. AJ, 74, aj. 470, бр. фасц. 324.

52 AJ, 74, aj. 324, бр. фасц. 470; aj. 758, бр. фасц. 535; aj. 759, бр. фасц. 536. Ту су рачуни за »вестоне« израђене 1936. године по цени од 1 400 франака. Године 1937. израда »вестона« стаје 1 500, а две године касније 2 200 франака. Године 1940. његова цена износила је 2 600 франака, а сашивен је од енглеске тканине набављена у Лондону.

53 Ту су од 1929. до 1931. године сашивена четири комплетна »вестона«, по цени од 1600 франака и шест прслука, по цени од 225 франака комад; cf. AJ, 74, aj. 758, бр. фасц. 535.

54 AJ, 74, aj. 758, бр. фасц. 535.

55 Ibid.

56 Ibid.

Накит, дугмад за манжетне, сатове и табакере краљевска кућа је поручивала код неколико јувелирских кућа. »Картије« (13, Rue de la Paix) најприсније је био повезан са двором.⁷⁷ Веома често би се у Београд слали пакети са најновијим колекцијама, од којих би изабрано остајало, а остатак би се враћао у Париз. Коришћене су услуге, али знатно мање, и других кућа. Тако је краљ Александар у мају 1922. године поручио код »Фализа« (Falize, 54, Rue Saint-Lazare) огрлицу и дијадему за своју будућу супругу.⁷⁸ Код минхенског дворског јувелира Рата (P. Rath, Theatinerstr. 37) током тридесетих година кнегиња Олга и кнез Павле поручивали су брошеве, дугмад за манжетне и табакере.⁷⁹ Кнез Павле је, средином тридесетих, код »Ван Клифа и Арпела« (21, Place Vendôme) поручио златан прстен са смарагдом,⁸⁰ а код »Бушерона« (18, New Bond Street) купио је пар дијамантних минђуша.⁸¹

Захваљујући ретким новинским текстовима, као и предметима који се данас чувају у Музеју примењене уметности, може се наслутити какав је био модни укус неких од најбогатијих Београђана.

У »дивној, чипкастој венчаници модел Шанел« венчала се 1928. године Дара Пашић, кћер Николе Пашића, са Божом Пурићем, тада саветником посланства у Риму.⁸² Дворска дама Ела Хаџић, као и угледне госпође Калафатовић, Вукићевић, Бајлони, Шићаревић, Несторовић, Авакумовић, Мијатовић, Вуловић, Спалајковић и Павловић набављале су своје тоалете и у париској модној кући »Франсис«.⁸³ То сазнајемо из једног новинског текста објављеног 1929. године, који прати долазак госпође Франсис, власнице те данас заборављене модне куће, у Београд, у госте својој пријатељици госпођи Шићаревић.⁸⁴

У Музеју примењене уметности чувају се делови гардеробе Ђорђа Роша, индустријалца и норвешког генералног конзула у Југославији. Они сведоче о изузетној модној обавештености и рафинираном укусу власника. Рош је шио одела, прслуке и капуте код О'Росена (O'Rossen, 10, Place Vendôme), једног од најчувенијих париских мушких кројача (кат. бр. 200, 202, 205, 206, 213). Његов избор кошуља, прслука и тврдих оковратника такође показује одличан укус, али и изванредне новчане могућности, јер куповину код »Силке« (A. Sulka & Company, 2, Rue de Castiglione) могли су себи да приуште само најбогатији (кат. бр. 207, 208, 209, 210, 231). Као и Карађорђевићи, тако је и Ђорђе Рош набављао шешире код »Желоа«, али и у Берлину код »Филипа Нојбауера« (Philipp Neubauer) (кат. бр. 216). Његова обућа која је сачувана има ознаке швајцарске фирме »Бали« (Bally) (кат. бр. 221, 222, 223, 224), берлинске »Јакоби (Jacoby) (кат. бр. 225) и лондонске »Р. Р. Бантинг« (R. R. Bunting, 117, Wigmore Street, W. 1) (кат. бр. 226). Тоалета госпође

57 Ibid.

58 Ibid. Тако је пар ципела, према рачуну од 30. априла 1932. године, стајао 880 франака.

59 Ibid.

60 AJ, 74, ај. 324, бр. фасц. 470; ај. 446, бр. фасц. 306; ај. 759, бр. фасц. 536.

61 AJ, 74, ај. 759, бр. фасц. 536.

62 AJ, 74, ај. 324, бр. фасц. 470; ај. 758, бр. фасц. 535; ај. 759, бр. фасц. 536.

63 AJ, 74, ај. 758, бр. фасц. 535; ај. 759, бр. фасц. 536.

64 Шешир је плаћен 500 франака; cf. AJ, 74, ај. 758, бр. фасц. 535.

65 AJ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539. Тако је рачун из децембра 1936. године изнео 69,23 фунти (15 072,85 динара).

66 Рачун из лета 1937. године износио је 22 190,85 динара; cf. AJ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539.

67 Рачун за бели прслук, цене 17,6 фунти, од јула 1939. године; cf. Ibid.

68 Низ рачуна из периода од 1936. до 1940. године; cf. AJ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539; ај. 451, бр. фасц. 310.

69 AJ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539.

70 За њега је плаћено 2 568,05 динара; cf. Ibid.

71 Ibid. Рачун је био 966,30 динара.

72 Ibid.

Рош оставља скромнији утисак. Мање је очувана и нема ознаке салона, осим сандала боје сребра са етикетом чувеног »Пинеа« (кат. бр. 148), што показује да у избору престижних фирми она није заостајала за својим супругом.

Да су Београђанке и те како знале ко је »Пине« сведочи још један пар ципела израђених у његовом салону, који се чува у Музеју примењене уметности (кат. бр. 30). И други сачувани комади одеће и обуће показују да су се Београђани и директно снабдевали у иностранству (кат. бр. 5, 9, 29, 38). Београдски модни салони и радње су такође оправдавали поверење и очекивање својих суграђана истанчаног укуса и знатних финансијских могућности.

73 AJ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458. Поруџбина из 1938. године изнела је 21 373 динара.

74 Ibid. Мада је исте, 1939. године, имао и поруџбину кошуља и оковратника и код фирме »Го то Хоџкинсон« (Go to Hodgkinson, Ltd.).

75 AJ, 74, ај. 445, бр. фасц. 305; ај. 446, бр. фасц. 306; ај. 451, бр. фасц. 310; ај. 666, бр. фасц. 453; ај. 671, бр. фасц. 458; ај. 758, бр. фасц. 535; ај. 759, бр. фасц. 536.

76 AJ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

77 AJ, 74, ај. 444, бр. фасц. 304; ај. 445, бр. фасц. 305; ај. 446, бр. фасц. 306; ај. 451, бр. фасц. 310; ај. 670, бр. фасц. 457; ај. 673, бр. фасц. 460; ај. 674, бр. фасц. 461; ај. 675, бр. фасц. 462; ај. 676, бр. фасц. 463; ај. 677, бр. фасц.

464; ај. 758, бр. фасц. 535; ај. 762, бр. фасц. 538; ај. 764, бр. фасц. 539; ај. 767, бр. фасц. 542.

78 AJ, 74, ај. 673, бр. фасц. 460.

79 AJ, 74, ај. 762, бр. фасц. 538; ај. 764, бр. фасц. 549; ај. 767, бр. фасц. 542.

80 AJ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539.

81 Ibid.

82 [Непотписано], *Недељне илустрације*, Београд, 19. фебруар 1928, с. 4.

83 [Непотписано], *Каква нам изненађења спрема пролећна мода, Недељне илустрације*, бр. 6, Београд 1929.

84 Ibid.

Сшвараоци београдскої модної шика

МОДЕ САЛОНИ ЗА ИЗРАДУ ДАМСКИХ ТОАЛЕТА

МОДЕ САЛОНИ ЖЕНСКИХ ШЕШИРА

ОБУЃАРСКЕ ТРГОВИНЕ И СТОВАРИШТА

ТАШНЕРСКО-КУФЕРЦИЈСКЕ ТРГОВИНЕ И РАДИОНИЦЕ

КРЗНАРИ

МИДЕРА САЛОНИ

САЛОНИ ЗА БЕЛО РУБЉЕ ЗА ДАМЕ И ГОСПОДУ

КРОЈАЧИ

ЧАСОВНИЧАРИ И ЈУВЕЛИРИ, БИЖУНТЕРИЈЕ

ТРГОВИНЕ

Моде салони за израду дамских шобалеша¹

1 Овај и већина других поднаслова преузети су из *Адресара седмична Дунавске бановине Новој Сади са нашом пресјоницом Београдом, Земуном и Панчевом*, објављеног у Београду 1934. године.

2 Ж. Липовецки, *Царство пролазности. Мода и њена судбина у модерним друштвима*, Сремски Карловци, Нови Сад 1992, с. 68.

3 Д. М. А., О! О! Зар стварно у XIX век (интервју са Л. Лам Мајер), *Moda u slici i reči*, br. 1, Београд 1939.

4 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

5 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15351.

Заглавље рачуна салона Руже Коен, 16. јануар 1936. Архив Југославије

После Првог светског рата париске модне куће су наставиле да представљају своје колекције почетком сваке модне сезоне (у јануару, априлу, августу и новембру). Тада су у Париз долазили купци из целог света и бирали моделе, с правом да их копирају у својим салонима, или да их, поједностављене, конфекцијски производе.² Угледни модни часописи, попут »Вога« и »Фемине«, своје читаоце су обавештавали о модним новостима и тиме би за неколико недеља читава планета била обучена по последњој париској моди.

Власници београдских салона такође су били учесници у овом преношењу париске моде. Присутством на сезонским представљањима нових колекција и праћењем модних журнала, они су били добро обавештени, тако да су муштерији могли да понуде савршене копије, као и своје интерпретације нових модела. Квалитет и оригиналност ствари су виртуозношћу кројења, које је морало да се прилагоди појединачном стасу, као и истанчаношћу укуса при избору и прилагођавању детаља одређеној личности, када су таленат и укус кројачице долазили до пуног изражаја, што је условљавало успешност и углед једног модног салона. »Париз нам даје главну линију, коју после ми сами развијамо, искоришћујемо као основу на којој веземо своје цвеће. Зато тај, који хоће дати нешто своје, мора прво да посети Париз, као што сликар који ствара своје ремек дело мора ипак имати или жив модел или сиже позајмљен из природе. Париз диктира а ми – разрађујемо тај диктат«. Тим речима је Ленка Лам Мајер, »једна од најталентованијих креаторки наше моде«, објаснила суштину у процесу стварања београдског модног шика.³

У Београду је било више модних салона за које се сматрало да су на европском нивоу. Један од њих био је модни салон Руже Коен (рођене око 1885. у Пожаревцу).⁴ Он је био и један од најстаријих београдских модних салона – основан је 1910. године.⁵ Као и сви остали салони, и он је мењао адресе, али увек на престижним местима; у Кнез Михаиловој

6 Ibid.

7 [Непотписано], Савети елегантној госпођи, *Недељне илустрације*, Београд, 4. јун 1933, с. 9.

8 Кад је боравила на Бледу, кнегиња Олга је користила услуге салона Анице Кавчич и Анице Крагељ; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

9 Према рачуну од 4. априла 1933. године израда једног оригиналног модела стајала је 3 800 динара, а, поређења ради, француски парфем 720 динара. Године 1936. хаљине су вределе од 120 до 980 динара, а »robe avec la jaquette bleu marine« чак 3 400 динара. Тада је кнегиња Олга поручила и беж хаљину – копију Молинеовог модела, која је стајала 250 динара. Исте године кнегиња је сашила пет хаљина код Молинеа; њихова цена била је од 1 500 до 2 000 франака – оригинал је био десет пута скупљи од копије; cf. *ibid.*

10 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

11 Ibid.

12 *Полиџика*, Београд, 30. март 1921, с. 4.

13 *Полиџика*, Београд, 13. новембар 1921, с. 4.

14 [Непотписано], За женски свет, *Илустровани листи*, 15. фебруар 1923, с. 14.

15 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

16 Оглас у *Полиџици*, Београд, 19. јул 1921, с. 4.

улице 35, на Престолонаследниковом тргу 22 (данас Теразије) и у Улици Вука Караџића 5/1 (зграда Академије наука). У том салону, као и у већини осталих, могле су се купити квалитетне тканине и детаљи потребни за израду тоалете, али и француски парфеми. Запошљавао је десет до дванаест радница.⁶ Ружа Коен је била веома активна; писала је за »Илустровано време« (од 1930. до 1931. године) и »Недељне илустрације« (од 1933. године), обавештавајући »наше даме о најновијим правцима париске моде, чији је она достојни представник«.⁷ Кад је 1935. године основана Секција кројача женског одела, Ружа Коен је била веома предана раду овог струковног удружења. Њена стална муштерија била је кнегиња Олга, а повремено и њене сестре и мајка.⁸ Кнегиња је поручивала не само копије омиљеног Молинеа већ и Ружине креације.⁹

Даринка Пиваревић и Ангелина Русојевна су после Првог светског рата с успехом наставиле своју модну делатност. Даринка је отворила салон 1911. године у Пашићевој улици број 20 (данас Нушићева), да би се 1934. године преселила у Улицу мајке Јевросиме 51.¹⁰ Исте године је и Ангелина Русојевна (рођена 1885. у Баваништу) почела да ради: најпре у Коларчевој улици број 5, а касније у Капетан Мишиној 14.¹¹ Почетком двадесетих година Ангелина се често оглашавала у »Политици«, обавештавајући своје муштерије да је с пута донела квалитетне и модерне тканине,¹² и да »има неколико готових модела сопствене израде«.¹³ О угледу овог салона сведочи и чињеница да је у извештају са универзитетског бала, одржаног 1923. године, »Илустровани лист« објавио фотографију даме у моделу Русојевне, у хаљини »од црне свиле (креп симон) постављене креп-де-шином боје тиркиз«.¹⁴

Године 1919. отворен је салон Ребеке Јаковљевић-Амодај (рођене 1896. у Београду),¹⁵ који ће у успоменама савременика постати симбол београдског модног шика. Салон је најпре био у Узун Мирковој 4 и, у складу са оскудним послератним временима, ту су приређиване и распродаје одеће сашивене по париским моделима.¹⁶ Само неколико година касније, Ребека Јаковљевић-Амодај ће – захваљујући свом таленту да кројењем и детаљем истакне најлепше на стасу и нагласи личну психологију муштерије – бити сматрана за »врхунског уметника, врхунског за Европу, модног креатора највишег стила«.¹⁷ Салон је једно време био у Улици цара Уроша ба, да би, почетком тридесетих година, био пресељен у породичну кућу у Палмотићевој улици број 23. У приземљу те куће били су пријемно одељење и велики салон за пробу, док је радионица за шивење, у којој су пред Други светски рат радиле педесет две раднице, била на последњем спрату.¹⁸ У салону су се могле купити веома скупе тканине, рађене у малим серијама, као и детаљи за тоалету

17 Она је сматрана и најскупљом модном кројачицом у Београду, по речима госпође Војне Миловановић, као и Владимира Марковића, *Контрајунктска моја животиња*, Универзитет уметности у Београду, Београд 1996, с. 46. О високим ценама сведочи и сачувани рачун од 19. јануара 1929. године, из кога се види да је госпођа Селаковић једну хаљину платила 1 600 динара. Према подацима из 1930. године просечни приход приватних чиновника био је 2 100, јавних чиновника 3 000, радника 1 400, а надничара 720 динара; cf. P. J. Marković, *Beograd i Evropa 1918–1941. Evropski uticaji na proces modernizacije Beograda*, Beograd 1992, с. 36.

18 На овим подацима захваљујем господину Саши Фурхту.

19 Мир-Јам, Г-ђа Ребека Амодај о укусу београђанки и кризи балских тоалета, *Недељне илустрације*, Београд, 22. јануар 1928, с. 18.

20 Ibid.

21 Оглас у *Полицији*, Београд, 28. фебруар 1921, с. 4.

22 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15018.

23 Ibid.

24 ИАБ, Књига трговачког суда за 1921. годину, под бројем 6305.

25 Ђ., Београд ствара моду, *Илустрирани листи*, Београд, 22. март 1923, с. 5, слика на с. 14; К., За женски свет, *Илустрирани листи*, Београд 5. јул 1923, с. 5–6.

26 Ђ., Београд ствара моду, *Илустрирани листи*, Београд, 22. март 1923, с. 5.

(кат. бр. 60, 61, 62, 63). Са својих путовања у Париз, Ребека је доносила готове моделе, чије би копије израђивала у свом салону и приказивала их муштеријама, као у великим париским кућама, представљањем на манекенима. Код ње модели нису бирани из журнала, као у већини других салона (кат. бр. 99). О свом послу Ребека Јаковљевић-Амодај је говорила у једном интервјуу, датом Мир-Јам, 1928. године. Она је ту изнела мишљење да је »боље копирати париску моду, јер свака дама воли париски модел«, и да она има »својих детаља на хаљини (...) али линије су париске«. ¹⁹ Ребека је била у блиским пословним везама са познатим париским модним кућама »Пату«, »Жени«, »Филип и Гастон« и »Сибер«. Поруџбина за модел или тканину, захваљујући брзом »Симплону«, стизала би из Париза за три дана. У њеном салону је шивено и до педесет тоалета недељно, за муштерије из Београда, из унутрашњости, из Војводине, Загреба и Сарајева. ²⁰

»После дугогодишње праксе као ранжерке, овде и на страни«, ²¹ Живка Данкучевић (рођена око 1904. у Београду) отворила је, 1921. године, салон у Улици краља Милана 37. ²² И тај салон је нудио велики избор првокласне свиле и штофова, увезених из Француске, док су моделе показивале манекенке. Живки су у послу помагали брат Божа, који је био специјалиста за израду женских костима, и петнаест до двадесет помоћница. ²³ Касније је њен салон, у коме су шиле неке од најелегантнијих Београђанки, пресељен у Кнез Михаилову улицу 17, а потом у Скадарску улицу број 24 (кат. бр. 100, 103).

Исте, 1921. године протоколисала је салон и Катарина Младеновић (1887–1953), у Улици Проте Матеје. ²⁴ После изложбе у »Женском клубу«, коју је ова образована и уметнички надарена жена приредила 1923. године, у београдској штампи су се појавили наслови као што је, на пример *Београд ствара моду*. ²⁵ Катарина је представила моделе украшене орнаментима које је сама осмислила и извела оригиналном техником сликања тканине растопљеним металима и синтетичким драгим камењем. Тада је најавила колекцију са детаљима инспирисаним шарамима с пиротских ћилима, коју намерава да понуди Паризу. ²⁶ Следеће године, Катарина Младеновић је отпутовала у Париз и тамо боравила наредне четири године, успешно се бавећи модом. ²⁷ Учествовала је на Међународној изложби модерне примењене и индустријске уметности, одржаној у Паризу 1925. године, радила је моделе за познате модне куће »Редферн« и »Марта Пеншар« (Marthe Pinchart, 2, Rue Volney), а своје креације хаљина и руком осликане шалове (кат. бр. 6) и ешарпе истовремено је слала у Београд и Загреб. ²⁸ Повратак у Београд за Катарину Младеновић је означио и престанак бављења модом. ²⁹

27 На подацима о Катарини Младеновић захваљујем госпођи Душици Митић.

28 О својим активностима и плановима, Катарина је писала свом супругу др Љубомиру Младеновићу, једном од оснивача Ветеринарског факултета у Београду. Писма, која ми је њена кћи, госпођа Душица Митић, љубазно показала датована су 2. и 11. фебруара 1925. године, 10. јуна 1926. и 11. јула 1927. године.

29 На основу сећања породице, као и малобројних сачуваних дела знајемо да се госпођа Младеновић и касније бавила сликањем на платну, свили и керамици. Била је оснивач, »Дечјег хранилишта« и »Женског хришћанског покрета« у Крушевцу, у оквиру којих се бавила хуманитарном делатношћу за време Другог светског рата.

30 *Недељне илустрације*, Београд, 6. јул 1930, с. 25.

31 Мир-Јам, Жене између 35 и 45 година, *Недељне илустрације*, Београд, 13. април 1930, с. 13; Мир-Јам, »Непријатељица« у гардероби и на бини, *Недељне илустрације*, Београд, 9. новембар 1930.

32 Мир-Јам, Жена између 35 и 45 година, *Недељне илустрације*, Београд, 13. април 1930, с. 13.

33 По сећању госпође Марије Грегорић, уреднице »Жене и света«.

34 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

35 М., Кројачица као уметница, *Недељне илустрације*, Београд, 29. јануар 1933, с. 36.

Салон Шарлоте Алфандари, у Улици краља Петра 26, био је посебно цењен у уметничким круговима.³⁰ Многе глумице, на сцени и приватно, облачиле су се код ње. Њене моделе је с пуно шарма носила Деса Дугалић.³¹ Шарлотина специјалност била је у томе да тако савршено изведе линију да и најкрупнија особа буде задовољна својим изгледом.³²

Салон »Новак« Јулијане Новак (рођене 1882. у Панчеву), у Бранковој улици број 24, а доцније у Космајској 53 (данас Маршала Бирјузова), такође је био познат међу уметницама, посебно балеринама.³³ Јулијана Новак је мајсторски испит положила 1910. године, да би тек тринаест година касније отворила сопствени салон.³⁴

Током двадесетих година отворено је још неколико изузетних модних салона. Власница једног од њих била је Ленка Лам Мајер, коју су савременици сматрали уметницом и поредили је са Полом Поареом и мадам Пакен.³⁵ Она је потицала из будимпештанске аристократске породице Лам, али ју је послератно осиромашење натерало да сама зарађује. Ленка је дошла у Београд и, око 1927. године, на Престолонаследниковом тргу 39 отворила је свој салон. Овој дами префињеног укуса, уметнички образованој и са цртачким талентом, почетак није био лак, јер је Београд већ имао одређени број првокласних салона. Она је, међутим, умела да се наметне и опстане, успевајући да и жене несавршеног стаса изгледају добро у копијама »Ворта« и »Жени«.³⁶ Она је, као и њена кћер Агнеса, ученица Петра Палавичинија, и сама креирала.³⁷

Регина Бенвенисти (рођена 1886. у Београду), попут Жане Ланвен и Коко Шанел, започела је своју каријеру 1913. године отварањем модистеријске радње.³⁸ Године 1930. она и њен супруг Борис Летичевски реорганизовали су радњу и основали модни салон у Кнез Михаиловој улици 16. Ту је муштерија могла да купи и тканине, украсне детаље и, наравно, шешире.³⁹ Као што је сваке сезоне доносила нове моделе из Париза, тако је усвојила и обичај познатих париских модних кућа да своје колекције често представља публици. Већ крајем 1930. године она је, заједно са фирмама »Виницки« и »Алигатор«, учествовала на модној ревији одржаној у хотелу »Палас«.⁴⁰ Следеће године, такође у »Паласу«, Регина је на самосталној ревији представила своју јесењу колекцију, која је била лепо примљена. У тексту објављеном у »Недељним илустрацијама« истиче се да приказани модели нису превише луксузни и да госпођа Бенвенисти нуди »моду, лепу у својим бојама, и елегантну у једноставности, са неким кокетним детаљем, који даје ефекта целини«.⁴¹ Моделу су допуњавани шеширима који су се посебно допали публици.⁴² Салон Регине Бенвенисти остао је на добром гласу све до Другог светског рата.⁴³

*Анџелина Русојевна, 1923.
Музеј примењене уметности*

*Ребека Јаковљевић Амодај, око 1932.
Музеј примењене уметности*

*Јованка Чолак-Анђић
у кайуџу сашивеном у салону
Живке Данкучевић, 1939.
Власништво Ј. Маринковић-Ђурић*

*Београђанка снимљена у моделу
и у салону Кашарине Младеновић,
1923. Власништво Д. Милић*

36 Ibid., с. 36–37.

37 Ibid. Креације овог салона објављене су у часопису *Moda u slici i reči*, br. 1 и 2, Beograd 1939.

38 АЈ, 74, ај. 124, бр, фасц. 83. У другој половини тридесетих година Регина Бенвенисти је била секретар Одсека модиских мајстора, при Секцији мајстора текстилних заната.

39 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15015.

40 [Непотписано], Модни реви у Београду, *Илустрирано време*, Београд, 1. новембар 1930, с. 918–919.

41 [Непотписано], Модне ревије у Паризу и код нас, *Недељне илустрације*, Београд 1931.

42 Ibid.

43 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15015.

44 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

45 Н. Дорошки, Сlike из свакодневног живота, *Београд у сећањима 1930–1941*, Београд 1983, с. 33.

46 *Недељне илустрације*, Београд, 12. децембар 1937, с. 31.

47 Н. Дорошки, op. cit., с. 33. Модели Бабкове објављени су у часопису *Moda u slici i reči*, br. 4 Beograd 1939.

48 По сећању госпођа Десе Поповић и Наде Јовановић, којима срдачно захваљујем.

49 *Недељне илустрације*, Београд, јануар 1930, с. 8.

Неколико Рускиња које су после револуције дошле у Београд и ту изучиле занат и отвориле модне салоне остало је у сећањима својих савременика по томе што су давале модни печат Београду. Марусја (Марија) Нинковић (рођена 1898. у Санкт Петербургу) положила је мајсторски испит 1928. године,⁴⁴ и убрзо је имала велики број муштерија, посебно супруга лекара и адвоката⁴⁵ (кат. бр. 84, 85, 102). Кад је 1937. године Лудвиг Чернак отворио сопствени салон »Revue«, он је у новинском огласу истакао да је његов вишегодишњи рад у салону »Нинковић« доволна гаранција за његово кројачко умеће.⁴⁶

У Пашићевој улици број 8 налазио се познати салон Лазаренке Бабкове.⁴⁷ У том салону, осим уобичајеног шивења по мери и понуде тканина и детаља, могла је да се купи и квалитетна женска конфекција.⁴⁸ У томе је њен салон пратио париске узор, јер су током тридесетих година многе модне куће, чак и оне веома угледне као што је »Лелон«, отвориле одељења за конфекцију. Бабкова се бавила и уметничким везом. На изложби одржаној 1930. године у просторијама хотела »Код српског краља«, показала је своје умеће да финим везом украси завесе, јастуке, столњаке, разне покриваче и абажуре.⁴⁹

Отмене Београђанке су радо шиле у салону мадам Грајевске, у Улици краља Фердинанда 19 (данас Милоша Великог), за коју су веровале да је руска кнегиња, као и да су њене помоћнице племићког порекла.⁵⁰ Моделе за девојке које су се спремале за свој први бал Грајевска је често поручивала код Жане Ланвен, париске креаторке која је била позната управо по својим младалачким »стилским хаљинама«.⁵¹

На добром гласу су били и салони Марије Лукашеве (рођене око 1898. у Риги) у Француској улици број 5 и 6, који су почели да раде 1929. године,⁵² Магдалене Јасјунински у Улици краља Милана 34,⁵³ Софије Кириченко у Улици Жоржа Клемансоа 24 (данас Светогорска), која је правила и шешире од комбинованог материјала, у складу са хаљинама,⁵⁴ као и салон Марије Садовске у Рајићевој улици број 22 (кат. бр. 91, 106).

У другој половини тридесетих година велики углед је стекла Наталија Монашевић (рођена 1905. у Великим Лешњацима), власница салона »Ната«, у Улици краља Милана 5. Тој дами, која је мајсторски испит положила 1936. године,⁵⁵ муштерија би донела своју тканину, а модел је биран из најновијих модних журнала. Била је цењена као »изванредни стручњак за крој и линију«.⁵⁶

Крајем тридесетих година били су познати и модни салони »Стефан« (Stephan), у Коларчевој улици 9/IV; »Ђулинка«, у Улици краља Милана 26/II, чија је власница била Меланија Станисављевић; »Тинка«, Тинке

Хаљина и жакет из салона
Ленке Лам Мајер, шешир салона
Ерцеговац, »*Moda u slici i reči*«,
Београд, јуни 1939.

Хаљина из салона Лазаренке
Бабкове, »*Moda u slici i reči*«,
Београд, август 1939.

Хаљина и шешир из салона Софије
Кириченко, »*Moda u slici i reči*«,
Београд, јуни 1939.

Хаљина из салона Милана Станојевића, »*Moda u slici i reči*«, Beograd, juli 1939.

Косџим из салона Тинка, »*Moda u slici i reči*«, Beograd, juli 1939.

50 Ј. Марковић, Исповест једне ђенералице, *Полишика*, Београд, 31. мај 1995, с. 23. Подсетимо се да су многе руске племкиње у Паризу, у емиграцији, често отварале сопствене салоне, или су радиле за угледне модне куће, као што је, на пример, велика војвоткиња Марија била шеф атељеа за вез код »Шанел«; cf. E. Charles-Roux, *Le temps Chanel*, Paris 1979, с. 130–131.

51 О пословним везама мадам Грајевске и куће »Ланвен«; cf. Ј. Марковић, *op. cit.*

52 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

53 *Moda u slici i reči*, br. 1, Beograd 1939.

54 *Moda u slici i reči*, br. 2, Beograd 1939.

55 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника.

56 По мишљењу госпође Војне Миловановић.

57 Интервју са Тинком Станимировић: cf. Del-Mir, *Kroz beogradske modne salone*, *Moda u slici i reči*, br. 2, Beograd 1939. *Жена и свети*, Београд, децембар, 1936, с. 29, доноси фотографије две даме у моделима овог салона.

Станимировић, у Улици краља Милана 35;⁵⁷ »Ева«, у Улици кнегиње Љубице 6 (данас Змај Јовина); »Летић«, на Теразијама број 6/II, као и салони Наде Јовановић, у Кнез Михаиловој улици 17/I, и Милана Станојевића, у Улици краља Милана 10.⁵⁸ Модели из тих салона су током 1939. године представљени у журналу »Мода у слици и речи«.

58 Почетком тридесетих година овај салон је на Престолонаследниковом тргу 38. Према рачуну за госпођу Селаковић, од 22. јула 1933. године, видимо да је израда једне беле хаљине стајала 300 динара. На овом податку захваљујем господину Милошу Јуришићу.

59 ИАБ, Удружења занатлија за град Београд и срез београдски (даље: Удружење занатлија), инв. бр. 297.

60 Пре ове поделе Секција кројачких мајстора била је једна од најбројнијих у Удружењу занатлија и, према подацима из 1934. године, имала је 460 пуноправна члана; cf. Ibid.

61 Стеван Дроповић изучио је занат 1907. године у Мостару, а од 1926. до доласка у Београд, 1933. године, имао је модни салон у Паризу; cf. ИАБ, Удружење занатлија, инв. бр. 293/1933.

62 ИАБ, Удружење занатлија, Записник Секције кројача женског одела у Београду 1935–1939, инв. бр. 220 (даље: Записник), на скупштини од 21. јула 1935. године.

63 ИАБ, Удружења занатлија, инв. бр. 1889.

64 ИАБ, Записник, са седнице одржане 15. септембра 1935. године.

65 Ibid., са седнице одржане 11. децембра 1935. године.

66 Ibid., са седнице одржане 24. марта 1937. године.

67 Ibid., са седнице одржане 25. августа 1938. године. Према подацима из *Извештаја о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове врачарски и*

Према старој еснафској подели, кројачи женског и мушког одела имали су заједничку струковну организацију, која је између два светска рата већ увелико била превазиђена. Београдски кројачи женског одела били су свесни да би постојањем модерно организованог удружења не само лакше и боље решавали струковне проблеме већ да би и заједничким наступима у јавности дали значај својој струци, који је она у свету већ деценијама уживала. Зато су 12. јуна 1935. године упутили захтев Занатској комори да им одобри издвајање из Секције кројачких мајстора и формирање посебног удружења, односно секције при Удружењу занатлија.⁵⁹ Захтев им је одобрен.⁶⁰ На оснивачкој скупштини, одржаној 21. јула 1935. године у сали Занатске коморе, Милан Станојевић је изабран за председника Секције, као и чланови Управног одбора (Милан Станојевић, Никола Матић, Зора Јовановић, Јелка Мишковић, Миливоје Наумовић, Мирјана Ристић, Ребека Амодај-Јаковљевић) и Надзорног одбора (Стеван Дроповић,⁶¹ Ружа Коен, Јулијана Новак).⁶²

Један од првих послова Секције био је да изврши ревизију свих женских кројачких салона да би се утврдило колико има правних мајстора. На тај начин је спроведена контрола бесправног рада, који је сматран једном од основних сметњи унапређењу струке.⁶³ Изнесено је мишљење да у Београду више од хиљаду кројачица ради »по кућама«, много јефтиније и без плаћања пореза, чиме преузимају посао и спуштају цену рада регистрованим модним салонима.⁶⁴ Испоставило се да и неки веома угледни салони раде бесправно, тако да је поднесена тужба против Лазаренке Бабкове,⁶⁵ а годину дана доцније тражени су докази о протоколсању салона Марије Нинковић.⁶⁶ Чланови Секције су 1938. године формирали Одбор за сузбијање и гоњење бесправног рада.⁶⁷

За време свог постојања Секција је непрестано била у сукобу са Секцијом мушких кројача. Сматрајући да кројачи мушког одела преузимају посао чланова Секције, стално су улагали протесте Удружењу занатлија, а истовремено су се борили и против сопствених чланова који су давали посао мушким кројачима.⁶⁸ Чланови Секције су сматрали да треба повести борбу и против трговаца који продају конфекцију.⁶⁹ Тај сукоб је решен 1938. године потписивањем уговора о сарадњи Секције кројача женског одела и Секције конфекционих радника Уједињеног савеза шивачко-одећних радника Краљевине Југославије.⁷⁰

Свесни чињенице да бављење модом подразумева много шире образовање него што то омогућава уобичајено школовање занатлија,⁷¹ чланови Секције су размишљали о оснивању своје школе.⁷² Узор су могли имати у тада славној париској школи коју је 1930. године основало њима

йосавски за 1939. годину, те године је било регистрованих 277 кројача женског одела.

68 ИАБ, Записник, са седнице одржане 19. маја 1937. године.

69 Ibid., са седнице одржане 23. децембра 1936. године.

70 Ibid., са седнице одржане 24. августа 1938. године.

71 Уобичајени пут за изучавање кројачког заната био је рад код мајстора. У 13–14. години почињало би учење у модном салону, да би се, најчешће, после три године, пред комисијом полагао помоћнички, а касније и мајсторски испит. Било је и других начина школовања. Тако је »Женска занатска школа«, од 1919. године, наставила своју активност на образовању девојака за кројачки занат (на изради хаљина, рубља и вештачких радова), а једно кратко време и за модиски; cf. Т. Корићанац, Љ. Танеска, *Београдско женско друштво 1875–1941*, Музеј града Београда – Педагошки музеј, Београд 1995, с. 17–22. Године 1921. уписане су прве ученице у »Женску стручну продужну школу«, која је најпре била при »Општој мушкој занатској школи код Саборне цркве«, а од 1925. године то је одељење за ученице – шегрте издвојено у посебну »Општу женску занатску школу код Саборне цркве«. У тој трогодишњој школи учио се и кројачки и модиски занат; cf. *Водич кроз архивску грађу Србије, Водич Историјској архиви Београда*, II, Београд 1991, с. 157–158. Због великог броја заинтересованих ученица, Министарство трговине и индустрије је 1934. године основало и Општу женску занатску школу

одговарајуће струковно удружење (Chambre Syndicale de la Couture Parisienne).⁷³ Све је, међутим, остало на предлозима, тако да је Секција покушавала да побољша школовање, радећи на решавању основних проблема. Један од њих је био везан за непријављивање ученика. Секција је упутила акт Удружењу занатлија којим тражи да се такви случајеви најстроже кажњавају.⁷⁴ Расправљало се о квалитету наставе у приватној школи Драге Стефановић и изнесено је мишљење да та школа »служи за културни развитак заната«.⁷⁵ Годину дана касније, међутим, чланови Секција закључују да приватне школе Драге Стефановић и Зоре Селаковић⁷⁶ оспособљавају непотребно велики број помоћног особља и захтевају њихово укидање.⁷⁷ Удружење занатлија није прихватило њихове сугестије, подсећајући их да у Београду постоје само два призната течаја за кројење женског одела, и то управо госпођа Стефановић и Селаковић.⁷⁸ Чланови Секције су реаговали и против покушаја кројача мушког одела Даниловића и Башића да, 1938. године, отворе кројачку академију, тврдећи »да они нису ни знали да је дотична господа упражњавала женски кројачки посао«.⁷⁹ Ако су салон желеле да отворе личности које су изучиле занат у иностранству, чланови Секције су показивали доста нетрпељивости. Тако су одбили молбу Олге Дајковић да отвори салон без полагања мајсторског испита, зато што њена диплома стечена на Академији кројења и шивења у Паризу за њих није била доказ да се ту учило кројење и шивење женске одеће!⁸⁰

По угледу на одговарајућа страна струковна удружења, и са свешћу о потреби друштвеног и економског промовисања своје професије, чланови Секције су почели да организују пролећне и јесење модне ревије. То нису биле прве модне ревије у Београду. Њих су, почетком двадесетих година, приређивале трговине »Ђура Јаношевић« и »Карио«,⁸¹ касније и предузимљива Констанца де Линден Матачић,⁸² као и поједини салони.⁸³ Новина је била у томе што су чланови Секције сматрали да треба да представе не само моделе појединих салона већ и да покажу модни »диктат« за одговарајућу сезону.⁸⁴

Своју прву модну ревију Секција је приредила у Инжињерском дому 22. марта 1936. године. Учествовало је тридесет модних салона, с приближно сто двадесет модела.⁸⁵ Свесни да моду не »праве« само кројачи него и модисти, обућари, ташнери, крзнари и фризери, чланови Секције су већ на следећој ревији, одржаној 10. маја, наступили заједно са припадницима тих струка.⁸⁶ Та ревија је сматрана успехом и »колективном«, и одмах су почеле припреме за нову, предвиђену за крај септембра. Формиран је Одбор за израду програма ревије, у

»Старина Новак«; cf. *ibid.*, с. 156–157. После Првог светског рата била је велика потреба за познавањем кројачког заната, али и неопходност да се знања искусних кројача употпуне у складу са захтвима нове моде. Курсеви су омогућавали да се таква сазнања брзо стекну. Почетком двадесетих година Милорад Милојевић, »свршени и дипломирани на страни професор кроја«, водио је »курс за модерну кројачку наставу за женско и мушко одело по новој методи« (наводи су преузети са сведочанства издатог Терези Андрејевој, 12. јула 1922. године; cf. ИАБ, Удружење занатлија). Курс је трајао месец дана, а предмети су били: кројење и цртање, познавање кројачког материјала и књиговодство. Испит је полаган пред комисијом у којој су били чланови Занатске коморе и изасланик Министарства трговине и индустрије. Током 1927. године Министарство индустрије и трговине организовало је бесплатан вечерњи мајсторски курс, који је водио Ј. Бунушевац; cf. *Илустрирани листи*, Београд, 18. децембар 1927, с. 10. Постојала је, чак, и могућност да се занат савлада путем дописног курса; cf. огласи С. Поточника, учитеља кројења из Љубљане, у *Илустрираном листу*, током 1925. године.

72 ИАБ, Записник, са седнице одржане 30. јула 1936. године.

73 McDowell, *Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984, с. 249.

74 Акт је послан после случаја са непријављеном ученицом Марије Нинковић; cf. ИАБ, Записник, са седнице одржане 2. јула 1936. године.

75 *Ibid.*, са седнице одржане 11. децембра 1936. године.

коме су били Никола Матић, Милан Станојевић, Драгица Штолц и Мирјана Ристић.⁸⁷ Учешће на ревији почело је да се наплаћује: 50 динара за један представљени модел, 150 за два, 250 за три, 300 динара за четири модела.⁸⁸ У време припрема за нову ревију настала је дискусија о томе да ли изложени модели треба да буду копије из модних журнала или да имају оригиналнији печат. Даринка Стојковић је била за лични укус, али је Љубица Сладојевић нашла соломоново решење, наиме да свако може да изложи модел по свом нахођењу.⁸⁹ После ревије, одржане на Коларчевом народном универзитету, установљен је Фонд за приређивање модних ревија.⁹⁰ Те ревије су добиле одличну оцену, показавши »високу стручност, уметнички укус и солидност наших кројача и кројачица женског одела« и да »њихове израде ни по чему не изостају иза оних што даје Париз, Беч и остала велика места Запада«.⁹¹

Следеће, 1937. године Секција је приредила четири модне ревије: 13. и 14. марта и 25. и 26. септембра, на Коларчевом народном универзитету. У Одбору за модне ревије били су Милан Станојевић, Никола Матић, Косара Гизе, Ружа Коен и Васа Милинковић.⁹² Ревиије су, према мишљењу једног критичара, показале да »није претерано тврђење, имајући у виду материјалне могућности наших кројачица и кројача женског одела да они у свом модном стваралаштву не изостају иза највећих модних кућа, изузимајући разуме се Париз«, као и да су створили »једну моду високог квалитета и посебног нашој публици својственог укуса«.⁹³

У оквиру Прве занатске земаљске изложбе, одржане у Београду, приређена је и Прва земаљска модна ревија, 15. октобра 1938. године на Коларчевом народном универзитету.⁹⁴ Први пут излагали су кројачки салони, модисти, крзнари, обућари, ташнери, рукавичари, јувелири и фризери из читаве Краљевине. На тој ревији се могло видети »апсолутно све оно што је један велики европски град у стању да пружи у женској моди«.⁹⁵ Жири, у коме су били сликари Петар Добровић и Станислав Беложански, који је био и сарадник за моду у »Политици«, Ружа Коен, Живка Данкучевић и Ранко Ђинкул, доделио је медаље.⁹⁶ Секција је приредила и модну изложбу у павиљону на Сајмишту.⁹⁷

Већ на почетку рада Секције, Никола Матић је предложио да се оснује »Земаљски савез свих кројача женског одела у целој држави«.⁹⁸ Тек две године касније, међутим, то питање је поново постављено поводом иницијативе потпредседника Секције женских кројача из Загреба за оснивање »Земаљског савеза женских кројача«.⁹⁹ Први саста-нак, коме су присуствовали представници из целе земље, одржан је 19. септембра 1937. године.¹⁰⁰

76 Зора Селаковић је од 1935. године држала курсеве кројења за »домаћу употребу« и за припремање мајсторског испита. Године 1938. она је објавила први уџбеник о кројењу и шивењу; cf. оглас у листу *Жена данас*, бр. 16, Београд 1938, с. 23.

77 ИАБ, Записник, са седнице одржане 7. новембра 1937. године.

78 Ibid., са седнице одржане 21. септембра 1938. године.

79 Ibid., са седнице одржане 31. октобра 1938. године.

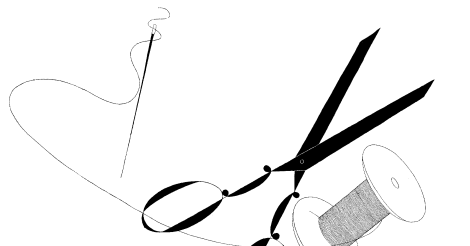
80 Ibid., са седнице одржане 12. октобра 1937. године.

81 [Непотписано], Прва ревија моде у »Палас« хотелу, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 28.

82 Она је крајем двадесетих и почетком тридесетих година у »Паласу« организовала више чајанки са музиком и модним ревијама, заједно представљајући неке од најугледнијих салона и трговина (салон Регине Бенвенисти, »Коста М. Јовановић«, »Демајоровић«, »Виницки«, »Алигатор«, »Павловић и Николајевић«, »Париска филијала«); cf. [Непотписано], Прва ревија моде у »Палас« хотелу, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 28; Гардениа, Карневалска модна ревија у хотелу »Палас«, *Недељне илустрације*, Београд, 26. јануар 1930, с. 10; [Непотписано], Модни реви у Београду, *Илустрирано време*, Београд, 1. новембар 1930, с. 918–919.

83 Тако је на ревији у »Паласу«, 1931. године, представила своју јесењу колекцију Регина Бенвенисти;

Избијањем Другог светског рата прекинут је рад Секције кројача женског одећа, чија је активност умногоне допринела да Београд постане прави модни центар.

cf. [Непотписано], Модне ревије у Паризу и код нас, *Недељне илустрације*, Београд, април 1931.

84 ИАБ, Записник, са седнице одржане 15. априла 1936. године.

85 Повољну критику и опис те ревије донеле су *Недељне илустрације*, Београд, 12. април 1936, с. 21–22. Аутор текста је Нисим Р. Алфандари.

86 ИАБ, Записник, са седнице одржане 7. маја 1936. године.

87 Ibid., са седнице одржане 3. јуна 1936. године.

88 Ibid., са седнице одржане 26. августа 1936. године.

89 Ibid., са седнице одржане 30. јула 1936. године.

90 Ibid., са седнице одржане 7. октобра 1936. године.

91 [Непотписано], Модне ревије у Београду, *Извештај Занатске коморе у Београду за 1936. годину*, с. 76.

92 ИАБ, Записник, са скупштине одржане 28. јануара 1937. године.

Недељне илустрације, Београд, 28. март 1937, с. 21 објавиле су фотографије неколико модела »који су се највише истакли«.

93 [Непотписано], Модна ревија у Београду, *Занатлија*, Београд, 28. септембар 1937, с. 5.

94 ИАБ, Записник, са седница одржаних 18. јула, 25. августа, 21, 28. и 30. септембра 1938. године.

95 [Непотписано], Модне ревије, *Извештај о раду Занатске коморе у 1938. години*, с. 69–70.

96 ИАБ, Записник, са седнице одржане 6. октобра 1938. године.

97 Ibid., са седница одржаних 18. јула, 25. августа, 21, 28. и 30. септембра, 31. октобра и 10. новембра 1938. године.

98 Ibid., са седнице одржане 10. октобра 1935. године.

99 Ibid., са седнице одржане 24. марта 1937. године.

100 Ibid., са седнице одржане 7. новембра 1937. године.

Моде салони

женских шешира

101 *Недељне илустрације*, Београд, 19. фебруар 1928, с. 10.

102 Шешир који је кнегиња Олга, 31. октобра 1933. године, купила код »Modes Gabu« стајао је 500 динара, док су ципеле од сребрне коже, које је поручила код »Лектреса« месец дана раније, плаћене 550 динара; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

103 Према подацима објављеним у *Извештају о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове врачарски и њосавски за 1939. годину*, у Београду је било 82 модистеријска салона.

104 *Недељне илустрације*, Београд, 19. фебруар 1928, с. 10. Тако су салону »Ерцеговац« 1941. године стигла четири сандука са материјалом из Јапана, али су приликом бомбардовања Београда, 6. априла, страдала два сандука. На овом као и свим другим подацима везаним за салон »Ерцеговац« срдачно захваљујем госпођи Јелени Ерцеговац-Тодоровић.

105 Власница салона »Јелка«, у Улици Вука Караџића 7, путовала је у Париз најмање четири пута годишње и куповала шешире код познатих модискиња, код Ањес, Клод, Сен Сир, Сизи Шанел и Роз Деска, а потом их продавала у свом салону; cf. Obrad (Simić), *Dva para dama* који је први закројио кару

Шешир је био обавезни део гардеробе међуратне даме. Она га је носила од своје петнаесте године. Шешир није стављан приликом свечаних вечерњих излазака, као што су балови, приједи, позоришне премијере, концерти и опера. У избору шешира није било лако одабрати прави. Он је морао да задовољи више захтева: да има модерну линију, да бојом, обликом и детаљем истиче оно најлепше на лицу, да својим димензијама не нарушава пропорције фигуре, а да је при том у складу са одећом, обућом, ташном, каишем и рукавицама. Београђанка је волела да мења шешире. Добростојећа би у једној сезони купила и до осам, а жена просечних материјалних могућности до три шешира.¹⁰¹ Оригинални шешир био је скуп: купљен у ексклузивном салону стајао је готово колико и ципеле за најсвечаније прилике израђене по мери, такође у престижном салону.¹⁰²

У Београду је било доста модистеријских салона, као и радњи у којима су продавани и шешири.¹⁰³ Салони у центру града, у улицама кнеза Михаила, кнегиње Љубице, Вука Караџића и на Теразијама, нудили су париски »dernier cri«. Они су, међутим, ретко продавали шешире донесене из Париза. Чешће су имали своје радионице у којима су израђивали копије по моделима из најновијих журнала, од филца набављеног у фабрици шешира у Љубљани, или од сламе на метар, свиле, сомота, бортни и разних украса купљених »са стране«.¹⁰⁴ Успешније машамоде су, ипак, бар два пута годишње, у пролеће и у јесен, ишле у Париз да набаве најновије моделе, које би после продавале или копирале у својим салонима.¹⁰⁵ Модисти су имали и своје струковно удружење, у оквиру кога су решавали заједничке проблеме.¹⁰⁶ Одржавали су и конгресе на којима су учествовала одговарајућа удружења из читаве Југославије. Тако је за конгрес у Београду 1937. године била предвиђена дискусија о разграничавању модиског и шеширцијског заната.¹⁰⁷

Познате предратне машамоде Флора Дворниковић¹⁰⁸ и Розалија Смолка,¹⁰⁹ које су имале салоне у Кнез Михаиловој улици, наставиле

mondenskom Beogradu III, *Moda u slici i reči*, br. 4, Beograd 1939.

106 ИАБ, Удружење занатлија, бр. 9200.

107 Ibid.

108 Нева Стојановић, Како се снабдевао Београд око 1900, *Београд у сећањима 1900–1918*, Београд 1977, с. 52, наводи Флору Дворниковић и Софију Ђорђевић као најпознатије предратне модскиње. Флору Дворниковић помињу и Бранислав Нушић, у *Одговору на интеријорацију*, Сабрана дела, XX, Београд 1966, с. 215, и Н. Дорошки, *op. cit.*, с. 34.

109 У књизи *Београд у сећањима 1900–1918*, Београд 1977, с. 54, дат је план Кнез Михаилове улице са обележеним радњама, међу којима је и Смолкина.

110 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

111 Оглас објављиван током 1920. године у *Илустированом листу*.

112 Огласи у *Недељним илустирацијама* током 1929. године.

113 Оглас у *Полицији*, Београд, 30. мај 1921, с. 4.

114 Д. М. Попов, Ваш шешир, Госпођо, *Мода*, Београд, новембар 1933.

115 Оглас у *Полицији*, Београд, 10. октобар 1921, с. 4.

Шешири из салона Миливоја Попова, »Женски свет«, Београд, мај 1934.

су и после рата да праве шешире, пратећи нову моду. Почетком тридесетих година стална муштерија Розалије Смолке била је и кнегиња Олга.¹¹⁰

Сима М. Лазаревић, из Улице краља Милана 120, по ексклузивности својих шешира свакако није био конкуренција Флори и Розалији, али се он вешто прилагођавао захтевима новог времена. Свестан значења сталне и добре рекламе, он је, непосредно по завршетку Првог светског рата, почео да се оглашава путем новинских огласа, у којима је истицао да је његова радња »чувена са солидношћу и јевтиноћом модерних женских шешира и украса.«¹¹¹ Он је касније, по веома приступачним ценама, продавао и разне украсе, цвеће и прибор модистеријским салонима.¹¹²

Миливој Попов је после рата снабдевао модскиње »скромним шеширима у најновијим париским формама.«¹¹³ Посао је напредовао и његов салон у Француској 5 постао је познат међу елегантним Београђанкама. За новембарски број »Моде«, 1933. године, специјално су снимљени шешири ове фирме, као илустрација уз текст Душка М. Попова о новим тенденцијама линија шешира.¹¹⁴

»Прва Српкиња која је свршила Академију моде у Паризу (Académie Genre)«, Ана Петровићева, отворила је 1921. године модистеријски салон у свом стану, у Шафариковој улици број 4.¹¹⁵ Она је нудила »на продају и израду најелегантније женске шешире по најновијој париској моди, уз умерене цене.«¹¹⁶ Касније је Петровићева свој салон преместила на престижнију адресу, на Престолонаследников трг 12.

Оглас салона Симе Лазаревића,
»Недељне илустрације«, бр. 18,
Београд 1929.

Оглас салона Јованке Вишњовске,
»Недељне илустрације«,
Београд, 4. април 1937.

116 Ibid.

117 Оглас у *Илустрираном листу*,
Београд, 14. јун 1923.

118 *Недељне илустрације*, Београд, 19.
фебруар 1928, с. 10.

119 Оглас у *Недељним илустрацијама*,
Београд, 21. јул 1929.

120 Ерцеговац је почео као трговачки
путник, 1918. године радећи за
Миливоја Попова.

121 ИАБ, »Кредит-информ«,
дос. бр. 271.

122 [Непотписано], У сезони нових
шешира, *Недељне илустрације*,
Београд, 8. април 1934, с. 18.

Оглас салона Илије Милкића,
»Жена и свети«, Београд,
јануара 1933.

**НАЈНОВИЈЕ
ЖЕНСКЕ ШЕШИРЕ**
разне украсе, перче и сав прибор за мо-
дскиње стиже. Све продајем невероватно
јефтино. **Сима М. Лазаревић**
Кр. Милана 120 (у сопстве-
ној кући у дворишту)

Приспела сам с пута и донела
последње париске новитете
МОДСКИЊА
ЈОВАНКА ВИШЊОВСКИ
Јакшићева 11 до Корзо биоскопа

Године 1923. две Мице, Вукићевић и Јовановић, отвориле су салон
»Фемина«, у Космајској улици број 28 и на Обилићевом венцу 10, и пра-
виле су шешире по париским, бечким и другим страним журналима.¹¹⁷

Средином двадесетих година на цени су били салони »Бланш« Сиг-
мунда Ђорђа, на Престолонаследниковом тргу 11, »Оливера« Мице
Ђенадић, такође на Престолонаследниковом тргу 45,¹¹⁸ као и »Орао«
Олге Миловановић, чији су шешири на међународним изложбама у
Паризу и Амстердаму, 1928. године, одликовани златном медаљом и
дипломом.¹¹⁹

Тих година основано је неколико салона, који ће свој реноме одр-
жати до Другог светског рата. Војислав Ерцеговац је свој први салон
отворио 1927. године, у Улици краља Фердинанда 19.¹²⁰ Временом ће
отворити још четири салона у Београду и по један у Нишу и Скопљу.
Код њега је било запослено четрдесет радница и два трговачка путни-
ка (један је из иностранства и земље набављао материјал, а други је
летњу и зимску колекцију представљао по југословенским градовима
и примао поруџбине). Салон на Теразијама број 40, отворен 1932. го-
дине, једини је међуратни модистеријски салон који и данас успешно
ради.

После дугогодишњег боравка у Швајцарској, Илија Милкић се, 1928.
године, вратио у Београд и од своје бивше супруге Јелене преузео мо-
дистеријски салон у Кнез Михаиловој улици број 3.¹²¹ Све до 1941. го-
дине, када је приликом бомбардовања изгорео, салон »Милкић« је био
један од најпопуларнијих у главној улици, јер је нудио велики избор
шешира – од најјефтинијих до најскупљих.¹²² Милкић је имао петнаест

ЖЕНСКЕ ШЕШИРЕ

најбоље, најмодерније и при томе
најјефтиније можете добити увек
огroman избор само код

МИЛКИЋА
Београд, Кнез Михајлова 3

123 Ibid.

124 Поред Милкића, било је доста ученика код Флоре Дворниковић, Данице Косановић, Симе Тодоровића, Војислава Ерцеговца, Медине Везе, Миливоја Попова, Јелене Вучо, Софије Банић, Гордане Јовановић, Олге Миловановић, Стевана Јанковића и Вукосаве Стојковић; cf. ИАБ, Привредна комора Београда 1924–1957, књига 297.

125 *Недељне илустрације*, Београд, 10. новембар 1929, с. 16.

126 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 13. октобар 1929.

127 *Недељне илустрације*, Београд, 20. новембар 1932, с. 27. »Габи« помиње и Н. Дорошки, op. cit., с. 34.

128 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542. Колико је мадам Габи била скупа разумећемо ако упоредимо цену шешира који је кнегиња купила 31. октобра 1933. године и који је платила 500 динара, док је за 800 динара набавила »астраган« код дворског ћурчије Милисава Радосављевића, 6. маја 1933. године; cf. *ibid.*

*Зора-Цуца Стојановић
и Јелка Перишић снимљене
у Паризу 1938. Власништво
В. Авакумовић-Обрадовић*

стално запослених модискиња,¹²³ а код њега су и многи млади људи изучили занат.¹²⁴

Светислав Танасковић био је власник »париског стоваришта дамских шешира« у Улици краља Милана 49. Био је један од ретких који је доносио и продавао шешире из Париза, али је имао и сопствену ра-

129 Ibid.

130 Н. Дорошки, *op. cit.*, с. 34; према сећању госпође Наде Јовановић, којој срдечно захваљујем.

131 Ова фирма основана је 1922. године; cf. ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 12346. »Париска филијала« представила се на модној ревији одржаној у хотелу »Палас«, 18. јануара 1930. године; cf. Гардениа, Карневалска модна ревија у хотелу »Палас«, *Недељне илустрације*, Београд, 26. јануар 1930, с. 10.

132 S.S.S., *Pesma o šeširima, Moda u slici i reči*, br. 1, Beograd 1939. На насловној страни, коју је потписала Miгут, представљена је жена која носи шешир са ластама, чија је фотографија објављена уз интервју са Жаном.

133 *Moda u slici i reči*, br. 2, Beograd 1939.

134 Obrad [Simić], *Dva para dama koje su prve krojile kapu mondenskom Beogradu, Moda u slici reči*, br. 2, Beograd 1939.

135 На овим подацима срдечно захваљујем госпођама др Бојани Радојковић и Вери Авакумовић-Обрадовић.

136 Obrad (Simić), *Drugi par dama koji je krojiо kapu beogradskim mondenkama, Moda u slici i reči*, br. 3, Beograd 1939.

137 Н. Дорошки, *op. cit.*, с. 34.

дионицу у којој су израђивани шешири за скромнији свет.¹²⁵ Године 1929. најјефтинији шешир, од филца, у његовој радњи стајао је 65 динара, а најскупљи, од свиленог сомота, чак 480 динара.¹²⁶

У новоотвореном елитном локалу »Пик-бар-дансинг«, у палати »Риунионе«, 1932. године одржавана су разна забавна такмичења на којима су победнице добијале шешире из салона »Мод Габи« (*Modes Gaby*), из Улице кнегиње Љубице 7.¹²⁷ Шешири мадам Габи заиста су били посебни и, годину дана касније, њене редовне муштерије постале су кнегиња Олга и принцеза Марина.¹²⁸ Кнегиња Олга мора да је била веома задовољна њеним шеширима јер је убрзо престала да купује код Розалије Смолке, чија је муштерија била годинама, а касније би ретко, тек понеки шешир одабрала у салону Јованке Вишњовске, из Јакшићеве улице број 11.¹²⁹

Тридесетих година истичу се и салони »Љиљана« Вукосаве Стојковић, у Улици кнегиње Љубице 6,¹³⁰ »Париска филијала« власника Кариа Леона, у Кнез Михаиловој 9¹³¹ (кат. бр. 116, 117, 119, 140), »Вук« у Пашићевој 10, као и салон Медине Везе (кат. бр. 138). Захваљујући свом префињеном укусу, наметнуо се и господин Жан (Jean), са салоном у Улици Вука Караџића. По повратку из Париза, 1939. године, он за »Моду у слици и речи« говори о новитетима, илуструјући их фотографијама својих креација.¹³² У том модном журналу представили су своје шешире и Гордана Јовановић из Кнез Михаилове 9, салони »Лота« у Кнегиње Љубице 6, и »Ерцеговац«.¹³³

Крајем тридесетих година београдски монденски свет био је затечен тиме што су четири даме из виших кругова, познате као »прворазредне монденке«, постале машамоде. Реч је о Јелки Перишић, Зори-Џуци Стојановић, удатој Бјелић, Елзи и Фоски. Јелка и Џуца су свој салон »Мод« (*Modes*) отвориле 1938. године у Гранд пасажу, у Кнез Михаиловој улици. У једном духовитом разговору са познатим београдским адвокатом Обрадом Симићем те две даме су поменуле да своје шешире шаљу у Лондон – леди Хачет, и у Париз – Анки Барловац и Олгици Хорстиг.¹³⁴ После Другог светског рата Зора Стојановић-Бјелић живела је у Аустралији, а потом у Лондону, где је имала свој модистеријски салон у коме је радо куповала и енглеска аристократија.¹³⁵ Друге две даме, Елзи и Фоска, отвориле су салон »Е. Ф.«, у Улици кнегиње Љубице.¹³⁶ Тај салон био је »посебно елегантан«, са париским и бечким моделама, а главна клијентела су биле глумице, оперске певачице и жене политичара.¹³⁷

Обућарске шртовине и сшоваришша

138 [Непотписано], Ципела женска мора бити елегантна и лака, *Недељне илустрације*, Београд, 9. јун 1935, с. 28.

139 Секција обућара и чизмара била је једна од највећих у оквиру Удружења занатлија; према подацима из *Извештаја о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове врачарски и посавски за 1939. годину*, у њој је било 626 чланова.

Заглавље рачуна салона
Косте Митића, 11. септембар 1923.
Архив Јуославије

Избор обуће било је важно и модно и практично питање. Осим што је требало да буде модерна и удобна, обућа је, с једне стране, захтевала пуно личног укуса да би се уклопила у остале делове тоалете, а, с друге стране, тачно се знало каква она треба да буде за пре подне, за по подне и за вече, а каква за кућу, шетњу и спорт. Београђанка је много пажње посвећивала доброј обући. Дама скромнијих прихода није увек могла да приушти посебну обућу за сваку прилику. Због тога је куповала ципеле једноставне линије и неутралне боје (црну, смеђу, белу), које су се могле ускладити са сваком одећом.

Обућа је могла да се изради по мери или да се набави »готова« у некој од многих радњи које су нудиле »солидну и елегантну обућу, али јевтину и лаку.«¹³⁸ Београдски обућари су сматрани прворазредним мајсторима, који су увек били у току модних збивања, тако да су могли да испуне поруџбине и најзахтевније муштерије.¹³⁹

Коста Митић и Митрофан Софронов имали су титулу краљевског дворског лиферанта. Митић је много радио за двор: за краља Александра, кнеза Павла и кнегињу Олгу,¹⁴⁰ а правио је и поправљао обућу послуге.¹⁴¹ Године 1932. он је огласио да је из Франкопанове улице број 28 (данас Ресавске) прешао у »Палату Челебоновића« (данас Музеј примењене уметности). Тада је Митић истакао да од првокласног материјала прави мушку и женску обућу по мери, као и да му је израда женских чизмица специјалност.¹⁴² Кнегиња Олга је убрзо код њега поручила

Заглавље рачуна салона Лектрес,
24. фебруар 1933. Архив Југославије

140 За краља је Митић израдио велики број поруџбина. Поменимо само чизме од бокса, које су, према рачуну од 13. маја 1924. године, стајале 2 200 динара; cf. AJ, 74, ај. 666, бр. фасц 453, и собне ципеле од црног шевроа, које су крајем 1930. године плаћене 450 динара; cf. AJ, 74, ај. 669, бр. фасц. 456. Пар лакованих чизама за кнеза Павла плаћен је 1 600 динара, према рачуну од 5. септембра 1938. године; cf. AJ, 74, ај. 766, бр. фасц. 541.

141 AJ, 74, ај. 688, бр. фасц 475; ај. 440, бр. фасц. 300.

142 Оглас у *Недељним илустрацијама*, 6. новембар 1932. Већ од средине 1933. године, међутим, он се преселио у Кнез Милетину улицу број 1; cf. оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 9. јул 1933.

143 AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542 (*Извештај блајајне Њеној Краљевској Височанској Кнегиње Олие за 1932. годину*).

144 AJ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214.

145 Тако је, на пример, краљу Петру II поднесен рачун, 2. фебруара 1939. године, за пар чизама од енглеског бокса, које су стајале 1 500 динара, а

ципеле за јахање, а нешто касније – и чизме.¹⁴³ Током следећих година, међутим, она је ретко поручивала код Митића, јер се управо у то време везала за »Лектрес«, најексклузивнији београдски салон за израду обуће по мери.

Митрофан Софронов је свој салон, у Улици краља Фердинанда 17, отворио 1922. године, а титулу дворског лиферанта добио је 1937. године.¹⁴⁴ Наредних година радио је обућу за краља Петра II.¹⁴⁵

Молбу за добијање титуле дворског лиферанта поднео је 19. априла 1931. године Мика Левић, власник салона »Лектрес«, у Гранд пасажу у Кнез Михаиловој 19.¹⁴⁶ Титулу није добио, мада су тада код њега обућу поручивале дворске даме, али не и краљица Марија. Две године касније, његова стална муштерија постаће кнегиња Олга. Она је често поручивала обућу за све прилике, на пример ципеле од белог платна за тенис (250 динара, 1933. године), ципеле од сребрне коже (550 динара, 1933. године), украсне сребрне шнале за ципеле (140 динара, 1933. године), обућу за децу, калупе (пар 50 динара, 1934. године) и давала да се изврше ситне поправке (пенџета и флекаца, 80 динара, 1935).¹⁴⁷ Као млади обућарски мајстор, Мика Левић је у Паризу специјализовао израду женске обуће.¹⁴⁸ После повратка у Београд, 1920. године, отворио је сопствени салон, који је убрзо стекао најпробирљивију и најбогатију клијентелу¹⁴⁹ (кат. бр. 33). О изузетном квалитету овог салона сведоче и чињенице да је »Лектрес« добио Гран при (Grand Prix) на Изложби модерних примењених и индустријских уметности, одржаној у Паризу 1925. године,¹⁵⁰ као и на изложбама у Страсбуру, 1924. и у Ници, 1930. године.¹⁵¹ Углед салона који је пратио најсмелије модне токове потврђују и фотографије објављене у прва два броја часописа »Мода у слици и речи«.

Осим »Лектрес«, било је још неколико престижних обућарских салона. Један од њих био је »Балник« у Чика Љубиној 5, власника Љубомира Балабана. На међународним изложбама у Лондону и Бриселу

према рачуну од 30. маја 1939. године цена пара ципела била је 600 динара; cf. АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

146 АЈ, 74, ај. 303, бр. фасц. 213.

147 У Архиву Југославије сачувани су »Лектресови« рачуни, од 1933. до 1941. године за кнегињу Олгу, кнежеве Александра и Николу; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542. На основу рачуна који се чувају у истом Фонду, види се да је кнегиња Олга у том периоду куповала и »готову« обућу, мада веома ретко, код »Давинић, Хас и Попова« у Кнез Михаиловој 27, »Бостона а.д.«, »Каргановића«, »Мињон« и »Бате«. Мање поправке обуће обављао јој је обућар Богдан Стојковић, из Улице краља Александра 6 (данас Булевар краља Александра).

148 АЈ, 74, ај. 303, бр. фасц. 213.

149 Ibid.; [Непотписано], Проблем елегантних ципела, *Недељне илустрације*, Београд, 10. јул 1932, с. 25.

150 У Паризу су своју обућу изложили и »Бацић и Петровић« из Београда и Владимир Димитријевић из Ниша; cf. Б. В. Поповић, Учешће Краљевине СХС на Међународној изложби модерних примењених и индустријских уметности у Паризу 1925. године, *Зборник Народној музеја*, XVI–2, Београд 1997, с. 238.

*Иван Кутњак, 1932.
Музеј примењене уметности*

*Ојлас фабрике обуће Мињон,
»Жена и свей«, Београд,
јануар 1933.*

1932. године, тај салон је био награђен првом наградом.¹⁵² Средином тридесетих година у »Недељним илустрацијама« су објављивани текстови о томе где елегантна дама и господин треба да се снабдевају одећом и обућом. Ту се препоручује да »треба носити «Балник» ципеле»¹⁵³ (кат. бр. 142, 144).

Иван Кутњак (Свибовец, 1907 – Београд, 1977) изучио је обућарски занат у Вараждину, а по доласку у Београд, 1925. године, радио је код Милана Лера, чија је радња у Кнез Михаиловој 1 уживала изузетан углед. Положивши мајсторски испит 1932. године, отворио је самосталну радњу у Улици браће Југовића 8, да би неколико година касније прешао у Пашићеву улицу број 8. Кутњак је у почетку радио само мушке и женске ципеле, да би касније почео да производи ташне, рукавице и осталу кожну галантерију. У његовој радњи било је запослено двадесетак радника. Он је пратио модна збивања, али није радио копије. Све у његовој радњи било је изведено по његовим нацртима. Захваљујући оригиналним моделима, савршеној изради и квалитетној кожи, набављаној у Италији, Иван Кутњак је добијао награде и на међународним изложбама. Наступао је и на модним ревијама које је организовала Секција кројача женског одела,¹⁵⁴ често представљајући своје моделе заједно са креацијама Живке Данкучевић. После Другог светског рата,

Ојлас фирме Браћа К. Стојиљковић,
»Женски светџи«, Београд, мај 1934.

151 Медаље добијене на овим изложбама представљене су на рачунима фирме; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

152 Н. Р. Алфандари, Како ћу се обући по последњој моди, *Недељне илустрације*, Београд, 8. децембар 1935, с. 26–27.

153 Ibid.; М. Матић, Жена мора да је елегантна ако се хоће свидети мушкарцу, *Недељне илустрације*, Београд, 15. децембар 1935, с. 28.

154 Иван Кутњак је представио своју обућу већ на првој модној ревији Секције кројача женског одела, 22. марта 1936. године; cf. Н. Р. Алфандари, Ревизија моде, *Недељне илустрације*, Београд, 12. април 1936, с. 22.

155 На подацима о Ивану Кутњаку срдачно захваљујем госпођама Мири Кутњак и Светлани Батавељић.

156 Модели три прва салона представљени су у прва два броја модног журнала *Moda u slici i reči*, Beograd 1939.

157 Оглас у *Женском светџу*, Београд, мај 1934, с. 25.

158 Оглас у *Жени и светџу*, Београд, јануар 1932, с. 28.

Кутњак је наставио своју делатност, у радњи сада у Нушићевој 5, све до 1976. године.¹⁵⁵

»Мери«, Поенкареова 19 (данас Македонска), »Монтип«, пасаж Извозне банке (на Теразијама), »Булатовић«, Дечанска 4, »Глоговац« и »Раић« (кат. бр. 146, 147, 151, 155), такође су били познати по изради fine и скупе обуће.¹⁵⁶

Браћа К. Стојиљковић, са радњама у Улици краља Милана 35 и Улици цара Николе II број 25 (данас Макензијева), у новинским огласима истичу да »елита Београда« носи њихову обућу.¹⁵⁷ Њихове »моделе обуће према моди водећих светских кућа Париза и Лондона«¹⁵⁸ радо су поручивале и угледне даме из унутрашњости.¹⁵⁹

Београдски трговци су се постарали да задовоље и оне који су желели да купе готову обућу неке од светски познатих фирми. Тако је »Стовариште обуће Јанковић и комп.«, у Кнез Михаиловој 3, нудило мушке, женске и дечје новитете »Bally«, »The Tip-Top Shoe«, »Forever«, »Cooks« i »Hirsch«.¹⁶⁰ Обућа »Bally« могла се набавити и код »Лазаревића и Стојанкића« у Улици кнеза Михаила 29, као и код »Каргановића и Ђировића«, који су имали и сопствену радионицу за израду мушке и женске обуће¹⁶¹ (кат. бр. 141).

*Ојлас ијрјовине Каргановић
и Ђировић, ијрема наијршју
Милоша Бабића, око 1930.
Музеј ијрмењене уметности*

159 Као госпођа Милева Ђетковић,
из Тузле, супруга власника
аутобуских линија, којој срдечно
захваљујем на овој информацији.

160 Уз доплату, поручена обућа
слата је унутрашњост; cf. огласи у
Илустированом листу, Београд, током
1925. године. Кнегиња Олга је ту
током тридесетих година обавила
само две куповине; cf. АЈ, 74, ај. 767,
бр. фасц. 542, *Извештаји блајајне
Њеној Краљевској Височанства
Кнегиње Олге од 1931. до 1940. године*.

161 Петнаестогодишње орташтво
Милоша Каргановића и Милосава
Ђировића завршило се 1940. године.
Од једне од најпрестижнијих радњи
настале су, после судског спора, две –
Ђировића, у Кнез Михаиловој 10, и
Каргановића, у Кнез Михаиловој 8;
cf. ИАБ, «Кредит-информ», дос. бр.
9049. У Музеју примењене уметности
чува се нацрт за рекламни оглас
сликара Милоша Бабића, који је радио
и за «конкурвенцију», плакат за обућу
»Додер« (1933. године) и новинске
огласе за радње фабрике обуће
из Земуна »Мира« (око 1930. године).

162 Интервју са Д. Ј. Илићем у
Недељним илустирацијам, Београд,
9. јун 1935, с. 28.

Осим ових ексклузивних салона и радњи, постојало је и више трговина које су продавале »готову« обућу, израђену у сопственој радионици према моделима из страних журнала. Тако је 1932. године у Чика Љубиној 15 отворена радња »Монден« власника Душана Ј. Илића, која је веома успешно задовољавала потребе и укус средњег сталеза.¹⁶²

Током двадесетих година у Србији је почела индустријска производња обуће.¹⁶³ У Београду је радио »Бостон«, »највећа домаћа фабрика цивилне и војне обуће«,¹⁶⁴ у Улици краља Александра 162. Фабрика је производила јефтину мушку, женску и дечју обућу, снабдевајући читаву земљу. Од искључиво домаћих сировина, »Бостон« је радио по моделима из најновијих париских, лондонских и бечких журнала.¹⁶⁵

Обућарски мајстори браћа Миленко и Обрад Петровић отворили су малу обућарску радионицу 1923. године. Већ следеће године почела је да ради и трговина за продају »готове« обуће, израђене по париским и бечким моделима. Она је, по најнижим ценама, нудила мушку, женску и дечју обућу, као и шнешеуе, чизмице и каљаче познате марке »Треторн«.¹⁶⁶ Године 1933. Петровићи су подигли фабрику за производњу обуће »Мињон«, у Улици војводе Степе 89.¹⁶⁷ Њихова обућа, по веома приступачним ценама, могла је да се купи у радњи у Улици краља Милана 54 (Официрска задруга).

Мада је до Другог светског рата у Србији било дванаест фабрика за производњу обуће,¹⁶⁸ то није било довољно да би се задовољиле потребе Београђана. Зато је обућа стизала и из других делова Краљевине. »Пеко«, највећа и најмодерније опремљена фабрика обуће у Краљевини СХС, имала је своје радње у Кнез Михаиловој и Улици краља Милана 120. Та фабрика, основана у Тржичу (Словенија) 1903. године,

УВЕК ЈЕФТИНЕ ЦЕНЕ

Посетите нашу најближу продавницу. Послужићемо Вас.

Бата

Врста 1645-05

Једноставна али укусна ципела од прима црног или смеђег бокса. Згодна за празник или недељу.

Врста 9675-05

Увек модерна и увек елегантна једноставна ципела на шпанглу од црног или смеђег бокса.

Врста 2605-16

Врло укусно украшена ципела уз спортске хаљине. Израђена је од тамно смеђег бокса.

Врста 9675-38

Еlegantна ципелица од смеђег бокса са комбинацијом свијске коже.

ЖЕНСКЕ ЧАРАПЕ: Најфиније свилене Дин. 29.— свилене Вискоза Дин. 25.— свилене Дин. 19—, памучне Америчке Дин. 15.— памучне норма. Дин. 9.— Спорт. Кончане Дин. 10'—

Оглас фабрике обуће Бата,
»Жена и свей«, Београд, јула 1933.

163 В. Шарац-Момчиловић,
Обућа у Србији, Етнографски музеј,
Београд 1996, с. 13, 59.

164 Оглас у *Недељним илустрацијама*,
Београд, 5. јануар 1930.

165 Оглас у *Недељним илустрацијама*,
Београд, 9. јул 1933.

166 Огласи у *Недељним илустрацијама*,
Београд, током децембра 1929. године.

167 [Непотписано], Фабрика обуће
Браће Петровић, *Недељне илустрације*,
Београд, 8. октобар 1933, с. 30.

168 В. Шарац-Момчиловић,
op. cit., с. 59.

169 *Недељне илустрације*, Београд, 19.
септембар 1926.

170 В. Шарац-Момчиловић,
op. cit., с. 60–61.

производила је квалитетну, а јефтину обућу. Од 1925. године, кад је подигнута нова фабричка зграда и кад је њен власник Петар Козина успоставио везе са париским обућарима, почела је производња и нај-
луксузнијих модела.¹⁶⁹

Највећа међуратна европска фабрика обуће »Бата« отворила је свој погон у Борову 1931. године.¹⁷⁰ Мада је ова чехословачка фирма била заступљена на београдском тржишту и током двадесетих година, она ће доминирати током следеће деценије, у време када је економска криза наметнула потребу за јефтином и трајном обућом.

Ташнерско куферџијске шрџовине и радионице

Са одећом, шеширом и ципелама требало је ускладити и »ситнице које су важне« – ташне, каишеве и рукавице. Као кад је реч и о другим деловима женске тоалете, тачно се знало шта се носи у одређеној прилици, на пример – каква се ташна носи пре подне, а каква за вечерњи излазак или бал. По могућности требало је да ципеле, ташна и рукавице буду не само у истој боји већ да су израђени и од исте коже.

Осим многих модних трговина које су, поред осталог, нудиле и велики избор ташни, путних кофера, каишева и рукавица, у Београду је било и више специјализованих салона за израду и продају тих делова женске тоалете.

Код »Узора« су ташнице, новчанике, дуђеларе и каишеве куповале најотменије Београђанке, међу њима и краљица Марија¹⁷¹ и кнегиња Олга.¹⁷² Стојановић и Нешић били су власници, а фирма је имала две радње, у Улици кнеза Михаила 18 и у Улици краља Милана 6. У једном новинском тексту из 1935. године, који наводи најотменије радње за куповину кожне галантерије, препоручује се управо »Узор«.¹⁷³

У Београду је 1928. године отворена »специјална трговина кожне робе и путних потреба« »Алигатор«,¹⁷⁴ у Поенкаревој улици број 2. Ту су продаване и ташне израђене у првој југословенској фабрици

171 АЈ, 74, ај. 194, бр. фасц. 134.

172 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542;
ај. 764, бр. фасц. 539.

173 М. Матић, Жена мора да је еlegantна ако се хоће свидети мушкарцу, *Недељне илустрације*, Београд, 15. децембар 1935, с. 29.

174 АЈ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214.

Ојлас шрџовине Узор, »Женски свеј«, Београд, мај 1934.

175 Ibid.

176 [Непотписано], Модни реви у Београду, *Илустрирано време*, Београд, 1. новембар 1930, с. 919.

177 [Непотписано], Прва ревија моде у »Палас« хотелу, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 28; Гардениа, Карневалска модна ревија у хотелу »Палас«, *Недељне илустрације*, Београд, 26. јануар 1930, с. 10; [Непотписано], Модни реви у Београду, *Илустрирано време*, Београд, 1. новембар 1930, с. 918–919.

ковчега и кожне робе »Сљеме«, из Загреба. Власник те фабрике, која је имала титулу дворског лиферанта, као и београдске радње био је Самуел Гати.¹⁷⁵ Ташне од скупочених кожа (гуштера, крокодила, змије, морског пса), у финим нијансама и најсавременијим формама, понекад бизарним (на пример »комбинација ташне са кишобраном који се, као нотес оловка, ставља у осовину ташне«),¹⁷⁶ биле су представљене и веома запажене на модним ревијама на којима су учествовале неке од »првих« београдских модних кућа.¹⁷⁷

Сопствену израду кофера и дамских ташни нудила је и радња »Милан Ј. Стојановић и Комп.« у Улици краља Милана 44. Средином тридесетих они су променили адресу (Престолонаследников трг 38) и

ТАШНЕ
КУПУЈТЕ ОТСАДА САМО
КОД

Ексо

ЧИКА ЉУБИНА-17
БЕОГРАД

Ојлас фирме Ексо, »Жена и свети«, Београд, октобар 1936.

Ојлас фирме Милана Ј. Стојановића, »Жена и свети«, Београд, октобар 1936.

ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА
ИЗРАДУ КОФЕРА
И ТОРБАРСКИХ
ИЗРАЂЕВИНА

МИЛАН Ј. СТОЈАНОВИЋ И КОМП.

Престолонаследников Трг
(Теразије) 38 — Тел. 25-064.
Продавница: Поенкареова бр. 2
(Палата Југо-Банке) Тел. 25-332
Препоручује своје моделе
у дамен-ташнама и осталим
кожним израђевинама

178 Огласи у *Недељним илустрацијама* током 1936. Модели њихових кофера и ташни објављени су у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 2, br. 3 и br. 4, Beograd 1939.

179 AJ, 74, ај. 672, бр. фасц. 459.

180 Модели су објављени у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 2, Beograd 1939.

181 Тегет ташна од велура плаћена је 700, а тегет ташна од бокса 350 динара; cf. AJ, 74, ај. 764. бр. фасц. 539. Колико су ове ташне биле скупе схватићемо ако упоредимо њихову цену са ценом ташне коју је краљица Марија купила 1939. године код «Узора» и која је стајала 152 динара; cf. AJ, 74, ај. 194, бр. фасц. 134.

182 О «водећој улози» ове ташнерске радње пишу *Недељне илустрације*, Beograd, 12. април 1936, с. 21. Огласи и модели објављени су у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 1, br. 2, Beograd 1939.

183 Огласи у *Недељним илустрацијама*, Beograd, 20. септембар 1936. и 5. децембар 1937.

184 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Beograd, 26. новембар 1933.

185 Неки од њихових модела објављени су у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 1, Beograd 1939.

186 Из огласа објављеног у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 1, Beograd 1939.

отворили још једну радњу у Поенкаревој 2.¹⁷⁸ Код њих су могли и да се поправе кофери, што су чинили кнез Павле и кнегиња Олга.¹⁷⁹

Велики избор кожних кофера, несесера, кутија за шешире и ташни нудила је и Јелена Михаћ у радњи у Кнез Михаиловој 19 (Гранд пасаж).¹⁸⁰

Крајем тридесетих година у Улици кнегиње Љубице 17 отворен је ташнерски салон «Ној». Његов власник био је Новица В. Крстовић. Кнез Павле је ту 1940. године, као божићни дар, купио две ташне кнегињи Олги.¹⁸¹ «Далматинац», са радњама у Краља Милана 17 и у Пашићевој 24, био је на добром гласу по својим модерним и савршено изведеним ташнама и коферима.¹⁸² «Ексо», са трговинама у Чика Љубиној улици број 17 и на Теразијама, нудио је током тридесетих година последње париске и бечке новитете.¹⁸³ «Париски стручњак» А. Пурић у својој радњи «Лезард», у Улици краља Алберта 6 (данас део Трга републике), такође је продавао најмодерније ташне.¹⁸⁴

У исто време, квалитетом својих ташни, рукавица и каишева намећу се трговине «Ика» у Улици краља Милана број 5 и 74.¹⁸⁵ Власници Матавуљ и Панић снабдевали су «модном израђевинама од коже» и Загреччане, Скопљанце и Бањалучане.¹⁸⁶

Крзнари

187 У Архиву Југославије, 74, ај. 669, бр. фасц. 456, чува се *Списак за крзнене ствари даће на чување преко лета за 1927. и 1928. годину краљице Марије*. Из тог списка се види да је краљица тада имала деветнаест комада крзна, од којих су најскупоценији огртач од хермелина (вредан 250 000 динара), огртач од силбизама са гарнитуром од сканка (150 000 динара), огртач од брајтшванца (вредан 120 000) и мантил од колински (вредан 80 000 динара), а најјефтинија »домаћа лисица« (вредна 150 динара). Краљица Марија је, осим код париске фирме »Morabito«, набављала крзно и у Београду. Тако је 18. јануара 1927. године код »Ђуре Јаношевића« купила бунду од сибирске веверице, која је плаћена 45 000 динара, и 25 кожица, такође од сибирске веверице, које су стајале 3 750 динара; cf. АЈ, 74, ај. 667, бр. фасц. 454. Крзнар Милош Лукић, из Улице краља Петра, током 1925. године чистио је краљичино крзно; cf. АЈ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453.

188 Према подацима из *Извештаја о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове врачарски и јосавски за 1939. годину*, у Београду је те године било 87 крзнарских радњи.

189 Он је ту титулу добио још пре Првог светског рата, јер у огласу у

Између два светска рата крзно је стално било у моди и чак је ношено и у летњим месецима. Сматрало се да је оно атрибут праве даме.¹⁸⁷ Бунда израђена од племенитог крзна, попут брајтшванца, астрахана, персијанера, визона, сканка, чинчиле, да не помињемо хермелин, представљала је право богатство. Од крзна нису израђиване само бунде и мантили већ и кољеи, кепови, огртачи и разноврсни детаљи у складу са тренутним модним захтевима. Врста, боја и крој крзна увек су пратили модну силуету. Захваљујући сталном усавршавању обраде, крзно је лако кројено као тканина и од њега су могли да се изведу најкомплицованији модели. По својој склоности за племенитим крзном

Стеван Ердџан са породицом, око 1930. Власништво В. Ердџана

Полиџици, од 16. септембра 1921. године, истиче да је »дворски ћурчија«. Подсетимо да је од 1933. године титулу југословенског дворског крзнара имала и париска кућа »Morabito«; cf. AJ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214.

190 На основу рачуна сачуваних у Архиву Југославије чини се да је Радосављевић за двор обављао ситније наруџбине, као што је израда креветског прекривача од хермелина за престолонаследника Петра II (вредан 1 800 динара) и оправка прекривача за ноге од крзна лисице за краљицу Марију (250 динара), 1924. године; cf. AJ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453, или »астраган« (вредан 800 динара), за кнегињу Олгу, 6. маја 1933. године; cf. AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

191 М. К., Светски салон крзна, *Недељне илустрације*, Београд, бр. 52, 1929, с. 20.

192 Ibid.

193 [Непотписано], Елеганција крзна, *Недељне илустрације*, Београд, 8. децембар 1929, с. 26; [Непотписано], Мода крзна, *Недељне илустрације*, Београд, 24. децембар 1929, с. 26.

Ојрџач од сребрне лисице из салона Камчатка, »Moda u slici i reči«, Beograd, april 1939.

Београд није заостајао за осталим европским градовима. Дама најскромнијих материјалних могућности носила је бунду или модне детаље направљене од крзна зеца, које је мање или више успешно опонашало друге, скупље врсте. О тој наклоности Београђанке према крзну сведочи и велики број крзнарских салона и радњи,¹⁸⁸ чији су власници нудили не само велики избор крзна него и његово мајсторско коришћење у складу са модним захтевима.

Звање дворског ћурчије имао је Милисав Радосављевић (»Милисав Радосављевић и Комп.«), из Васине улице број 17.¹⁸⁹ Његова радња, основана 1893. године, упркос великој конкуренцији, успела је да одржи висок ниво и остане блиска двору.¹⁹⁰

У Кнез Михаиловој улици налазили су се неки од најексклузивнијих крзнарских салона. Већ 1919. године, у тој улици број 24, отворен је салон Саве Стефановића, који је дванаест година учио крзнарски занат у Бечу.¹⁹¹ Он је својим муштеријама пружао велики избор крзна по-

194 [Непотписано], Прва ревија моде у »Палас« хотелу, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 28; Гардениа, Карневалска модна ревија у хотелу »Палас«, *Недељне илустрације*, Београд, 26. јануар 1930, с. 10; [Непотписано], Овогодишња крзнена мода, *Илустрировано време*, Београд, 18. октобар 1930, с. 882; [Непотписано], Модни реви у Београду, *Илустрировано време*, Београд, 1. новембар 1930, с. 918–919; [Непотписано], Мода 1931. на великој Божићној ревији, *Илустрировано време*, Београд, 3. јануар 1931, с. 21.

195 [Непотписано], Прва ревија моде у »Палас« хотелу, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 28; [Непотписано], Мода 1931. на великој Божићној ревији, *Илустрировано време*, Београд, 3. јануар 1931, с. 21.

196 Видети напомену бр. 193.

197 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15200.

198 Срдачно захваљујем професору др Витомиру Ердељану, његовој супрузи Ђини и инж. Станиславу Ердељану који су ми љубазно ставили на располагање податке о Стевану Ердељану.

199 Радњу је протоколисао 1929. године; cf. ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника. Фотографија једног Рашевићевог крзног огртача објављена је у модном журналу *Moda u slici i reči*, br. 3, Beograd 1939.

200 *Moda u slici i reči*, br. 1, Beograd 1939.

реклмом са Тибета и Аљаске, из Сибира, Манџурије и Аустралије, којим се снабдевао у Лајпцигу, светском крзнарском центру.¹⁹²

Крзнарски салон Јована Бацкића, такође је био у Улици кнеза Михаила 6. Осим шивења по мери и у складу са посебним жељама муштерије, Бацкић је нудио и могућност куповине »готових« модела по умереним ценама.¹⁹³

Године 1929. отворена је фирма за конфекцију и промет крзна »Виницки А. Д.«, у Кнез Михаиловој улици 18, која је располагала племенитим крзнима најмодернијих кројева.¹⁹⁴ Та радња не само да је остављала утисак »најбоље снабдевоног магацина у Паризу«¹⁹⁵ него је у репрезентативном издању наступала на модним ревијама и на странацама штампе.¹⁹⁶

Стеван Ердељан (1898, Плочица – 1972, Београд) преселио се 1928. године из Ковина, где је имао ћурчијску радњу, у Београд. Најпре је радио код угледног крзнара Николе Јовановића, са Престолонаследниковог трга 1, да би 1932. година отворио своју »помодно крзнарску радњу« у »Палати Челебоновића«.¹⁹⁷ Касније је Ердељан преместио радњу у Улицу Ђуре Јакшића 4а. Веома су биле цењене његове бунде од астрахана, који је набављао у Лајпцигу, код чувене фирме »Торер«.¹⁹⁸

Поменимо још неколико крзнара који су уживали велики углед међу својим савременицима. То су Ђорђе Недељковић, из Коларчеве улице 1; Тодор Мишковић, из Улице кнегиње Љубице 8; Милан Рашевић, из Улице краља Александра 44;¹⁹⁹ Алекса Перић, из Улице краља Милана 14; Никола Бабадин, власник »Камчатке«, Кнежев Споменик број 3 (данас део Трга Републике)²⁰⁰ и »Кукулидис и Сакаралидис«, у Улици кнеза Михаила 35.

Мидера салони

201 Р. Петров, Мидер као неопходна потреба жене, *Недељне илустрације*, Београд, 12. фебруар 1933, с. 15.

202 Ibid.

203 Из рачуна кнегиње Олге за 1933. годину види се да је израду принцес мидера код »Graziosa« платила 950 динара, за најскупље ципеле код »Лектреса« 550 динара, а за шешир код »Modes Gabu« 500 динара, док је за пар чизама код »Бате« платила само 84 динара. Истовремено је за један оригиналан модел Руже Коен одвојила 3 800 динара, сф. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

Ојлас салона Грациоза,
»Жена и свей«, Београд, јул 1931.

Ојлас Стручног салона мидера,
»Сад и некад«, Београд,
10. јануар 1937.

У нашој средини мидере су претежно носиле жене пунијег стаса²⁰¹, али и витке даме из високих друштвених кругова које су пратиле захтеве моде. Отменој дами један мидер није био довољан. За балску хаљину био је потребан један, а за свакодневне и спортске активности други тип мидера. Париз и Беч су се надметали у стварању нових материјала и кројева мидера, који би били удобни за ношење и давали фину силуету женској фигури. Бечлије су трагале за мидером који би одговарао сваком стасу, док су париски креатори презирали те »лагерске« мидере и захтевали су да се они шију по мери.²⁰² Мидер израђен по мери био је веома скуп – скупљи него првокласне ципеле, ташна или шешир.²⁰³

Реомирали стручни атеље
Мидера, појасева и прслука
"Graziosa"
Кнег. Љубице 8.
преко пута Риц бара
Никакви шаблонски већ индивидуални најмодернији кројеви. Овјомодерније фасоне, последње новости, никакве копије, већ властито модели. Богат избор у материјалу. Троши се искључиво најбоља француска роба. Но-итети за пролећу сезону. Прич:ју се оправке и ново фазонирање.
Цене веома солидне.

Дамама на знање!

Све врше хигијенских и модних мидера и појасева за широкнубу и осли иорођаја, за сиднуу сјомак и лабава црена, као и све врше ирслу-чића.

Посећите

Стручни

салон

мидера

Кр. Милана 14
(иерко пушта двора)

где ће Вам дуго-годишњи стручни рад у Француској савјетнице овог салона иружјиши највеће гаранције, савршену солидност и цене без конкуренције

204 Оглас у *Полиџици*, Београд, 19. октобар 1921, с. 4.

205 Оглас у *Полиџици*, Београд, 20. децембар 1921, с. 4.

206 Подаци су узети из молбе, од 6. јула 1928. године, за добијање титуле дворског лиферанта, која јој није подарена јер је сашила само једну блузу за краљицу Марију и две хаљине за кнегињу Олгу, што није било довољно; cf. АЈ, 74, ај. 303, бр. фасц. 213.

207 Огласи у *Илустрированом листу*, Београд, током 1931.

208 На основу ових и других сачуваних рачуна, види се да је и кнегиња Олга током тридесетих година чешће оправљала, такође код »Грациозе«, него поручивала нове мидере. Једино у том салону кнегиња Олга се снабдевала мидерима, а ређе и рубљем; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

209 Тако се истицало у огласима објављиваним током 1931. године у *Илустрированом листу*.

210 [Непотписано], Неколико речи о мидерима, *Недељне илустрације*, Београд, 12. новембар 1933, с. 19.

211 Р. Петров, op. cit., с. 15; [Непотписано], Нови мидери, *Недељне илустрације*, Београд, 8. април 1934, с. 19.

Отмени Београд је углавном пратио париске захтеве. Тако је први »француски салон мидера и дамског финог рубља« отворила 1921. године, у Студеничкој улици 23 (данас Светозара Марковића), Вера Марковић-Гизан, која је занат изучила у Паризу.²⁰⁴ Она је београдским дамама убрзо понудила и још један париски новитет – »уметничко моловање на свиленој тканини, за дамске блузе, хаљине и др«. ²⁰⁵ Неколико година касније, Вера Марковић-Гизан је почела да израђује дамске тоалете и отворила је »Француски салон« на Престолонаследниковом тргу 1.²⁰⁶

Један од најугледних стручних атељеа за израду мидера, појасева и прслука (прслучића) имала је Даница Погорелац, у Улици кнегиње Љубице 8. У њеној »Грациози« (Graziosa) није се радило »шаблонски«, већ по мери, по најновијим кројевима, искључиво од најбољих француских материјала.²⁰⁷ Цене су биле веома високе, тако је кнегиња Олга, која је била стална муштерија, 10. априла 1937. године израду принцес мидера од порозног батиста платила 1 800 динара, а чипкано прслуче, специјалне израде са жицом, 450 динара, према рачуну од 26. јуна 1940. године.²⁰⁸

За разлику од »Грациозе«, где се нису радиле »никакве копије, већ властити модели«, ²⁰⁹ салон »Коен«, у Пашићевој улици број 2, поносио се својим копијама најмодернијих француских и бечких мидера.²¹⁰ Госпођа Коен је стекла углед захваљујући свом таленту да копију савршено прилагоди потребама одређеног стаса.²¹¹

Салони за бело рубље за даме и господу²¹²

212 Поднаслов је цитат из огласа Милице Костић, који је објављиван током 1920. године у *Илустрированом листу*.

213 Огласи у *Илустрираним листу*, током 1920. године.

214 С. Ј., Нова линија модерног веша, *Недељне илустрације*, Београд, 8. април 1934, с. 19. Током 1940. године кнегињи Олги су ту везени монограми; сф. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

Еlegantна дама и господин никада не би занемарили квалитет и изглед свог интимног рубља, одеће за спавање и за кућу. У Београду је било више салона који су могли да испуне све жеље захтевне муштерије. Један од првих који се оглашавао у часописима био је »салон за бело рубље за даме и господу« Милице Костић у Косовској улици 21. Она је радила по журналима »бечким, француским и енглеским«.²¹³

Током тридесетих година био је на одличном гласу салон за »домаћу производњу ручних радова и спреме за удаваче« (у оквиру тога и рубља) Жиге Брихте, у Кнез Михаиловој улици 44 (касније у Вука Караџића 5). Савременици су веровали да тај салон по квалитету не заостаје за најбољим париским узорима.²¹⁴

Огласи салона Нина и Брихта,
»Сад и некад«, Београд,
10. јануар 1937.

»Жена и свет«,
Београд, јул 1933.

215 У »Нини« су могле да се купе и чарапе и рукавице; cf. огласи у *Недељним илустрацијама*, током 1936.

216 АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

217 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542. Према рачунима од 2. априла и 31. октобра 1935. године, гарнитура женског рубља стајала је 150 динара.

Године 1936, у Поенкаревој улици 32, отворена је радња »Нина«, за шивење по мери најфинијег мушког и женског рубља.²¹⁵ Крајем деценије велики углед су уживале радионица белог рубља Боривоја Јовановића у Рајићевој улици 22 и модна трговина Николе Лукића, с посебним одељењем за израду мушког рубља, у Улици кнеза Михаила 2, чија је муштерија био и краљ Петар II.²¹⁶ Кнегиња Олга је током тридесетих година наручивала гарнитуре рубља углавном код Антонине Хмара-Чујкевић.²¹⁷

Кројачи

218 [Непотписано], Како треба да се обуче господин? *Недељне илустрације*, бр. 18, Београд 1929.

219 Према подацима из *Извештаја о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове врачарски и јосавски за 1939. годину*, било је регистровано 519 кројача мушког одела.

220 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 8695.

221 П. Ђерговић, Кројачка вештина приближује се уметности, *Недељне илустрације*, Београд, 31. јануар 1932, с. 14–15.

222 [Непотписано], Господин по моди, *Илустровани листи*, Београд, 19. јул 1925, с. 9.

223 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 8695.

224 *Недељне илустрације*, Београд, 13. децембар 1926, с. 17. Касније су се власници разортачили и отворили своје салоне, Петар Вуковић у Дечанској 3, а Михајло Машутковић у Косовској 5; cf. *Агресар седмична Дунавске бановине Новој Сади са нашом иресјоницом Београдом, Земунот и Панчевот*, Београд 1934, с. 75. Вуковић је 1934. године био у комисији за полагање мајсторских испита; cf. ИАБ, Удружење занатлија, инв. бр. 297.

У периоду између два светска рата, елегантни господин је искључиво шио одела по мери. Према мишљењу београдских арбитара мушке моде, кројача Сударевића и Савковића, одела су најчешће шили инжењери и банкарски чиновници, најелегантнији и најексцентричније обучени били су кројачи, трговачки помоћници и студенти, док су професори најмање пажње придавали својој одећи.²¹⁸ Отменим Београђанима излазио је у сусрет већи број првокласних кројача.²¹⁹

Један од најбољих, од 1921. године, када је у Улици краља Петра 24 отворио салон, био је Воја Јеремић (рођен око 1894. године).²²⁰ У односу на предратна одела која нису скривала недостатке фигуре, сада се очекивало да ће кројач својом вештином не само фигури дати што складнији изглед већ и да ће стално бити у току модних промена, које су биле брже него икада раније. Воја Јеремић је био међу првим београдским кројачима који су умели да сашију модерно одело.²²¹ Све што се појавило у Паризу, он би већ после петнаест дана нудио муштерији, не чекајући да се појаве журнале који су у тренутку кад стигну у Београд садржали већ демодиране моделе.²²² Уз одобрење и финансијску помоћ Министарства трговине и индустрије, Јеремић је основао »Академију кројења«, у Јакшићевој улици број 2, на којој је овај одлични мајстор и познати бoем научио занату многе ученике.²²³

Кројачки салон »Машутковић и Вуковић«, у Дечанској улици, први је у Београд донео смокинге са дворедним закопчавањем, који су 1926. године преплавили свет.²²⁴

Београдским арбитрима мушке моде сматрани су Сударевић и Савковић. Они су имали велики кројачки салон у »Палати Челебоновића«, у Улици Вука Караџића 18 (кат. бр. 203). Кад се говорило о кројачком занату као уметности и кад су помињани познати француски креатори који су се поред моде бавили и другим уметностима, онда је у Београду истицан Никола Сударевић који је био музичар и композитор. Композитором је хорске песме и једну литургију која је изведена у Шапцу,

225 [Непотписано], Како треба да се облачи господин? *Недељне илустрације*, бр. 18, Београд 1929.

226 ИАБ, Удружење занатлија, инв. бр. 297.

227 На овим подацима срдачно захваљујем господину Александру Станковићу.

228 Т., Данашња мушка мода, *Илустровани лист*, Београд, 11. децембар 1927, с. 12.

229 Ibid.; З. В., Данашња мушка мода, *Илустровани лист*, Београд, 8. април 1928, с. 21.

230 [Непотписано], Како се данас носи елегантан мушкарац, *Илустровани лист*, Београд, 12. децембар 1926, с. 12.

231 Ibid.

232 АЈ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214; ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 131.

233 ИАБ, Занатска комора, картотека назива фирми и њихових власника; ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 131.

234 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 131.

235 А. Ј, 74, ај. 304, бр. фасц. 214; ај. 671, бр. фасц. 458.

236 *Недељне илустрације*, бр. 2, Београд 1930, с. 11.

237 Ibid.

238 АЈ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539; ај. 766, бр. фасц. 541.

као што је и дуго певао у хору београдске опере.²²⁵ О великом угледу Сударевића сведочи и његов избор за члана комисије за полагање мајсторских испита, при Секцији кројачких мајстора.²²⁶

Од 1939. до 1967. године, с прекидима за време окупације, у »Палати Челебоновића« налазио се и кројачки салон »Лабуд«, власника Божицара Станковића. Он је положио мајсторски испит 1926. године и убрзо је отворио салон чији се углед временом повећавао, па се из Његошеве улице број 2 преселио на Теразије 5, а потом у зграду Академије наука (улаз из Јакшићеве улице број 2) у којој су своје просторије имали неки од најпрестижнијих београдских салона и радњи.²²⁷

Познати моденски кројач био је Сима Стричевић, са салоном у Призренској улици број 13. Овај »диктатор моде у Београду«²²⁸ често би, по повратку из Париза, за »Илустровани лист« говорио о најновијим детаљима мушке моде.²²⁹

Осим кројача који су пратили француске узор, у Београду је било салона у којима се шило искључиво по енглеским моделима. Главни представник енглеске елеганције био је Драгутин Купка, власник кројачког салона у Добрачиној улици број 9, касније у Улици кнегиње Љубице 2. Он је занат завршио у Лондону, 1911. године.²³⁰ Код њега су шили отменији Београђани и странци који су ту живели.²³¹

Каријеру кројачког помоћника започео је 1921. године Павле Балаша (рођен око 1901. у Бачком Петровом Селу).²³² Положивши мајсторски испит, он је 1926. године отворио сопствени салон у Чика Љубиној улици број 11²³³ (кат. бр. 212). Балаша је отменој клијентели у свом салону нудио првокласне енглеске и домаће штофове.²³⁴ Почетком 1939. године у овом салону су сашивени жакет и капут за краља Петра II. То је био повод да се затражи титула дворског лиферанта. Упркос угледу који је овај салон уживао, титула му није додељена, јер је главни услов био вишегодишњи рад за чланове владарске породице.²³⁵

Почетком тридесетих година истицао се салон Светислава Лазића у Улици кнегиње Љубице 10. Лазић је своје умеће стекао током вишегодишњег боравка у Паризу и Женеви.²³⁶ Његов салон био је снабдевен штофовима произведеним у Манчестеру, Единбургу и Лондону, а модели су бирани из енглеских и француских журнала. Био је познат по изради фракера и смокинга и – по високим ценама.²³⁷

Бождар М. Максимовић био је власник »модне куће за господу« »Адам«, у Кнез Михаиловој улици број 23. Свилене кошуље су код њега шили и кнез Павле и његови синови.²³⁸

Економска криза почетком тридесетих година веома се одразила на пословање кројачких салона. Први кројачки салон који је почео да ради

239 *Недељне илустрације*, Београд, 1. март 1931, с. 11. Милијан Даниловић је 1934. године био члан комисије за полагање помоћничких испита, заједно са Стеваном Марковићем и заменицима Богданом Бајићем и Животом Будимировићем; cf. ИАБ, Удружење занатлија, инв. бр. 297.

240 *Недељне илустрације*, Београд, 18. децембар 1932.

241 АЈ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453.

242 АЈ, 74, ај. 688, бр. фасц. 475. Рукотворине овог завода биле су представљене на изложби М. Витковић-Жикић, *Уметнички вез у Србији 1804–1904*, Просвета, Музеј примењене уметности, Београд 1994, с. 86–87, 210, слика 11.

243 АЈ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453.

244 Ту су, на пример, проширени фрак и смокинг краља Александра, 1926. године (cf. АЈ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453) и сашивени »матроска« (морнарска) блуза од енглеског пикеа за престолонаследника, 1927. године (cf. АЈ, 74, ај. 667, бр. фасц. 454), соколско одело за кнеза Александра, 1937. године (cf. АЈ, 74, ај. 764, бр. фасц. 539) и смокинг за краља Петра II, 1940. године (cf. АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458).

на отплату, од 1931. године, био је салон »Даниловић и Башић«, из Ускочке улице број 3. Код њих су се могли купити и енглески, немачки и чешки штофови.²³⁹ Умерене цене и попусте нудили су и други салони, на пример салон Милана Јовића, у Улици краља Милана 22 (од 1933. у Чика Љубиној 10а/II) и »Енглески кројачки салон«, у Чика Љубиној 6.²⁴⁰

После Првог светског рата наставили су своју делатност и заводи за израду униформи и мушких одела. Првих послератних година одржавање одеће (чишћење, пеглање, оправке) краља Александра било је поверено »краљевско српском дворском лиферанту« »Морицу Тилеру и Компанији«.²⁴¹ Тај »први и највећи завод за израду униформи сваког реда, као и за израду најелегантнијег грађанског одела«, основао је Исидор Најман 1883. године.²⁴² Почетком двадесетих година краљ Александар је користио услуге и »униформног завода« »Ј. Петровић, Ламберт и Стаменковић«, из Улице краља Милана 59.²⁴³ Мушки чланови династије Карађорђевић ипак су били највише везани за »Официрску задругу«, основану 1899. године, где су одржавали, шили и набављали делове војних униформи и грађанског одела.²⁴⁴

Часовничари и јувелири Бижутерије

245 Ова кућа је стекла титулу вероватно у другој половини двадесетих година, после многих поправки (сатова, ланчића, сребрних игли, ордења, брошева...) обављених за краља Александра; cf. АЈ, 74, ај. 688, бр. фасц. 475; ај. 666, бр. фасц. 453. Кнегиња Олга је ту оправљала своје брошеве, сатове, упљаче, чешљеве; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

246 Из Стефановићеве молба за добијање титуле дворског лиферанта, од 26. децембра 1927. године, сазнаје се да је та фирма основана 1892. године у Пожаревцу и да је у пословној вези са двором од 1924. године; cf. АЈ, 74, ај. 303, бр. фасц. 213. У једном тексту објављеном у *Илустрираном листу*, Београд, 19. септембар 1926, с. 28, на питање »где се отмен Београђанин снабдева потребама за своју гардеробу?« нуди се савет да швајцарске часовнике, табакере и брилијантско прстење господин траба да потражи у овој првокласаној јувелирској радњи.

247 Титула је подарена 1937. године. Из молбе се види да је ту јувелирску кућу основао у Москви 1863. године деда београдског власника; cf. АЈ, 74, 304, бр. фасц. 214.

248 *Moda u slici i reči*, br. 2, Beograd 1939.

249 Ibid.

250 Н. Р. Алфандари, Како ћу се обући по последњој моди, *Недељне илустрације*, Београд, 8. децембар 1935, с. 27.

Последњи, али пресудни детаљи који упадљиво сведоче о личном укусу и статусу јесу накит, дугмад за манжетне, игле за кравате, сатови, табакере... У Београду је постојао велики број јувелира и часовничара, али титулу »краљевско дворског часовничара и јувелира« имало је само њих неколико: Мих. П. Петковић, Теразије 38,²⁴⁵ М. Т. Стефановић, Кнез Михаилова 10²⁴⁶ и Василије К. Исајев, Цетињска 26.²⁴⁷ По квалитету рада и наруџбинама које су обављали за двор, они су сматрани најбољим у својој струци.

За оне који нису могли да приуште дела јувелирског умећа, постојале су радње које су нудиле копије од јефтиних, синтетичких материјала. За разлику од јувелирница, таквих радњи није било много у Београду. Најбољи глас уживала је радња »Бижутери« (Bijouterie), у Кнез Михаиловој 18, која је, поред осталог, нудила накит за вече од штраса и лажног драгог камења, који је савршено опонашао накит од племенитих материјала; ту су могле да се набаве и ташне за плажу израђене од дрвених перли.²⁴⁸ Власник је био Антоније Рехорж.²⁴⁹ За овом радњом није заостајао ни »Бижу де Пари« (Bijou de Paris), на Престолонаследниковом тргу 31. Његов власник Берналд Фишер доносио је најновије париске моделе израђене од штраса, марказита и синтетичког драгог камења, као и од племенитих материјала.²⁵⁰

Трговине

251 Непосредно после Првог светског рата влада је трговцима чинила многе олакшице, како би се ова значајна привредна грана обновила. Доношени су прописи који су олакшавали увоз и додељивани су разни кредити. Од 1919. до 1929. године Београдска трговинска комора је издала 9 344 одобрења за вођење трговачких радњи; сф. Н. Вучо, Привреда Београда од 1919. до 1941, *Историја Београда*, Београд 1995, с. 349–360.

У периоду између два светска рата Београд је имао трговачке радње у којима се могло наћи све што је блистало и у изложима других светских центара.²⁵¹ Одлазећи више пута годишње у Париз, Беч или Берлин, као и наручујући преко агената који су долазили у Београд, трговци су нудили најмодерније ствари. Осим тога, они су своје ентеријере опремали према светским стандардима. Настојали су, а најбољи од њих и успевали, не само да изоштре свој смисао за трговину већ и да знатно побољшају свој укус и однос према муштерији. Тиме су и културолошки деловали на своју средину. Мењане су адресе и ортаци, али су квалитетном и модерном робом, као и спремношћу да проширују асортиман, формирају солидне цене и чине погодности муштерији трговци успевали да савладају најпре послератну беспарицу, а потом и године економске кризе. Излози радњи, поготово у Кнез Михаиловој

*Трговина Ђура Јаношевић,
Кнез Михаилова 35,
друга половина двадесетих година.
Музеј примењене уметности*

252 [Непотписано], У 1929. години навршиће се 40 година од оснивања радње Ђуре Јаношевића, *Недељне илустрације*, бр. 2, Београд 1929, с. 29.

253 Оглас у *Глуми*, Београд, март 1922, с. 23.

254 Оглас у *Илустрированом листу*, Београд, 21. октобар 1923.

255 [Непотписано], У 1929. години навршиће се 40 година од оснивања радње Ђуре Јаношевића, *Недељне илустрације*, бр. 2, Београд 1929, с. 29.

256 Н. Стојановић, Како се снабдевао Београд око 1900. године, *Београд у сећањима 1900–1918*, Београд 1977, с. 51.

257 О ексклузивности ове фирме, као и о људским квалитетима Марка Вулетиха сведочи и анегдота коју је Богдан Богдановић испричао у једном интервјуу; cf. Б. Кривокапић, *Уморна левица*, Београд 1985, с. 248.

258 Поред осталих, и шешире познатих фирми »P. & S. Nавig« и »Panizza«; cf. оглас у *Полицици*, Београд, 1. мај 1921, с. 4.

259 Тако је краљ Александар ту, према рачуну од 1. новембра 1923. године, купио сламни шешир од 340 динара; cf. АЈ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453. Ту су набањени, 22. августа 1929. године, свеће, платно и убруси за крштење краљевих Андреје; cf. АЈ, 74, ај. 668, бр. фасц. 455. Краљ Петар II, током 1939. и 1940. године, у овим радњама снабдевао се кошуљама, краватама, рукавицама, каишевима, пицамама, собним мантилима, шеширима, камашнама; cf. АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458. Кнегиња Олга је ту куповала џемпере, дечје чарапе, рубље (за кнеза Павла), ланено

улицу, посебно су били раскошно опремљени пред Нову годину и Божић. У фебруару су изложи, такође, личили на праве мале изложбе ткањина најмодернијих дезена и модела, јер су у то време обављане припреме за шивење нових пролећних тоалета. Најпознатије радње су имале такав избор робе да би и они са најпрефињенијим укусом (и најдубљим џепом) из њих излазили задовољни.

Радња »Ђура Јаношевић«, основана 1889. године, била је једна од најстаријих и најугледнијих у Београду. Синови оснивача, Милан и Бранко, умели су да на париском и светском тржишту одаберу и донесу у Београд оно што је најбоље. Избором робе и брзином којом су је доносили, као и отменим изгледом своје радње они су »давали тон моди, лансирајући новитете, уносили шик, потискивали сумњив укус и рђаву робу«. ²⁵² Дајући робу на отплату, фирма је излазила у сусрет и онима скромнијих материјалних могућности, а давала је многе погодности и купцима из унутрашњости. Већ 1922. године радња је имала два одељења: једно у Кнез Михаиловој 35 (зграда Академије наука), где је продавана галантерија и »помодна мануфактура« (штофови, мушко и женско рубље, рукавице, чарапе, кишобрани), и друго, у Кнез Михаиловој 44, са женском и дечјом конфекцијом. ²⁵³ Годину дана касније у тим радњама је, осим »средњег и јефтиног«, нуђен и »најфинији жанр женске конфекције«, поручен из »најчувенијих париских салона«, берлинских и бечких радњи. ²⁵⁴ Поводом прославе четрдесетогодишњице рада, 1929. године, фирма »Ђура Јаношевић« давала је велике погодности »каквих није било у нашој земљи«. ²⁵⁵

Пре Првог светског рата »велико стовариште Марка Вулетиха, Гавриловића и компаније« поредило се с најбољим бечким трговинама. ²⁵⁶ Радње те фирме, у Кнез Михаиловој 20 (данас »Фонтана«) и у Чика Љубиној 9, уживале су изузетан углед и у периоду између два светска рата. ²⁵⁷ »Марко Вулетих, Гавриловић и Компанија« нудили су велики избор најфинијег мушког и женског штофа, свиле, платна, конфекције, рубља, шешира, ²⁵⁸ чарапа, рукавица и спреме за удаваче. Код њих су се снабдевали и чланови породице Карађорђевић. ²⁵⁹

»Помодну трговину С. Д. Демајоровић«, на Престолонаследничком тргу 12, основао је 1895. године Сабетај Демајоровић. ²⁶⁰ Њега су 1928. године наследила браћа Лазар и Марко и син Давид, који је добио да води филијалу у Улици краља Милана 68. ²⁶¹ У тим радњама продаване су искључиво луксузне свилене и вунене тканине »лансиране од најпознатијих париских и лондонских модних кућа«, ²⁶² а од 1926. године и свила чувене марке »Les tissus A.G.B.« (Art, Goût, Beauté), која је била маркирана златним словима на ивици. Своје скупочене тканине

платно; cf. AJ, 74, aj. 767, бр. фасц. 542;
aj. 764, бр. фасц. 539.

260 ИАБ, »Кредит-информ«,
дос. бр. 6317.

261 Ibid.

262 Оглас у *Илустрированом времену*,
Београд, 26. август 1930.

263 Гардениа, Карневалска модна
ревија у хотелу »Палас«, *Недељне
илустрације*, Београд, 26. јануар 1930,
с. 10.

264 Тако је госпођа Фаника Ристић,
1927. године поручила код
»Демајоровића« прстенску хаљину,
са захтевом да буде украшена
перлицама, као што је мода те године
захтевала, и да ниједној другој дами
не буде наручена таква. Убрзо је из
Париза стигла кутија са зеленом
хаљином и цртежом модела (на кутији
нема ознаке произвођача, а цртеж је
без потписа, али са низом бројчаних
ознака). Хаљина је плаћена 3 000
динара. Госпођи Ристић срдачно
захваљујем на помоћи коју ми је
пружила током истраживања.

265 ИАБ, »Кредит-информ«,
дос. бр. 6317.

266 Ibid.

267 Огласи у *Илустрированом листу*,
током 1920.

*Оглас илустриовине Демајоровић, »Реч
и слика«, Београд,
фебруар 1927.*

СВИЛЕНЕ
ТКАНИНЕ

СА МАРКОМ

LES TISSUS A. G. B

КОЈА ЈЕ УТИСНУТА НА ИВИЦИ
САМЕ ТКАНИНЕ,

НАЈБОЉЕ СУ.

ИМА ИХ

ДЕМАЈОРОВИЋ

268 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 15. децембар 1929, с. 27.

269 АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542. Из рачуна се види да је кнегиња носила свилене чарапе познате марке »Кајзер«, које су 1938. године вределе 110 динара. Краљ Петар II је ту купио, према рачуну од 23. маја 1939. године, десет пари зелених спортских чарапа; cf. АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

270 На основу рачуна из 1937. године; cf. АЈ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

271 Радња се годинама оглашавала у *Недељним илустрацијама*, на пример у броју од 26. новембра 1933. године.

272 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 15410. Током велике економске кризе, та фирма је вршила бесплатне поправке робе која је ту купљена; cf. оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 25. мај 1933.

273 Ibid.

274 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 9667.

275 Н. Р. Алфандари, Како ћу се обући по последњој моди, *Недељне илустрације*, Београд, 8. децембар 1935, с. 27.

276 Ibid.

277 У писму којим се препоручују Управи двора, 16. јануара 1926. године, власници наводе да су пословно искуство стекли радећи за »Марка Вулетиха, Гавриловића и Комп.«; cf. АЈ, 74, ај. 440, бр. фасц. 300. Танасковић је 1930. године иступио из фирме и постао пословођа загребачке филијале »Les tissus A.G.B.«, али је други ортак,

радња је показала на модној ревији одржаној 18. јануара 1930. године, у хотелу »Палас«, где су биле »велика атракција вечерње хаљине, које је једна веома спретна конфекционеза на манекенима муњевитом брзином и веома укусно израђивала од свилених тканина, тила и чипака куће Демајоровић«. ²⁶³ Ова отмена радња омогућавала је набавку тоалета непосредно из Париза. ²⁶⁴ Економска криза је угрозила рад ове фирме. Немогућност да се наплате дуговања модних салона који су се ту снабдевали, чињеница да је изложена роба била доступна искључиво најбогатијима, као и постојање жестоке конкуренције довели су је 1935. године до стечаја. ²⁶⁵ Давид и Стела, деца Лазара Демајоровића, међутим, основали су 1935. године фирму »Дампинг«, у Васиной улици број 7, која је солидно пословала до Другог светског рата. ²⁶⁶

Трговина женске конфекције Косте М. Јовановића, у Улици краља Милана 76, већ 1920. године нудила је »највећи избор париских новитета«. ²⁶⁷ Године 1929. ова радња, сада у Кнез Михаиловој 16, учествовала је на »првом модном реви-у« у »Палас Хотелу« са »најновијим тоалетама последње париске моде«. ²⁶⁸

Фирма »Х. Елијас и комп.«, у Улици кнеза Михаила 33, располагала је великим избором »помодних артикала за даме и господу«. Њихова стална муштерија била је кнегиња Олга, која је, за себе и децу, ту куповала свилене и кончане чарапе, купаће костиме, капе, прслуке, лизезе, рукавице, дечје ципеле, ципеле за купање... ²⁶⁹

»Фабрикација модерних плетенина Енглеска трикотажа«, власника Боже М. Савића, у Катанићевој улици број 21, продавала је изузетно квалитетне дамске и мушке блузе, пуловере и прслуке, које су радо носили и кнегиња Олга и њена породица. ²⁷⁰ Продавница трикотаже »Вера«, у Кнез Михаиловој 32, такође, је нудила хаљине, блузе, пуловере, купаће костиме, најмодерније и одличног квалитета. ²⁷¹

Трговци Симон и Рубен Романо основали су око 1918. године депо чарапа »Браћа Романо«, у Улици кнегиње Љубице 14. Од 1925. године фирму је водио само Симон, који је добрим квалитетом и проширењем асортимана (рубље, блузе), као и вештом рекламом успео да привуче велики број муштерија и да добро послује до Другог светског рата. ²⁷² Фирма је 1937. године отворила филијалу на Теразијама 14, а за њену модерну опрему ентеријера много је уложила. ²⁷³

Трговина »Алфа«, у Пашићевој улици број 4, основана је 1933. године и нудила је чарапе, рукавице и женско рубље, углавном производе »Шумадије а. д.«, београдске фабрике трикотаже и рукавица, као и стране фирме »Кунерт«. ²⁷⁴ Београђанкама које су захтевале тканине доброг квалитета, савршену израду и најновије париске моделе, ова радња је

Урош Урошевић успео да одржи високи ниво радње и током тридесетих година; cf. ИАБ, «Кредит-информ», дос. бр. 1547.

278 *Илустровани листи*, Београд, 19. септембар 1926, с. 28.

279 *Недељне илустрације*, 8. јануар 1928, с. 17.

280 Н. Дорошки, op. cit., с. 32.

увек била на располагању. Њен власник био је Нисим Р. Алфандари. Он је стекао искуство радећи у »Шумадији а.д.« и код Воје Петковића, извозника. Алфандари је писао за »Недељне илустрације«, препоручујући, по свом избору, најбоље београдске модне трговине.²⁷⁵

Угледна радња, специјализована за продају рукавица, била је »Рукавичар«, у Пашићевој 5. Њен власник је био Марко Рајцер. Радња је нудила велики избор рукавица за сваку прилику, а оне за свечаности могле су бити и ручно израђене.²⁷⁶

Отмени господин би свој укус и елеганцију потврђивао избором »ситница«, као што су кошуља, дугмад за манжетне, кравата, цевна марамица, рукавице, чарапе, ципеле, шешир, сат, табакера, прстен и штап. Фирма »Урошевић и Танасковић«, у Кнез Михаиловој 11, основана 1925. године, нудила је првокласну робу набављану »из првих светских фабрика, под најповољнијим условима«.²⁷⁷ Већ следеће године, у »Илустрованом листу« препоручује се ова радња и њен најотменији и најмодернији избор.²⁷⁸ Танасковић је важио за доброг познаваоца мушке моде. У једном новинском тексту он говори о фраку и смокингу.²⁷⁹

Онима који су били искључиво склони енглеској елеганцији, »Енглески магацин«, у Улици Вука Караџића 14, нудио је све од »најфинијих енглеских штофова па до свилених кошуља, кравата, шалова, рубља и шешира до »хозентрегера« и марамица«.²⁸⁰ Исти асортиман, такође изузетног квалитета, од средине двадесетих година нудила је и радња

Ојлас трговине Центлмен и трговине Браћа Леви, »Сад и некад«, Београд, 10. јануар 1937.

КРАВАТЕ
за
ЕЛЕГАНТНОГ
ГОСПОДИНА
Код

Центлмена
Кнез Михајлова 22

У ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

Браћа Д. Леви

ЖЕНСКЕ СИЛЕНЕ ЧАРАПЕ СВИЛЕНИ ЖЕНСКИ ВЕШ
КАО И ОСИШЛУ ТАЛАНШЕРСКУ РОБУ ИО НАЈНИЖИМ
ЦЕНАМА. УВЕРИТЕ СЕ О НИСИМ ЦЕНАМА.

БРАЋА Д. ЛЕВИ

КРАЉЕВ ТРГ 7. (до Коларчевој Универз.)
ПРОДАЈА НА ВЕЛИКО И НА МАЛО.

281 *Илустрировано време*, Београд, 28. јун 1930, с. 493. Касније је радња променила адресу (Кнез Михаилова 22) и власника (Живота Теодосијевић).

282 АЈ, 74, ај. 670, бр. фасц. 457; ај. 671, бр. фасц. 458.

283 Оглас у *Илустрированом листу*, Београд, 22. мај 1927, с. 13. Две године касније Браћа М. Леви нуде велики избор чарапа, рукавица и вунене трикотаже, и то све сопствене израде; cf. оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 13. октобар 1929.

284 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 1. мај 1932, с. 31.

285 ИАБ, »Кредит-информ«, дос. бр. 214.

286 Ibid.

287 Ibid.

288 Ibid.

289 Оглас у *Илустрированом листу*, Београд, 18. новембар 1923, с. 9.

290 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 17. април 1932.

291 Оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 31. јануар 1934.

292 АЈ, 74, ај. 304, бр. фасц. 214. Из молбе сазнајемо да је ова загребачка фирма основана 1889. године.

»Петар Петровић и Беловић«, у Кнез Михаиловој 13. Помодно галантеријска трговина за господу »Џентлмен«, власника Бранислава Ракића и Лазара Мандића, на Обилићевом венцу 34, отворена је 1930. године. У њој су продавани париски и лондонски новитети, а специјалност јој је била израда мушког рубља са моделом и пробом.²⁸¹ Краљ Петар II је у овој радњи куповао кошуље, пуловере, пиџаме, кравате, крагне, камашне и шешире.²⁸²

Осим тих ексклузивних радњи било је и оних које су нудиле квалитетну, а јефтину робу. У трговини »Браћа Леви«, из Коларчеве улице број 9, продавани су женска конфекције, рубље, ташне, »сунцо-кишобрани«, шешири, као и материјал потребан за рад модискињама.²⁸³ Током економске кризе, ова радња је у новинским огласима тврдила да »руши скупоћу«.²⁸⁴

Трговина која је многим остала у сећању била је »Влада Митић & Брат«, у Кнез Михаиловој 43. Влада Митић (рођен око 1885. године) најпре је у Нишу имао памуклијашко-јорганџијску радњу. Затим је, за време Првог светског рата, радио за Јосипа Алкалаја, члана фирме »Браћа Алкалај«, на лиферовању памука за војску.²⁸⁵ По доласку у Београд, 1919. године, Митић је основао своју радњу, најпре радећи на велико, а од 1922. године и на мало, да би касније прешао на систем рада на отплату.²⁸⁶ У филијали у Улици краља Милана 18 роба је продавана искључиво за готов новац. У оквиру радњи биле су радионице за израду мушке и женске конфекције, као и намештаја. Фирма је 1935. године делимично претворена у акционарско друштво, па од тада постоје две фирме: »Влада Митић & Брат«, као трговачка фирма и »Влада Митић и брат, а.д.«²⁸⁷ Од оснивања робне куће »Та-Та«, Митићева радња има слабији промет у продаји за готов новац, али зато има огроман број муштерија на отплату. Сматра се да је 1938. године та радња имала око 25 000 муштерија.²⁸⁸

Београдске трговине нису заостајале ни по понуди одеће и реквизита за спортске активности. Прво стовариште спортских артикала на Балкану »English Sports House« отворено је 1923. године у Кнез Михаиловој 15.²⁸⁹ У радњама »Спорт«, у Улици кнегиње Љубице 15 и у Макензијевој улици број 20, могли су се купити костими за купање од најквалитетније вуне (Esslinger Wolle), опрема и одела за зимске спортове, као и свилено рубље.²⁹⁰ Цене су биле фабричке.²⁹¹ У Пасажу Академије (данашња Академија наука), у Кнез Михаиловој 35, била је »Београдска спортска радња«, филијала загребачке фирме »Н. Drucher«, која је 1932. године добила титулу дворског лиферанта.²⁹² Ту је и кнегиња Олга куповала опрему за тенис, спортске ципеле, норвешке ци-

293 AJ, 74, ај. 767, бр. фасц. 542.

294 Током 1937. године та фирма је доставила неколико рачуна кнезу Павлу, за ски-ципеле и клизальке; cf. AJ, 74, ај. 766, бр. фасц. 541.

295 Миливоје М. Костић, *Усион Београда*, Београд 1994, с. 176–177.

296 Током 1940. и 1941. године ту је за потребе краља Петра II купован штоф и »прибор« за одело, које је, потом, преузимао Ђорђе Станковић, кројач »Официрске задруге«; cf. AJ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

297 [Непотписано], Радња штофова Поповић, Лазаревић и Комп., *Недељне илустрације*, Београд, 8. април 1934, с. 24.

298 Година оснивања и титула дворског лиферанта види се у заглављу рачуна који је упућен Управи двора (вероватно за потребе краљице Марије, а реч је о 7 m кончаног крепа), од 29. септембра 1925. године; cf. AJ, 74, ај. 666, бр. фасц. 453.

Ојлас њрџовине Les tissus A.G.B., »Саг и некад«, Београд, 25. септембар 1936.

пеле за децу...²⁹³ Продавница оружја, муниције и спортског прибора за све спортове »Код ловца«, у палати »Луксор« у Балканској улици број 2, такође је уживала добар глас.²⁹⁴

У време кад су услуге кројачица и кројача сматране најбољим начином да се буде добро и модерно одевен, било је важно имати квалитетну тканину модерног дезена. Зато не чуди велики број радњи које су нудиле искључиво текстил.

У Улици краља Петра, а доцније и у палати »Албанија« налазиле су се радње фирме »Анастас Павловић«, основане 1844. године. Та фирма је међу првима почела да набавља квалитетне тканине са Запада, из Будимпеште, Беча и Трста, а од 1897. године – и конфекцију.²⁹⁵ После Првог светског рата фирма је пропала због пада вредности динара, али је временом успела да обнови пословање.²⁹⁶

Међу првима које су Београђанима продавале штоф најбољих енглеских фирми била је радња »Поповић, Лазаревић и комп.«, основана 1909. године. Она је 1934. године пресељена у нове просторије, у Кнез Михаилову 20; од тада је, уз штоф, купцима нуђен и најбољи кројачки »прибор«.²⁹⁷

Титулу дворског лиферанта имало је »богато стовариште штофова, свиле, платна, сатена, спреме за удаваче« »Урош А. Стевановић – Цупара«, које се налазило на Престолонаследниковом тргу 4. Та фирма, основана 1919. године,²⁹⁸ касније је променила име у »Миливоје Марковић«, по новом власнику, али је сачувала квалитет и везе са двором, успостављене почетком двадесетих година.²⁹⁹ У тој радњи, као и код »Браће Х. Габај« у Кнез Михаиловој 33 (код »Круне«)³⁰⁰ и »Исака Ј. Медине« у Кнез Михаиловој 8, куповала је и кнегиња Олга.³⁰¹

Београдска филијала париске фирме »Les tissus A.G.B.«, у Улици кнеза Михаила 17, била је једна од најугледнијих у граду.³⁰² Отворена је 1930. и исте године поднесена је молба за добијање титуле дворског лиферанта, која јој није била додељена, са образложењем да је потребна дугогодишња сарадња са двором да би се титула добила.³⁰³ У тој елегантној радњи продавана је најфинија свила, крепжоржет, крепдешин, крепмарокен, муслин... у најмодернијим дезенима, као и купони ексклузивних тканина само за једну хаљину.³⁰⁴ Упућени у модне токове, продавци су помагали муштерији да одабере тканину која одговара њеном статусу, годинама, боји тена и жељеном моделу.³⁰⁵

Исте, 1930, године отворена је у Београду још једна ексклузивна радња за продају најмодернијих свилених и вунених тканина за даме, »Богдановић и комп.« на Престолонаследниковом тргу 14. Власници су годинама имали радњу у Паризу (21, Rue de Maubeuge) и »тамо ли-

299 Сачувани су рачуни из двадесетих година упућени Управи двора (за потребе краља Александра и његове породице); cf. AJ, 74, aj. 688, бр. фасц. 475; aj. 666, бр. фасц. 453. Кнегиња Олга је такође куповала у овој радњи; cf. AJ, 74, aj. 767, бр. фасц. 542.

300 Године 1933. отворена је филијала у Улици краља Милана 17; cf. оглас у *Недељним илустрацијама*, Београд, 17. децембар 1933.

301 AJ, 74, aj. 767, бр. фасц. 542.

302 Кнегиња Олга је, током тридесетих година, куповала у овој радњи; cf. AJ, 74, aj. 767, бр. фасц. 542.

303 AJ, 74, aj. 303, бр. фасц. 213.

304 Н. Дорошки, op. cit., с. 32.

305 Нисим Р. Алфандари, Жена мора да је елегантна ако се хоће свидети мушкарцима, *Недељне илустрације*, Београд, 15. децембар 1935, с. 28.

306 [Непотписано], Мода 1931. на великој Божићној ревији, *Илустрирано време*, Београд, 3. јануар 1931, с. 21.

307 Ibid.

308 Господин Милош Јуришић ми је љубазно показао једну такву разгледницу упућену 1931. године његовој баки госпођи Ани Јуришић, на чему му срдачно захваљујем.

Наличје рачуна шртовине Влада Митић и брат, 10. јун 1932.

Ново за наше муштерије Уредили смо кројачку радионицу која израђује по мери аристокласна најмодернија мушка одела:
САКО ОДЕЛА - ЖАКЕТЕ - СМОКИНГЕ - ФРАКОВЕ - ИБЕРЦИГЕРЕ и ЗИМСКЕ КАПУТЕ све од аристокласних и најмодернијих енглеских шифрора. **Митић** БЕОГРАД

309 [Непотписано], Изненађење за даме у трговини Боранијашевића, Јовановића и Друга, *Недељне илустрације*, Београд, 28. фебруар 1937, с. 43.

310 Н. Дорошки, *op. cit.*, 32.

311 За краља Петра II купљен је, 5. августа 1939. године, штоф (2,70 m) и »прибор« за одело; *cf.* АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

312 Током 1940. године ту су за краља Петра II купљени, више пута, штоф и »прибор« за одело; *cf.* АЈ, 74, ај. 671, бр. фасц. 458.

313 [Непотписано], Кроз највећу домаћу фабрику штофова, *Недељне илустрације*, Београд, 1. децембар 1929, с. 16–17; [Непотписано], Фабрика Владе Теокаревића и Комп. у Параћину, *Недељне илустрације*, Београд, 6. април 1930, с. 23.

314 [Непотписано], Фабрика Владе Теокаревића и Комп., *Недељне илустрације*, Београд, 6. април 1930, с. 23.

315 [Непотписано], Центлмени се облаче у својој земљи, *Недељне илустрације*, Београд, 30. јул 1933, с. 16–17; [Непотписано], Фабрика Владе Теокаревића и Комп. у Параћину, *Недељне илустрације*, Београд, 6. април 1930, с. 23.

316 Н. Вучо, *op. cit.*, с. 356, 365, 369.

феровали своју робу најбољим париским кројачима.³⁰⁶ Они су свој поход на Београђане започели на модним ревијама које су одржане децембра 1930. године у згради Академије наука и у хотелу »Код српског краља«.³⁰⁷ »Богдановић« је неговао посебан однос према својим отменим муштеријама, тако да би им приликом сваког боравка у Паризу слао разгледнице са обавештењима да се снабдео сезонским новитетима и од када се они могу набавити у Београду.³⁰⁸

»Боранијашевић, Јовановић и Друг«, у Улици краља Милана 105 (Славија), била је једна од највећих београдских трговина. Она је нудила најквалитетније чехословачко, енглеско и домаће платно (»Војка«, »Принцеза Олга«), као и свилу, сомот, штоф у најмодернијим нијансама и бојама. Фирма је излазила у сусрет и купцима из унутрашњости. Дама би, наиме, у писму навела коју врсту и боју тканине жели, а ако није могла да се одлучи, онда би додала и податке о својој висини и тежини, боји косе и очију, а особље, упућено у тајне моде, бирало би и слало тражену тканину.³⁰⁹

Радње »Вељко Петровић«, на Теразијама 4, »Драгачевић и комп.« и »Монтел Алмули«, у Улици краља Милана, такође су нудиле fine и скупоцене мушке и женске тканине.³¹⁰ Искључиво енглеске штофове продавале су трговине »Рад. Љ. Максић«, »Љубомир Б. Петковић«³¹¹ и »Вој. А. Параћанин«,³¹² све три у Кнез Михаиловој улици.

Тешке године економске кризе наметнуле су, поред осталог, и смањење увоза тканина. Тиме су производи домаће индустрије постали траженији, пре свега штофови и вунене тканине израђене у концерну »Коста Илић синови« и »Влада Теокаревић и комп«. Теокаревићева параћинска фабрика, после једне деценије (1919–1929) улагања у савладавање најмодернијих технологија и набавке најбољих сировина (из Аустралије, Новог Зеланда, Копланда), нудила је тканине чији квалитет није заостајао за италијанским, чехословачким, белгијским, француским и енглеским.³¹³ Од 1927. године фабрика је производила и најфиније вунене штофове.³¹⁴ Светске стандарде у погледу квалитета сировина, постојаности боја и лепоте дезена пратиле су умерене цене – упола мање од цена енглеских штофова.³¹⁵ Фабрика је имала више филијала по читавој Краљевини, а у Београду је радња била у Кнез Михаиловој улици. Фабрике вунених и памучних тканина концерна »Коста Илић синови«, на Карабурми и у Лесковцу, пребродивши економску кризу, постали су главни снабдевачи државних и војних институција текстилном робом.³¹⁶

И на крају

Београд је 1918. године постао престоница новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Од 1924. године, када је привреда Краљевине Срба Хрвата и Словенаца савладала послератну кризу, Београд је почео да добија архитектонски изглед савремене метрополе. Истовремено, постао је стециште уметника и интелектуалаца из свих југословенских крајева, као и руских емиграната који су умногоме обележили живот у међуратном Београду, посебно његову науку, архитектуру, оперу, балет, позориште и моду.

Упркос својој патријархалности, Београд је током двадесетих година пригралио »дух новог времена« и почео да живи у ритму интензивних културних, друштвених и спортских догађаја. Култура и дух Француске, савезнице у рату и моћне заштитнице у миру, били су велики узор у свим областима стваралаштва и друштвеног живота. Тада је брзо и лако усвојена и нова париска мода. Широко прихватање нових модних канона омогућено је не само интересовањем за моду и њеном демократизацијом, који су били заједнички читавом свету, већ и могућношћу праћења модних кретања посредством домаће и стране штампе, филма, позоришта, варијетеа и радија, као и снабдевношћу београдског тржишта модерном увозном робом. Увођењем авионског и унапређењем железничког саобраћаја, олакшано је не само путовање него и благовремено пристизање поруџбина из иностранства.

Београђани су још четрдесетих година XIX века почели да прихватају париску моду. Тада су у Београд пристигле занатлије из Војводине, Беча и Пеште, које су радиле према моделима из бечких и француских журнала. Истовремено су и француски трговци почели да доносе своју луксузну робу. Како је Аустроугарска дуго имала монопол на пласман својих производа у Србији, париска мода је ту, углавном, доспевала преко Беча. Доласком на власт династије Карађорђевића, 1903. године, политичке, културне и трговачке везе са Француском постале су непосредније. После Првог светског рата однос Београд – Париз постао је

ближи него икад, али су се одржале и трговачке везе са Бечом, који је, такође, био модни сателит Париза. Тада су, међутим, бечки, будимпештански и берлински агенти модних кућа и трговачких фирми с много више успеха пословали са Букурештом и Атином него са Београдом. Послератна опчињеност Београда Паризом била је толика да су називи неких од најбољих београдских модних салона и трговина били транскрибовани на француски језик, као што су и рачуни за отмену клијентелу исписивани на француском. Брз модни преображај Београда у »petit Paris« био је тема многих књижевних дела и новинских текстова. Припадници конзервативних кругова осуђивали су прихватање нове моде, сматрајући да се тиме нарушавају устаљене друштвене и моралне вредности. Својим начином одевања, међутим, Београђани су показивали да деле схватање књижевника Растка Петровића да »док не преболимо Европу и не научимо европски говорити никако нећемо успети ни да пронађемо шта је у нама од вредности; а камо ли то да изразимо тако, да то буде од вредности и за остали свет«.

Београдски листови, а посебно »Недељне илустрације« и њихов модни коментатор Мир-Јам, писац радо читаних сентименталних романа, поредили су модни изглед Београђана са изгледом становника осталих светских престоница. Почетком двадесетих година, у тим поређењима се запажало да се жеља просечне Београђанке за модерним изгледом понекад сукобљавала са њеним финансијским могућностима да за сваку прилику има одговарајућу тоалету, као и са умећем да модне захтеве усклади са својим стасом, годинама и друштвеним статусом. Зато се није требало чудити што би Београђанка понекад на корзоу прошетала у вечерњој тоалети или би, из незнања, понела краћу сукњу него што би то себи једна дама дозволила. Она је, међутим, веома брзо учила и већ крајем деценије критичари су са задовољством уочавали да Београђанка настоји да у сваком погледу буде модерна и елегантна и – да јој то савршено успева. Она је сада на плажу, тркалиште, утакмицу, корзо и бал одлазила беспрекорно одевена. Модни коментатори су зато веровали да могу да је пореде са елегантном Парижанком.

Током тридесетих година, међутим, није било таквих комплимената за изглед просечне Београђанке. Сматрало се да она није тако оригинална као што је била, да је занемарила своју индивидуалност у корист »униформе«, и да читаву сезону касни за модним збивањима у свету. Наведене оцене биле су засноване на посматрању моде на београдским улицама. Било је, међутим, прилика као што су балови, разни породични и друштвени догађаји, када се подразумевала свечанија тоалета, којој је увек посвећивана већа пажња него дневном одевању. За такве

прилике се и Београђанка скромнијих новчаних могућности трудила да изгледа модерно. Њен изглед се током четврте деценије, уосталом, није много разликовао од изгледа припаднице истог сталежа у другим земљама. Култ скромности и штедње, услед велике економске кризе и слутње новог светског сукоба, били су наметнути читавом свету.

Београд је имао и свој »beau monde« који је и током депресивних тридесетих година пратио модне токове, снабдевајући се у Паризу, Лондону, Бечу и Берлину, као и у угледним београдским радњама и салонима, који су увек били у току најновијих модних збивања.

Чланови краљевске куће Карађорђевић имали су исти модни укус као и друге европске династије. Они су делове своје тоалете набављали у врхунским париским, лондонским и београдским модним кућама и трговинама, а много мање у Бечу и Берлину. Краљица Марија је носила креације париских модних кућа: »Жан Пату«, »Лисјен Лелон«, »Ворт«, »Редферн«, »Дрекол« и »Марсијал и Арман«. Кнегиња Олга је, за разлику од краљице Марије, више користила услуге познатих београдских салона, а највише »Руже Коен«, »Лектреса«, »Розалије Смолке«, »Modes Gabu« и »Graziosa«. Њен париски избор били су Едвард Молине, чије је моделе, као и његове београдске копије најрадије носила, Жан Пату, Пакен и модискиња мадам Сизи.

Мушки чланови породице Карађорђевић, а посебно кнез Павле, били су поклоници енглеске елеганције. Они су били муштерије угледних лондонских фирми (»Дејвис и син«, »Самјуелсон, син и Линеј«, »Бенсон и Клеги«, »Хоз и Кертис«, »Џон Лоб«, »Р. Томас и син«, »Хенри Хит«), или њихових париских филијала (»Вашингтон Тремлет«, »Хилдич и Ки«, »Мамленкамп Брадерс«, »Хелстерн и син«, »Берберис«), али и париских кућа (»Жорж«, »Жело«, »Розен«, »Дусе«, »Луј Вуитон«, »Хермес«, »Ланвен спорт«). У ексклузивним париским и лондонским магацинима, као што су »Ла Гранд Мезон де Блан«, »Галери Лафајет« и »Хародс«, Карађорђевићи су, поред осталог, употпуњавали и своју гардеробу. Париски крзнар »Морабито« је 1933. године добио престижну титулу југословенског дворског лиферанта, што значи да је двор у Београду, а посебно краљицу Марију, годинама пре тога снабдевао својим бундама и гарнитурама од скупоценог крзна. Кад су у питању накит, сатови, табакере и дугмад за манжетне, краљевска породица је посебно била склона »Картијеу«, али је поручивала и код »Бушерона«, »Ван Клифа и Арпела«, »Фализа«, као и код минхенског јувелира »Рата«.

Припадницама београдске друштвене елите добро су била позната имена чувених париских модних кућа, као што су: »Ворт«, »Дусе«, »Поаре«, »Редферн«, »Дрекол«, »Жени«, »Сестре Кало«, »Бер«, »Марсијал

и Арман«, »Ланвен«, »Шанел«, »Пату«, »Лелон«, »Вионе«, »Молине«, »Скјапарели«, »Менбоше«. Отмене Београђанке су радо носиле њихове моделе, посебно Молинеове, док су младе девојке за свој први бал често бирале »robes de style« Жане Ланвен. Угледне светске фирме, као што су »Силка и комп.«, »О'Росен«, »Пине«, »Хабих« и »Бали« у своје муштерије су убрајале и богате Београђане.

Током треће деценије елегантна Београђанка је желела да буде одевена искључиво у париске моделе. Београдски модни салони су јој излазили у сусрет, нудећи јој савршене копије по цени која је била око десет пута нижа од цене оригинала. Власници најугледнијих салона путовали су бар два пута годишње у Париз, одакле би доносили најновије моделе, које би у року од петнаест дана почели да нуде београдским помодаркама. Неки од њих, попут Ребеке Јаковљевић-Амодај и мадам Грајевске, били су у присним пословним везама са париским модним кућама »Пату« »Ланвен«, »Жени«, »Филип и Гастон« и »Сибер«. У Београду су током двадесетих година били најугледнији салони Руже Коен, Ребеке Јаковљевић-Амодај, Живке Данкучевић, Ленке Лам Мајер, Шарлоте Алфандари и мадам Грајевске. По вештини копирања париских узора и њиховом прилагођавању у детаљима укусу својих муштерија, они ни по чему нису заостајали за другим светским метрополама. По истим принципима и са истим, изузетним, резултатима радили су и модистеријски салони (»Флора Дворниковић«, »Розалија Смолка«, »Бланш«, »Орао«), обућарски (»Лектрес«, »Балник«), ташнерски (»Алигатор«), крзнарски (»Сава Стефановић«, »Јован Бацкић«) и салони за израду мидера и рубља (»Graziosa«), као и салони за господу (»Воја Јеремић«, »Сударевић и Савковић«, »Сима Стричевић«, »Павле Балаша«). Они су се у свом послу користили производима најбољих светских фирми, као што су тканине француске фирме »Les tissus Art, Goût, Beauté«, која је снабдевала и најбоље париске модне куће и била издавач, веома цењеног, модног журнала. О високом квалитету који су нудили београдски салони сведоче и признања која су добијали на међународним изложбама. Тако је салон »Лектрес« за своју обућу добио Grand Prix 1925. године у Паризу, на Изложби модерних примењених и индустријских уметности.

Године 1923. београдска штампа, охрабрена модним остварењима Катарине Младеновић, најављивала је да »Београд ствара своју моду«. И заиста, Катарина је не само много слободније од осталих тумачила модне узоре већ их је допуњавала и детаљима надахнутим, поред осталог, шарама са пиротских ћилима. Она је патентирала и једну технику сликања на тканини, користећи растопљене метале и вештачко драго

камење. Катарина Младеновић је, међутим, своју каријеру наставила у Паризу, радећи и за модне куће »Редферн« и »Марта Пеншар«. Заједно са групом југословенских уметника, Катарина је учествовала 1925. године на Изложби модерних примењених и индустријских уметности.

Београд је током тридесетих година добио још неколико прворазредних салона за израду женских тоалета: »Регина Бенвенисти«, »Марусја Нинковић«, »Лазаренка Бабкова«, »Наталија Монашевић« и »Милан Стојановић«. Тада су били омиљени и модистеријски салони: »Милкић«, »Modes Gaby«, »Попов«, »Љиљана«, »Ерцеговац«, »Jean«, »Modes« и »Е.Ф.« Од обућарских салона истицали су се: »Кутњак«, »Глоговац« и »Булатовић«, а од ташнерских: »Узор«, »Ексо« и »Ној«. По свом крзнарском умећу посебно су били цењени Стеван Ердељан, Ђорђе Недељковић, Милан Рашевић и Алекса Перић.

Тридесете године су београдским салонима донеле већу оригиналност у раду. Велика економска криза, наине, умањила је могућност откупљивања париских модела, а и сама мода је мењала детаље, док је модна силуета спорије и неупадљивије била изложена променама. Копије париских модела и даље су израђиване, али претежно на основу цртежа и фотографија из модних журнала. Власници бољих модних салона су све чешће нудили и оригиналне моделе. Неки од њих умели су да буду веома поносни на своје творевине и да негодују ако би нека дама копирала њихов модел. Самосвест представника београдске моде је појачана, мада су они скромно истицали да је њихов »занат у најближој вези са уметношћу«, за разлику од Париза, где је од друге половине XIX века дамски кројач сматран уметником чије су креације биле законом заштићене од плагирања. Београдски мајстори (дамски кројачи и кројачи за господу, модисти, обућари, ташнери, крзнари), ипак су постали, као и свуда у свету, јавне личности. Штампачка је објављивала њихове фотографије и снимке њихових модела, они су у интервјуима говорили о свом раду, модним новостима и оцењивали модни укус својих суграђана. Београд је имао »арбитра и диктатора мушке моде« Николу Сударевића и Симу Стричевића. Истицани су музички и композиторски квалитети Николе Сударевића, а Ленка Лам Мајер, мађарска племкиња, поређена је с Полом Поареом и мадам Пакен. Позната глумица Деса Дугалић није пропуштала да нагласи да приватно и на позорници носи моделе Шарлоте Алфандари. Ружа Коен је водила модне рубрике у »Илустрованом времену« и »Недељим илустрацијама«. Ребека Јаковљевић-Амодај била је позната колико, на пример, и славна глумица Љубинка Бобић. Препричавала се анегдота да је Ребека отишла на позоришну премијеру заборавивши да стави једну минђушу и

да су сутрадан београдски листови објавили да је Ребека увела нову моду – ношење само једне минђуше. Ребеку помиње и Бранислав Нушић у својој комедији *Др*. Она и њен супруг Самуило Јаковљевић, војни инжењер, радо су били виђени у »Цокеј-клубу«, стецишту најотменијих Београђана, а Воја Јеремић био је припадник бојског друштва. Неки, мада ретки, припадници »модне бранше« стекли су и богатство, а већина је пристојно живела од свог рада. О популарности бављења модом сведочи и податак да су крајем четврте деценије неке припаднице виших друштвених слојева, као што су биле Јелка Перишић и Зора-Цуца Стојановић, отвориле модистеријске салоне.

Београд је имао своје дворске обућаре (Коста Митић и Митрофан Софронов), крзнаре (Милисав Радосављевић) и јувелире (М. П. Петковић, М. Т. Стефановић и В. К. Исајев). Ниједан »моде салон за израду дамских тоалета«, као ни мушки кројачки салон, међутим, није имао титулу дворског лиферанта. Основни услов за добијање тог престижног звања био је вишегодишњи рад за чланове краљевске куће. Тај услов је једино испуњавала Ружа Коен, чија је стална муштерија годинама била кнегиња Олга. Судећи, међутим, према сачуваној архивској грађи, госпођица Коен никада није ни затражила ту титулу.

Током друге половине четврте деценије Београд је постао прави модни центар. Томе су допринели не само већа оригиналност модних салона већ и реорганизација њиховог струковног удружења. Модерно организовани, они су успешније решавали заједничке проблеме (сузбијање неправног рада, школовање и сл.) и, што је за Београд било важније, почели су да редовно приређују пролећне и јесење ревије, у сарадњи са фризерима, модистима, обућарима, ташнерима, рукавичарима, крзнарима и јувелирима. Као и свуда у свету, штампа је доносила извештаје и коментаре са тих ревија, омогућавајући јавности да, поред већ добро познате занатске вештине београдских мајстора, уочи и њихов таленат да, пратећи париску моду, у свој рад унесу одлике укуса средине којој припадају. Београд је тих година добио и модни журнал »Мода у слици и речи«, који је искључиво пратио београдска модна збивања.

Значајну улогу у модном животу међуратног Београда имали су и трговци. Непрестано у току најновијих модних дешавања, они су своје радње снабдевали квалитетном робом набављеном у Паризу, Бечу и Берлину. Излози трговина »Ђура Јаношевић«, »Марко Вулетић, Гавриловић и компанија«, »Урошевић и Танасковић«, »Енглески магацин«, »Центлмен«, »С. Д. Демајоровић«, »Богдановић и комп.« и многих других нудили су све оно што је красило и излоге осталих светских ме-

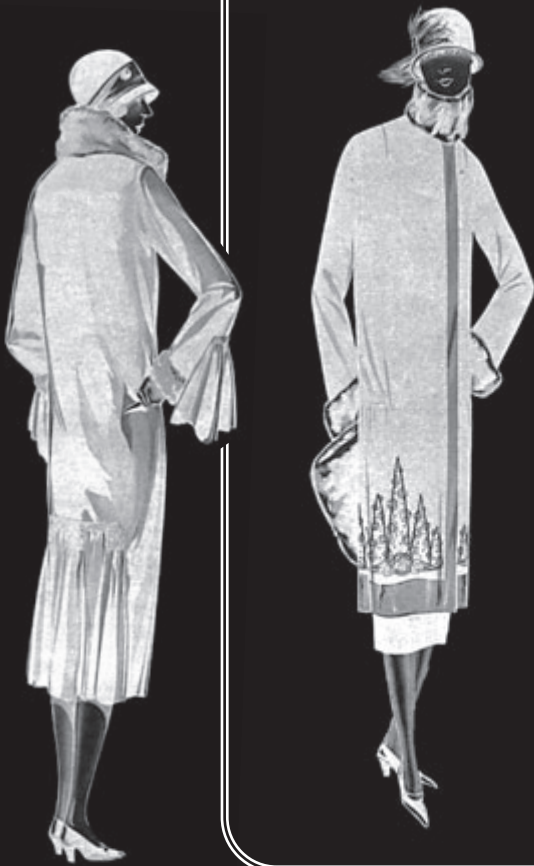
тропола. У Београду је 1923. отворена прва радња спортских реквизита на Балкану »English Sports House«, а 1930. године почела је да ради и филијала већ помињане угледне фирме »Les tissus Art, Goût, Beauté«.

Међуратни модни Београд је »преболео Европу и научио европски говорити«, а крајем четврте деценије одликовао се и самосвојношћу која није била мања од, на пример, аутентичности модног Беча. Стари Београђани се и данас, с љубављу и поштовањем, сећају оних који су умели да им подаре елеганцију и лепоту.

Resume

Belgrade was declared the capital of the newly created Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in 1918. And it was in 1924, after a post-war period of economic reconstruction, that Belgrade's architecture began to assume the appearance of a contemporary metropolis. Parallel to those developments, the city was becoming a magnet for artists and intellectuals from all South Slav regions and for Russian émigrés, who were to leave their mark on inter-war Belgrade, particularly in domains such as science, architecture, opera, ballet, theatre and fashion.

Despite its inherent patriarchal spirit, in the course of the 1920's Belgrade embraced the »spirit of the new times« and started to live in harmony with the rhythm of intensive cultural, social and sports events. The culture and spirit of France, an ally in war and a powerful protector in peace, were great models in all spheres of creativity and social life. The new Paris fashions were also being rapidly adopted at that time. The broad acceptance of new fashion canons led not only to an interest in fashion and its democratization, which was happening throughout the world, but also enabled people to keep abreast with fashion trends by reading the foreign and national press, watching films, attending the theatre and variety shows and listening to the radio. Furthermore, the Belgrade market was being supplied with modern imported goods, and the increasingly swift air and railway transport made it easier for people to travel and for orders to arrive from abroad.

The population of Belgrade had started to accept Paris fashion as early as the 1840's, when tailors, dressmakers and craftsmen from Vojvodina, Vienna and Budapest had begun to arrive in Belgrade, creating clothes according to models from the latest Viennese and French journals. It was then that French merchants had started to bring their luxury goods to the city. As Austria-Hungary long had a monopoly on the marketing of its products in Serbia, Paris fashions arrived mainly via Vienna, but political, cultural and trade links with France became closer when the Karadjordjević dynasty came

to the throne in 1903. The First World War brought Belgrade and Paris closer than ever, but trade links were also maintained with Vienna, which was a satellite of Paris in matters of fashion. At that time, however, agents of fashion houses and manufacturing firms from Vienna, Budapest and Berlin were having greater success in Bucharest and Athens than in Belgrade.

In fact, Belgrade's post-war enchantment with Paris was such that the names of some of Belgrade's richest fashion salons and stores were transcribed in French and bills for the distinguished clientele were written in French. Belgrade's swift fashion transformation into »petit Paris« was the subject of a number of literary works and newspaper articles. The more conservative circles in the city condemned the welcoming of new fashions, considering they threatened established social and moral values. With their new way of dress, however, the people of Belgrade were demonstrating that they agreed with the writer Rastko Petrović when he said: »not until we have been European and made a successful recovery, and not until we have learnt how to speak the same language as they do in Europe will we be able to discover what is of value within ourselves, not to mention being able to express ourselves and being of value to the rest of the world.«

The Belgrade papers, and especially »Nedeljne ilustracije« (Weekly Illustrations) and its fashion commentator Mir-Jam, an author of very popular sentimental novels, compared the fashion sense and appearance of the citizens of Belgrade with that of those of other world capitals. At the beginning of the 1920's, those comparisons highlighted the occasional conflict between the desire of Belgrade's average woman to be modern in appearance, on the one hand, and her financial capacities, that is the wherewithal to have a corresponding toilette for every occasion and the ability to adjust fashion requirements to her figure, her age and her social status, on the other hand. It was therefore no wonder that women of Belgrade would sometimes be seen strolling along the »korzo« (promenade) in evening attire or, out of ignorance, would sometimes wear a skirt shorter than a lady should have permitted herself. The female population of Belgrade, however, was very quick to learn and, as early as the end of the 1920's, the critics could note with satisfaction that the women of Belgrade were endeavoring to be fashionable and elegant in all respects and, indeed, were succeeding in doing so. They could be seen on the beach, at the races and matches, strolling along the »korzo« and attending balls – immaculately dressed. Fashion commentators considered that they could be favorably compared to the elegant Parisiennes.

There was a dearth of such compliments concerning the appearance of the average woman in Belgrade during the thirties. She was criticized as being

less original than she had been, that she was neglecting her individuality in favor of »uniformity« and that she was a whole season behind fashion innovations. Such criticism was based on observations of women going about their everyday business, but there were, nonetheless, occasions such as balls and various family and social events that required a more formal toilette and to which they always devoted greater attention than to their everyday appearance. Even those women under more strenuous economic circumstances did their best to look fashionable on such occasions. What is more, the appearance of the women of Belgrade did not differ greatly in those years from that of women belonging to the same class in other countries. The whole world had been forced to accept a cult of modesty and economy due to the grave economic crisis and the thunderclouds hovering on the horizon threatening a new world war.

But Belgrade still had its »beau monde« that continued to follow fashion trends even in the depressed thirties. They bought their clothes not only in Paris, London, Vienna and Berlin but also in the elite Belgrade stores and salons, which were always ready to meet the latest fashion requirements.

Members of the Kardjordjević royal house had the same tastes in fashion as other ruling European dynasties. They bought their clothes in part in the most select fashion houses and stores in Paris, London and Belgrade and, to a far lesser extent, in Vienna and Berlin. Queen Marija wore creations of Paris fashion houses such as »Jean Patou«, »Lucien Lelong«, »Worth«, »Redfern«, »Drécoll« and »Martial et Armand«. Unlike Queen Marija, Princess Olga more often frequented the Belgrade salons, particularly »Ruža Koen«, »Lektres«, »Rozalija Smolka«, »Modes Gaby« and »Graziosa«. Her favorite Paris creators were Edward Molyneux, whose models, as well as their Belgrade copies, she wore with the greatest pleasure. She also favored Jean Patou, Paguin and the milliner Madame Suzy.

The male members of the ruling Karadjordjević family, particularly Prince Pavle, opted for English elegance. They bought their clothes at distinguished London firms (Davies and Son, Samuelson, Son and Linney, Benson and Clegy, Hawes and Curtis, John Lobb, R. Thomas and Son Ltd., Henry Heath Ltd.) or their Paris branches (Washington Tremlet, Hilditch and Key, Mumlenkamp Brothers, Hellstern and Son, Burberrys) and certain Paris firms (Georges, Gelot, V. Rosen, Doucet, Louis Vuitton, Hermes, Lanvin Sport). The male members of the Kardjordjevic dynasty also supplemented their wardrobe in exclusive Paris and London stores such as La Grande Maison de Blanc, Galeries Lafayette and Harrods. In 1933, the Paris furrier Morabito was granted the prestigious title of supplier to the Yugoslav court, which means it had been supplying the court in Belgrade, and particularly

Queen Marija, in fur coats and luxury fur products for a number of years. When it came to jewelry, watches, cigarette cases and cufflinks, the royal family particularly favored Cartier, but it also purchased items from Boucheron, Van Cleef and Arpels, Falize and the Munich jeweler P. Rath.

Members of the Belgrade social elite were well acquainted with the names of the distinguished Paris fashion houses such as Worth, Doucet, Poiret, Redfern, Drécoll, Jenny, Callot Soeurs, Beer, Martial et Armand, Lanvin, Chanel, Patou, Lelong, Vionnet, Molyneux, Schiaparelli, Mainbocher... The fashionable ladies of Belgrade were happy to adorn themselves in their models, with Molyneux being their particular favorite, while the young girls often selected Jeanne Lanvin's »robes de style« for their first balls. Such renowned firms as »A. Sulka and Company«, »O'Rossen«, »Pinet«, »P. and C. Habig« and »Bally« counted the rich of Belgrade amongst their customers.

It was the desire of every elegant lady of Belgrade in the 1920's to wear Paris models exclusively, and the Belgrade fashion salons met such wishes by creating perfect copies at some ten percent of the price of the original. The owners of the most elegant salons traveled to Paris at least twice a year, returning with the latest models. Only a fortnight later, such models would be in the shops for Belgrade's fashion devotees. Some of these salon owners such as Rebeka Jakovljević Amodaj and Madame Grajevska maintained close business contacts with the celebrated Patou, Lanvin, Jenny, Philippe et Gaston and Cyber. The most prominent Belgrade salons in the twenties were those of Ruža Koen, Rebeka Jakovljević Amodaj, Živka Dankučević, Lenka Lam Majer, Šarlota Alfandari and Madame Grajevska. These salons in no way lagged behind those in other world capitals thanks to their skill at copying Paris patterns and adapting them, through various little details, to their particular milieu and its tastes. Millinery salons (»Flora Dvorniković«, »Rozalija Smolka«, »Blanš«, »Orao«) functioned according to the same principles and with the same exceptional success, as did footwear salons (»Lektres«, »Balnik«), handbag and leather goods salons (»Aligator«), furriers (»Sava Stefanović«, »Jovan Backić«), corsetry and lingerie salons (»Graziosa«) and menswear salons (»Voja Jeremić«, »Sudarević i Savković«, »Sima Stričević«, »Pavle Ba-laša«). In creating their models, these Belgrade salons used products from the most renowned world firms such as fabrics from the French firm »Les Tissus Art, Goût, Béaute«. The prizes won by Belgrade salons at international exhibitions bore testimony to the high quality of their products. The »Lektres« salon, for example, was awarded the Grand Prix for its footwear at the Exposition of Modern Decorative and Industrial Arts in Paris in 1925.

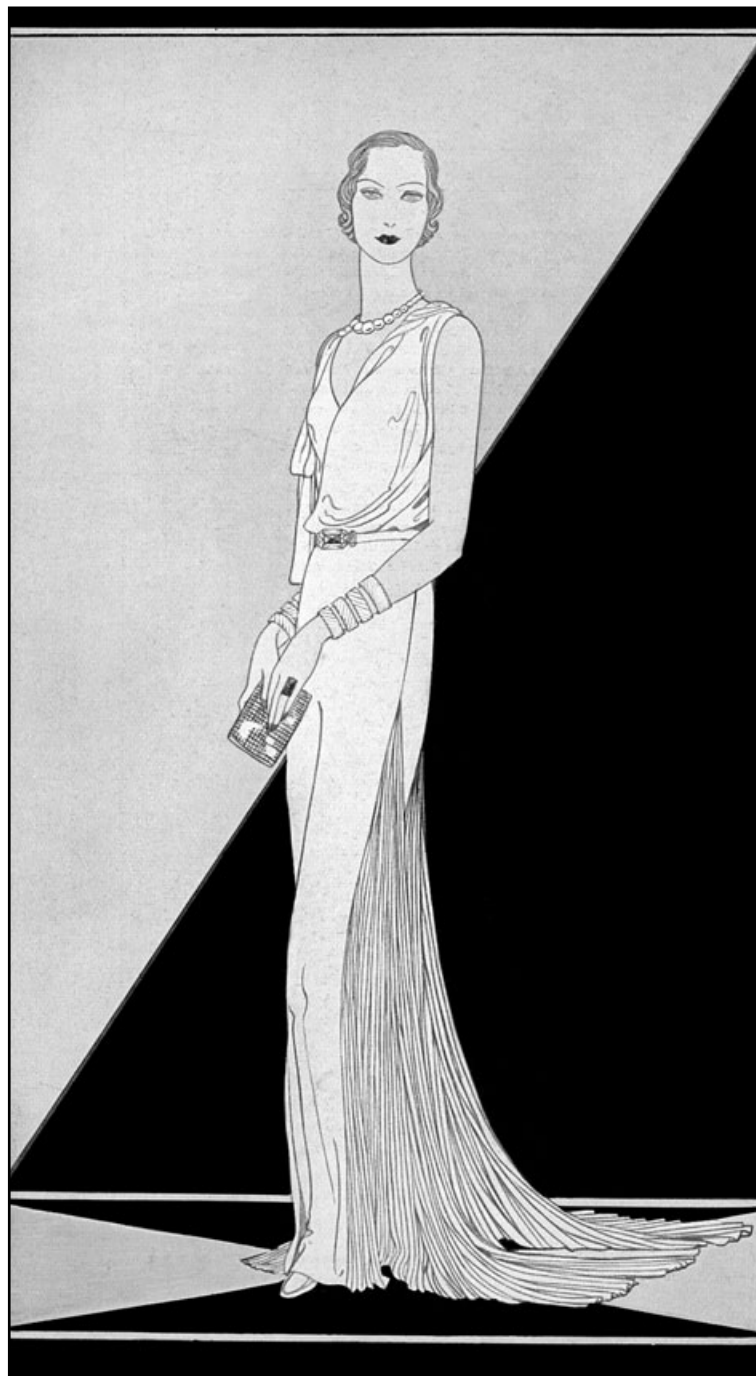
In 1923, encouraged by the success of Katarina Mladenović's creations, the Belgrade press announced: »Belgrade is creating its own fashion«. And

indeed, Katarina Mladenović was not only interpreting fashion patterns more freely than others but she was also supplementing them with details inspired, amongst other things, by the brilliant colors of Pirot kilims. Furthermore, she patented a technique for painting on fabric using melted metals and artificial gems. Katarina Mladenović, however, continued her career in Paris, working for the Redfern and Marthe Pinchart fashion houses. She participated at the 1925 Exposition of Modern Decorative and Industrial Arts together with a group of Yugoslav artists.

More first class ladies fashion salons were opened in Belgrade in the 1930's: »Regina Benvenisti«, »Marusja Ninković«, »Lazarenka Babkova«, »Natalija Monašević« and »Milan Stojanović«. The millinery salons that were popular at the time were: »Milkić«, »Modes Gaby«, »Popov«, »Ljiljana«, »Ercegovac«, »Jean«, »Modes« and »E.F«. The most celebrated footwear salons at the time were »Kutnjak«, »Glogovac« and »Bulatović«, and the most popular handbag and leather goods salons: »Uzor«, »Ekso« and »Noj«. Belgrade's most esteemed furriers in the 1930's were Stevan Erdeljan, Djordje Nedeljković, Milan Rašević and Aleksa Perić.

The Belgrade salons were demonstrating more originality in the 1930's. In fact, the great economic crisis had made it more difficult to buy Paris models, while fashion itself was insisting more on changes in details, and the fashion silhouette was altering more slowly and less conspicuously. They continued to make copies of Paris models, but often on the basis of drawings and photographs from fashion journals. The owners of the better fashion salons were more and more frequently offering original models too. Indeed, some of them manifested great pride in their creations and expressed indignation if anyone were to copy them. The self-awareness of the forerunners of Belgrade fashion was on the increase, although they were still modest in asserting that their »craft was closely connected to art.« This was in contrast to the couturiers of Paris who had been considered artists since the second half of the 19th century and whose creations were legally protected against plagiarism. Despite this, Belgrade's forerunners in dressmaking, tailoring, millinery, footwear, leather goods and furs were public figures, as were such people throughout the world. Photographs of them and their creations were to be seen in the press; they were asked to give interviews on their work, discuss fashion innovations and assess the taste of their fellow citizens in fashion. Belgrade had its own judges and dictators of men's fashion – Nikola Sudarević and Sima Stričević. The musical qualities and composing skills of Nikola Sudarević were exalted and Lenka Lam Majer, a Hungarian noblewoman, was compared with Paul Poiret and Madame Paquin. The celebrated actress Desa Dugalić made it known that she wore Šarlota

Alfandari's models both on and off the stage. Ruža Koen had her own fashion column in »Ilustrovano vreme« (Illustrated Time) and »Nedeljne Ilustracije« (Weekly Illustrations). Rebeka Jakovljević Amodaj was as popular, let's say, as the famous actress Ljubinka Bobić. The anecdote circulated that Rebeka had attended a theatre premier wearing, purely accidentally, only one earring, whereupon the Belgrade press had announced the next day that she had heralded a new fashion – the wearing of one earring instead of two. The well-known comedy writer Branislav Nušić even made mention of Rebeka Jakovljević Amodaj in his comedy entitled »Dr«. She and her husband, the military engineer Samuilo Jakovljević, frequented the »Jockey Club«, a meeting place for the cream of Belgrade, while Voja Jeremić was a member of the bohemian set. Some figures in the fashion world, albeit few in number, became rich thanks to their work, but the majority of them earned a very good living out of it. The fact that members of the upper classes were dealing in fashion at the end of the 1930's speaks of the popularity of such an occupation. Jelka Perišić and Zora Cuca Stojanović, for example, had started to open their own millinery salons.

Belgrade had its own court shoemakers (Kosta Mitić and Mitrofan Sofronov), its own furriers (Milisav Radosavljević) and jewelers (M. P. Petković, M. T. Stefanović and V. K. Isajev). However, no single »salon for the creation of ladies' fashion garments« or any men's fashion salon had been granted the title of court supplier. Such a prestigious title could not be obtained without several years' previous work for members of the royal house. Only Ruža Koen could meet such a condition, for Princess Olga had been a regular customer of hers for several years, but, judging by archive material preserved, Miss Koen never sought such a title.

Belgrade became a real fashion center in the second half of the 1930's. This was due not only to the greater originality being displayed by the fashion salons but also to the reorganization of the fashion association. Thanks a new and modern form of organization, the fashion salons were more successful in solving common problems, such as the suppression of illegal activities in that branch, training, etc. But, what was more important for Belgrade was that summer and winter fashion shows had been introduced in cooperation with hairdressers, milliners, shoemakers, producers of leather goods, glove makers, furriers and jewelers. As elsewhere in the world, the press carried reports and commentaries on these shows, thus making it possible for the public at large to witness not only the renowned skills of Belgrade's couturiers but also their talent to introduce the specific tastes of their own milieu while at the same time following Paris fashion. It was at that time that the fashion journal entitled »Moda u slici i reci« (Fashion in Picture

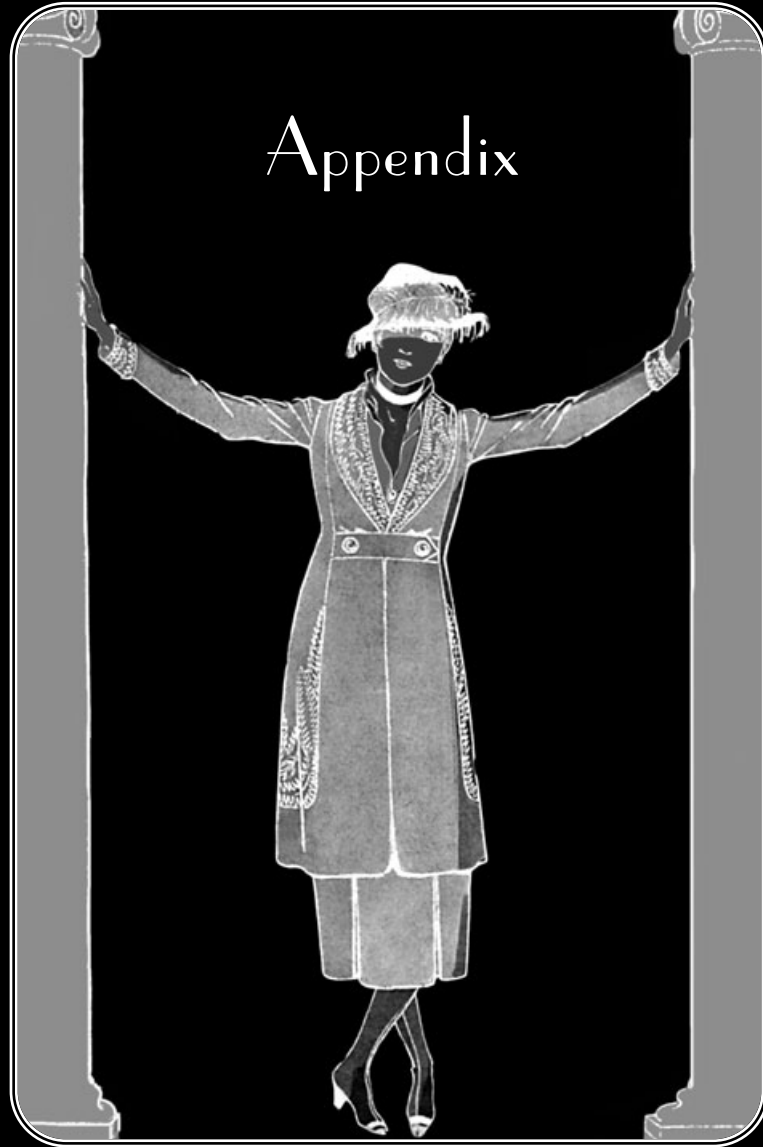
and Word) was launched to cover the Belgrade fashion scene exclusively.

Shop owners too played a major role in Belgrade's fashion life between the wars. In constant touch with the latest fashion developments, they kept their stores supplied with high quality goods purchased in Paris, Vienna and Berlin. The windows of such stores as »Djura Janošević«, »Marko Vuletić«, »Gavrilo i Kompanija«, »Urošević i Tanasković«, »Engleski magacin«, »Džentlmen«, »S. D. Demajorović«, »Bogdanović i komp.« and many others sparkled and shone just like those in other world capitals. The first store to sell sports requisites in the Balkans, the »English Sports House« was opened in Belgrade in 1923, while a branch of the celebrated French textile firm »Les Tissus Art, Goût, Béaute« opened in 1930.

Fashion in Belgrade between the wars had indeed been European, made a successful recovery and learnt to speak European. At the end of the 1930's, it had achieved a self-awareness that could equal, let's say, the authenticity of Vienna fashion. Even today, the older citizens of Belgrade remember with fondness and respect those that were able to bestow elegance and beauty upon them.

Appendix

I Мали модни речник

- аксесоар** (франц. accessoires) – додаци уз главну ствар. У кројачком занату означава ситан прибор и украсе који су потребни за дораду одевног предмета.
- ан вог** (франц. en vogue) – у моди.
- астрахан** – скупочено коврчаво крзно јагњета каракул овце, старог од једног до осам дана.
- бакелит** – прва права вештачка пластична маса, добијена на бази фенола, коју је 1907. открио Белгијанац Лео Хендрик Бекеланд (Leo Hendrick Baekeland), да би је од 1910. производио у својој фабрици »General Bakelite Company« (по којој је нови материјал и добио име), у Њу Џерсију (САД). Бакелит је најпре коришћен као електроизолатор (за делове и кутије радио апарата, телефона и за аутомобилске делове), потом, потискујући галалит, и за израду накита и осталих ситних предмета, посебно током четврте деценије XX века.
- батист** – платно од најфинијих ланених или памучних нити.
- »блузиран« струк** – тканина је при шивењу затегнута преко бокова, а изнад је благо, »баушасто« набрана.
- бо монд** (франц. beau monde) – отмено друштво.
- бокс** (енгл. box) – сјајна и мека телећа, ређе говеђа и коњска кожа.
- брајтшванц** (нем. Breitschwanz) – веома скупо, глатко и свиленкасто крзно тек ојагњеног младунчета каракул овце.
- брокат** – тканина од природног или вештачког предива, крупних шара и проткана златним или сребрним нитима.
- букл** (франц. boucle) – копча, шнала.
- вестон** (франц. veston) – мушко одело сашивено по мери, а понекад се мисли на сако без панталона.
- визон** (франц. vison; нем. Nerz; енгл. mink) – скупочено крзно канадских и сибирских водених ласица, тамносмеђе боје.
- воал** (франц. voile) – лагана, најчешће једнобојна прозирна тканина од финог свиленог или памучног предива.

- галалит** – врста пластичне масе, добијене на бази казеина, коју је 1897. године открио Немац А. Шпитлер (А. Spittler). Коришћен је за израду накита, чешљева, дугмади и осталих ситнијих употребних предмета.
- гарнитура** – предмети који се носе заједно да би употпунили одевни предмет.
- гласе** (франц. glacé) – врло мекана, растегљива и глатка кожа младих оваца и коза, од које се израђују рукавице.
- годе** (франц. godet) – клин; комад тканине који је у горњем делу узак (шпицаст или полукружан), а у доњем широк. Уметањем таквих комада тканине постиже се ширина сукње или рукава.
- гро-грен** (франц. gros-grain) – полусвилена тканина памучне потке, истакнутих уздужних бразда. Користи се за шивење капута, прављење разних трака за шешире, као и за пресвлачење намештаја.
- дерније кри** (франц. dernier cri)
- дишес** (франц. duchesse) – последња реч моде.
- жабо** (франц. jabot) – свилени сатен, високог сјаја и веома чврст. Коришћен је за израду вечерњих тоалета и венчаница.
- жерсеј** (франц. jersey) – набрани комад тканине или чипке који прекрива део груди, а причвршћује се испод оковратника.
- жирардо** – вунена или свилена, мека и еластична тканина.
- знојница** – сламни тврди шешир, равне калоте и пљоснатог обода, који је добио име по аустријском комичару Жирардију (Girardi) (+1918).
- кеп** (енгл. cap) – уметак од навоштеног платна који се ставља под пазух да одећа не би дошла у додир са знојем.
- кепер** (нем. Köper) – огртач различите дужине.
- конфекција** (франц. confection) – дијагонални начин ткања, при чему тканина добија површину изобразану косим, ребрастим цртама.
- серијско кројење и шивење одевних предмета, најпре споредних делова тоалете (рубље, мараме, шалови, капути), да би после 1870. године почела производња и хаљина, по стандардним мерама. После Првог светског рата конфекција је доживела велики преображај захваљујући организованијој подели рада, усавршавању текстилне индустрије и шиваћих машина. У периоду између два светска рата, конфекција је, са мање или више закашњења и успеха, уз неопходно поједностављивање, пратила високу моду, која је уводила модне новине.
- кокетан** (франц. coquet,-te)
- креација** (франц. création) – допадљив у начину одевања, украшавања и понашања.
- у моди: одевни предмет који је израђен без опонашања другог. Да би остварили правну заштиту од плагирања, коју имају уметничка дела и научна открића, у Француској се од 1920. године модели пријављују код »Chambre Syndicale de la Couture Parisienne«.
- крепдешин** (франц. crêpe de Chine) – кинески креп; танка, мекана и сјајна тканина, помало храпаве површине. Израђује се од вунених или свилених нити.

- крепжоржет** (франц. crêpe georgette) – сличан крепдешину, али је тежи, гушће структуре, провидан, мање сјајан и скупљи. Израђује се од вунених или свилених нити.
- крепмарокен** (франц. crêpe marocain) – фина »избраздана«, често штампана тканина од природне или вештачке свиле и памука.
- крепсатен** (франц. crêpe satin) – тканина сјајног, глатког свиленакстог лица са мат наличјем. Израђује се од праве или вештачке свиле и памука.
- кример** – тканина која се због своје »коврчаве« површине користи као јефтине имитација астрахана.
- кромби** (енгл. Crombie) – шкотска текстилна фабрика која је била позната по изради квалитетних вунених тканина за капуте.
- кутир** (франц. couture) – вештина кројења и шивења; кројачка професија.
- ламе** – тканине проткане металним нитима, које се користе искључиво за израду свечаних тоалета.
- ластекс** – еластична тканина, добијена од гумене жице која је обавијена влакнима памука, вуне или свиле.
- матроска капа** (нем. Matrose – морнар) – морнарска капа.
- машамода** (од франц. marchande de modes) – модискиња; овај израз је у Београду почео да се користи средином XIX века.
- муслин** (франц. mousseline) – фина прозирна тканина од танких памучних, свилених или вунених нити.
- органдин** (франц. organdi) – фина, прозачна и крута тканина од памучног предива, слична муслину. Таква тканина од свилених нити назива се »мул«.
- от кутир** (франц. Haute Couture) – висока мода, мода највишег стила која подразумева оригиналне моделе, квалитетне тканине и занатско савршенство у кројењу и шивењу по мери купца. С појавом високе моде, средином XIX века, настао је појам моде у данашњем смислу речи. То значи да је, стварањем оригиналних модела, увођењем сталних новина и потпомогнута могућностима конфекције, мода успела да потисне вековну владавину националних костима и логике непромењивости. У периоду између два светска рата висока мода и конфекција су моду интернационализовале и демократизовале у до тада неслућеним размерама. Шездесетих година XX века висока мода је изгубила статус авангарде, препуштајући креирање најновије моде претапортеу (prêt-à-porter). Сада је висока мода усмерена ка вечности, занемарујући основни модни принцип – пролазност. Она ствара естетска ремек-дела, ослобођена функционалних и комерцијалних обавеза, која су намењена веома малом броју пребогатих љубитеља и – музејима.
- персијанер** – скупочено коврчаво крзно јагњаци каракул овце, старих четири до осам дана. Оно је смеђецрне боје свиленаксто-сјајне површине.

- пике** (франц. piqué) – памучна тканина рељефне површине различитих геометријских мотива, на пример »waffle piqué« у виду рељефне ромбоидне мреже. Рељефни орнаменти се могу постићи и везом. Пике је најчешће беле боје; коришћен је се за израду детаља, као што су кравате, крагне, манжетне, прслуци и сл.
- плиш** (нем. Plüsch) – врста сомота, с наличја гладак, а с лица покривен густим, усправним нитима основе. Због своје сличности са крзном, коришћен је као његова јефтина имитација за оковратнике, манжетне и сл.
- позамантерија** (франц. passement)
пуплин (франц. popeline) – уске траке, врпце и ресе разних облика и квалитета.
– танка тканина која изгледа као густо платно, са зрнастим лицем. Основа је од природне или вештачке свиле, а потка од памука или вуне.
- реденгот** (енгл. redingote)
рипс (енгл. rib) – дугачак раван капут са два реда дугмади и наглашеним раменима.
– назив за тканину чије је лице ребрасто. Израђује се од вуне, свиле, вештачке свиле и памука.
- свитер** (енгл. sweater)
седеф – пуловер, односно плетени комад одеће дугачких рукава, са »V« изрезом.
– унутрашњи део неких врста морских и речних шкољки и пужева, млечнобеле до црвенкасте боје. Користи се за израду дугмади.
- серж** (франц. serge) – вунена или памучна постава за капуте, кепер или рипс ткања. Вунени серж назива се »глориа«.
- сил** (енгл. seal) – меко, дугодлако крзно фока и моржева. Тканина која опонаша ово крзно назива се »силскин« (енгл. sealskin)
- сире сатен** (франц. siré satin) – крути сатен »метализираног« сјаја, добијен тако што је топли восак под притиском нанесен на тканину.
- сканк** (енгл. skunk)
снежне ципеле, шне-шуге (од нем. Schnee – снег; Schuhe – обућа)
– крзно једне врсте америчког твора, црне боје са белим површинама.
– обућа која допире до чланака, за снег, кишу и блато. Израђивана је од гуме, гуменог или вуненог габардена. Ношена је преко ципела и скидана је у затвореном простору.
- тајер** (франц. tailleur) – костим, кратки сако и сукња сашивени од исте тканине. На француском језику значи – мушки кројач.
- тафт** (франц. taffetas) – танка свилена тканина глатке површине, ткана као платно, и веће чврстине. Коришћена је за израду поподневних и вечерњих тоалета.
- твид** (енгл. tweed)
тил (франц. tulle) – грубе вунене тканине, најчешће у кепер ткању.
– разне врсте чипкастих тканина, танких и прозирних, израђених од финих памучних или свилених предива. Машински се производе од краја XVIII века.
- тока** (франц. toque)
тренч-коут (енгл. trench-coat)
филц (нем. Filz) – мала капа без обода, израђена од филца или тканине.
– кабаница војничког кроја, од импрегнисане тканине.
– »тканина« за производњу шешира, израђена од разних врста вуне, као и од зечје и кунеће длаке.
- хермелин** (лат. hermillina) – самуровина. Скупоцено бело зимско крзно сибирске ласице.

- хозентрегери** (нем. Hosenträger) – трегери, држачи за панталоне.
- чинчила** (шпан. chinchilla) – скупочено крзно једне врсте јужноамеричког кућног миша, тамно-сиве, а при задњим деловима сребрнобеле боје.
- шампањ боја** (франц. champagne) – нежна светложута боја која прелази у белу.
- шапоклак** (од франц. chapeau и claque) – цилиндар који се склапа.
- шармез** (франц. charmeuse) – врста сатена од вештачке свиле. Коришћен је за израду рубља.
- шевро** (франц. chevreau) – мекана и сјајна јарећа или козја кожа.
- шесла** – карнер који се пришива око струка хаљине или блузе.
- шик** (франц. chic) – смисао за облачење са укусом, што подразумева да је одећа занатски савршено израђена, као и да особа која је носи има одговарајуће држање. Првобитно је овај израз коришћен у занатским радионицама да би означио савршено изведен предмет.
- шифон** (франц. chiffon) – памучна тканина различитог квалитета за израду рубља и постељине. Штампани шифон назива се »кретон« или »циц«.
- шлајер** (нем. Schleier) – вео различите дужине, који покрива главу и лице или део лица. У периоду између два светска рата носиле су га само удате жене.
- штрас** – јефтина имитација брилијанта, добијена од стаклене пасте, коју је открио париски дворски јувелир Жорж Фредерик Страс (Georges-Frédéric Strass), 1780. године.

II Мали београдски историјски подсећник

ПОЛИТИКА И ЕКОНОМИЈА

- 21. октобар 1918** – ослобођен је Београд од аустроугарске окупације
- 1. децембар 1918** – проглашено је уједињење и стварање Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца
- 20. децембар 1918** – образована је прва југословенска влада, под председништвом Стојана Протића
- 1919** – Занатска комора је наставила свој рад, са главним циљем да издејствује обештећења занатлијама и да обезбеди кредите за обнављање и унапређење заната
- 1919–1922** – инфлација
- 1923** – стабилизација националне валуте
- 1924–1925** – краткотрајна рецесија
- 1926–1930** – привредни успон
- 6. јануар 1929** – краљ Александар је укинуо Устав, распустио скупштину и забранио рад свим политичким странкама и организацијама
- 3. октобра 1929** – донесен је Закон о новом називу државе (Краљевина Југославија) и њеној подели на управна подручја
- 1930–1934** – економска криза
- 3. септембар 1931** – донесен је »Октроисани устав«, којим је завршен период монархидиктатуре, односно уведено је дводомно народно представништво, састављено од Сената и Скупштине
- 9. октобар 1934** – убијен је краљ Александар у Марсељу
- децембра 1934** – кнез-намесник Павле формирао је нову владу, са Богољубом Јефтићем на челу
- 23. јун 1935** – Милан Стојадиновић је постао председник владе и министар иностраних послова
- 1935–1940** – оживеле су и нормализоване привредне прилике
- 26. август 1939** – склопљен је споразум Драгише Цветковића и Влатка Мачека, којим је предвиђено образовање Бановине Хрватске

- 25. март 1941** – Краљевина Југославија је приступила Тројном пакту
- 27. март 1941** – војни пуч, којим је доведен на престо краљ Петар II, смењена је влада Цветковић-Мачек и образована је концентрациона влада под председништвом генерала Душана Симовића
- 6. април 1941** – бомбардован је Београд
- 12. април 1941** – немачке групе су ушле у Београд

КУЛТУРНИ И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ

- 1919** – почео је да ради Универзитет; основан је Народни женски савез СХС; отворена је Уметничка школа, која је радила до 1938. године, када је основана Школа за примењену уметност; почели су курсеви француског језика
- 1921** – према попису, Београд је имао 111 740 становника; основани су ски-клуб, боб-клуб и мото-клуб
- 1922** – основан је Народни универзитет; почела је да ради »Државна радионица са израду филмова« (делује до 1925); изашао је први број часописа »Путеви« (излазио је до 1924); основани су ауто-клуб и аеро-клуб
- 1923** – успостављена је авионска веза Београда се Паризом, Букурештом и Цариградом
- 1924** – отворена је прва техничка школа; основан је Радио-клуб; у сали Друге мушке гимназије одржана је прва изложба карикатура; часопис »Зенит« је почео да излази у Београду (до 1926); објављен је први број часописа »Сведочанства« (излазио је до 1925)
- 1925** – одржане су изложбе чешке уметничке групе »Манес«, пољских графичара и француске графике XVII и XVIII века; почињу да раде терени за тенис на Калемегдану и Ташмајдану, а за голф у Кошутњаку; основан је јахтинг-клуб на Сави
- 1926** – Рабиндрант Тагоре је одржао два предавања у Београду; обновљен је рад »Народне одбране«, под председништвом Степе Степановића; захваљујући кнезу Черкасову, у просторијама »Ауто-клуба« отворена је галерија слика домаћих и страних уметника; одржана је изложба савремене француске уметности; почели су курсеви енглеског језика на Народном универзитету; одиграна је прва ватерполо утакмица; Универзитетска библиотека је отворена за јавност
- 1927** – одржан је светски византолошки конгрес; премијера »Краља чарлстона« Косте Новаковића, првог комичног филма рађеног у Београду; на путу за Авалу одржана је прва женска ауто-трка

- 1928** – отворен је Уметнички павиљон »Цвијета Зузорић«; свечано је откривен споменик »Победник«, као и Ново савско шеталиште; основан је Савез југословенских филмофила; одржана је изложба чешке уметности; успостављена је прва домаћа авионска линија на релацији Београд – Загреб, фирме »Аеропут«; почео је редовни градски аутобуски саобраћај на линији Калемегдан – Теразије – Славија
- 1929** – према попису, Београд је имао 226 289 становника; завршени су радови на Краљевом двору на Дедињу, приватној резиденцији краља Александра; на иницијативу кнеза Павла, за публику је отворен Музеј савремене уметности, у Конаку кнегиње Љубице; одржана је продајна изложбе француске графике XIX и XX века; почело је емитовање радио програма (»Радио а.д.«); стигао је звучни филм; затворен је »Орфеум« Бране Цветковића
- 1930** – одржан је сајам књига; свечано је откривен Споменик захвалности Француској; отворена је изложба Руса емиграната; одржан је Први свесоколски слет сокола Краљевине Југославије
- 1931** – према попису, Београд је имао 238 775 становника; основана је Градска библиотека; одржана је изложба немачке уметности и продајна изложба мађарске уметности; Јован Крсмановић је подигао прво зимско купалиште, у Душановој улици
- 1932** – у Музеју савремене уметности одржана је изложба савремене југословенске уметности; отворен је за публику Коларчев народни универзитет; одржано је веслачко првенство Европе у Београду
- 1933** – отворен је »Аеро-клуб«
- 1934** – отворена је прва робна кућа »Та-Та«, у Кнез Михаиловој улици; почела је да ради прва приватна галерија власника Јосефа Сандела; објављен је »Југословенски филмски алманах«, чији је уредник био Војин М. Ђорђевић
- 1935** – почео је да излази хумористичко-сатирични лист »Ошишани јеж«
- 1936** – отворен је Музеј кнеза Павла; у Музеју кнеза Павла одржана је изложба модерног француског сликарства; отворен је Зоолошки врт; Београд је проглашен туристичким местом
- 1937** – основане су Уметничка и Музичка академија; свечано је отворен Први београдски сајам
- 1938** – завршен је споменик Незнаком јунаку на Авали; одржана је Прва земаљска занатска изложба; одржан је сајам аутомобила
- 1939** – у Музеју кнеза Павла отворена је изложба *Сјмо јодина француске модерне уметности*; одржане су прве међународне ауто-трке око Калемегдана
- 1940** – отворени су Француски дом, у згради хотела »Палас« и Институт за италијанску културу, у Улици кнегиње Персиде 51 (данас Крунска)

АРХИВ ЈУГОСЛАВИЈЕ, Београд

- Фонд Двора Краљевине Југославије (74)

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ БЕОГРАДА, Београд

- Фонд Занатске коморе, картотека назива фирми и њихових власника
- Фонд »Кредит-информ«
- Фонд Удружења занатлија за град Београд и срез београдски
- Централни каталог – личности, догађаји
- Фонд Занатске коморе Београда 1930–1956, картотека занатских радњи
- Фонд Скупштине града Београда, регистар преузетих трговачких и угоститељских радњи 1948–1968.
- Регистратор трговачког суда у Београду
- Сумарни инвентар Трговачког суда у Београду
- Извештај Занатске коморе у Београду за 1936. и 1938. годину
- Извештај о раду Удружења занатлија за град Београд и срезове Врачарски и Посавски за 1939. годину, Београд

ШТАМПА

- »Београдске општинске новине«, Београд
- »Vogue«, Париз
- »Жена данас«, Београд
- »Жена и свет«, Београд
- »Женски свет«, Београд

- »Занатлија«, Београд
- »Илустровани лист«, Београд
- »Илустровано време«, Београд
- »L'Art Vivant«, Париз
- »Le Jardin des Modes«, Париз
- »Мода«, Београд
- »Moda u slici i reči«, Београд
- »Недељне илустрације«, Београд
- »Политика«, Београд
- »Реч и слика«, Београд
- »Femina«, Париз
- »Филм и мода«, Београд

ИЗАБРАНА ЛИТЕРАТУРА

- 1925.** – Bizet, René, *La Mode. L'Art français depuis vingt ans*, F. Rieder et Cie., Paris 1925.
- 1954.** – Esih, dr Vinko, *Pomodni riječnik*, Zagreb 1954.
- 1963.** – Braun-Ronsdorf, Margarete, *Modische Eleganz, Europäische Kostümgeschichte von 1789 bis 1929*, Verlag Georg D. W. Callwey, München 1963.
- 1965.** – Bucher, François, *Histoire du costume*, Flammarion, Paris 1965, 411–415.
- 1966.** – Илић, Милош, *Социологија културе и уметности*, Институт друштвених наука, Београд 1966, 134–141.
– Стојановић, Добрила, *Женска мода од средине XIX века до педесетих година XX века*, Музеј примењене уметности, Београд 1966.
- 1969.** – Карађорђевић, Ђорђе, *Историја о мом живоју*, Београд 1969.
- 1974.** – Ewing, Elizabeth, *History of 20th Century Fashion*, B. T. Batsford, London 1974.
- 1976.** – Battersby, Martin, *The Decorative Twenties*, Stidio Vista, London 1976.
– Battersby, Martin, *The Decorative Thirties*, Studio Vista, London 1976.
– Robinson, Julian, *Fashion in the Forties*, Academy Editions. London, St. Martin's Press, New York 1976.

- Robinson, Julian, *The Golden Age of Style. Art Deco Fashion Illustration*, Orbis Publishing, London 1976.
- 1977.** – Mundt, Barbara, *Metropolen Machen Mode, Haute Couture der Zwanziger Jahre*, Kunstgewerbemuseums Berlin, Staatliche Museen, Berlin 1977.
- 1978.** – Ewing, Elizabeth, *Dress and Undress. A History of Women's Underwear*, B. T. Batsford Ltd., London 1978.
– Sichel, Marion, *1918–1939, Costume Reference 8*, B. T. Batsford, London 1978.
- 1979.** – Charles-Roux, Edmonde, *Le temps Chanel*, Chêne-Grasset, Paris 1979.
- 1980.** – *Београд у сећањима 1919–1929*, СКЗ, Београд 1980.
– Ginsburg, Madeleine, *An Introduction to Fashion Illustration*, Victoria and Albert Museum, London 1980.
– Стојановић, Добрила, *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, Музеј примењене уметности, Београд 1980.
– Тодоровић, др Александар, *Социологија моде*, Градина, Ниш 1980.
- 1981.** – Blum, Stella, *Everyday Fashion of the Twenties*, Dover Publications, ins., New York 1981.
- 1983.** – *Београд у сећањима 1930–1941*, СКЗ, Београд 1983.
– Deslandres, Yvonne, *Un témoin bavard de la mentalité des sociétés, Le livre des expositions universelles 1851–1989*, Paris 1983, 268–274.
- 1984.** – Battersby, Martin, *Art Deco Fashion. French Designers 1908–1925*, Academy Editions. London / St. Martin's Press, New York 1984.
– Le Reste, Fanche, *Le gant*, J. Damase éd., Paris 1984.
– McDowell, C., *Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984.
– Schweiger, W. J., *Wiener Werkstaette. Design in Vienna 1903–1932*, Thames and Hudson, London 1984.
- 1986.** – *Modes et publicité. Le regard de Marie Claire*, Musée de la Publicité, Paris 1986.
– Frantz Kery, Patricia, *Art Deco Graphics*, Thames and Hudson, London 1986, 269–275
- 1987.** – Deslandres, Yvonne, *Poiret 1879–1944*, Thames and Hudson, London 1987.

- 1988.** – Davidov, Corinne – Redington Dawes, Ginny, *Bijoux frivoles des années trente*, Lausanne 1988.
– Mulvagh, Jane, *Costume Jewelry in Vogue*, Thames and Hudson, London 1988.
- 1989.** – Bouillon, Jean-Paul, *Art Deco in Wort und Bild 1903–1940*, Skira, Stuttgart 1989, 85–92, 129–136.
– Ginsburg, Madeleine, *Paris Fashions. The Art Deco Style of 1920's*, Gallery Books, New York 1989.
- 1991.** – Wilcox, C. – Mendes, V., *Modern Fashion in Detail*, Victoria and Albert Museum, London 1991.
- 1992.** – Липовецки, Жил, *Царство њролазној. Мога и њена судбина у модерним грушћвима*, Сремски Карловци – Нови Сад 1992.
– Marković, J. Peđa, *Beograd i Evropa 1918–1941. Evropski uticaji na proces modernizacije Beograda*, Savremena administracija, d.d., Beograd 1992.
– Moreira, Elena, *Hight Fashion: The Search for a Style*, *The Journal of Decorative and Propaganda Arts*, 18, Miami 1992, 171–187.
- 1994.** – Милутиновић, Славица, *Каје и олавља. Чешљање и ѡкривање ѡлаве у Крајујевиу и околини у XIX и ѡрвим деценијама XX века*, Народни музеј, Крагујевац 1994.
– McDowell, C., *Shoes. Fashion and Fantasy*, Thames and Hudson, London 1994.
– Peacock, John, *20th-Century Fashion. The Complete Sourcebook*, Thames and Hudson, London 1994.
- 1995.** – Корићанац, Татјана – Танеска, Љиљана, *Београдско женско грушћиво 1875–1941*, Музеј града Београда – Педагошки музеј, Београд 1995.
– Wigley, Mark, *White Walls. Designer Dress, the Fashioning of Modern Architecture*, London 1995.
- 1996.** – Димић, Љубомир, *Културна ѡлоитика Краљевине Јуославије 1918–1941*, I–III, Београд 1996.
- 1997.** – Budot, François, *Poiret*, Thames and Hudson, London 1997.
– Mortier du M. Bianca, *Chapeau, Chapeaux*, Rijksmuseum-Stichting / Rijksmuseum, Fundation, Amsterdam 1997.
- 1999.** – Wilcox, Claire, *Bags*, Victoria and Albert Museum, London 1999.

Каџалої

Место настанка и називи модних салона и трговина наведени су на основу сачуваних етикета, као и према подацима добијеним од власника предмета. Ако није наведено место настанка, значи да не можемо поуздано да тврдимо, али претпостављамо да је реч о Београду, јер су њихови власници били Београђани.

Женска мода двадесетих година

ОДЕЋА

1. ХАЉИНА ЗА ДАН, око 1923. године
Свила, памучна тканина; дужина: 127 cm
Хаљина боје слонове кости, са дужим доњим и краћим горњим делом који је на преклоп, са дугим рукавима и »чамац« изрезом. Горњи део хаљине је равно кројен; десна предњица на левом рамену образује волан. Доњи део »тунике« је спреда и позади

каш. бр. 1

украшен уским и кратким наизменично вертикално и хоризонтално пришивеним тракама. Уски каиш је пришивен за леву предњицу и провлачи се кроз отвор на десној страни. Рукави се сужавају и шпицасто завршавају. Горњи део равно кројене сукње је од памучне тканине. МПУ, инв. бр. 11452. Припадала је породици господина Бранибора Дебељковића.

2. ХАЉИНА ЗА ДАН, Београд, око 1923. године
Крепдешин; дужина: 110 cm
Хаљина боје кајсије, са кратким »кимоно« рукавима и овалним изрезом. До бокова је равно кројена, а у доњем делу је благо проширена. Рукави и доњи предњи део хаљине украшени су ажуром и хоризонталним порупчићима. Делови око деколтеа и појаса штеповањем су благо набрани. Закопчава се, с леве стране, помоћу шест дрикера; на левој страни, у висини бокова, пришивен је »женски« део дрикера, за причвршћивање појаса или неког украса. Власништво госпође Љубице Радуновић-Софронић.

3. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, 1923. година
Сребрни ламе, свила; дужина: 134 cm
Хаљина боје сребра, без рукава и са

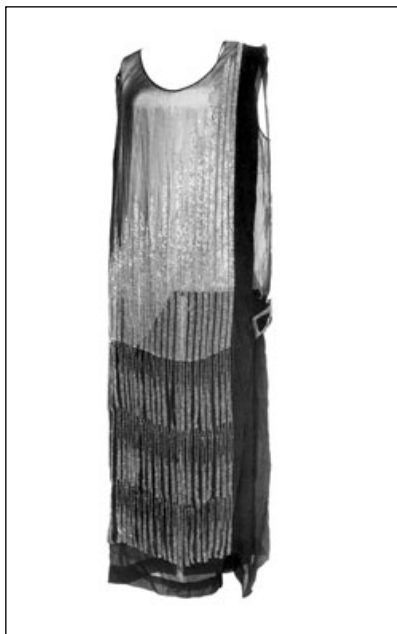
дубоким »V« изрезом спреда и полукружним позади. Равно је кројена до испод бокова и на бочним странама благо набрана. Доњи део хаљине је у виду три широке траке које степенасто налажу једна на другу; с леве стране је дубок разрез. Закопчава се, на левој страни, помоћу пет дрикера. Постава је од сиве свиле. МПУ, инв. бр. 11453. Припадала је породици господина Бранибора Дебељковића.

каш. бр. 3

4. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

Беч или Пешта, око 1923. године
Крепжоржет, перлице; дужина: 126 cm
Црна, равно кројена хаљина без
рукава и са кружним изрезом. На
левом рамену, спреда и позади,
сложене су фалте, које су у висини
бокова повезане украсом у виду три
спојена ромба чије су ивице
опшивене црним цевастим
перлицама; доња ивица између фалти
је нешто дужа и са унутрашње стране
има округли, тканином пресвучени,
»тег«. Предњи и задњи део хаљине
украшен је перлицама које формирају
вертикалне пруге. У горњем делу
перлице су пришивене за хаљину, а у
доњем на траке, чије су ивице
зашивене за основу. На унутрашњој
страни изреза, позади, пришивена је
мала етикета са ознаком 52.
МПУ, инв. бр. 20089. Припадала је
госпођи Катарини Миленковић.

кай. бр. 4

5. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

Париз, 1923–1924. година
Крепжоржет, перлице; дужина: 141,5 cm
Црна хаљина без рукава, са дубоким
овалним изрезом спреда и позади.
Равно је кројена, с правоугаоним
нашивцима на боковима, који
слободно падају. Горњи део хаљине, у
виду трапезастог и до струка кратког
и деколтованог прслука, као и широк,
спуштени појас украшени су густо
пришивеним црним перлицама. У
доњем делу хаљине су стилизоване
руже и пруге извезене ситним
перлицама; бочне ивице опшивене су
перлицама које образују »пасји скок«.
МПУ, инв. бр. 19939. Припадала је
госпођи Јевросими Бобаревић.

6. ШАЛ, Париз,

Катарина Младеновић, око 1925. године
Крепдешин, свилени конац; осликан
руком, техником коју је сама
Катарина Младеновић патентирала;
дужина (без реса): 106 cm, ширина
(без реса): 103 cm
Шал марама боје слонове кости, са
дугим ресама. Осликан је крупним
ружама црвене, ружичасте и жуте боје,
белим радама, зеленим лишћем и
бубамарама. Цртеж је рељефан и
изведен жутиим растопљеним металом.
Власништво госпође Дринке Нишић.

7. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

Београд, 1925–1927. година
Тил, шљокице, перлице, стакло;
дужина: 106 cm
Црна, равно кројена хаљина без рукава
и са дубоким »V« изрезом спреда и
позади. Хаљина је од црних шљокица
и перлица; руже у доњем делу изведене
су од црвених, љубичастих и жутих
шљокица и перлица, као и имитацијом
рубина у средини сваког цвета.
МПУ, инв. бр. 5211. Припадала је
породици госпође Олге Плавшић.

кай. бр. 7

8. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

1926–1927. година
Тил, вез, перлице; дужина: 94,5 cm
Црна, равно кројена хаљина без рукава
и са четвртастим изрезом. Задњи
рамени део троугласто је проширен.
Горњи и доњи делови хаљине
украшени су везеним смеђим
цветовима, гранчицама од ситних
сивих перлица, крупнијим
златножутим перлама и ромбоидном
мрежом од сивих и златножутих
ситних перлица. Средишњи део
хаљине украшен је вертикалним
пругама од ситних перлица. Бордуре су
покривене низом ромбова изведених
од сивих и златножутих перлица.
Крупније златножуте перлице
обрубују деколте и изразе око руку.
У доњем делу предњице су ресе од
ситних сивих и златножутих перлица.
Музеј града Београда, УПЕ 1535.
Хаљина је припадала госпођи
Добрили Главинић.

9. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Париз, 1926–1927. година

Тил, шљокице, перлице; дужина: 116 cm
Ружичаста, равно кројена хаљина без рукава и са »V« изрезом спреда и позади. Са стране има разрезе и цикцак доњу ивицу, која је са леве стране делимично посувраћена. Хаљина је од ружичастих шљокица и сивих перлица, које образују вертикалне пруге испуњене троугаоним орнаментима. МПУ, инв. бр. 15883. Припадала је породици госпође Ане Јуришин.

10. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, 1926–1927. година

Крепжоржет, шљокице, перлице; дужина: 110 cm
Црна хаљина без рукава са четвртастим изрезом спреда и позади. Равно је кројена до бокова, одакле се звонасто шири и завршава

каш. бр. 10

цикцак ивицом. Горњи део је од сивих и црвених перлица и црних, сјајних шљокица које образују геометријске орнаменте; доњи део је од црних шљокица и сивих перлица. На унутрашњој страни нараменица су уске траке са дримером, за причвршћивање бретела прслучета. МПУ, инв. бр. 13023.

11. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, око 1927. године

Крепжоржет, чипка; дужина: 106 cm
Смеђа хаљина дугих рукава и са плитким »V« изрезом. Горњи део је равно кројен, а доњи део је проширен са четири зракасто укројена годеа, који на предњој страни нису зашивени, тако да образују разрез. Зеленосмеђа чипка, зракасто укројена, покрива рамени део, деколте и горњи део рукава. Рукави су уски, са манжетнама у виду две широке траке које се везују у чвор; закопчавају се помоћу три дримера. Средишњи део хаљине и, делимично, рукави украшени су уским хоризонталним порупчићима. МПУ, инв. бр. 19941.

12. КАПУТ, око 1927. године
Вунени штоф, серж, галалит; дужина: 105 cm

Капут од смеђег штофа, рељефне текстуре, са заобљеним реверима и дворедним закопчавањем помоћу шест великих смеђих галалитних дугмади. Равно је кројен, са два украсна, вертикална поруба позади. На предњем делу су два велика џепа, заобљених ивица и »таласастих« клапни. Рукави су равни, са манжетнама »таласастих« ивица и са по једним великим дугметом. Постављен је смеђим сержом. За десни шав поставе пришивена је трака са рупицама, а мало смеђе

дугме зашивено је за ивицу поставе леве предњице. МПУ, инв. бр. 21172.

РУБЉЕ**13. ГАЋИЦЕ**, двадесете године

Памучно платно, вез; дужина: 39,5 cm
Беле гаћице кратких ноговица, са бордуром украшеном белим везом (ситни цветићи). Благо су набране око појаса, са разрезама на бочним странама. На појасу су рупице за дугмад. МПУ, инв. бр. 19948. Припадале су породици господина Милоша Јуришића.

14. КОМБИНЕЗОН, око 1925. године

Свила, чипка, седеф; дужина (без бретела): 67 cm
Светлољубичасти комбинезон, кројен заједно са гаћицама које се по средини закопчавају помоћу три седефна дугмета. Равни деколте и рубови гаћица обрубљени су широким чипканим

каш. бр. 14

светлосмеђим тракама.
Бочне стране гаћица су плисиране.
МПУ, инв. бр. 5216. Припадао је
породици госпође Теодоре Шевић.

МИДЕР

15. МИДЕР, око 1925. године
Свила, крепсатен, пуплин, ластекс,
гума, галалит, фишбајн, хромирани
метал; дужина: 33 cm
Мидер с подвезицама, од ружичасте
свилене тканине са мат ситним
цветовима. Састављен је од седам
делова: два су од широке ластекс
траке, а део између њих ојачан је
фишбајном. Спреда се закопчава
помоћу тринаест малих ружичастих
дугмади. За доњу ивицу пришивене
су четири подвезице са »жабицама«.
Изнад сваке подвезице је по дугме (да
би могле да се скрате). Ивице су
обрубљене ружичастом сатенском
траком. Постава је од светлосмеђе
пуплина.
МПУ, инв. бр. 21073.

СПАВАЋИЦА

16. СПАВАЋИЦА, Београд,
1923–1924. година
Батист, чипка, вез; дужина: 123 cm
Бела спаваћица кратких рукава, са
четвртастим изрезом спреда и
позади. Равно је кројена до бокова,
одакле је набирањем проширена.
Рукави су у доњем делу отворени.
Изрез и рукави обрубљени су
чипканим тракама. На предњем делу,
испод деколтеа, извезени су цветићи,
а на грудима иницијали власнице
»ЈП«.
Припадала је госпођи Јели Павловић-
Авакумовић. Власништво госпође
Вере Авакумовић-Обрадовић.

ЧАРАПЕ

17. ЧАРАПЕ, двадесете године
Свила; дужина: 73 cm
Дуге чарапе, боје слонове кости, са
шавом позади и гушће исплетеном
петом и горњим делом.
МПУ, инв. бр. 21102.

ШЕШИРИ

18. ШЕШИР, Београд, око 1922. године
Слама, тафт, вештачко цвеће,
памучно платно; дужина: 42 cm,
ширина: 45 cm, висина: 13 cm
Светлозелени шешир високе калоте и
широког обода. Калота је обавијена
светлозеленом траком од тафта. На
предњем делу обода налази се венчић
од ситних беличастих цветова и
зелених листова. Калота је
постављена белим платном; на њеном
дну је парче тканине на којој су грб и
реч »Nouveau«.
МПУ, инв. бр. 5210. Припадао је
породици госпође Теодоре Шевић.

кай. бр. 18

19. ШЕШИР, Београд, око 1922. године
Филц, гро-грн трака; дужина: 40,5 cm,
ширина: 39 cm, висина: 13 cm
Црни шешир високе калоте и
широког обода. Калота је украшена
црном гро-грн траком с машном.
МПУ, инв. бр. 2171. Припадао је
породици госпође Олге Пејић.

кай. бр. 19

20. ШЕШИР, Београд, око 1922. године
Филц, нојево перо; дужина: 38,5 cm,
ширина: 36 cm, висина: 8 cm
Црни шешир високе калоте и
широког обода. Украшен је црним
нојевим пером.
МПУ, инв. бр. 2172. Припадао је
породици госпође Олге Пејић.

21. ШЕШИР, Београд,
1923–1925. година
Слама, гро-грн трака, свила; дужина:
24 cm, ширина: 21,5 cm, висина: 16 cm
Зелени шешир високе калоте и уског
обода, који је позади сужен.
Тамнозеленом гро-грн траком, са
украшом у виду низа порупчића,
украшена је калота и обрубљен је
обод шешира. Постава је од свиле
боје слонове кости, с ружичастом
свиленом машинцом.
МПУ, инв. бр. 1891. Припадао је
породици госпође Теодоре Шевић.

22. ШЕШИР, Београд,
1923–1925. година
Слама, гро-грн трака, свила; дужина:
22,5 cm, ширина: 20 cm, висина: 18,5 cm
Шешир светлосмеђе боје, с високом
калотом и уским ободом, који је
позади сужен и обрубљен плавим
концем. Калоту обавијају широке
траке од плавољубичасте сламе,
опшивене плавим концем. Калота је
украшена уском плавом гро-грн
траком с машинцом. Постава калоте

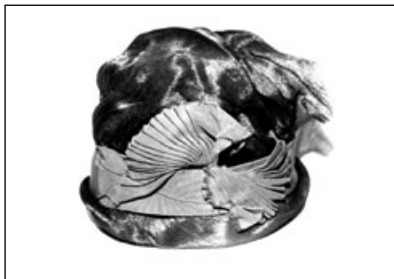
каш. бр. 22

је од сиве свиле, а обод је постављен плавом гро-грен траком.

МПУ, инв. бр. 1890. Припадао је породици госпође Теодоре Шевић.

23. ШЕШИР, око 1925. године

Слама, гро-грен трака, памучно платно; пречник: 22 cm, висина: 17 cm
Црвени шешир високе калоте и уског обода. Калота је украшена широком, боје теракоте гро-грен траком и великом машном сложеном у фалте. Постава је од белог платна.
МПУ, инв. бр. 11448. Припадао је породици господина Бранибора Дебељковића.

каш. бр. 23

24. ШЕШИР, око 1925. године

Слама, свила; пречник: 23 cm, висина: 15 cm
Шешир цинобер боје с високом калотом и уским ободом, који је позади сужен. Калота је украшена

широком карираном (црвено-сиво-тамноплавом) траком с великом машном.

МПУ, инв. бр. 21087

25. ШЕШИР »ШЛЕМ«, Београд,

1925–1927. година

Слама, свила; пречник: 18 cm, висина: 16 cm

Црвени шешир »шлем«, који прати облину главе, с продужецима на бочним странама. На десној страни је црвена свилена машна. Ивице шешира су обрубљене таквом истом свиленом траком. Постава је од црне свиле.
МПУ, инв. бр. 2168. Припадао је породици госпође Ленке Раданов.

26. ШЕШИР, око 1926. године

Свила; пречник: 20 cm, висина: 10,5 cm
Зелени шешир с калотом украшеном уз главу и спреда посувраћеним ободом, који је украшен ромбоидним штеповима. Постава је од смеђе свиле.
МПУ, инв. бр. 20048.

Припадао је госпођи Ости Рош.

27. ШЕШИР, 1927–1929. година

Филц, позамантеријска трака, гро-грен трака; пречник: 19 cm, висина: 16 cm

Црни шешир с ниском калотом и ободом који је са стране дужи, спреда и позади краћи и кружно изрезан. Калота је украшена уском црном позамантеријском траком с машном. Унутрашње ивице обода опшивене су уском црном гро-грен траком.
МПУ, инв. бр. 21092.

ОБУЋА

28. ЧИЗМЕ, »American Rubber Co.«,

око 1920. године

Трико, чоја, платно, гума, легура; дужина: 26 cm, висина: 26 cm

каш. бр. 28

Црне чизмице с тамнозеленим предњим делом и доњим делом од црне гуме, од које је и њон. На предњем делу се закопчавају помоћу четири црно обојене металне копче. Постављене су црном чојом и платном. На њону су ознаке произвођача: »American Rubber Co.«
МПУ, инв. бр. 5225. Припадале су породици госпође Теодоре Шевић.
Лит.: В. Шарац-Момчиловић, *Обућа у Србији*, Етнографски музеј, Београд 1996, с. 68.

29. ЦИПЕЛЕ ЗА ДАН, Париз,

»Maurice«, 1919–1927. година

Кожа, памучно платно, галалит, хромирани метал, кожни њон; дужина: 26 cm, висина потпетице: 6 cm

Црне лаковане ципеле с каишићем преко риса, који се закопчава малим смеђим дугметом, и с потпетицама благо проширеним у доњем делу. Каишић и бордура око деколтае су у комбинацији две нијансе смеђе коже. Постава је од коже и, мањим делом, од платна. У кожну поставу је утиснуто: »Ht. luxe fatigue Maurice tél. Gutenberg 67.000 38 Faub. 9 Poissonnière Paris«.
МПУ, инв. бр. 19925.

кай. бр. 29

30. ЦИПЕЛЕ ЗА ДАН, Париз, »J. Pinet«, око 1925. године
Кожа, памучно платно, галалит, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 25,5 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Црне антилопске ципеле с каишићем преко риса, који се закопчава црним малим дугметом. Постава је од коже и, мањим делом, од платна. У кожну поставу је утиснута: »Le marque J. Pinet, Paris«. У ђон су утиснуте ознаке 6 и 3. МПУ, инв. бр. 11553. Припадале су породици госпође Анђелије Ђорђевић.

кай. бр. 30

31. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, 1927. година
Крепсатен, кожа, памучно платно, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 24 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Црне ципеле с каишићем преко риса, који се закопчава малим црним дугметом, и с благо проширеним потпетицама у доњем делу. Постава је од беле коже и, мањим делом, од

платна, на коме су ознаке 27344 38. МПУ, инв. бр. 1992. Припадале су породици госпође Теодоре Шевић.

32. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, до 1927. године
Брокат, памучно платно, кожа, кожни ђон; дужина: 20,5 cm, висина потпетице: 7,5 cm
Ципеле од белог броката са утканим цветним лозицама изведеним златним нитима, шпицастих врхова и са благо проширеним потпетицама у доњем делу. Постава је од беле коже и, мањим делом, од платна. На кожном ђону је ознака 37. МПУ, инв. бр. 6885. Припадале су породици госпође Јудите Јовановић.

кай. бр. 32

33. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд, »Лектрес«, друга половина двадесетих година
Свилени рипс, кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 26 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Тамноружичасте ципеле, благо деколтованих бочних делова. Постава је од коже и, мањим делом, од платна. На поставу, са једне стране, пришивена је бела етикета са ознаком: »Made in S.H.S. Lektres«. У кожни ђон су утиснуте ознаке 22 36699 В. МПУ, инв. бр. 19926. Припадале су госпођи Ости Рош.

кай. бр. 33

34. ПОТПЕТИЦЕ, двадесете године
Дрво, сребрни лим, штраса; висина: 6,5 cm
Сребрне потпетице украшене стилизованим гирландама од штраса и, у доњем делу, комадима штраса. У горњем дрвеном делу утиснута је ознака 36. МПУ, инв. бр. 19849. Припадале су госпођи Ости Рош.

ТАШНЕ

35. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, почетак двадесетих година
Сребро, емајл, злато, стаклена паста; дужина (без дршке): 14,5 cm, ширина: 21 cm

кай. бр. 35

Ташна са биглом, доњим трапезастим делом од плетене сребрне жице и са дршком »ланчићем«. Бигл је у облику полусмоугаоника, с предњим делом украшеним плавим емајлом (од кога је и стилизовани цвет испод шнале) и златним геометријским орнаментом. Шнала је у виду две »чашице« са имитацијом сафира, која је од стаклене пасте.

МПУ, инв. бр. 9697. Поклон господина др Радивоја Симоновића.

36. ТАШНА ЗА ДАН, »Н & В«,
око 1922. година

Кожа, хромирани метал; дужина (без дршке): 14 cm, ширина: 16 cm
Светлозелена ташна приближно квадратног облика, са хромираним биглом за који је двема издуженим алкама причвршћена дршка у виду пуног круга. Шнала на биглу је пирамидалног облика, с полулоптом при врху и привеском у средини. На предњој страни ташне је коси џеп са украсом у виду потковице. Постава је од светлосмеђе коже. На полеђини копче је ознака »Н & В«.

МПУ, инв. бр. 1892. Припадала је породици госпође Теодоре Шевић.

кай. бр. 36

37. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ,
1925–1926. година

Свила, хромирани метал, штрас;
дужина (без дршке): 14,5 cm,
ширина: 20 cm

Црна ташна са биглом и кратком дршком, у доњем делу набрана и плисирана. Бигл је пресвучен свилом, с хромираном правоугаоном шналом, испод које је цвет од штраса. Кратка, свилена дршка причвршћена је за бигл хромираним алкама. У унутрашњости ташне је џеп. Постава је од црне свиле. Припадала је госпођи Добрили Главинић.

38. ТАШНА ЗА ДАН, Париз,
1925–1930. година

Кожа, легура, свила; дужина (без дршке): 21 cm, ширина: 19 cm
Бела правоугаона ташна са биглом, пљоснатом шналом и малом дршком од жуте легуре. Предњи део ташне је украшен са четири украсна штепа, испод којих је једноставна апликација такође од жуте легуре. У унутрашњости ташне су два џепа и, у средини, новчаник са две преграде. Постава је од беле свиле.

кай. бр. 38

МПУ, инв. бр. 19725. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

39. ТАШНА ЗА ДАН,
1925–1930. година

Кожа, хромирани метал, емајл, тафт моаре; дужина (без дршке): 24,5 cm, ширина: 18,5 cm
Црна антилопска трапезаста ташна са кратком дршком, у виду »ланца« од коже, која је хромираним алкама причвршћена за бочне стране ташне. Узак поклопац, полукружне доње ивице, изведен је од црног емајла и налаже на хромирани део истог облика. Доњи део ташне украшен је полукружним штеповима. У унутрашњости су два џепа.

Постава је од сивог моаре тафта. Припадала је госпођи Иванки Павловић-Дероко. Власништво госпође Вере Авакумовић-Обрадовић.

40. ТАШНА ЗА ДАН,
1925–1930. година

Кожа, тафт, легура; дужина (без дршке): 26 cm, ширина: 30 cm
Тамносмеђа правоугаона ташна са биглом и једноставном шналом од жуте легуре, и са кратким дршкама. Испод шнале на биглу је украсна кожна трака која се у доњем делу шири. У унутрашњости су један велики и два мања џепа обрубљена кожом. Постава је од смеђег тафта. МПУ, инв. бр. 21150.

41. ТАШНА ЗА ДАН,
1925–1930. година

Кожа, легура, свилени рипс, памучно платно; дужина (без дршке): 14 cm, ширина: 35,5 cm
Зелена, благо трапезаста ташна са улегнутом горњом ивицом бигла и шналом од жуте легуре у виду стилизованог лептира. Дршка,

таласастих ивица, причвршћена је за бигл металним четвртастим алкама. На предњем делу је велики џеп, постављен зеленим свиленим рипсом, истог облика као и ташна, с тим што је ужи. У унутрашњости ташне су два џепа обрубљена зеленом кожом. Постава ташне је од светлосмеђег платна, које личи на фину кожу. МПУ, инв. бр. 15901. Припадала је породици госпође Драгиње Живаљевић.

42. ТАШНА ЗА ДАН,

1925–1930. година

Бакелит, хромирани метал, свилени рипс; дужина: 19 cm, ширина: 15,5 cm
Правоугаона ташна »писмо«, од бакелита који имитира корњачевину, украшена хоризонталним канелурама. На предњем делу се затвара полукружном шналом од бакелита, са доњим делом од хромираног метала. Ташна је постављена тамнозеленим свиленим рипсом, од кога су и преграда, новчаник са биглом и копчом у виду две куглице, који је пришивен за ту преграду, као и џеп и корице у виду књиге, са огледалом. МПУ, инв. бр. 13995. Припадала је породици госпође Ане Јуришин.

каш. бр. 42

43. ТАШНА ЗА ДАН,

1925–1930. година

Кожа, легура, стакло, тафт моаре; дужина (без дршке): 11 cm, ширина: 18 cm
Зелена, правоугаона ташна са биглом и кратком дршком. Уска, зелена трака пришивена је по средини предњег и задњег дела ташне. Кожом пресвучени бигл има шналу од жуте легуре са зеленим, провидним фасетираним комадом стакла на врху. Кратка дршка причвршћена је на крајевима алкама од жуте легуре. Постава је од зеленог моаре тафта. У унутрашњости ташне су два џепа опшивена зеленом кожом. Музеј града Београда, УПЕ 1542. Припадала је госпођи Добрили Главинић.

44. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, око 1927. године

Свила, крепсатен, хромирани метал; дужина (без дршке): 17,5 cm, ширина: 21 cm
Благо трапезаста ташна од црне свиле набране у три реда са хромираним биглом, шналом у виду две куглице и кратком дршком »ланчићем«. Бигл је украшен рељефним стилизованим цветним орнаментима. Постава је од црног крепсатена. МПУ, инв. бр. 13036.

каш. бр. 44

ЛЕПЕЗА

45. ЛЕПЕЗА, прва половина двадесетих година
Каучук, нојево перје, свилена трака; дужина: 28 cm
Лепеза од двадесет два смеђа нојева пера, са дршком од тамносмеђег каучука. На доњем делу је црна свилена трака везана у машну. МПУ, инв. бр. 13753. Припадала је породици госпође Милице Бајић.

МАРАМИЦА

46. МАРАМИЦА, друга половина двадесетих година

Свила, чипка, осликана руком; дужина: 24 cm, ширина: 24 cm
Марамница боје слонове кости, с насликаним попрсјем девојке са шеширом, и бордуrom од чипке. Власништво госпође Вере Авакумовић-Обрадовић.

МОДНИ ДЕТАЉИ

47. ОГРЛИЦА, двадесете године
Вештачки бисери, легура, стаклена паста; дужина: 47 cm
Кратка ниска од вештачких бисера, који се ка средишњем делу увећавају (rivièrè). Копча је украшена имитацијом сафира, која је од стаклене пасте. МПУ, инв. бр. 19859. Припадала је госпођи Ости Рош.

48. ОГРЛИЦА, Београд, »М. Т. Стефановић«, двадесете године
Сребро, позлата, хематит; дужина 39 cm
Огрлица се састоји од пет већих и четрнаест мањих црних правоугаоних, фасетираних комада хематита, који су уфасовани у

кай. бр. 48

позлаћене оквире, украшене стилизованим лозицама. МПУ, инв. бр. 6555. Припадала је породици господина Миливоја Стефановића.

49. КЛИПС,

почетак двадесетих година Хромирани метал, посребрење, штрас; дужина: 2,5 cm
Троугаони клипс заобљених бочних ивица, са испупчењем на врху и степенастом пирамидом у средини. Украшен је ситним комадима штраса и, у средишњем делу, већим правоугаоним штрасом. МПУ, инв. бр. 5103. Припадао је породици госпође Олге Стојановић.

50. КЛИПС, Варшава,

»DRGM«, двадесете године
Сребро, брушени метал, карнеол; дужина: 3,5 cm
Троугаони клипс који у средишњем делу има правоугаони карнеол, чија је горња површина заобљена. Украшен је брушеним комадићима метала који образују цикцак орнаменте. На полеђини клипса је утиснуто: »DRGM«. МПУ, инв. бр. 12551. Припадао је породици госпође Хелене Турас.

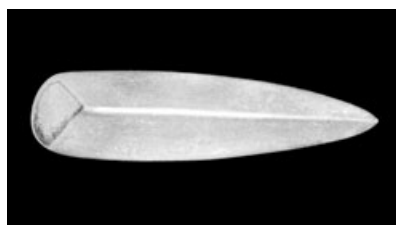
51. КЛИПС, Чехословачка,

»G & BR-FN«, двадесете године
Хромирани метал, штрас; дужина: 4 cm

Клипс прекривен штрасом, са шпицастим завршетком. На његовој полеђини је утиснуто: »G & BR-FN Czechoslovakia«. МПУ, инв. бр. 15405.

52. КЛИПС, Париз, око 1927. године
Легура; дужина: 7 cm

Клипс од жуте легуре, у облику издуженог штита. МПУ, инв. бр. 19891. Припадао је госпођи Колет Јанковић.

кай. бр. 52

53. БРОШЕВИ, Париз,

1924–1927. година
Легура, галалит;
дужина: 10,5 cm и 7,5 cm
Два броша различитих димензија, од жуте легуре, у облику стреле са обмотаном жицом тамноплаве, односно црне боје. На врху већег броша, на полеђини, утиснуто је: »depose«.

МПУ, инв. бр. 19886. Припадали су госпођи Колет Јанковић.

54. БРОШ, Париз,

1925–1930. година
Хромирани метал, емајл, штрас;
дужина: 4,2 cm
Правоугаони брош заобљених ивица, испуњен црним емајлом, са геометријским орнаментом од штраса у облику три латинична слова »V«. Ивице су пунциране. МПУ, инв. бр. 19896. Припадао је госпођи Колет Јанковић.

55. УКРАС ЗА ЕШАРПУ, Париз, око 1928. године

Хромирани метал; дужина: 3,5 cm
Полукружни украс за ешарпу у који су утиснуте три црно обојене линије. МПУ, инв. бр. 19917. Припадао је госпођи Колет Јанковић.

56. ИГЛА ЗА ШЕШИР,

двадесете године
Вештачки бисери, штрас, сребро; дужина: 6,5 cm
Игла која се на оба краја завршава крупним вештачким бисерима, испод којих су по два прстена прекривена штрасом. Припадала је госпођи Иванки Павловић-Дероко. Власништво госпође Вере Авакумовић-Обрадовић.

57. ИГЛА ЗА ШЕШИР, Париз,

око 1923. године
Хромирани метал, стакло, штрас; дужина: 10 cm
Игла дугачког врха од брушеног стакла, који у доњем делу има два прстена прекривена штрасом. МПУ, инв. бр. 19878. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

58. ИГЛА ЗА ШЕШИР, Париз,

око 1927. године
Дрво, хромирани метал; дужина: 6 cm
Игла чији је дрвени врх, у облику паралелоипеда, украшен трима пирамидама од хромираног метала. МПУ, инв. бр. 19879. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

59. ИГЛА ЗА ШЕШИР, око 1927. године

Хромирани метал, галалит;
дужина 7 cm
Игла која се на оба краја завршава зеленим ромбовима од галалита. МПУ, инв. бр. 19875. Припадала је госпођи Ости Рош.

60. ШНАЛА ЗА КАИШ,

двадесете године
Хромирани метал, штрас; дужина: 6 cm
Шнала се састоји од два иста дела, у виду ажурираних квадрата заобљених ивица, са стилизованим цветовима украшеним штрасом. Купљена је у салону Ребеке Јаковљевић-Амодај, у коме је сашивена хаљина за коју је била причвршћена.
МПУ, инв. бр. 21164.
Поклон госпође Војне Миловановић.

61. ШНАЛА ЗА КАИШ,

1925–1930. година
Жута легура, штрас; дужина: 8 cm
Шнала се састоји од два иста крстолика дела, чији су краци украшени штрасом. Купљена је у салону Ребеке Јаковљевић-Амодај, у коме је сашивена хаљина за коју је била причвршћена.
МПУ, инв. бр. 21165.
Поклон госпође Војне Миловановић.

62. ШНАЛА ЗА КАИШ, »MG«,

око 1928. године
Жута легура, стакло, штрас;
дужина: 12 cm
Шнала се састоји од два иста дела, осмоугаоних имитација топаза, који су уметнути у метални оквир. Делови уз копчу су у облику врха стреле прекривеног штрасом. Копча је у виду правоугаоника са средишњим делом украшеним штрасом. На полеђини шнале су утиснуте ознаке произвођача – квадрат у коме су иницијали MG и цвет. Купљена је у салону Ребеке Јаковљевић-Амодај, у коме је сашивена хаљина за коју је била причвршћена.
МПУ, инв. 21162.
Поклон госпође Војне Миловановић.

63. ШНАЛА ЗА КАИШ,

око 1928. године
Хромирани метал, емајл; дужина: 3,2 cm
Шнала се састоји од два иста дела, у виду правоугаоника испуњених

ружичастим емајлом, са ивицама и средишњим делом од хромираног метала. Купљена је у салону Ребеке Јаковљевић-Амодај, у коме је сашивена хаљина за коју је била причвршћена.
МПУ, инв. бр. 21163.
Поклон госпође Војне Миловановић.

64. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

1919–1925. година
Хромирани метал, штрас; дужина: 5 cm
Шнале у облику волута, које су испуњене уским тракама украшеним штрасом, и са по два комада штраса у горњем делу.
МПУ, инв. бр. 19869.
Припадале су госпођи Ости Рош.

65. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

двадесете године
Хромирани метал, штрас;
дужина: 3,5 cm
Шнале у облику машини, са штрасом у средини, где је провучен и кружни украс са три комада штраса.
МПУ, инв. бр. 19868.
Припадале су госпођи Ости Рош.

66. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

двадесете године
Хромирани метал, штрас,
вештачки камен; дужина: 6,4 cm
Шнале у облику машини, са црним вештачким каменом у средини. Бочне стране украшене су уским тракама са штрасом, које образују биљни орнамент.
МПУ, инв. бр. 19870.
Припадале су госпођи Ости Рош.

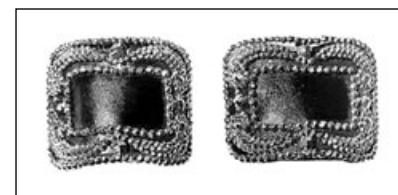
67. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

Француска,
двадесете године
Хромирани метал, штрас;
дужина: 3,5 cm
Шнале у облику стилизоване лепезе прекривене штрасом. На држачима са унутрашње стране утиснуто је: »France«

и, на једном од њих, број 1362.
МПУ, инв. бр. 19856.
Припадале су госпођи Ости Рош.

68. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

око 1923. године
Хромирани метал, кожа; дужина: 7 cm
Правоугаоне шнале заобљених ивица, украшених геометријским орнаментом од пунцираног метала, а средишњи део је од црне сјајне коже. Унутрашња страна је од црне мат коже.
МПУ, инв. бр. 19871.
Припадале су госпођи Ости Рош.

каш. бр. 68

69. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

око 1928. године
Хромирани метал, штрас, стакло;
дужина: 3 cm
Елипсасте шнале, чије су ивице од штраса, са уфасованим имитацијама дијаманата. На унутрашњој страни су по две алкице за причвршћивање.
МПУ, инв. бр. 21168.
Поклон госпође Војне Миловановић.

70. ШНАЛЕ ЗА ЦИПЕЛЕ,

Француска, крај двадесетих – почетак тридесетих година
Хромирани метал, галалит;
дужина: 4,2 cm
Правоугаоне шнале заобљених ивица, украшене комадима галалита црне боје и боје слонове кости. На унутрашњој страни једне шнале утиснуто је: »France«.
МПУ, инв. бр. 19855.
Припадале су госпођи Ости Рош.

Женска мода тридесетих година

ОДЕЋА

71. КЕП, тридесете године

Хермелин, крепдешин, хромирани метал; дужина: 51 cm
Трапезасто кројени кеп с високом крагном, испод које је хромирана копча обавијена белим концем. За предњице су пришивени репићи хермелина, тамносмеђи на крајевима. Постава је од крепдешина боје слонове кости. Припадао је госпођи Маринки Несторовић, удатој Васић. Власништво госпође Слободанке Перовић-Васић.

72. КАПУТ, око 1930. године

Вунени рипс, свила, крзно, галалит; дужина: 120 cm
Црни, ватирани капут са реверима и закопчавањем са стране, помоћу два, односно три (испод крагне) велика црна дугмета. Предњице су од по две цвикле, чији су делови, у висини бокова, састављени »таласастим« штепом, који се налази и на леђима. Рукави су равни. Оковратник и троугаоне манжетне »таласастих« ивица су од крзна. Постава је од црне свиле. МПУ, инв. бр. 15929. Припадао је породици госпође Виде Рогулић.

73. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, 1930–1931. година

Крепжоржет, галалит; дужина задњег дела: 133 cm, дужина предњег дела: 123 cm
Светлозелена хаљина дугих рукава, са »V« изрезом. До испод бокова равно је кројена, са »блузираним« струком; доњи део је од две велике глокне, које на средини предњег дела имају годе, који је краћи у односу на целу дужину. Спреда су глокне и годе полукружно повезани с предњицом, а позади – у виду великог троугла. На предњем раменом делу су »жабице«, а ситни украсни штепови и набори су испод струка. Рукави се у доњем делу сужавају и завршавају узаном плисираном манжетном, са по три мала, провидна дугмета, као и по три кончане »алке« за додатке. Изрез је опшивен уском траком. МПУ, инв. бр. 1897. Припадала је породици госпође Теодоре Шевић.

74. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, 1930–1931. година

Тил, чипка, крепдешин; дужина: 150 cm
Златножута хаљина без рукава, са дубоким овалним изрезом. Горњи део хаљине је од чипке и равно је кројен, до изнад колена; доњи део је проширен полукружним уметањем – спреда четири и позади пет – годеа. Два предња средишња годеа, као и два бочна и средишњи годе на задњем делу су од чипке; остали (два предња и два задња) годеи су од тила.

Доње полукружне ивице чипканих годеа су од тила, а годеи од тила имају чипкане цикцак бордуре. За деколте је пришивен болеро, од тила и чипке, дуг до струка. Он је спреда више, а позади мање полукружно расечен.

каш. бр. 74

Ивице хаљине су опшивене крепдешином. Испод хаљине је облачена кратка равно кројена подсукња од тила, која испод струка има два метална »тега«.

МПУ, инв. бр. 6895. Припадала је породици господина Живана Вукајлова.

75. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, око 1930–1931. године
Крепжоржет, чипка;
дужина задњег дела: 140 cm
Црна хаљина без рукава, са »V« изрезом. До половине бедара је равно кројена и украшена троугаоним порупчићима; спреда је доњи део проширен с три велика чипкана годea, а позади с три годea од чипке и два од крепжоржета; доњи део чипканих годea обрубљен је крепжоржетом. Годeи су зракасто повезани са горњим делом хаљине. Горњи део хаљине, спреда и позади, украшен је чипканим умецима. МПУ, инв. бр. 7054. Припадала је госпођи Анки Чајкановић. Поклон госпође Персиде Томић.

76. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, око 1931. године
Крепжоржет, чипка, ажур, свила;
дужина: 120 cm
Црна хаљина дугих рукава, са »V« изрезом, који је опшивен уском плисираном траком с машиницом. У струку је високо укројена, са доњим делом који се глокнасто шири, а на бочним странама, испод бокова, има по један нашивени волан. На раменом делу су »жабице«, а изнад струка – фалте. Округлина рукава је набрана, са фалтама до лактова; манжетне су од плисиране траке. Део око оковратника, предњица, леђа и доњи делови рукава имају уметке од црне цветне чипке завршене ажуром, који

се налази и на доњим деловима хаљине. Испод хаљине је облачен црни свилени комбинезон с равним изрезом и уским бретелама. Он је, са стране, проширен умецима и има разрезе. МПУ, инв. бр. 15930. Припадала је породици госпође Виде Рогулић.

77. БЛУЗА, 1931–1932. година
Воал; дужина: 52 cm
Тамноружичаста блуза кратких рукава, са »V« изрезом. По две широке траке нашивене су на предњици и на леђима. Оне су спреда, испод деколтеа, повезане уским тракама које се везују у машину, а позади се сужавају и везују иза врата. На леђима су траке равно нашивене; између њих, испод изреза је мало пресвучено дугме, испод кога је дубок разрез. Рукави су углављени, с малим троугаоним испупчењима на странама. Предњица и рукави украшени су штеповима. Појас, у виду широке траке, пришивен је за леђни део блузе. МПУ, инв. бр. 19967. Припадала је госпођи Ости Рош.

78. КАПУТ, 1931–1932. година
Твид, свила, серж, крзно, галалит;
дужина: 108 cm
Црни капут с оковратником обрубљеним смеђим краткодлаким крзном и са закопчавањем са стране, у висини струка, помоћу апликације у облику ћириличног слова »В« и два црна дугмета од галалита. Оковратник се закопчава помоћу црног пресвученог дугмета. Благо је струкиран; предњице су од по две цвикле, а леђа од четири. Доња ивица је продужена за 4 cm. На предњем раменом делу су по две троугаоне фалте. Рукави су углављени и равни, с нараменицама. Постава је од црног сержа. С леве унутрашње стране, у

висини струка, налази се џеп, а с десне стране су пришивене две уске траке. МПУ, инв. бр. 21171.

79. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, СА КЕПОМ, око 1931–1932. године
Муслин, сомот; дужина задњег дела хаљине: 153 cm, дужина кепа: 111 cm
Хаљина, у цветном дезену (велики црвени цветови и зелено лишће на црној основи), без леђа, са широким бретелама које се везују око врата. Испод груди се звонасто шири, а позади су два велика нашивена волана. Око појаса је украшена венчићем од тамноцрвених и ружичастих сомотских цветова. Закопчава се с леве стране помоћу осам дрикера. Кеп је од исте тканине као и хаљина, неправилног је облика и дуг је до испод бокова. МПУ, инв. бр. 19942.

80. БЛУЗА, око 1932. године
Свилени рипс, чипка, лажни бисер, легура, стакло; дужина: 49 cm
Блуза боје песка полудугих рукава, с крагном и пластроном од чипке. Закопчава се помоћу четири дугмета у облику бисера усађеног у »чашицу« од жуте легуре. Рукави се завршавају манжетнама са по једним стакленим дугметом у виду перле. Припадала је госпођи Катарини Антонијевић, удатој Петровић. Власништво госпође Слободанке Перовић-Васић.

81. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, око 1932. године
Крепжоржет, чипка, галалит, легура, шTRAS; дужина: 137 cm
Црна хаљина дугих рукава, са »V« изрезом. Благо је укројена у струку; испод бокова, спреда и позади, уметнута су по три четвртаста годea. На горњем делу предњице је уметак

од чипке у виду слова »Ю«; део леђа, као и горњи и доњи део рукава су од чипке. Рукави су у средишњем делу од крепжоржета, где су проширени и набрани. Манжетне су уске и имају по два мала црна дугмета, украшена геометријским шарамма. За манжетне су пришивене и по две кончане »алке« за учвршћивање неког украса. Појас је узак, од крепжоржета, са ромбоидном шналом од штраса. На унутрашњој страни шнале је утиснуто: »Made in Zechoslov.« МПУ, инв. бр. 5217. Припадала је породици госпође Теодоре Шевић.

82. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

1932–1933. година

Свила; дужина: 137 cm

Црна хаљина дугих рукава, са »V« изрезом. Благо је струкирана; од бокова се шири помоћу три годеа, од којих предњи, десни, полази испод груди, док је задњи, најужи, шпицасто укројен. Рукав је раглан, широк до лакта, у доњем делу узак и закопчава се помоћу шест ситних пресвучених дугмади. Зракасто распоређени ажур покрива рамена и део леђа. Ефекти контраста мат и сјајне површине постигнути су тако што се приликом украјања пазило у ком правцу теку »бразде« тканине. Са унутрашње стране, у висини колена, пришивени су пресвучени »тегови«. МПУ, инв. бр. 8299. Припадала је госпођи Ани Јеврић.

83. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

1933–1934. година

Тафт, чипка, памучна мрежица; дужина: 116 cm

Зелена хаљина кратких рукава, са жабоом. Благо је укројена у струку. Испод струка је проширена помоћу два шпицасто укројена годеа, који у доњем делу имају још четири мала

годеа. У горњем делу предњице, од рамена до испод груди, има по две плитке фалте. Испод деколтеа је троугаона тканина чији је доњи део ушивен за појас, а преко њега је пришивен чипкасти жабо са четири дугмета од свиленог конца. Појас је спреда укрштен, а позади се завршава машном. Рукави, за нијансу светлији од хаљине, имају истакнуту округлину, која је са унутрашње стране ојачана грубом памучном мрежицом. У доњем делу рукави се сужавају помоћу три уске фалте, и украшени су машном. Испод жабоа је пришивено шест дрикера. МПУ, инв. бр. 13017.

кап. бр. 83

84. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, салон Марије Нинковић, 1934–1935. година
Свила с рељефним кружним орнаментима; дужина: 151 cm

Хаљина боје слонове кости, без рукава и са »V« изрезом. До колена је равно кројена, а у доњем делу је веома проширена помоћу седам годеа. На леђима је велики троугаони разрез. На раменима је по једна фалта. У висини струка је пришивен појас. На унутрашњој страни раменог дела пришивена је по једна уска трака са дрикером за причвршћивање бретела прслучета. Хаљина је израђена по моделу париске модне куће »Молине«. Музеј града Београда, УПЕ 1546. Припадала је госпођи Даринки Милићевић.

85. ХАЉИНА и БОЛЕРО ЗА ВЕЧЕ,

Београд, салон Марије Нинковић, 1934–1935. година

Тафт, гро-грен трака, хромирани метал; дужина хаљине: 143 cm, дужина болера: 41,5 cm

Црна хаљина са бретелмама. Укројена је у струку, а у доњем делу има пет великих цвикли. Деколте, спреда и позади, украшен је пришивеном уском траком од црног тафта, која образује геометријски орнамент. Три карнера неједнаке ширине хоризонтално су пришивени за средину доњег дела хаљине. Хаљина се закопчава на леђима помоћу дугачког рајсфершлуса. Црна, широка гро-грен трака, која се позади спаја помоћу три металне копче, пришивена је око струка, на унутрашњој страни хаљине. Болеро је позади дуг до струка, а спреда краћи, с полукружним предњицама. Има кратке, »бауш« рукаве. Хаљина је израђена по моделу париске модне куће »Молине«. Музеј града Београд, УПЕ 1548. Припадала је госпођи Даринки Милићевић.

86. ХАЉИНА ЗА ЈУТРО,

око 1935. године

Крепсатен, крепжоржет;
 дужина задњег дела: 145 cm
 Хаљина боје песка, на преклоп, дугих
 рукава, са »шал« крагном. Укројена је
 у струку. Доњи део се састоји од две
 велике глокне, које су спреда краће.
 Рукави су широки, с манжетнама на
 завршцима. Испупчени
 хоризонтални штепови покривају
 највећи део хаљине. Постава је од
 голубијесивог крепжоржета, за коју
 су, с предње стране, пришивене две
 уске траке и »закачалке«, испод
 оковратника. Каиш је од крепсатена.
 МПУ, инв. бр. 15899. Припадала је
 породици госпође Драгиње
 Живаљевић.

каш. бр. 86

87. БЛУЗА, око 1935. године

Сомот; дужина: 70 cm

Црна блуза (дизен чине угиснуте руже
 и изломљене, угласте линије) кратких
 рукава, са широким изрезом око
 врата, који је скројен тако да се испод
 њега образују набори. Широка
 бордура, којом је обрубљена, разрези
 са стране, као и троугаоно
 посувраћене ивице рукава украшене
 су низом штепова. Испод пазуха
 су пришивене знојнице.
 МПУ, инв. бр. 19966.
 Припадала је госпођи Ости Рош.

каш. бр. 87

88. КИШНИ КЕП, 1936. година

Сире сатен, кост; дужина 114 cm

Тамносмеђи звонасто кројен кеп с
 капуљачом, која је делимично
 постављена зеленом тканином.
 Са стране су разрези за руке, а
 закопчава се помоћу шест коштаних
 дугмади. Израђен је од низа
 састављених хоризонталних трака.
 МПУ, инв. бр. 15892.

89. ХАЉИНА ЗА ПРЕ ПОДНЕ,

око 1936. године

Шантунг, свила, галалит; дужина: 116 cm
 Хаљина боје песка, кратких рукава,
 са округлим изрезом. Укројена је у
 струку. У доњем делу спреда има
 фалту »у сусрет«, а позади
 једноставну фалту. Хаљина се
 закопчава до струка помоћу три
 тамноплава дугмета и три дрикера.
 На боковима су два мала џепа. На
 округлинама рукава су по три плитке
 фалтице. Ситним вертикалним
 штеповима и испупченом уском
 траком украшене су бордуре, ивице
 изреза, џепова и манжетне. Хаљина се
 с леве стране закопчава помоћу
 четири дрикера и има »алкице« од
 конца за каиш, који није сачуван.

каш. бр. 89

Унутрашњи рубови око изреза и рукава опшивени су свиленом траком. МПУ, инв. бр. 19960. Припадала је госпођи Ости Рош.

90. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

око 1936. године

Свила (рељефна, са сјајним стилизованим биљним орнаментима утканим у вертикалне штрафте); дужина: 120 cm

Црна хаљина дугих рукава, са »V« изрезом. Благо је укројена у струку, с доњим делом који се звонасто шири. Деколте је на преклоп; на предњици, испод груди и на боковима су ситне »жабице«. Рукави су углављени, сужавају се и закопчавају дрикером. Са унутрашње стране, округлина рукава је ојачана грубим платном. На леђима су двадесет два ситна пресвучена дугмета. МПУ, инв. бр. 13025. Припадала је госпођи Ани Јеврић.

91. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд,

салон Марије Садовске,

1936–1937. година

Органдин, сомот; дужина: 141 cm
Бела хаљина у цветном дезену (црвени, плави и бели ситни цветови) кратких рукава, са »V« изрезом. У струку је укројена, а у доњем делу звонаста са годеима – спреда, позади и са стране – за које су пришивени карнери. Рукави у горњем делу имају испупчења која подсећају на крила лептира, а у доњем делу су сужени. Хаљина се закопчава са десне стране помоћу девет дрикера. Плави сомотски каиш, дугачак и широк, предвиђен је да се више пута обавије око струка. На њему су зашивена два дрикера. Припадала је госпођи Тамари Полонској. Власништво госпође Вере Авакумовић-Обрадовић.

92. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Париз, 1936–1941. година

Крепсатен, тил, галалит; дужина: 117 cm
Црна хаљина полудугих рукава, с полукружним изрезом који је разрезан по средини. У струку је укројена, звонаста у доњем делу. Рукави, горњи део предњице и леђа су од црног тила на који су аплицирани комадићи црне чврсте тканине, који образују крупне стилизоване цветове. Позади, испод изреза, закопчава се помоћу малог дугмета, пресвученог тилом, испод кога је разрез. Рукави су уски, у доњем делу сужени, и закопчавају се са по једним дугметом. МПУ, инв. бр. 6535. Припадала је госпођи Боди.

93. ХАЉИНА ЗА ЈУТРО, 1937. година

Свила, тафт, вез; дужина: 123 cm

Црна, равно кројена хаљина на преклоп, дугих рукава, и са уском »шал« крагном. Рукави су »кимоно«, сужени у доњем делу. Уски каиш је пришивен за десну предњицу. Хаљина је украшена извезеним лептирима и крупним, рељефним цветовима мимозе. Постава је од светлозеленог тафта. Припадала је госпођи Маринки Несторовић, удатој Васић. Власништво госпође Слободанке Перовић-Васић.

94. КОМПЛЕТ ЗА ПЛАЖУ,

око 1937. године

Штампано памучно платно, галалит; дужина блузе: 46,5 cm, дужина сукње: 75,5 cm, дужина шортса: 44 cm
Комплет чине блуза, сукња и шортс, у цветном дезену (црвени, плави и жути цветићи, са обиљем лишћа и машиница на светлосмеђој основи). Блуза је дуга до струка, с кратким »бауш« рукавима и са уским реверима. Закопчава се помоћу три велика светлозелена

дугмета. Благо је струкирана помоћу дугачких брусни. Леђа и предњи рамени део украшени су фалтицама. Рукави и ревери су обрубљени уском светлозеленом траком. По два зелена дугмета пришивена су на доњи предњи и задњи део блузе. Сукња је звонаста, напред из две, а позади из три цвикле. Спреда, по средини, закопчава се помоћу седам светлозелених дугмади и има два косо укројена џепа. Кратки шортс је звонасто кројен, са по једном фалтом »у сусрет« спреда и позади. Закопчава се са стране са по два светлозелена дугмета. По две паспоалиране рупице за дугмад отворене су на предњем и задњем делу појаса. Шортс је опшивен светлозеленом уском траком. МПУ, инв. бр. 19963. Припадао је госпођи Ости Рош.

каиш. бр. 94

95. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

око 1937. године

Сатен свила, свилени конач, вез (пуни бод); дужина: 115 cm
 Црна хаљина кратких рукава, са уском крагном уз врат. Укројена је у струку, са звонастим доњим делом, који је продужен траком широком 14 cm. Рукави су »бауш«, са округлином сложеном у фалтице; у доњем делу се сужавају и закопчавају помоћу дрикера. Рукави имају нарамнице. За широки троугаони појас, који се позади везује, пришивена су два комада тканине у виду џепа, који су, као и појас, украшени геометријским орнаментима извезеним белим пуним бодом. На крагни су извезени бели цветови. Хаљина се закопчава помоћу дрикера, на леђима и на левој бочној страни.

каш. бр. 95

МПУ, инв. бр. 15895.

Лит.: Т. Корићанац, Љ. Танеска,
Београдско женско друштво 1875–1941,
 Музеј града Београда, Педагошки
 музеј, Београд 1995,
 с. 82. слика 199.

96. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

око 1937. године

Свила, тафт, рипс пике, крепшифон, чипка, штрас; дужина: 111 cm
 Црна хаљина дугих рукава, са кружним изрезом и белом, шпицастом крагном. Укројена је у струку. По средини доњег предњег дела сложено је осам плитких фалги, а позади су две цвикле. Предњице се по средини закопчавају помоћу шест дугмади од штраса и имају по један мали коси џеп у висини груди. За леви џеп је пришивена марамца, боје слонове кости, од крепшифона, са чипкастим воланима. На раменом делу су »жабице«. Рукави су са нарамницама, сужавају се у доњем делу и закопчавају помоћу три пресвучена дугмета. Лептири од црног тафта пришивени су за леву и десну страну предњице и по средини горњег дела леђа. За оковратник је дрикерима причвршћена бела крагна од рипс пикеа, украшена ажуром.
 МПУ, инв. бр. 13020.

97. ПЛАСТРОН, око 1938. године

Рипс пике, пуплин, памучна тканина, позамантеријска трака, седеф; дужина: 50 cm
 Бели пластрон са крагном обрубљеном цикцак позамантеријском траком и са четири дугмета од седефа. Предњи део је украшен уским порубима. Леђни део се састоји од белог пуплина и мрежасте памучне тканине.
 МПУ, инв. бр. 19771.

Припадао је госпођи Колет Јанковић.

98. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

»Leslie Grey«, око 1938. године
 Свила, позамантеријска трака, штрас; дужина: 117 cm

Црна хаљина полудугих рукава, са реверима. Горњи предњи део се закопчава помоћу три пресвучена дугмета и, одозго надолу, има по једну непрошивену фалту. У доњем делу спреда су две цвикле с разрезом по средини и три цвикле позади. Широки кружни ревери украшени су позамантеријском траком и штрасом, као и нашивени део с плитким џеповима, испод струка. Рукави су уски, с нарамницама, позади дужи него спреда. Хаљина се закопчава на левој бочној страни помоћу рајсфершлуса. Око струка су кончане »алке« за каиш, који није сачуван. Испод оковратника пришивена је етикета, на којој је текст: »Leslie Grey/Reg. U. S. Pat. Off.«
 МПУ, инв. бр. 18577. Поклон госпође Лепосаве-Беле Павловић.

99. ХАЉИНА ЗА ПОПОДНЕ,

Београд, салон Ребеке Јаковљевић-Амодај, 1938. година

Свила, перле; дужина: 103 cm
 Црна хаљина дугих рукава, са »V« изрезом. Укројена је у струку, са звонастим доњим делом. Предњица се до струка закопчава помоћу четири пресвучена дугмета. Рукави су углављени, с нарамницама; уски су и имају по шест пресвучених дугмади. Предњи део хаљине од рамена до испод груди и полукружни џепови украшени су хоризонталним »осмицама«, изведеним од исте тканине од које је и хаљина, између којих су ромбови попуњени црвеним и белим перлицама. На левој бочној страни је рајсфершлус.
 МПУ, инв. бр. 11564. Припадала је госпођи Мири Обрадовић.

каш. бр. 99

100. МАНТИЛ, Београд, салон Живке Данкучевић, 1938. година
Свила (проткана ребрастим геометријским орнаментом); дужина: 117 cm
Црни мантил дугих рукава, са »V« изрезом. Равно је кројен, с предњицама које су, од груди до доње ивице, плисиране; у висини бокова предњице се закопчавају помоћу две копче. Рукави су углављени, са дискретном округлином на раменима, и сужени у доњем делу. Каиш је у виду плетенице, са по три кићанке на крајевима.
МПУ, инв. бр. 11565. Припадао је госпођи Мири Обрадовић.

101. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,
око 1938. године
Гужвана свила проткана златним нитима, тил; дужина: 164 cm
Тамноплава хаљина дугих рукава,

са кружним изрезом и шлепом. Укројена је у струку. Доњи део образују четири широке цвикле, од којих су две предње краће и полукружних ивица. Предњи горњи део хаљине је по средини набран помоћу »жабица«. Рукави, део изнад груди, леђа и бордуре су од тамноплавог тила. Рукави су уски и имају по четири мала, тилом пресвучена дугмета. Изрез око врата и рукави украшени су листићима од свиле. Хаљина се уским тракама везује позади око врата. С леве бочне стране закопчава се помоћу пет дрикера.
МПУ, инв. бр. 19956.
Припадала је госпођи Ости Рош.

каш. бр. 102

102. ВЕНЧАНИЦА, Београд, салон Марије Нинковић, 1938. година
Жерсеј; дужина: 185 cm
Бела хаљина дугих рукава, са »V« изрезом и шлепом. Укројена је у струку. Доњи део је образован од четири широке цвикле, које спреда имају полукружни разрез, а позади годе који образује шлеп. На предњици, од деколта до бокова, изведене су вертикалне »жабице«. Рукави су уски и закопчавају се помоћу четрнаест пресвучених дугмади. На леђима је дугачки рајсфершлус и, испод њега, шест дрикера. Хаљина је израђена по моделу париске модне куће »Молине«.
МПУ, инв. бр. 8298. Припадала је госпођи Даринки Милићевић.

103. БОЛЕРО, Београд, салон Живке Данкучевић, 1939. година
Чипка, крепжоржет; дужина: 37 cm
Кратки црни болеро, од чипке с крупним цветовима, са високим оковратником. На бочним странама задњег дела су умети од црног крепжоржета.
МПУ, инв. бр. 11563. Припадао је госпођи Мири Обрадовић.

104. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,
1938–1939. година
Сатендишес; дужина: 149 cm
Ружичаста хаљина са широким бретелама. Укројена је у струку, са доњим делом од широких цвикли, у три хоризонтална реда, ухваћених као »бобице« и обмотаних уским тракама везаним у машинице. На грудима је апликација у виду стилизоване машине, за коју је пришивен појас који се позади везује. Хаљина се позади закопчава помоћу двадесет два мала пресвучена дугмета.
МПУ, инв. бр. 19945.

каш. бр. 104

105. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ,

око 1939. године

Тафт, тил; дужина: 147 cm

Црна хаљина кратких рукава, са »V« изрезом. Укројена је у струку, са звонастим доњим делом, који се састоји од две широке цвикле. Рамени и доњи део хаљине су од тила са аплицираним црним цветним украсима. Испод тила, на доњем делу хаљине, постава је од ружичастог тафта. »Бауш« рукави, са нараменицама, закопчавају се са по два пресвучена дугмета. Хаљина се на левој бочној страни закопчава помоћу шест дрикера. Позади, испод изреза, са унутрашње стране, пришивена је ознака с римским бројем II. МПУ, инв. бр. 15896.

каш. бр. 105

106. ХАЉИНА ЗА ВЕЧЕ, Београд, салон Марије Садовске, 1940. година
Муслин, тафт; дужина хаљине: 137 cm, дужина комбинезона: 125 cm
Хаљина без рукава, са »V« изрезом, спреда у тоновима светлоплаве, а позади ружичасте боје. На раменима је набрана и има украсне траке, које су позади причвршћене малом металном копчом. Хаљина је позади дубоко изрезана, са две изувијане траке, испод којих је низ набора који образују неку врсту шлепа. Позади, у висини струка, пришивена је светлоплава уска трака (лева недостаје) која је, заједно с левом, служила за то да се спреда, око струка, учврсти цвет. Уске траке са дрикером на унутрашњој страни раменог дела служиле су за

учвршћивање бретела комбинезона. Испод хаљине ношен је плави комбинезон од тафта. Он је раван, благо струкиран и позади дубоко изрезан. Бретела комбинезона закопчава се с десне стране помоћу једног дрикера.

Припадала је госпођи Тамари Полонској. Власништво госпође Vere Авакумовић-Обрадовић.

ЕШАРПЕ И МАРАМЕ**107. ЕШАРПА,** око 1936. године

Органдин; дужина: 93,5 cm, ширина: 23,5 cm

Светлоружичаста ешарпа проширених крајева, који су украшени уметнутим рељефним тракама у виду троуглова. МПУ, инв. бр. 19741. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

108. МАРАМА, тридесете године

Крепдешин; дужина: 45 cm, ширина 44,5 cm

Тамнољубичаста марама, у средишњем делу украшена преплетом од хоризонталних и вертикалних линија боје слонове кости. Неправилни квадрати, беле боје и боје слоноваче, распоређени су у угловима; бордура је боје слонове кости. МПУ, инв. бр. 19765. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

109. МАРАМА, тридесете године

Свила; дужина: 44 cm, ширина: 43 cm

Марама боје слонове кости, са таласастим геометријским мотивом у средишњем делу, у нијансама смеђих и црвених боја. МПУ, инв. бр. 19766. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

110. МАРАМА, изведена према нацрту Душана Јанковића, 1936. година
Воал, кожа; дужина: 47 cm, ширина: 47 cm
Тамноплава марама са црвеним кожним апликацијама (година 1936. и два мала круга) у једном углу. МПУ, инв. бр. 19772. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

111. МАРАМА, око 1937. године
Свила; дужина: 100 cm, ширина: 98 cm
Целина је образована од две спојене тамноплаве мараме цветног дезена (бели букетићи). МПУ, инв. бр. 19754. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

РУБЉЕ

112. ГАЋИЦЕ, Београд, око 1930–1935. године
Свилени жерсеј, чипка, ластиш; дужина: 39 cm
Светлоплаве гаћице са ластишем у појасу и широким, косо кројеним ногавицама на којима је бордура од чипке боје слонове кости. Припадале су госпођи Катарини Антонијевић, удатој Петровић. Власништво госпође Слободанке Перовић-Васић.

113. КОМБИНЕЗОН, Београд, 1930–1935. година
Свилени жерсеј, чипка; дужина (без бретела): 78 cm
Светлозелени благо струкирани комбинезон, са уским бретелама и ружичастом чипком у горњем делу. Припадао је госпођи Катарини Антонијевић, удатој Петровић. Власништво госпође Слободанке Перовић-Васић.

114. ГАЋИЦЕ и КОМБИНЕЗОН, Београд, 1935–1940. година
Батист, вез, седеф; дужина комбинезона (без бретела): 67,5 cm, дужина гаћица: 45 cm
Бели трапезасто кројени комбинезон, украшен извезеним венчићима (бели вез) и ажуром. Беле гаћице су испод уског појаса разрезане на бочним странама, са по једним седефним дугметом. Ногавице имају разрезу са стране и украшене су извезеним венчићима и ажуром. Власништво госпође Загорке Томић.

МИДЕР

115. МИДЕР, тридесете године
Платно, ластекс, фишбајн, хромирани метал; дужина: 45,5 cm
Ружичасти мидер, који се састоји од шест делова, са фишбајнима између њих. Доњи руб средишњег дела предњице је троугаон. Тринаест малих металних копчи налази се с леве стране. Доњи део мидера обрубљен је уским карнерима. За доњи део су пришивене четири подвезице са »жабичама«. МПУ, инв. бр. 21075.

ШЕШИРИ

116. ШЕШИР, Београд, салон »Париска филијала«, 1931–1932. година
Филц; пречник: 25 cm, висина: 8 cm
Црни пљоснати шешир, у виду бера, са фалтом у горњем делу. МПУ, инв. бр. 11572. Припадао је госпођи Мири Обрадовић.

117. ШЕШИР, Београд, салон »Париска филијала«, 1931–1932. година
Филц, гро-грн трака; дужина: 24 cm, ширина: 20 cm, висина: 14 cm

кап. бр. 117

Црни шешир ниске калоте и уског обода, који се у задњем делу сужава. Унутрашња ивица обода опшивена је црном гро-грн траком. МПУ, инв. бр. 11571. Припадао је госпођи Мири Обрадовић.

118. ШЕШИР, 1931–1932. година
Слама, сомот, гро-грн трака; пречник: 26 cm, висина: 10 cm
Светлосмеђи шешир ниске калоте и уског обода. Калота је с једне бочне стране полукружно продужена и украшена са три жута и два наранџаста сомотска цвета. Унутрашњи доњи део калоте опшивен је уском смеђом гро-грн траком. МПУ, инв. бр. 15891.

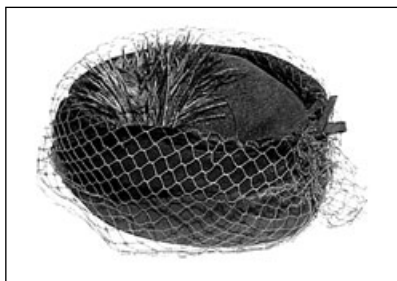
119. ШЕШИР, Београд, салон »Париска филијала«, 1932. година
Филц, гро-грн трака; дужина: 27 cm, ширина: 19,5 cm, висина: 10 cm
Црни шешир ниске равне калоте и уског обода. Калота је украшена широком црном гро-грн траком, којом су опшивене и унутрашње ивице шешира.

МПУ, инв. бр. 11570. Припадао је госпођи Мири Обрадовић.

120. ТОКА, Београд, око 1933. године
Филц, сомот, тил, нојево перо,
памучна мрежица; пречник: 19 cm,
висина: 9 cm

Црна тока с кратким шлајером и
нојевим пером на врху калоте.
Украшена је драпираном црном
сомотском траком и комадом тила.
Испод шлајера на задњем делу је мала
филцана машна.

МПУ, инв. бр. 2190. Припадала је
госпођи Ленки Раданов.

каш. бр. 120

121. ТОКА, Париз, 1933–1934. година
Филц, ластиш; дужина: 25 cm,
ширина: 20 cm, висина: 10 cm
Црна плитка тока која је прилагођена
округлини главе, са широком
двоструко пресавијеном траком,
пришивеном тако да образује
рељефни украс на десној страни.
У унутрашњем делу је ластиш.
МПУ, инв. бр. 19714. Припадала је
госпођи Колет Јанковић.

122. ТОКА, 1933–1935. година
Сомот, свила, ластиш; пречник: 25
cm, висина: 8,5 cm
Црна сомотска тока, с предњим делом
у виду машине и украсним штеповима
испод ње. Постава је од црне свиле, за
коју је пришивен ластиш.

каш. бр. 122

МПУ, инв. бр. 15935 . Припадала је
породици госпође Виде Рогулић.

123. ШЕШИР, 1933–1935. година
Слама, сомот, гро-грн трака, свила;
дужина: 42,5 cm, ширина: 40 cm,
висина: 8,5 cm
Црни шешир широке калоте, која је у
задњем делу спљоштена, и широког
обода. Калота је украшена увијеним
црним сомотским и гро-грн тракама
и црном гро-грн машном, чији је
средишњи део боје слонове кости.
Постава је од црне свиле.

МПУ, инв. бр. 9901. Поклон госпође
Миле и господина Ивана Крстића.

124. ШЕШИР, 1934–1936. година
Слама, гро-грн трака, ластиш;
дужина: 35 cm, ширина: 35,5 cm,
висина: 9 cm
Светложути шешир ниске калоте и
широког обода. Калота је украшена
плавим, жутим, белим, ружичастим,
зеленим и тамноаранџастим гро-
грн тракама, које на задњем делу
шешира образују велику машну.
Унутрашњи доњи део калоте позади
је полукружно продужен и обрубљен
светложутом гро-грн траком за коју
је пришивен ластиш.

МПУ, инв. бр. 19719.
Поклон госпође Колет Јанковић.

125. ШЕШИР, око 1935. године
Филц, перје, гро-грн трака, ластиш;
дужина: 31,5 cm, ширина: 30 cm,
висина: 14 cm
Тамноцрвени шешир високе калоте,
чији је предњи део украшен
штеповима, и обода средње ширине.
Калота је украшена округлом траком,
за коју је, с леве стране, пришивено
неколико шарених пера. Унутрашњи
доњи део калоте је опшивен гро-грн
траком, тамноаранџасте боје, за коју
је пришивен танки ластиш.
МПУ, инв. бр. 19711.
Поклон госпође Колет Јанковић.

126. ШЕШИР, око 1935. године
Слама, сомот, гро-грн трака;
пречник: 43 cm, висина: 6 cm
Шешир у природној боји сламе,
ниске равне калоте и широког обода.
Калота је украшена уском црвеном
сомотском траком. Унутрашњи доњи
део калоте опшивен је светложутом
гро-грн траком.
МПУ, инв. бр. 13032.

127. ШЕШИР, 1935–1936. година
Лакована слама, крепсатен, памучна
мрежица, гро-грн трака, ластиш;
дужина: 30,5 cm, ширина: 29,5 cm,
висина: 11 cm
Црни шешир ниске калоте, која је у
задњем делу спљоштена, и обода
средње ширине. Калота је украшена
двема уским црним сатенским
тракама које су спреда везане у
машну. За траке је причвршћен црни
шлајер. У унутрашњем доњем делу
калота је полукружно продужена и
обрубљена црном гро-грн траком, за
коју је пришивен ластиш.
МПУ, инв. бр. 19715.
Поклон госпође Колет Јанковић.

128. ШЕШИР, 1935–1937. година
Филц, перје; дужина: 26, 5 cm,
ширина: 30 cm, висина: 9, 5 cm
Црни шешир ниске драпиране
калоте, са ободом на предњем делу
шешира. Обод је украшен перјем, у
нијансама од црвене до црне боје.
МПУ, инв. бр. 9977. Припадао је
госпођи Инки Ђукић-Влатковић.

129. ШЕШИР, око 1936. године
Лакована слама, гро-грн трака,
ластиш; дужина: 34,5 cm, ширина: 32
cm, висина: 10 cm

Тамносмеђи шешир ниске калоте,
која је са стране благо нагнута, и
широког обода који на левој страни
има »фалту«. Калота је украшена
широком гро-грн траком, са стране
везаном у машну. Унутрашњи доњи
део калоте је обрубљен уском
тамносмеђом гро-грн траком, за
коју је пришивен ластих.
МПУ, инв. бр. 19713.
Поклон госпође Колет Јанковић.

130. ТОКА, 1936–1937. година
Филц, ластих; дужина: 23 cm,
ширина: 18 cm, висина: 11,5 cm

кай. бр. 130

Тамносмеђа плитка тока на чијем су
предњем делу два истурена, спојена
листолика додатка. Са унутрашње
стране пришивен је ластих.
МПУ, инв. бр. 19720. Поклон госпође
Колет Јанковић.

131. ТОКА, 1936–1937. година
Филц; дужина: 24 cm, ширина: 16,5
cm, висина: 13 cm

Црна тока са уздигнутим предњим
делом, на коме су украсни штепови.
МПУ, инв. бр. 21115.

132. ШЕШИР, 1937–1940. година
Слама, памучна мрежица, гро-грн
трака, ластих; пречник: 27 cm,
висина: 9 cm

Црни шешир чија је калота у виду
зарубљене купе, са вертикално
посувраћеним ободом. Шешир је
обавијен »тачкастом« мрежицом, која
је у задњем делу везана у велику
машну. Унутрашњи доњи део калоте
опшивен је уском црном гро-грн
траком, за коју је пришивен ластих.
МПУ, инв. бр. 20054.
Припадао је госпођи Ости Рош.

133. ШЕШИР, 1937–1940. година
Филц, гро-грн трака; дужина: 35 cm,
ширина: 33 cm, висина: 16 cm

кай. бр. 133

Тамноцрвени шешир високе
ваљкасте калоте, са ободом који је
спреда проширен и благо набран.
Калота је украшена уском гро-грн
траком и машном на десној страни.
Обод шешира је обрубљен истом гро-
грн траком.

МПУ, инв. бр. 19712.

Поклон госпође Колет Јанковић.

134. ШЕШИР, Београд,
око 1937. године
Слама, гро-грн трака; пречник:
38 cm, висина: 6 cm

Црни шешир ниске калоте и широког
обода, са пругом од беле сламе. Калота
је украшена црном и, на предњем
делу, белом гро-грн траком.
МПУ, инв. бр. 2176. Припадао је
породици госпође Олге Пејић.

135. ШЕШИР, око 1939. године
Филц, гро-грн трака, ластих;
дужина: 24,5 cm, ширина: 22 cm,
висина: 11 cm

Црни шешир чија је калота у облику
зарубљене купе, са ободом средње
ширине, у задњем делу посувраћеним
и украшеним великом црном
машном од гро-грн траке. Калота је
украшена црном широком гро-грн
траком. Унутрашњи доњи део калоте
опшивен је уском црном гро-грн
траком, за коју је пришивен ластих.
МПУ, инв. бр. 21107.

136. ШЕШИР, око 1939. године
Лакована тканина, крепсатен, гро-
грн трака, пластична маса, ластих;
дужина: 28 cm, ширина: 25,5 cm,
висина: 10 cm

Црни шешир високе, уске и равне
калоте и обода средње ширине, који
је, с леве стране, подавијен и украшен
црном сатенском машном. Калота је
обавијена широком црном сатенском
траком. За ивице обода пришивена је

»цев« од црних пластичних нити. Унутрашњи доњи део калоте обрубљен је уском црном гро-греном траком, за коју је пришивен ластиш. МПУ, инв. бр. 21110.

137. ШЕШИР, око 1939. године
Слама, гро-грена трака, памучна тканина, сомот; пречник: 28 cm, висина: 3 cm
Плави шешир ниске калоте и равног обода средње ширине. Калота је украшена уском плавом гро-греном траком, за коју су причвршћена два букетића ситног жутог и плавог вештачког цвећа.
МПУ, инв. бр. 21112.

138. ШЕШИР, Београд, салон »Веза«, око 1940. године
Филц, гро-грена трака, ластиш; дужина: 30 cm, ширина: 28 cm, висина: 9 cm

каш. бр. 138

Тамноцрвени шешир ниске равне калоте и обода средње ширине, који је спреда проширен и украшен великом машном од гро-грена траке. Задњи доњи део калоте полукружно је продужен и опшивен уском црном гро-греном траком, за коју је причвршћен ластиш. За задњи део пришивена је етикета са ознаком: »Моде салон / »Веза« / Београд / Обилићев венац 27«. МПУ, инв. бр. 20051.
Припадао је госпођи Ости Рош.

139. ШЕШИР, око 1940. године
Филц, гро-грена трака, сатенска трака; пречник: 23 cm, висина: 7 cm
Црни шешир ниске равне калоте и равног обода чије су ивице вертикално подавијене. Калота је на левој страни украшена са четири сатенске машне. На задњем делу шешира, испод обода, пришивена је за гро-грена траку мрежа од филцаних трака, која је на левој страни украшена са две сатенске машне.
МПУ, инв. бр. 20053.
Припадао је госпођи Ости Рош.

каш. бр. 139

каш. бр. 140

140. ТОКА, Београд, салон »Париска филијала«, 1941. година
Филц, перје; дужина: 21 cm, ширина: 16 cm, висина: 13,5 cm
Црвена тока, која је с предње стране украшена машном, црним и црвеним перјем. Обликована је тако да покрива само половину главе.
МПУ, инв. бр. 11566. Припадала је госпођи Мири Обрадовић.

ОБУЋА

141. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Швајцарска, »Bally«, крај двадесетих – почетак тридесетих година
Крепсатен, кожа, памучно платно, чипка, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 21,5 cm, висина потпетице: 7,5 cm
Ципеле боје слонове кости, са каишићем преко риса који се закопчава помоћу малог дугмета. Ивице деколта обрубљене су тамносмеђом чипканом траком. Постављене су светлосмеђом кожом и, мањим делом, платном. У поставу је утиснута ознака: »Bally spécialement fabriqué pour Karganović

каш. бр. 141

Ćirović Beograd Knjaz Mihailova no. 10« и бројке 55 71061. На кожном ђону је утиснуто: »Bally/importé de Suisse«/5. МПУ, инв. бр. 6888.

Припадале су породици господина Живана Вукајлова.

142. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд, вероватно салон »Балник«, 1930–1935. година

Свилени рипс, кожа, кожни ђон; дужина: 26 cm, висина потпетице: 7 cm Светлозелене деколтоване ципеле. Постава је од жућкасте коже. МПУ, инв. бр. 19921.

Припадале су госпођи Ости Рош.

143. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, 1930–1935. година

Крепсатен, свилени рипс, кожа, памучно платно, хромирани метал, штрас, кожни ђон; дужина: 26,5 cm, висина потпетице: 7,5 cm

Црне ципеле са делимично просеченим доњим делом и са уским кашчевима преко риса и око чланака, који се закопчавају правоугаоном копчом украшеном штрасом. Просечени предњи део, каишићи и потпетице су од црног свиленог рипса. Постава је од беле коже и, мањим делом, од платна. Изнад потпетица, са унутрашње стране, утиснуте су ознаке: 466001 7 ? 23 37-3 12837. МПУ, инв. бр. 19918.

144. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд, салон »Balnik«, око 1930. године Свилени рипс, кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 26 cm, висина потпетице: 6,5 cm

Тамноплаве ципеле са деколтеом обрубљеним кожном траком боје злата. Постава је од жуте коже и, мањим делом, од белог платна. У ђон је утиснуто: »Balnik Beograd«. МПУ, инв. бр. 19923.

Припадале су госпођи Ости Рош.

каш. бр. 144

145. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, 1930–1932. година

Крепсатен, памучно платно, кожни ђон; дужина: 24,5 cm, висина потпетице: 7 cm Деколтоване ципеле од црног крепсатена. Постава је од платна боје слоноваче.

МПУ, инв. бр. 19920. Припадале су госпођи Олги Марковић.

146. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд, салон »Raić«, 1931–1932. година Кожа, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 24 cm, висина потпетице: 7 cm Сребрнасте ципеле, са делимично просеченим доњим делом и деловима око пета. Вертикална пречка повезује доњи део са два каиша који се укрштају преко риса и закопчавају са стране помоћу правоугаоних копчи. У кожну поставу је утиснута ознака: »Raić, Beograd«.

МПУ, инв. бр. 8296. Припадале су госпођи Даринки Милићевић.

147. ЦИПЕЛЕ ЗА ДАН, Београд, салон »Raić«, око 1934. године Антилоп кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 25 cm, висина потпетице: 6,5 cm

Деколтоване ципеле боје песка, са украсним шнирањем помоћу кожне пертле. По средини предњег дела је уметнута уска кожна трака светлосмеђе боје. Постава је од светлосмеђе коже и, мањим делом, од платна. Ознака: »Ručni rad Raić Beograd« уметнута је у кожну поставу. У ђон је утиснуто: »Raić Beograd 3458/5«.

МПУ, инв. бр. 8297. Припадале су госпођи Даринки Милићевић.

каш. бр. 147

148. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Париз, »J. Pinet«, око 1934. године

Кожа, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 25,5 cm, висина потпетице: 7 cm Сребрнасте ципеле са затвореним предњим и задњим делом и отвореним бочним деловима. Танки каиш, са копчом у облику осмице, причвршћен је изнад потпетице. У кожну поставу утиснута је ознака: »Le marque J. Pinet Paris« и бројке 1 1/2 3 F 31. МПУ, инв. бр. 19930. Припадале су госпођи Ости Рош.

каш. бр. 148

149. ЦИПЕЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,

»Farr«, 1935–1940. година
Кожа, памучни рипс, памучно платно, кожни ђон; дужина: 23 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Црне деколтоване ципеле са црном машном од рипса, којим је пресвучена и потпетица. Постава је од сиве коже и, мањим делом, од белог платна. Ознака: »?ar – Akead / Debbs / better choes by Farr« утиснута је у кожну поставу. МПУ, инв. бр. 21148.

150. ЦИПЕЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,

Баја, »Kattarinka« 1935–1940. година
Кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 23,5 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Беле деколтоване ципеле, са кожном машном. Постава је од светлосмеђе коже и, мањим делом, од белог платна. У кожну поставу утиснута је ознака: »Alarpitua Kattarinka 1861 Cipöaruház Baја«. МПУ, инв. бр. 21149.

151. САНДАЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,
Београд, салон »Раић«, 1937. године
Антилоп кожа, кожни ђон; дужина: 25 cm, висина потпетице: 6,5 cm
Тамносмеђе сандале отворених прстију и бочних делова, са уским каишићима који повезују предњи и задњи део. Постава је од светлосмеђе коже. У ђон је утиснуто: »Раић Београд«. МПУ, инв. бр. 8294. Припадале су госпођи Даринки Милићевић.

152. ЦИПЕЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,

око 1937. године
Антилоп кожа, змијска кожа, хромирани метал, кожни ђон; дужина: 23,5 cm, висина потпетице: 7,5 cm
Дубоке смеђе ципеле, са потпетицом од змијске коже. На предњем делу је »језик« обрубљен змијском кожом. Кроз »језик« је провучен каиш, који се са стране закопчава помоћу хромиране шнале (са ознаком: »Koh-i-noor / patent Germany«). МПУ, инв. бр. 13011.

каш. бр. 152

153. ЦИПЕЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,

око 1937. године
Кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 23,5 cm, висина потпетице: 7,5 cm
Црне лаковане дубоке ципеле на шнирање. Предњи део и потпетице украшени су штеповима. Постава је од сиве коже и, мањим делом, од

светлосмеђег платна.
МПУ, инв. бр. 13012.

154. ЦИПЕЛЕ ЗА ПОПОДНЕ,

Будимпешта, »Bencze«, око 1938. године
Кожа, памучно платно, кожни ђон; дужина: 25,5 cm, висина потпетице: 7 cm
Деколтоване ципеле чији је предњи и задњи део тамноплаве, а средишњи део беле боје. Врхови и деколте украшени су зумбањем. Постава је од сиве коже и, мањим делом, од белог платна. У кожну поставу је уметнута ознака фирме: »Bencze Chaussures de luxe pour dames Budapest IV Vaci – Utca 8«. У ђон је утиснута ознака: 1739. МПУ, инв. бр. 21080.

155. САНДАЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд,

салон »Раић«, око 1938. године
Свилени рипс, кожа, кожни ђон; дужина 25 cm, висина потпетице: 7 cm
Сандале од црног рипса, отворених прстију, чији се предњи део састоји од четири испреплетена каиша. Потпетице су пресвучене кожом боје старог злата. Постава је од сиве коже. У ђон је утиснута ознака: »Раић Београд«. МПУ, инв. бр. 8293. Припадале су госпођи Даринки Милићевић.

каш. бр. 155

156. САНДАЛЕ ЗА ВЕЧЕ, Београд, око 1938. године
Кожа, кожни ђон; дужина: 21 cm, висина потпетице: 7,5 cm
Сандале од коже боје злата, чији је предњи део формиран од низа каишића, и деколтованих страна. Постава је од сивкасте коже. На постави је етикета са ознаком: »Beograd-Zagreb, Novi, Bazar, Sarajevo, Split«. На кожном ђону су ознаке: 37/6/157.
МПУ, инв. бр. 9899. Припадале су госпођи Нади Тодоровић. Поклон госпође Добриле Поповић-Гај.

кай. бр. 156

157. ЦИПЕЛЕ ЗА ПРЕПОДНЕ, око 1939. године
Антилоп кожа, хромирани метал, гумени ђон; дужина: 25,5 cm, висина потпетице: 6 cm
Тамносмеђе ципеле са ортопедском потпетицом. Трака од светлосмеђе

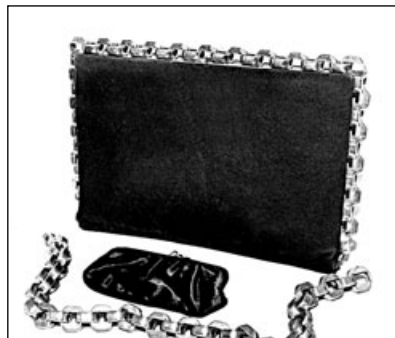
кай. бр. 157

коже пришивена је за предњи део, обрубљује деколте и, у виду две шире хоризонталне траке, украшава потпетице. Са стране имају украсни шнир са пертлама, на чијим крајевима су метални »звончићи«. Постава је од коже.
МПУ, инв. бр. 19919.

ТАШНЕ

158. МУФ, тридесете године
Астрахан, крепсатен; дужина: 25 cm, ширина: 23 cm
Црни муф од астрахана, постављен црним крепсатеном, са усеченим џепом који се затвара помоћу рајсфершлуса.
Припадао је госпођи Зоји Капитиној. Власништво госпође Vere Авакумовић-Обрадовић.

159. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, тридесете године
Антилоп кожа, крепсатен, свилени рипс, легура; дужина: 25 cm, ширина: 17 cm
Црна ташна »писмо« са биглом – »ланцем« од »златних« осмоугаоних карика, који се продужава и на обе стране. Осим дршке пришивене за полеђину, постоји и »ланац«, исти као

кай. бр. 159

бигл, који је служио као нека врста дршке. У унутрашњости су две преграде, од којих свака има по један џеп. Постава је од црног крепсатена. У ташни је црни сатенски новчаник са »златном« копчом, постављен белом свиленом тканином.
МПУ, инв. бр. 20117. Припадала је госпођи Видосави Кехлер.

160. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, тридесете године
Крепсатен, жута легура; дужина: 23 cm, ширина: 12 cm
Ташна »писмо« боје слонове кости, с поклопцем који је у средини благо улегнут и украшен двома уским тракама које се у средини укрштају. Једноставна копча од жуте легуре је на унутрашњем делу поклопца. Постава је од исте тканине од које је и ташна. У унутрашњости је велики џеп. Припадала је госпођи Иваници Павловић-Дероко. Власништво госпође Vere Авакумовић-Обрадовић.

161. ТАШНА ЗА ДАН, око 1930. године
Слама, дужина: 21 cm, ширина: 16 cm
Ташна »писмо«, карираног дезена у смеђим тоновима, са уском дршком у виду плетенице и са гајтаном којим се затвара. У унутрашњости је џеп. Постављена је светлосмеђом сламом.

кай. бр. 161

МПУ, инв. бр. 19727. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

162. ТАШНА ЗА ДАН, око 1930. године
Кожа, бакелит, хромирани метал, памучно платно: дужина: 20,5 cm, ширина: 17 cm

Црна ташна у облику трапеза, са биглом од црног бакелита у виду ваљка, са једноставном хромираном шналом. На предњој страни ташне уметнут је део од црне коже са осам испупчених правоугаоника. На задњој страни је дршка са хромираном алком у средини. У унутрашњости су три цепа опшивена црном кожом, и пришивени новчаник, са биглом и белом кожном поставом. Ташна је постављена сивим платном. МПУ, инв. бр. 21076.

163. ТАШНА ЗА ДАН,

1930–1933. година

Кожа, свилени рипс, хромирани метал; дужина: 27 cm, ширина: 17,5 cm
Тамносмеђа ташна »писмо«, са хромираним биглом и правоугаоном испупченом шналом. На предњем делу ташне су четири плитка набора, а на задњем је дршка, с металним делом у средини. Постава је од црвеног свиленог рипса, са једним великим и два мања цепа (сви су обрубљени тамносмеђом кожом). У ташни су огледалце, са полеђином од коже, и кожане корице за визит-карте у облику новчаника, са црвеном рипсаном поставом, и са ланчићем којим су причвршћене за бигл ташне. МПУ, инв. бр. 21079.

164. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, Париз,

1930–1935. година

Кожа, хромирани метал, памучно платно: дужина: 24 cm, ширина: 13,8 cm
Црвена ташна »писмо«, с поклопцем на коме је утиснуто шаховско поље са

фигурама изведеним у златотиску. Шаховско поље је уоквирено ситним »златним« палметатама. У доњем десном углу је ознака »déposé«. На полеђини ташне је дубок џеп и хоризонтално пришивена дршка. Унутрашњост је подељена на три дела: у једном је мали џеп у коме су црвене корице у облику писма, за визит-карте; други део има хромирани бигл, а у њему је причвршћен новчаник, такође са биглом; у трећем делу је огледало са позадином од црвене коже, пришивено за поставу, али тако да може да се вади из преграде. Постава је од светлосмеђе коже и, мањим делом, од зеленог платна. МПУ, инв. бр. 21152. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

165. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, Београд,

око 1933. године

Кожа, вез, жута легура, свилени рипс; дужина: 19 cm, ширина 20 cm
Смеђа ташна, полукружне доње ивице, са биглом и правоугаоном испупченом шналом од жуте легуре и кратким кожним дршкама. На предњем делу ташне је уметнута тканина са извезеним цветним мотивима. У унутрашњости је џеп, обрубљен кожом. Постава је од светлосмеђег свиленог рипса. МПУ, инв. бр. 15914. Припадала је породици госпође Живке Обреновић.

166. ТАШНА ЗА ВЕЧЕ, Београд,

средином тридесетих година

Жакар тканина с металним нитима, памучни рипс; дужина: 20 cm, ширина: 12,5 cm
Ташна »писмо«, од тканине у геометријском дезену (»саће« од малих шестоугаоника зелене, златне и смеђе боје у које су утиснути троуглови у некој од поменутих боја), која се закопчава помоћу дрикера. Бочне странице ташне су од зеленог, а постава од светлосмеђег

рипса. У унутрашњости су два цепа. МПУ, инв. бр. 20927. Припадала је госпођи Бранки С. Јаковљевић, која ју је сама направила.

167. ТАШНА ЗА ДАН,

1935–1938. година

Кожа, тафт, легура; дужина: 30 cm, ширина: 19,5 cm
Смеђа правоугаона ташна »писмо«, са украсом у виду слова К од жуте легуре, на поклопцу. Дршка је хоризонтално пришивена за полеђину ташне. Постава је од тамноцрвеног тафта. У унутрашњости су три цепа, опшивена кожом и корице са поклопцем, од тамноцрвеног тафта, са ланчићем од жуте легуре којим су биле причвршћене за ташну. Музеј града Београда, УПЕ 1543. Припадала је госпођи Добрили Главинић.

КАИШЕВИ

168. КАИШ, тридесете године

Антилоп кожа, легура; дужина: 83 cm, ширина: 2 cm

Уски тамносмеђи каиш, са металном шналом жуте боје. Шнала се састоји од два иста троугаона дела допуњена са по два круга и по два мала троугла. МПУ, инв. бр. 19737. Припадао је госпођи Колет Јанковић.

169. КАИШ, око 1937. године

Антилоп кожа, хромирани метал, штрас; дужина: 78 cm, ширина: 2 cm
Црни уски каиш, чији је предњи средишњи део у виду плетенице. Уз плетеницу је постављена хромирана апликација, украшена штрасом, за коју је прикачена кићанка са »прстеном« од штраса. Каиш се закопчава са стране помоћу хромиране кукасте копче. МПУ, инв. бр. 21101.

РУКАВИЦЕ**170. РУКАВИЦЕ ЗА ВЕЧЕ,**

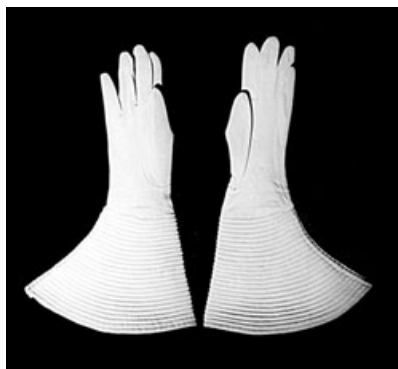
тридесете године
Гласе кожа, седеф, дужина: 51 cm
Беле, дуге и уске рукавице. На унутрашњој страни изнад шака су прорези, са по три мала седефна дугмета. На унутрашњој страни горњег дела рукавица црном бојом је исписана ознака: X1703. МПУ, инв. бр. 20119. Припадале су госпођи Видосави Кехлер.

171. РУКАВИЦЕ ЗА ВЕЧЕ,

тридесете године
Свила, галалит, хромирани метал; дужина: 47 cm
Светлосмеђе, дуге и уске рукавице. Изнад шака су прорези са по две светлосмеђе копче од галалита. МПУ, инв. бр. 21289. Поклон госпође Добриле С. Јаковљевић.

172. РУКАВИЦЕ ЗА ДАН,

око 1935. године
Сомот; дужина: 38,5 cm
Дуге, беле сомотске рукавице. Горњи део се звонасто шири и украшен је рељефним хоризонталним штеповима. МПУ, инв. бр. 20059. Припадале су госпођи Колет Јанковић.

кай. бр. 172

173. РУКАВИЦЕ ЗА ДАН,

1935–1940. година
Сомот; дужина: 35 cm
Тамноплаве рукавице, са проширењем у виду трапеза у горњем делу. Са унутрашње стране, црном бојом, је исписана ознака: 6 1/2. МПУ, инв. бр. 20120. Припадале су госпођи Видосави Кехлер.

174. РУКАВИЦЕ ЗА ДАН,

1935–1940. година
Кожа; дужина: 33 cm
Рукавице цинобер боје, незнатно проширене у горњем делу. На унутрашњој страни десне рукавице утиснута је ознака »lavabile« и осмоугаоник у коме су троугао и тачка. МПУ, инв. бр. 21153. Поклон госпође Маре Вуловић.

175. РУКАВИЦЕ ЗА ДАН,

око 1936. године
Памук, бакелит; дужина: 31 cm
Мрежасте рукавице, боје слонове кости, проширене у горњем делу. Око зглоба је бакелитна алка пришивена за тканину од које су и рукавице. МПУ, инв. бр. 19767. Припадале су госпођи Колет Јанковић.

176. РУКАВИЦЕ ЗА ДАН,

око 1936. године
Памучни конац; дужина: 29 cm.
Тамноплаве рукавице, проширене у горњем делу цикцак узорком. МПУ, инв. бр. 19768. Припадале су госпођи Колет Јанковић.

177. РУКАВИЦЕ ЗА ВЕЧЕ,

око 1938. године
Кожа, седеф; дужина: 36 cm
Беле рукавице, благо проширене у горњем делу. Изнад шака су прорези и по једно седефно дугме. МПУ, инв. бр. 21154. Поклон госпође Маре Вуловић.

178. РУКАВИЦЕ ЗА ВЕЧЕ,

око 1939. године
Чипка; дужина: 42 cm
Црне уске рукавице, дуге до лакта. Чипка је украшена стилизованим цветовима и венцима од лишћа. МПУ, инв. бр. 21083.

МОДНИ ДЕТАЉИ

179. ОГРЛИЦА, око 1936. године
Лим, жута легура; дужина: 43 cm
Огрлица од двадесет седам црних кругова. На сваком је причвршћена и перлица у боји легуре од које је и кукаста копча. МПУ, инв. бр. 19735. Припадала је госпођи Колет Јанковић.

180. ОГРЛИЦА, око 1936. године
Хромирани метал; дужина: 42,5 cm
Кратка огрлица од уских спојених трака које образују осмице, међусобно повезане неправилним круговима. МПУ, инв. бр. 19938.

кай. бр. 180

181. ПАР КЛИПСЕВА,

тридесете године
Жута легура, паста; дужина: 4,5 cm
Пар троугаоних клипсева, са
круговима и малим троугловима са
стране. Урезане шаре су попуњене
црном пастом.
МПУ, инв. бр. 19888. Припадали су
госпођи Колет Јанковић.

182. КЛИПС, тридесете године
Жута легура, дрво; дужина: 6,5 cm
Троугаони клипс, од легуре
таласастих линија, са дрвеним
делом у средини.
МПУ, инв. бр. 19893. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

183. КЛИПС, тридесете године
Легура, хромирани метал; дужина: 5 cm
Правоугаони клипс од жуте легуре, са
таласастом улегнутом хромираном
траком у средишњем делу.
МПУ, инв. бр. 19894. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

184. КЛИПС, Француска, »ГС«,
1930–1935. година
Хромирани метал, бакелит;
дужина: 5,5 cm
Хромирани клипс са полукуглом на
зеленом бакелитном кругу, са доњим
делом у облику листа испупченог по
средини. На полеђини је урезан
троугао са словима ГС.
МПУ, инв. бр. 19890. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

185. КЛИПС, Француска,
1930–1935. година
Легура, бакелит; дужина: 6,5 cm
Троугаони клипс образован
од пет цевчица од жуте легуре,
на чијим ивицама су тамноплави
бакелитни шиљци.
МПУ, инв. бр. 19892. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

186. КЛИПС, Француска, »Delcia«,
1937–1940. година
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 7,5 cm
Бакелитни клипс у облику папагаја,
у црвеној и две нијансе зелене боје.
На полеђини држача је ознака:
»Delcia depose«.
МПУ, инв. бр. 19887. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

каш. бр. 186

187. ПАР КЛИПСЕВА,
1935–1940. година
Хромирани метал, шTRAS; дужина: 3 cm
Пар клипсева у виду стилизованих
птичјих крила, »покривених« шTRASом.
Припадао је госпођи Тамари
Полонској. Власништво госпође Вере
Авакумовић-Обрадовић.

188. БРОШ, тридесете године
Корал, легура; пречник: 4,5 cm
Брош од ружичастог корала у облику
цвета са десет латица од обрађеног

корала и округлом круницом од
необрађеног корала.
МПУ, инв. бр. 19913. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

189. БРОШ, Француска,
тридесете године
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 4,6 cm
Брош у виду једрилице од црног
бакелита и хромираног метала.
На задњем делу је утиснуто:
»Made in France«.
МПУ, инв. бр. 19880. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

190. БРОШ, Француска, »Jeanne«,
1935–1940. година
Позлата, стакло; дужина: 7 cm
Брош у виду стилизованог петла,
украшеног црвеним и белим
комадићима стакла који опонашају
рубине и дијаманте. На задњој страни
је утиснуто: »Jeanne«.
Припадао је госпођи Јелени
Стојановић-Обрадовић. Власништво
госпође Вере Авакумовић-
Обрадовић.

191. БРОШ, око 1937. године
Бакелит, легура; дужина: 7 cm
Елипсоидни брош с подлогом од
легуре у боји старог злата. За подлогу
је причвршћена изрезана плочица од
тамноплавог бакелита, на којој су

каш. бр. 191

приказани птица и кинески храм.
МПУ, инв. бр. 19898. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

192. БРОШ, око 1937. године
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 7,5 cm
Правоугаони брош светлозелене боје,
украшен изрезаним биљним
орнаментима.
МПУ, инв. бр. 19899. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

193. БРОШ, око 1938. године
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 5 cm
Црни бакелитни брош
у облику машине.
МПУ, инв. бр. 19884. Припадао је
госпођи Колет Јанковић.

194. ИГЛЕ ЗА ШЕШИР,
тридесете године
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 11 cm
Игле са бакелитним куглицама на
завршетку, које су вертикално
подељене на два поља – боје слонове
кости и тамноплаве боје.
МПУ, инв. бр. 19874. Припадале су
госпођи Колет Јанковић.

195. ИГЛА ЗА ШЕШИР,
1937–1938. година
Седеф, хромирани метал; дужина: 7,5 cm
Игла која се завршава великим
троуглом од седефа.
МПУ, инв. бр. 19873. Припадала је
госпођи Колет Јанковић.

196. ИГЛА ЗА ШЕШИР,
1937–1938. година
Седеф, хромирани метал; дужина: 8,5 cm
Игла са завршецима од седефа, који
су неправилно издуженог облика,
налик на барокне бисере.
МПУ, инв. бр. 19877. Припадала је
госпођи Колет Јанковић.

кай. бр. 196

197. ШНАЛА ЗА КАИШ,
тридесете године
Бакелит; дужина: 5,5 cm
Шнала се састоји од два иста дела:
црних овала са уздигнутим и

фасетираним средишњим делом.
МПУ, инв. бр. 15406.

198. ШНАЛА ЗА КАИШ,
тридесете године
Бакелит, хромирани метал;
дужина: 4,5 cm
Правоугаона шнала заобљених ивица,
од црног бакелита, са хромираним
алкицама. Кроз алкице је провучен
уски правоугаони комад црног
бакелита који је ланчићем
причвршћен за позадину.
Лево и десно од алки инкрустиране
су хромиране жице.
МПУ, инв. бр. 19910. Припадала је
госпођи Колет Јанковић.

199. НАОЧАРИ ЗА СУНЦЕ,
око 1939. године
Пластична маса, стакло,
дужина: 14 cm
Женске наочари за сунце, са оквиром
који је у горњем делу шири и
црвенкасто обојен, а остали делови и
дршке су светлосмеђи и делимично
провидни. Дршке су украшене
рељефном линијом, која се спирално
завршава. Стакла су зеленкаста.
МПУ, инв. бр. 21224. Поклон
госпође Вере Цуњак.

ОДЕЋА

200. ФРАК, Париз, »O'Rossen«, 30. јун 1920. године
Вунени штоф, крепсатен, тафт, галалит, седеф, хромирани метал; дужина фрака: 104 cm, дужина панталона: 110 cm
Фрак са широким, шпицастим реверима (на левом је рупица), који су пресвучени крепсатеном. Предњице имају по три црна дугмета; коси усечени џеп са лајсном је у горњем делу леве предњице. Позади је укројен у струку, са два дугмета изнад пешева. На рукавима су по четири мала црна дугмета. Фрак је постављен црним крепсатеном; постава рукава је од сивог крепсатена, а у доњем делу – од белог пругастог тафта. На унутрашњој страни предњица су два усечена џепа; у левом је етикета са ознаком: »O'Rossen/10, Place Vendôme, Paris« и руком исписаним подацима: »No. 4335 Date 30. 6. 20 ...Roch«. Панталоне спреда имају по једну уску фалту, а ноговице, сужене у доњем делу, имају по две пришивене уске траке. Појас позади има троугаоно проширење; испод њега су две траке са хромираном шналом (на којој је утиснута реч »Paris«) и два усечена џепа са сивим седефним дугмадима. Појас и траке су опшивени уским

паспоалом, који је за нијансу светлији од боје панталона. На унутрашњој страни леве траке пришивена је етикета са ознаком: »O'Rossen / 10, Place Vendôme, Paris« и руком исписаним подацима: »Capitaine George Roch / No. 4036 Date 30. 6. 20.« Горњи део панталона постављен је црним и боје слонове кости крепсатеном и, мањим делом, црним сержом. На шлицу је пришивено осам црних дугмади (на којима је утиснуто: »O'Rossen Paris«). На унутрашњој страни појаса је шест светложутих дугмади (»O'Rossen Paris«). МПУ, инв. бр. 19972. Припадао је господину Ђорђу Рошу, индустријалцу и, од 1924. године, норвешком генералном конзулу у Југославији.

201. ЖАКЕТ, Београд, салон Д. Николића, између два светска рата
Вунени штоф, серж, вафлпике, галалит, тафт, хромирани метал; дужина жакета (позади): 112 cm, дужина панталона: 111 cm, дужина прслук: 52 cm, дужина лептир-машне: 81,5 cm
Комплет се састоји од црног жакета са пешевима, црних панталона са белим пругицама, прслук и лептир-машне боје слонове кости. Жакет је укројен у струку, са шпицастим реверима и рупицом на левом реверу. Закопчава се помоћу два свилом

пресвучена дугмета и једне рупице. Усечени џеп са лајсном је у горњем делу леве предњице. На рукавима су по четири мала дугмета. Постављен је црним, а рукави – белим пругастим сержом. На унутрашњој страни леве предњице је коси усечени џеп. Испод оковратника је етикета са ознаком: »Kројаč Tailleur / D. Nikolić / Beograd«. Панталоне спреда имају по две уске фалте и равне ноговице. Десно, испод појаса је мали усечени џеп, по један коси џеп је на боковима и позади, а с десне стране је џеп са клапном и смеђим дугметом (на коме пише: »For Gentlmen«). Шлиц се закопчава помоћу четири мала дугмета (»For Gentlmen«). Панталоне су постављене белим сержом и сивом тканином орнаментисаном у ткању. Прслук од сјајне рељефне тканине орнаментисане шаховским пољима, боје слонове кости, има широке, шпицасте ревере и дворедно закопчавање (три пута по два светлосмеђа дугмета). На предњицама је по један усечени џеп са лајсном. Леђни део је од тафта, боје слонове кости, разрезан по средини и са две траке са хромираном шналом. Прслук је постављен пругастим тафтом боје слонове кости. За десну предњицу, са унутрашње стране, пришивена је трака од тафта са рупицама, а на одговарајућем месту с леве стране је дугме.

Лептир-машна је направљена од вафлпикеа боје слонове кости. МПУ, инв. бр. 9191.

202. СМОКИНГ, Париз, »O’Rossen«, између два светска рата
Вунени штоф, крепсатен, галалит; дужина 78 cm
Црни смокинг са широким шпицастим реверима (на левој је рупица), који су пресвучени крепсатеном, са благо заобљеним крајевима предњица. Закопчава се једним црним дугметом. Има три усечена џепа: два у доњем делу и један, коси, са лајсном, у горњем делу леве предњице. На рукавима су по четири мала дугмета. Постава је од црног крепсатена, а у рукавима од исте тканине боје слонове кости. Предњице смокинга, са унутрашње стране, имају по један усечени џеп. Испод оковратника нашивена је етикета са ознаком: »O’Rossen / 10 Place Vendôme / Paris«. МПУ, инв. бр. 19974. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

203. СМОКИНГ, Београд, салон Сударевића и Савковића, између два светска рата
Вунени штоф, крепсатен, серж, тафт, галалит; дужина: 73 cm
Црни смокинг са широким шпицастим реверима, који су пресвучени црним крепсатеном. Закопчава се помоћу два дугмета и једне рупице. На предњицама су три усечена џепа: два у доњем делу и један мањи, са лајсном, у горњем делу леве предњице. На рукавима су по три мала црна дугмета. Постављен је црним сержом, а рукави тафтом боје слонове кости. На унутрашњим странама предњице смокинга налазе се по један већи усечени џеп, и један мањи, у доњем делу леве предњице.

Испод оковратника је пришивена етикета са ознаком: »Сударевић и Савковић / Београд – тел. 25–759«. МПУ, инв. бр. 11500.

204. ОДЕЛО, тридесете године
Памучни рипс, свила, памучно платно, седеф, галалит; дужина сакоа: 73 cm, дужина панталона: 107 cm
Летње бело одело. Сако је благо струкиран, са дворедним закопчавањем (са по два седефна дугмета) и широким шпицастим реверима с рупицама. На предњем делу сакоа су нашивена три џепа; на унутрашњој страни су три усечена џепа. На рукавима су по четири мала седефна дугмета. Горњи део леђа и рукави су постављени белом свилом. Панталоне спреда имају по две плитке фалте, а ногавице се у доњем делу сужавају и завршавају манжетнама. Пет усечених џепова је распоређено напред, са стране и позади. Позади су пришивене и две уске траке са дугметом. На шлицу, око појаса и на задњим џеповима дугмад су светлосмеђе боје. Џекови и део око појаса постављени су белом платном. МПУ, инв. бр. 19973. Припадало је господину Ђорђу Рошу.

205. ПАНТАЛОНЕ И ПРСЛУК, Париз, »O’Rossen«, 2. април 1929. године
Вунени штоф, тафт, галалит, хромирани метал; дужина панталона: 99 cm, дужина прслук 53 cm
Црне панталоне спреда имају по две фалте и равне ногавице које се завршавају манжетнама. Испод појаса, с десне стране спреда је мали усечени џеп, а са стране и позади су по два џепа. Позади, испод уског појаса са гајкама, пришивене су две траке са хромираном шналом (на којој је утиснуто: »O’Rossen«). За

унутрашњи део леве траке пришивена је етикета са ознаком: »O’Rossen / 10 Place Vendôme Paris« и руком исписано: »Georges Roche / No. 1579 / Date 2. 4. 29«. Џекови и део око појаса постављени су црним, белим и пругастим сержом. На шлицу је пришивено пет црних, а за поставу око појаса шест светложутих дугмади (на сваком је утиснуто: »O’Rossen«). Црни прслук је са »V« изрезом и продуженим, шпицастим предњицама. Закопчава се једноредно, помоћу четири дугмета. Има четири усечена џепа са лајсном. Леђни део је од црног тафта, у доњем делу са шпицастим разрезом и две траке са хромираном шналом (на којој је утиснуто: »O’Rossen«). За унутрашњи део леве траке пришивена је етикета са ознаком: »O’Rossen / 10 Place Vendôme Paris« и руком исписано: »Georges Roche / No. 1581 Date 2. 4. 29«. Постављен је сержом боје слонове кости. МПУ, инв. бр. 19986. Припадали су господину Ђорђу Рошу.

206. ПРСЛУК, Париз, »O’Rossen«, 27. август 1929. године
Вунени штоф, крепсатен, свилени рипс, позамантеријска трака, галалит, хромирани метал; дужина: 62 cm
Црни прслук са дугим реверима, који су у горњем делу шпицасти, а у доњем полукружни. Предњице се шпицасто завршавају. Закопчава се једноредно, помоћу четири мала црна дугмета. На предњицама је по један усечени џеп са лајсном. Ревери и џекови опшивени су уском црном позамантеријском траком. Леђни део је од црног крепсатена, са малим разрезима у средини и са стране и две траке са хромираном шналом (на којој је утиснуто: »O’Rossen«). На унутрашњој страни леве траке

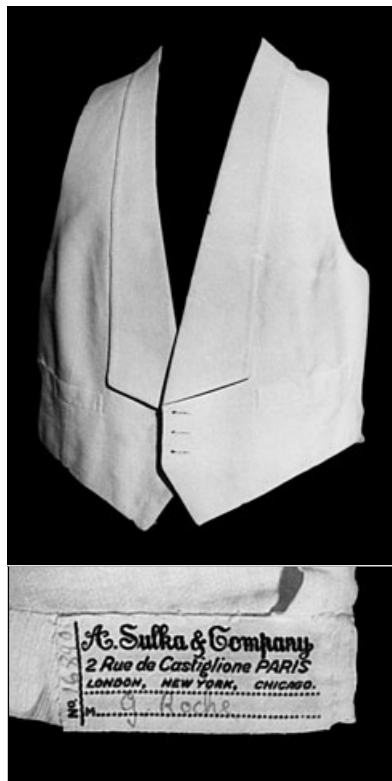
пришивена је етикета са ознаком: »O'Rossen / 10 Place Vendôme Paris« и руком исписано: »Capitaine Georges Roche/ No. 4909 Date 27. 8. 29«. Прслук је постављен свиленим рипсом боје слонове кости. МПУ, инв. бр. 20023. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

кай. бр. 206

207. ПРСЛУК, Париз, »A. Sulka & Company«, тридесете године Вафлпике, платно, ластиш; дужина: 54 cm
Бели прслук с дугим реверима, у доњем делу проширеним, и са шпицасто завршеним предњицама. Закопчавање је једноредно, помоћу три веће, односно мање рупице. На предњицама је по један усечени коси џеп са лајсном. Леђни део и постава су од финог пругастог белог платна; за поставу предњице пришивене су две траке од платна и једна од ластиша. За доњи део леђа пришивена је етикета са

ознаком: »A. Sulka & Company / 2 Rue de Castiglione Paris / London, New York, Chicago« и руком исписано: »No. 16890 / M.G. Roche«. МПУ, инв. бр. 20016. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

кай. бр. 207

208. ПРСЛУК, Париз, »A. Sulka & Company«, тридесете године Пике са ситним извезеним кружићима, платно, ластиш; дужина: 54 cm
Бели прслук без леђа, с дугим реверима, у доњем делу проширеним, и шпицасто завршеним предњицама. Закопчава се дворедно (четири велике и мале рупице испод ревера) и има два усечена џепа. Постава је од

белог платна, као и траке са хромираном шналом на леђима прслука. На унутрашњој страни леве траке пришивена је етикета са ознаком: »A. Sulka & Company / 2 Rue de Castiglione Paris / London, New York, Chicago« и руком исписано: »No. 20658 / M. George S. Roches«. За поставу су пришивене две траке од ластиша и једна од платна са рупицама. МПУ, инв. бр. 20017. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

209. КОШУЉА, Париз, »A. Sulka & Company«, између два светска рата Памучно платно, седеф; дужина: 91 cm
Бела кошуља са тврдим грудњаком (с препегланим фалтама, пругицама и ситним »саћем« у ткању). Благо је струкирана и са стране расечена, а позади дужа. Закопчава се до струка, а испод тврдог грудњака је трака са две рупице, која се провлачи кроз отвор на супротној страни. На рукавима су двоструке тврде манжетне, изнад којих је, са унутрашње стране, по једно дугменце са рупицом. Узак, подигнути оковратник има напред и позади рупице. Испод њега је причвршћена етикета са ознаком: »A. Sulka & Company / Paris / London New York« и извезени иницијали власника »GSR«. Исти иницијал је белим и лубичастим концем извезен испод грудњака, на левој страни. МПУ, инв. бр. 19988. Припадала је господину Ђорђу Рошу.

210. КОШУЉА, Париз, »A. Sulka & Company«, између два светска рата Памучно платно, седеф; дужина: 90,5 cm
Бела кошуља са тврдим, у ткању пругастим грудњаком. Благо је струкирана, са стране расечена. Рукави се завршавају тврдим

манжетнама, изнад којих је, са унутрашње стране, по једно мало дугме и рупица. Узак, подигнути оковратник има спреда и позади рупице. Испод њега је пришивена етикета са ознаком: »A. Sulka & Company / Paris / London New York« и извезени су иницијали власника »GR«. За доњи део десне предњице, са унутрашње стране, пришивена је мала трака са ознаком 34384. МПУ, инв. бр. 19989. Припадала је господину Ђорђу Рошу.

211. КОШУЉА, између два светска рата
Пуплин, седефна дугмад;
дужина: 77,5 cm
Бела кошуља, благо трапезасто кројена, са дугачким рукавима без манжетни. С леве стране је разрезана до испод груди и закопчава се помоћу три седефна дугмета. Оковратник је у виду широке траке и са стране се закопчава помоћу два дугмета. МПУ, инв. бр. 19995. Припадала је господину Ђорђу Рошу.

212. КАПУТ, Београд, салон Павла Балаша, тридесете године
Вунени штоф, крепсатен, галалит;
дужина: 128 cm
Црни капут са широким шпицастим реверима и једноредним »невидљивим« закопчавањем помоћу четири црна дугмета. Два велика усечена џепа су у висини бокова, а трећи је, са лајсном, у горњем делу леве предњице. Капут позади има кратак прорез, који се »невидљиво« закопчава помоћу два мала дугмета. Капут је постављен црним крепсатеном. На унутрашњој страни предњица је по један усечени џеп с дугметом. Испод оковратника је етикета са ознаком: »Tailleur / P. Balaša / tel. 25–183«. МПУ, инв. бр. 8300. Припадао је супругу госпође Даринке Милићевић.

кап. бр. 212

213. КАПУТ, Париз, »O'Rossen«, између два светска рата
Чоја, крепсатен, галалит;
дужина: 124 cm
Црни капут широких шпицастих ревера с рупицама. Закопчава се дворедно, са три, односно шест дугмади. Рукави се завршавају манжетнама. На предњицама су три усечена џепа: два велика са клапном и мањи коси џеп са лајсном, у горњем делу леве предњице. Позади је прорез

који се »невидљиво« закопчава са два мала дугмета. Постава је од црног крепсатена, украшена штеповима у виду ромбова. На унутрашњој страни предњица усечен је по један џеп. Испод оковратника је пришивена етикета са ознаком: »O'Rossen / 10 Place Vendôme / Paris«. МПУ, инв. бр. 19970. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

кап. бр. 213

214. ОДЕЛО ЗА ЈАХАЊЕ, између два светска рата
Памучни рипс, памучно платно, кост, седеф; дужина сакоа: 81 cm, дужина панталона: 95 cm
Светлосмеђи благо струкирани сако са шпицастим реверима (и две рупице на левом реверу). Закопчава се помоћу четири коштана дугмета и има три нашивена џепа са клапнама. Ногавице белих панталона су широке до испод колена, а у доњем делу се

сужавају, шнирају и закопчавају помоћу три седефна дугмета. Ногавице су са унутрашње стране ојачане апликацијама исте боје као што су панталоне. Спреда и позади су по два усечена џепа. Део око појаса и џепова постављен је белим памучним платном. Шеснаест малих светлосмеђих дугмади је пришивено за шлиц, задње џепове и за унутрашњу страну појаса. МПУ, инв. бр. 19983. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

ШЕШИРИ

215. ЦИЛИНДАР У ОРИГИНАЛНОЈ

КУТИЈИ, Беч, »Hückel«, између два светска рата
Филц, гро-грен трака, свила; ширина: 27 cm, висина: 14 cm
Црни цилиндар са црном гро-грен траком и машном око калоте. Истом траком обрубљене су и ивице обода. На белој свиленој постави, у дну калоте, исписане су ознаке фирме: »1799 / Hückel / Vienne 1873 Philadelphia 1876 / Paris 1879 Chicago 1893 / Paris 1900 Grand prix / St. Petersbourg 1902/3 / Vienne 1910« и радње у којој је купљен: »Petar Petrović i Belović / Belgrad«. На белој картонској кутији су исте ознаке. МПУ, инв. бр. 18638. Припадао је господину др Милошу Московљевићу.

кай. бр. 215

216. ПОЛУЦИЛИНДАР, Берлин, »Philipp Neubauer«, између два светска рата
Филц, гро-грен трака, свила, кожа; дужина: 31,5 cm, ширина: 26 cm, висина 14 cm
Црни полуцилиндар са гро-грен траком и машном око калоте. Истом траком обрубљене су и ивице обода. Постављен је смеђом кожом и белом свилом. На кожи је утиснуто: »Philipp Neubauer / Königstrasse 37 / Unter den Linden 33 / Mauerstrasse 68 / Berlin« и иницијали власника (GR). Позади је бела машница. На дну свилене поставе утиснута је ознака: »Stammhaus / Philipp Neubauer / Berlin / Königstr. 37 / Unter den Linden 33 / Mauerstr. 68«. МПУ, инв. бр. 20038. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

кай. бр. 216

217. ШЕШИР, Париз, »Pinaud et Amour«, између два светска рата
Филц, кожа, гро-грен трака; дужина: 32 cm, ширина: 29 cm
Светлозелени шешир високе калоте и обода средње ширине. Калота је украшена смеђом гро-грен траком са машном. У унутрашњем делу шешира је смеђа кожна трака са утиснутим знаком: »Ancne Maison / Jte Pinaud et Amour / Paris«. МПУ, инв. бр. 19729. Припадао је господину Душану Јанковићу.

218. »ЖИРАРДО« ШЕШИР, Италија, »Cinelli«, двадесете године
Слама, гро-грен трака, свила, тил, кожа; дужина: 31 cm, ширина: 27 cm, висина: 11 cm
Шешир равне калоте и обода средње ширине. Калота је украшена широком црном гро-грен траком са машном. Поставља је од беле свиле, тила и светлосмеђе коже, за коју је пришивена бела машница. На свиленом делу су ознаке фирме: »Made in Italy by Cinelli« и радње у којој је купљен: »Marko Voulétitch, Gavrilovitch and Co. / Belgrade«. У кожној постави је утиснута ознака: »Cinelli / Straws / Signa-Near-Florence«. МПУ, инв. бр. 9181.

219. ШЕШИР, 1930–1940. година
Слама, гро-грен трака, кожа; дужина: 34,5 cm, ширина: 33,5 cm
Шешир високе калоте и обода средње ширине. За калоту је пришивена тробојна (плато-црвено-бело) гро-грен трака са машном. Поставља је од смеђе коже, кроз коју је, позади, провучена уска бела трака са машницом. МПУ, инв. бр. 20036. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

220. ШЕШИР, Италија, »Lazzaro & Co.«, 1930–1940. година
Филц, кожа, гро-грен трака, ластиш; дужина: 36,5 cm, ширина: 34 cm, висина: 15 cm
Црни шешир високе калоте и широког обода. Калота је украшена црном гро-грен траком са машном. Поставља је од тамножуте коже, са делимично провученом белом уском траком, која је на споју поставе везана у машницу. На постави су утиснуте ознаке фирме: »Grand prix / Turin / 1911 / G. B. Borsalino / fu Lazzaro & Co.« и радње у којој је купљен: »Лазаревић и Стојанкић / Београд«.

кай. бр. 220

Испод машинице је ознака 59. Танак ластиш је причвршћен за украсну траку на калоти.
МПУ, инв. бр. 20037.
Припадао је господину Ђорђу Рошу.

ОБУЋА

221. ЦИПЕЛЕ ЗА ВЕЧЕ,
Швајцарска, »Bally«, двадесете године
Кожа, гро-грен трака, платно,
кожни ђон; дужина: 29,5 cm
Црне лаковане ципеле, зашиљених
врхова, са машном од гро-грен траке
на предњем делу. Постава је од коже
и, у мањој мери, од платна. У кожную
поставу су утиснуте ознаке: »Bally

кай. бр. 221

marque déposée« / »importé de Suisse«. У кожни ђон је утиснуто: »Bally importé de Suisse 94«. МПУ, инв. бр. 19931.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

222. ЦИПЕЛЕ, Швајцарска, »Bally«, тридесете године
Кожа, антилоп, кожни ђон, тканина;
дужина: 29,5 cm
Дубоке црне ципеле на шнирање, израђене од коже и антилопа. У кожную поставу су утиснуте ознаке: »Importe de Suisse« / »Bally / marque déposée«. У кожни ђон је утиснуто: »Bally / importé de Suisse / 9 / 3«. МПУ, инв. бр. 19932.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

кай. бр. 222

223. ЦИПЕЛЕ, Швајцарска, »Bally«, тридесете године
Кожа, кожни ђон; дужина: 30 cm
Ципеле на шнирање, израђене од тамносмеђе коже и светлосмеђег антилопа. У кожную поставу

кай. бр. 223

су утиснуте ознаке: »Importe de Suisse«, / »Bally / marque déposée«. У кожни ђон је утиснуто: »Bally / importe de Suisse / 9 / 4«. МПУ, инв. бр. 19934.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

224. ЦИПЕЛЕ, Лион, »Bally«, тридесете године
Кожа, кожни ђон; дужина 30 cm
Црне ципеле на шнирање.
У кожную поставу је златном бојом утиснут шестоугаоник у коме је ознака: »Bally / Lion«. У кожни ђон је утиснуто: »9 1/2 D«. МПУ, инв. бр. 19935.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

кай. бр. 224

225. ЦИПЕЛЕ, Берлин, »Jacoby«, тридесете године
Кожа, кожни ђон; дужина: 30 cm
Тамноцрвене ципеле на шнирање. У кожную поставу је утиснута ознака: »Jacoby 1872 / Berlin/ 9f«. На кожном ђону је утиснуто: »Jacoby a. g. gegr. / Berlin«. МПУ, инв. бр. 19937.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

226. ЧИЗМЕ ЗА ЈАХАЊЕ СА КАЛУПОМ, Лондон, »R. R. Bunting«, између два светска рата
Чизме: кожа, ланено платно; калуп: дрво, легура; висина чизама: 49 cm, висина калуца: 46,5 cm

Чизме за јахање, високе до колена, од светлосмеђе коже и беле ланене тканине (на листовима). Уски каиш са белом металном шналом пришивен је за задњи горњи део. На кожној постави је утиснута ознака: »London / 117. Wigmore Street, W. 1 / R. R. Bunting / Paris / New York«. Ту су пришивене и две жутољубичасте траке, које омогућавају лакше изување. Дрвени калуп се састоји од три дела: на средњем је алка за извлачење, од жутог мегала. На врху предњег дела је прикуцана бела елипсаста ознака произвођача (»R. R. Bunting«). Сваки део калупа је обележен словом R (десни), односно L (леви) и серијским бројем (43823). МПУ, инв. бр. 20044. Припадале су господину Ђорђу Рошу.

каш. бр. 226

МОДНИ ДЕТАЉИ

227. ТВРДИ ОКОВРАТНИК,
»D. T. R.«, између два светска рата
Уштиркано и лаковано
бело платно; бр. 37
Тврди оковратник, са горњим ивицама посувраћеним у облику троугла. На предњем делу су две, а на задњем – једна рупица. На унутрашњој страни су ознаке трговине и произвођача: »Kod proleća / Heinrich Akons / Beograd, 33Z3392 D.T.R. (у троуглу са представом оачара у ходу) Hoover 5 37«, као и иницијали власника »G.R.«. МПУ, инв. бр. 19997. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

228. ТВРДИ ОКОВРАТНИК,
»Astra«, између два светска рата
Уштиркано бело платно; бр. 36
Тврди оковратник, са горњим ивицама посувраћеним у облику троугла. На предњем делу су две, а на задњем – једна рупица. На унутрашњој страни су ознаке трговине: »Kod dva mališana« / Beograd / Cara Nikole II 14« и произвођача: »828 Astra / trade mark (у троуглу) / Lord / special quality / 36«, као и иницијали власника »G.R.«. МПУ, инв. бр. 19998. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

229. ТВРДИ ОКОВРАТНИК,
»Erco«, између два светска рата
Уштиркано бело платно; бр. 39
Тврди оковратник, са троугаоним горњим деловима. На предњем делу су две, а на задњем – једна рупица. На унутрашњој страни пришивена је етикета са ознакама: »Erco the gold collar reg.: / 885 Starched but not stiff / registered trade mark / Gold – Wick / the world's best / made by Erco/ 15 1/2–39«. МПУ, инв. бр. 20006. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

230. ТВРДИ ОКОВРАТНИК,
Опленац, између два светска рата
Уштиркано и лаковано
бело платно; бр. 39
Тврди оковратник троугаоних предњих делова. На предњем делу су две рупице, а на задњем – једна рупица. На унутрашњој страни су ознаке трговине: »Nikolić i Petrović / Beograd / marque deposee coeur / a Orlenac 39«. МПУ, инв. бр. 20007. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

231. ТВРДИ ОКОВРАТНИК,
Париз, »A. Sulka & Company«,
између два светска рата
Уштиркано и лаковано
бело платно; бр. 15 1/2
Чврсти оковратник троугаоних предњих делова. На предњем делу су две рупице, а на задњем – једна рупица. На унутрашњој страни су ознаке: »A. Sulka & Company / Paris / London New York« и црном бојом исписани иницијали власника »G.R.«. МПУ, инв. бр. 20015. Припадао је господину Ђорђу Рошу.

**232. КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ
ТВРДИХ ОКОВРАТНИКА,**
између два светска рата
Кожа, памучни рипс, хромирани
метал; пречник: 20,5 cm, висина: 13 cm

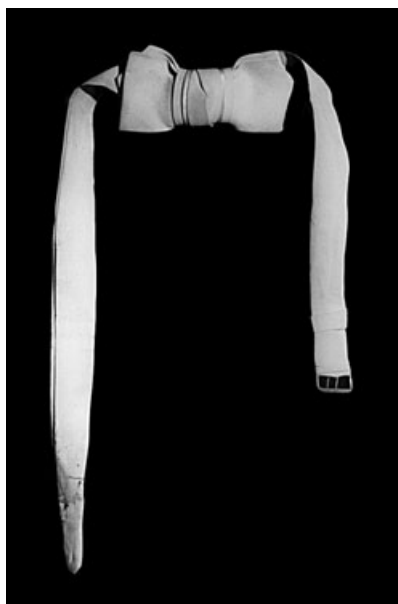
каш. бр. 232

Округла висока кутија од смеђе коже с плитким поклопцем, преко кога прелази уска трака (и служи као дршка), на чијем крају је једноставна хромирана копча. На поклопцу су утиснути иницијали власника: »G.R.«. Постава је од светлосмеђе рипсане тканине.
МПУ, инв. бр. 20932.

Припадала је господину Ђорђу Рошу.

233. ЛЕПТИР-МАШНА,

између два светска рата
Платно, крепсатен, хромирани метал; ширина траке: 2,3 cm, ширина машине: 4 cm, дужина: 53 cm
Лептир-машна од уштирканог платна боје слонове кости, са уским сатенским тракама – украсима на чвору. За полеђину чвора зашивена је полукружна метална апликација. На једном крају траке је хромирана копча.
МПУ, инв. бр. 20124.

кай. бр. 233

234. ЛЕПТИР-МАШНА, Париз, између два светска рата
Свила, крепсатен; дужина: 73,5 cm, ширина траке: 2,5 cm, ширина машине: 4 cm
Лептир-машна црне боје, са четири беле подужне линије у ткању. На унутрашњој страни, у средини, пришивена је етикета са ознаком: »Galeries Lafayette / Paris«. Поред ње је златном бојом исписана римска бројка II.
МПУ, инв. бр. 20123.

235. КРАВАТА, Париз, између два светска рата
Свилени рипс, памучно платно; дужина: 108 cm, ширина: 11 cm
Црна кравата, са проширењем у доњем делу у виду троугла. На унутрашњој страни је етикета са ознакама: »Galeries Lafayette / Paris / 2652«. МПУ, инв. бр. 20121.

236. ШАЛ, између два светска рата
Свила; дужина (без реса): 136 cm, ширина: 27,5 cm
Шал боје слонове кости, са свиленим ресама.
Власништво господина Живорада Стојиловића.

237. КАМАШНЕ, Енглеска, »Church and Co. L.td.«, између два светска рата
Памучно платно, хромирани метал; дужина: 31 cm

кай. бр. 237

Беле камашне са четири мала дугмета и хромираном шналом. На унутрашњој страни десне камашне је етикета са ознаком: »Made in / Northampton / England by / Church & Co. L.td.«. МПУ, инв. бр. 20043.
Припадале су господину Ђорђу Рошу.

238. РУКАВИЦЕ, Француска, двадесете године
Кожа, седеф; дужина: 24,7 cm
Беле рукавице, које на унутрашњој страни имају разрез и седефно дугме. На полеђини леве рукавице је исписано: »Made in France«, а на полеђини десне је дужи нечитак текст.
МПУ, инв. бр. 21157.
Поклон госпође Маре Вуловић.

239. МАРАМА, око 1940. године
Свила; дужина: 90 cm, ширина: 81,5 cm
Марама боје слонове кости, са низом утканих ужих и ширих сатенских пруга.
МПУ, инв. бр. 20028. Припадала је господину Ђорђу Рошу.

240. МАРАМИЦА,
између два светска рата
Свила; дужина: 28,5 cm, ширина: 28,5 cm
Мараница боје слонове кости са утканим сатенским пругама на рубовима.
Власништво господина Живорада Стојиловића.

241. МАРАМИЦА,
између два светска рата
Свила, вез; дужина: 45 cm, ширина: 44,5 cm
Мараница боје слонове кости, са утканом сатенском пругом, на сваком рубу. У доњем левом углу је белим концем извезен иницијал обрубљен елипсом.
МПУ, инв. бр. 20033.
Припадала је господину Ђорђу Рошу.

242. ШТАП, Дервента, двадесете године
Дрво, легура; дужина: 89 cm
Штап од смеђе и лаковане трске са заобљеном дршком. Испод дршке је округла метална ознака: »Fabrika štapova Derventa / SHS« са представом два укрштена штапа.
МПУ, инв. бр. 20042.
Припадао је господину Ђорђу Рошу.

243. ИГЛА ЗА КРАВАТУ, двадесете године
Злато, сафири, дијаманти; дужина: 7 cm
Златна игла са врхом у облику спљоштене елипсе, чије су ивице украшене дијамантима и сафирима. У иглу је утиснут француски увозни жиг.
МПУ.

кай. бр. 244

244. ИГЛА ЗА КРАВАТУ, Београд, Краљевско-дворски лиферант »М. Т. Стефановић«, крај двадесетих – почетак тридесетих година
Платина, брилијанти, сафири; дужина: 5,8 cm
Игла је у виду броша. У њеном средишњем делу су два брилијанта, у кружним фасунзима, и два сафира, у троугаоним фасунзима. На полеђини игле је жиг мајстора: »МС« (Миливој Стефановић).
Игла је смештена у оригиналну кутију од тамноцрвеног лака.
МПУ, инв. бр. 4478. Припадала је господину Љ. М. Лешјанину.

245. ДУГМАД ЗА МАНЖЕТНЕ, крај двадесетих – почетак тридесетих година
Злато; дужина: 3 cm
Дугмад се састоје од по две правоугаоне профилисане плочице међусобно повезане ланчићем. Једна страна плочице је од жутог, а друга од белог злата. У дугмад је утиснут југословенски увозни жиг. Смештена су у плаву сомотску кутију са ознаком

краљевско-дворског лиферанта »М. Т. Стефановића«, фирме у којој су купљена.
МПУ, инв. бр. 13528. Припадала су породици госпође Мире Марковић.

246. ПРСТЕН, 1933–1941. година
Злато, карнеол; дужина карике: 1,8 cm, дужина геме: 2 cm
Прстен се састоји од обле карике и главе са римском гемом од карнеола на којој је попрсје брадатог мушкарца. У прстен је утиснут југословенски увозни жиг.
МПУ, инв. бр. 4546. Припадао је господину С. Симоновићу.

кай. бр. 246

СПОНЗОРИ

INFORMATIKA

JUGOBANKA A.D. BEOGRAD

RUBIN, Kruševac

CENTRO PROIZVOD, Beograd

AGRANA Export Import

SOKO ŠTARK, Beograd

VRŠAČKA PIVARA A.D.

AGROEKONOMIK

ZEPTEK COSMETICS

POSTBANKA, a.d.

SLOBODNA ZONA BEOGRAD a.d.

АЛБА-ПЕР, Београд

ART PRODUCT, Beograd

QUARTET ADVERTISING

ВАРОШ КАПИЈА, Београд

HOTEL M, Beograd

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

391 (497.11) »1918/1941«

Поповић, Бојана

Moda u Beogradu : 1918–1941 / Bojana Popović ; [autor fotografija Radomir Živković]. – Beograd : Muzej primenjene umetnosti, 2000 (Beograd : Tipografik). – 204 str. : ilustr. : 23 cm

Na spor. nasl. str. : Fashion in Belgrade. – »Ovaj katalog se izdaje povodom izložbe »Moda u Beogradu od 1918. do 1941. godine« – – – »poledina nasl. str. – Tiraž 1000. – Mali modni rečnik: str. 137–141. – Izvori: str. 145–148. – Resume.

1. Ств. насл. на успор. насл. стр. 646.4/.5 (497.11) »1918/1941«

a) Мода – Београд – 1918–1941

ID=87434508

ISBN YU 86-7415-065-9

